ΡΙΚΗ
ΙΟΘΗΚΗ
ΝΩΣΤΙΚ
Θ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΑΠΟΘΗΚΗ
175518

Α.Π.Θ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Δ. ΖΥΓΟΥΡΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΕΝ ΤΗ
ΚΑΤΑ ΧΑΛΚΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ.

Τί ζῆν ὄφελος, ᾧ μή ἐστι τὸ ζῆν εἰδέναι;
(Φιλήμονος).

Βίος ἐστίν, ἄν τις τῷ βίῳ χαίρῃ βιῶν.

('Αδεία τοῦ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως Αὐτοκρατορ. ὑπουργείου).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΩΝ
ΑΡΙΘ. 444

Βιβλ. Εἰσ. 43411

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ.
('Οδὸς Πεμπτοπαζάρου 'Αριθ. 11).

1875.

118151

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐκδότου θεωρεῖται ὡς κλοπιμαῖον, καὶ ὁ κατέχων αὐτὸ καταδιώκεται ποινικῶς κατὰ τὸν περὶ τύπου νόμον.

Α.Π.Θ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΛΙΝΙΚΗΣ * 1936 *

TX
225
.Z94
1875
c.1

ΤΗ

ΕΥΓΕΝΕΙ ΚΑΙ ΑΡΙΤΙΜΩ ΚΥΡΙΑ

ΕΛΕΝΗ, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΡΙΦΗ

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΩ ΤΩΝ ΚΟΣΜΗΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ Η ΠΑΛΛΑΣ

κ.τ.λ. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΩ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑΣ

ΤΗΝ ΔΕ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ

Εὐσεβάστως ἀνατίθησιν

Ο ΓΡΑΨΑΣ.

A.Π.Θ.

А.П.Ѳ.
Відділ рукописів
* 1936 *

Φιλογενεστάτη κυρία.

Ἐπιτρέψατε νὰ περικοσμήσω διὰ τοῦ σεβαστοῦ Ὑμῶν ὀνόματος τὸ μικρὸν τοῦτο τῆς οἰκονομίας δοκίμιον, ὅπως παρέξω ταῖς Ἑλληνίσι νεάνισι πιστὸν ὑπογραμμὸν μιμήσεως ἀτομικῶν καὶ οἰκογενειακῶν ἀρετῶν.

Δὲν ἐπιχειρῶ ἤδη νὰ ἐκθειάσω οὔτε τοῦ γένους, οὔτε τοῦ συζύγου, οὔτε τοῦ ἀτόμου Ὑμῶν τὰς ἰδιαιτέρας ἀρετάς· διότι τῶν μὲν Ζαριφῶν καὶ Ζαφειροπούλων τὰς ἀγαθοεργίας ὁ τύπος καθ' ἡμέραν διακηρύττει, τὰς δὲ Ὑμετέρας, ὡς ἰδιαίτερον ἀρετῶν κεφάλαιον, πλῆθος πτωχῶν καὶ πλουσίων ἐκθειάζει.

Ἐκεῖν' ὅπερ καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον παρέχει δικαίας ἀφορμὰς ἐγκωμίων, εἶναι ἡ εὐγενὴς προσπάθεια τὴν ὁποίαν ὁσημέραι καταβάλλετε ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ γυναικείου φύλου ἀναδεχθεῖσα τὴν προεδρείαν τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς Παλλάδος καὶ ἄλλων ἔτι ἐκπαιδευτηρίων, καὶ μεριμνῶσα ἀκαμάτως ὑπὲρ αὐτῶν.

Λογίζομαι εὐτυχής, σεβαστὴ κυρία, ὅτι διὰ τοῦ μικροῦ τούτου βιβλίου γίνομαι ὄργανον τῶν φιλογενῶν Ὑμῶν προθέσεων· ὅτι δὲ μᾶλλον εὐτυχέστερος θὰ λογίζωμαι, ἂν ἐξ αὐτοῦ προκύψῃ ἀγαθόν τι διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν.

Πᾶς φιλογενὴς ἀγάλλεται τῇ ἀληθείᾳ, βλέπων ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἔχει τοσοῦτον φιλανθρώπους κυρίας ἀκαμάτως μοχθούσας ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως αὐτοῦ, καὶ τοῦτο παρέχει εἰς πάντα Ἕλληνα χρηστὰς περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἔθνους ἐλπίδας.

Δέξασθε, παρακαλῶ, εὐμενῶς τὴν παροῦσαν ἀφιέρωσιν, ὡς ἔκφρασιν τῆς ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς εὐγνωμυσύνης, καὶ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν φέρω πρὸς τὰς ἀρετὰς Ὑμῶν.

ΞΕΝΟΦΩΝ Δ. ΖΥΓΟΥΡΑΣ.

Ἑλληνίδες νεάνιδες.

Ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀνεβίβασε τὸ γυναικεῖον φῦλον εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἀξίας, ἥτις ἐμπρέπει εἰς αὐτὸ ἕνεκα τοῦ μεγάλου προορισμοῦ, ὃν ἡ γυνὴ κέκληται νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Κατὰ κόρον ἤδη ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἀλήθειαι, ὅτι αἱ καλαὶ μητέρες γεννῶσι τὰ καλὰ τέκνα,—ὅτι μόνη ἡ πεφωτισμένη γυνὴ δύναται ν' ἀνασήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς διαφθορᾶς· ὅθεν καὶ ἐχαράχθη σαφῶς ἡ πορεία τῆς ἀποστολῆς τῆς γυναικὸς κατὰ τὴν νεωτέραν κοινωνίαν. Κατὰ πόσον δ' ἐξετέλεσε τὴν ἀποστολὴν ταύτην τὸ γυναικεῖον φῦλον, ἡ κοινωνία δύναται νὰ τὸ μαρτυρήσῃ. Ἂν δὲ μέχρι τοῦδε ἡ γυνὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ μέγα τι ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν παιδαγωγίαν, αἰτία εἶναι ἡ ἔλλειψις παιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς καταλλήλου πρὸς τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολήν. Ἡ μέχρι τοῦδε παίδευσις δὲν ὑπῆρξεν ἀποτελεσματική, διότι διέδωκε τὴν μανίαν τῆς ἀναγνώσεως τῶν μυθιστορημάτων, καὶ κατέστησε τὴν ἐργασίαν μισητήν, καθιερώσασα τὸ καταχθόνιον ἀξίωμα, «ὅτι ὁ γνωρίζων γράμματα δὲν ἁρμόζει νὰ ἐργάζηται»· καὶ διότι, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ

γυναικεῖον πνεῦμα εἰς τὸ σκέπτεσθαι καὶ ἐργάζεσθαι, ἀπεναντίας διέδωκε τὴν ἡμιμάθειαν, τὴν κουφόνοιαν, καὶ πτωχαλαζονείαν. Τῶν κακῶν τούτων ὑμεῖς αὐταὶ εἶσθε μάρτυρες, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ὑμεῖς αὐταὶ θὰ εἶσθε τὰ θύματα, ἂν δὲν μορφώσητε τὸν νοῦν διὰ τῆς ἀληθοῦς παιδείας, ἂν δὲν ἐξευγενίσητε τὴν καρδίαν διὰ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ἂν δὲν μάθητε τὸ ζῆν καὶ εὖ ζῆν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Διὰ τῶν μέσων τούτων δύναται νὰ ἀποβῇ ἡ γυνὴ τὸ στήριγμα τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἔθνους τὸ ἀγλάϊσμα· διότι αἱ γυναῖκες ἐκπολιτίζουσι τὰ ἔθνη ἀνατρέφουσαι ἐναρέτους, πιστοὺς, ἠθικοὺς καὶ οἰκονόμους πολίτας. Διὰ τὴν ἐντελῆ παίδευσιν τῶν νεανίδων δύο κατεπειγόντως ἀναγκαῖα μαθήματα πρέπει νὰ διδάσκωνται. Α΄. Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἔννοιαν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν στερεότυπον ἐκμάθησιν συνταγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων γέμουσι τὰ περὶ οἰκιακῆς οἰκονομίας συγγράμματα, καὶ Β΄. Ἡ παιδαγωγία, ἥτις διὰ τὸν λίαν ὑψηλὸν αὐτῆς σκοπὸν εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα ἐφαρμογὴ τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ ἰδιότης μου, ὡς καθηγητοῦ τῆς οἰκονομίας, μοὶ ἐπιβάλλει τὸ καθῆκον νὰ χειραγωγήσω ὑμᾶς εἰς τὴν ὡραίαν καὶ λίαν ὠφέλιμον τῆς οἰκονομίας ὁδὸν, γράψας ἐπίτηδες δι' ὑμᾶς σύγγραμμα πρωτότυπον καὶ ὅλως Ἑλληνικόν, δι' οὗ ἐξέθηκα ὑπὸ τὴν ἁπλουστάτην μορφὴν τὰ μεγαλείτερα τῆς Οἰκονομίας θέματα, ὅσα μάλιστα ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐνδιαφέρουσιν ὑμᾶς καὶ θέλουσιν ἐπιδράσει αἰσίως εἰς τὴν μέλλουσαν ὑμῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας εὐημερίαν. Μὴ νομί-

σητε δὲ ὅτι οἱ περὶ οἰκονομίας κανόνες ἀποβλέπουσι τὰς ἐργάτιδας μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ὑμᾶς, διότι πᾶσα γυνὴ εἶναι ἐργάτις τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπαράβατον καθῆκον ἔχει νὰ διαδώσῃ, ἂν οὐχὶ ἀλλαχόθι, τοὐλάχιστον εἰς τὰ τέκνα της, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν σύζυγον.

Φρονῶ ὅτι, ἂν τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐγνώριζε καλῶς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς του, τὴν δόξαν, τὸ σέβας, καὶ τὴν τιμὴν, ἅτινα ἕπονται εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην ἀποστολὴν, φρονῶ, λέγω, ὅτι ἡ εὐαίσθητος τῆς γυναικὸς καρδία, ὁ ὀξὺς αὐτῆς νοῦς, ἡ καρτερικὴ αὐτῆς ὑπομονὴ δὲν θὰ ἐκοιμῶντο, οὐδὲ θὰ ἠσχολοῦντο εἰς μάταια, περιττὰ καὶ ὅλως ἄνονα ἔργα πρὸς ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν βλάβην τῆς γυναικὸς, τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἔθνους.

Αἱ Ἑλληνίδες τῆς παρούσης γενεᾶς ὀφείλουσι νὰ κατανοήσωσι τὸν προορισμόν των καὶ νὰ ἐπιδοθῶσι πρὸς μόρφωσιν τῆς νεωτέρας τῶν Ἑλλήνων γενεᾶς, ὅπως δοξάσωσιν ἑαυτὰς καὶ τὴν οἰκογένειάν των, εὐεργετήσωσι δὲ καὶ τὸ ἔθνος παρέχουσαι εἰς αὐτὸ τέκνα ἐπάξια τοῦ Ἑλληνικοῦ, τοῦ Ὀρθοδόξου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀνόματος, τὸ ὁποῖον φέρουσιν.

Ἵνα δὲ βοηθήσω τὰς εὐγενεῖς πρὸς τοῦτο προσπαθείας ὑμῶν παραδίδω εἰς χεῖράς σας τὸ μικρὸν τοῦτο τῆς Οἰκονομίας βιβλίον, παρακαλῶν ὑμᾶς διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ μελέτης νὰ συμπληρώσητε τὰς ἐλλείψεις του, τὰς ὁποίας εἰς ἄλλην τινὰ ἔκδοσιν θέλω μειώσει, ὅπως ἀποβῇ τελειότερον καὶ ὠφελιμώτερον.

Εἴθε τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον νὰ ἐνισχύσῃ ὑμᾶς εἰς

τὸ πολύμοχθον τοῦ πρακτικοῦ βίου στάδιον· εἴθε νὰ καταστήσῃ ὑμᾶς δραστήρια τοῦ πολιτισμοῦ ὄργανα πρὸς δόξαν αἰώνιον ὑμῶν, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς φιλτάτης πατρίδος, ἥτις παρ' ὑμῶν προσδοκᾷ τὴν προαγωγὴν καὶ εὐημερίαν της.

Α.Π.Θ.

Πρὸς τὰς κυρίας κοσμητρίας, διδασκάλους, καὶ παιδαγωγοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Εἶναι βέβαιον, κυρίαι, ὅτι οὐσιωδεστάτη ἔλλειψις ὑπάρχει εἰς τὴν οἰκιακὴν καὶ δημόσιον παίδευσιν ἡ διδασκαλία τῆς οἰκονομίας. Πόσον δὲ κακῶς ἡ τοιαύτη ἔλλειψις ἐπέδρασε καὶ ἐπιδρᾷ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὰ ἤθη τῶν ἐκπαιδευομένων νεανίδων εἶναι καταφανέστατον· διότι πᾶν ἄτοπον καὶ στρεβλὸν εἰσέφρυσεν εἰς τὰ ἤθη καὶ τὸν οἰκιακὸν ἡμῶν βίον. Ἡ νέα Ἑλληνὶς οἰκοδέσποινα οὐ μόνον τὴν ἀληθῆ οἰκονομίαν ἀγνοεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς λέξεως ἐνίοτε τὴν σημασίαν. Διὰ τοῦτο παρ' αὐταῖς ἡ ἐργασία ἀπέβη ὄνειδος, καὶ ὁ χρόνος ἀσήμαντόν τι, τὸ ὁποῖον κατασπαταλῶσιν εἰς ματαίας καὶ ὅλως βλαπτικὰς ἀσχολίας, ἐνῷ ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ τῶν τέκνων παιδαγωγία ἐπιτακτικῶς ἀπαιτοῦσι τῆς γυναικὸς μάλιστα τὴν ἄοκνον καὶ σοβαρωτάτην μέριμναν.

Ἐνῷ δὲ ἔχομεν διδασκάλους σπουδαιοτάτους, τοὺς

ἀρχαίους Ἕλληνας, ὑπερέχοντας τοὺς νεωτέρους κατὰ τὸν ὡραῖον τῆς οἰκονομίας κλάδον, ἡμεῖς ψιττακίζομεν ἀλλότρια, καὶ ἀκολουθοῦμεν ξένας ἀπομιμήσεις, αἵτινες διέστρεψαν τὰ ἤθη ἡμῶν καὶ παρεμόρφωσαν τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα. Ἡ πολυτέλεια δὲ καὶ ἡ ἀλαζονεία εἰσχωρήσασαι δυστυχῶς εἰς τὴν τρυφερὰν καὶ ἄοπλον τῆς γυναικὸς καρδίαν ὑπέσκαψαν τὰ θεμέλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ κατέστησαν τὸν γάμον δυσφόρητον παρ' ἁπάσαις ταῖς τάξεσι τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας.

Ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν αἱ μητέρες ἡμῶν ἦσαν κατὰ πολὺ ὑπέρτεραι ἡμῶν, διότι, καίπερ ἀγράμματοι, ἦσαν ὅμως ἐργατικώτεραι καὶ κατὰ πολὺ προθυμότεραι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν καθηκόντων τῆς μητρὸς καὶ τῆς οἰκοδεσποίνης.

Εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν αἱ νεάνιδες στερούμεναι τῶν ἀληθῶν τῆς οἰκονομίας ἀρχῶν κατά τε τὴν σχολικὴν καὶ τὴν οἰκιακὴν ἀγωγὴν, ἐξέρχονται τοῦ πατρικοῦ οἴκου διὰ ν' ἀναδεχθῶσι τὰ ὑψηλὰ καὶ θεῖα τῆς μητρὸς καθήκοντα καὶ νὰ γείνωσιν οἱ σωτῆρες τῆς οἰκογενείας, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν ἐλαχίστην γνῶσιν τῆς οἰκονομίας καὶ παιδαγωγίας. Πόσον δὲ ἀνεπιτηδείως διεξάγουσι τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολὴν ἡ κοινωνία τὸ μαρτυρεῖ.

Καιρὸς εἶναι ἤδη πάντες οἱ συναισθανόμενοι τὴν ὑψίστην τῆς γυναικὸς ἀποστολὴν καὶ ποθοῦντες τοῦ ἔθνους ἡμῶν τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ τῶν οἰκογενειῶν τὴν εὐημερίαν νὰ συντελέσωσιν ὅλαις δυνάμεσιν, ὅπως ἡ Ἑλληνὶς νεᾶνις μορφωθῇ Ἑλληνοπρε-

πῶς καὶ γείνῃ ὁ πραγματικὸς τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἔθνους προαγωγός.

Ὅπως συντελέσω κἀγὼ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου εἰς τὸ μέγιστον τοῦτο τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως ἔργον, συνέταξα ἐπίτηδες κατὰ τρόπον ὅλως Ἑλληνικὸν καὶ ἁπλοῦν τὴν ἀνὰ χεῖρας οἰκιακὴν οἰκονομίαν, τὴν ὁποίαν, καίπερ ἀτελῆ, παραδίδω εἰς χεῖρας ὑμῶν, ὅπως, αἱ μὲν κοσμήτριαι ἀπαιτήσητε τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ὡς κατεπειγόντως ἀναγκαίαν, αἱ δὲ διδασκάλισσαι καὶ παιδαγωγοὶ ἑρμηνεύσητε μετ' εὐσταθείας καὶ πόθου τὸ ὡραῖον τοῦτο μάθημα εἰς τὰς νεάνιδας, τῶν ὁποίων τὸ εὖ εἶναι ἐξαρτᾶται ἀφ' ὑμῶν. Ἐξετέλεσα, κυρίαι, τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον, ὡς καθηγητὴς τῆς οἰκονομίας, καθόσον μοὶ ἐπέτρεπον αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις· ἐκτελέσατε καὶ ὑμεῖς, φιλογενεῖς κοσμήτριαι καὶ διδάσκαλοι, τὸ καθῆκόν σας, ὅπερ τὸ ἔθνος καὶ ἅπαν τὸ γυναικεῖον φῦλον ἀπαιτεῖ παρ' ὑμῶν.

Τὴν Ἑλληνικὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν συνέγραψα καὶ ἐδίδαξα μάλιστα εἰς τὸ ἐν Χάλκῃ δημοτικὸν παρθεναγωγεῖον, ὅπως γείνω πρὸς ὑμᾶς πιστὸς ὁδηγὸς οὐ μόνον διὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσα, καὶ ἡ πεῖρα μοὶ ἀπέδειξεν ὡς λίαν ἐπιτυχῆ. Δὲν προτίθεται δὲ τὸ βιβλίον μόνον νὰ διδάξῃ τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ μορφώσῃ τὴν διάνοιαν τῆς νεάνιδος εἰς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς οἰκογενείας.

Τὸ μάθημα τοῦτο πρέπει νὰ διδάσκηται δὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς τὰς δύο ἀνωτάτας ἑκάστου παρθεναγ-

γωγείου τάξεις, ὅπου αἱ μαθήτριαι διδάσκονται τὴν Ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὸ κείμενον τοῦτο. Ἂν δὲ ἐπρόκειτο νὰ ὁρίσω καὶ τὴν ἡλικίαν τῶν μαθητριῶν, θὰ προσδιώριζον οὐχὶ κατωτέραν τῶν 12 ἐτῶν. Ἐννοεῖτε δὲ ὅτι, ὅσον μεγαλειτέρα εἶναι ἡ ἡλικία, τοσοῦτον κάλλιον θὰ γίνεται καταληπτὸν τὸ μάθημα. Θὰ ἐπροτίμων δὲ αἱ μαθήτριαι νὰ λέγωσι τὸ νόημα, οὐχὶ καὶ τὰς λέξεις ξηρὰς τοῦ κειμένου χωρὶς μάλιστα νὰ ἐννοῶσι. Τὸ τοιοῦτον θὰ τὰς ἐξήσκει περὶ τὸν τρόπον τοῦ ἐκθέτειν τὰς ἰδέας των. Ἡ διδάσκαλος ὠφελιμώτερον εἶναι ν' ἀπαιτῇ τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν τεχνικῶν ὅρων, παρὰ τὴν ξηρὰν ἀποστήθισιν.

Εἰς δὲ τὴν ἑρμηνείαν ἑκάστης παραγράφου ἡ διδάσκουσα ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ τὰς ἰδίας ἑαυτῆς ἐκφράσεις, τὰ ἴδια ἑαυτῆς παραδείγματα, ἀφοῦ ἐπεξηγήσῃ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχοντα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οὐδεμία ἰδέα πρέπει νὰ μένῃ σκοτεινὴ καὶ ἀσαφὴς εἰς τὸν νοῦν τῆς μαθητρίας· διότι αἱ ἰδέαι συνδέονται ὡς ἅλυσσος, καὶ ἂν μία μένῃ ἀσαφὴς κόπτεται ὁ κρίκος τῆς ἁλύσσου, καὶ οὕτω προβαίνει ἐν ἀσαφείᾳ καὶ ἡμιμαθείᾳ.

Εἰς τὴν συγγραφὴν ἠκολούθησα μέθοδον μὲν πρωτότυπον καὶ ἁπλῆν, γλῶσσαν δὲ καθαρεύουσαν. Ἀπέφυγα τὸ παραινετικὸν καὶ ῥητορικὸν ὕφος, διότι δὲν προτίθεμαι νὰ τέρψω τοὺς ἀναγνώστας, ἀλλὰ νὰ μυήσω αὐτοὺς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Τούτου ἕνεκα ἐνιαχοῦ ἐπαναλαμβάνονται σκοπίμως αἱ ἀρχικαὶ ἰδέαι χάριν ἀπομνημονεύσεως.

Οὕτω πως συγχεχροτημένον προσφέρω πρὸς ὑμᾶς τὸ βιβλίον τοῦτο, πεποιθὼς ὅτι, μεθ' ὅλας του τὰς ἐλλείψεις θέλει παρέξει ὠφέλειάν τινα, ἂν διδαχθῇ μετὰ ζήλου καὶ τέχνης. Θὰ λογίζωμαι δὲ εὐτυχὴς ἂν συντελέσω κἀγώ, ἔστω καὶ ἐπὶ μικρόν, πρὸς μόρφωσιν τοῦ γυναικείου φύλου, οὗτινος τὸν προορισμὸν ὁ Χριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀνεβίβασεν εἰς τοσοῦτον ὕψους καὶ μεγαλείου πρὸς δόξαν τοῦ πλάσαντος αὐτὸ Θεοῦ.

Α.Π.Θ.
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
* 1936 *

А.П.Ѳ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΓΝΩΣΕΙΣ.

Α'.

Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου. — Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ζῶα. — Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή.

Ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ ὅλον τὸν ὁρατὸν καὶ ἀόρατον κόσμον, περικοσμήσας αὐτὸν δι' ἐντελεστάτης καλλονῆς καὶ ἁρμονίας.

Ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη διαδίδουσι τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ βλάστησις τῶν φυτῶν καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ζώων. Ἡ γῆ ἐκτὸς τῶν φυτῶν διατρέφει πλῆθος ζώων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τελειότατον εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἀτμοσφαῖρα γέμει πτηνῶν ποικίλων καὶ ὡραίων, ἡ δὲ θάλασσα ἰχθύων, ὀστράκων καὶ φυτῶν ἰδιοφυῶν.

Ἐφ' ὅλων τούτων τῶν κτισμάτων ὁ Δημιουργὸς ἔθεσε νόμους ἀναλλοιώτους, ὅπως συντηρῶνται καὶ ὑπάρχωσιν ἁρμονικῶς. Τοὺς ἀναλλοιώτους τούτους νόμους μελετῶν ὁ ἄν-

θρωπος ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ὄντα, ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα.

Πάντα τὰ ζῶα ὁ πλάστης ἐπροίκισε δι' ὀργάνων καταλληλοτάτων, ὅπως ὑπερασπίζωσιν ἑαυτὰ ἐκ τῶν κινδύνων, ὅσοι τὰ περικυκλοῦσι, καὶ ἀντέχωσι κατὰ τῶν δυσχερειῶν, ὅσας ἀπαντῶσι πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀναπτύξεώς των. Εἰς ἄλλα μὲν ἔδωκε τὰ κέντρα, εἰς ἄλλα δὲ τὰ κέρατα, εἰς ἄλλα τοὺς ὀδόντας, τὴν προβοσκίδα, τοὺς ὄνυχας, καὶ εἰς ἄλλα ἄλλου εἴδους. Καὶ εἰς τὰ ὄργανα ταῦτα τῆς ἀμύνης καὶ συντηρήσεως τῶν ζώων ὁ δημιουργὸς ἐξεδήλωσε τὴν ἄπειρον αὐτοῦ σοφίαν· διότι διὰ τούτων τινὰ μὲν σκάπτουσι τὴν γῆν ὡς καλοὶ μεταλλευταί, τινὰ δὲ διατρέχουσι τὰ αἰθέρια πεδία ὡς ἄριστοι ἀεροναῦται, ἄλλα δὲ διασχίζουσι τὰ πελάγη ὡς ἄριστοι θαλασσοπόροι.

Μετὰ τῶν ὀργάνων τούτων τὰ ζῶα ἔλαβον παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ μονίμους τινὰς ὁρμάς, διὰ τῶν ὁποίων ζῶσι καὶ συντηροῦνται. Τὰς ὁρμὰς ταύτας ὠνόμασαν οἱ σοφοὶ *ἐνστίγματα*. Διὰ τῶν ἐνστιγμάτων τὰ ζῶα ὁδηγοῦνται εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς τροφῆς, τῆς κατοικίας, εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ εἴδους των, καὶ ἐν γένει εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς κινήσεις.

Μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὅλων τῶν ζώων στερεῖται ὀργάνων ἰδιαιτέρων καὶ ἐνστιγμάτων, ἀντὶ δὲ τούτων ἔχει τὸ *λογικόν*, διὰ τοῦ ὁποίου σκέπτεται, κρίνει καὶ γνωρίζει τὰ πράγματα. Ἐνῷ δὲ ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον γυμνὸς, ἀδύνατος καὶ ἄοπλος, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τοῦ λογικοῦ ἐφευρίσκει ἄπειρα πρὸς ὑπεράσπισιν ὅπλα, πλεῖστα δ' ὅσα πρὸς διατροφὴν μέσα, καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν τελειότητά του.

Ὁ σωματικὸς τοῦ ἀνθρώπου ὀργανισμὸς εἶναι μὲν ἀσθενέστερος τοῦ τῶν ζώων, ἀλλ' εἶναι τελειότατος καὶ λεπτότατος. Αἱ χεῖρες, οἱ δάκτυλοι, ἡ παλάμη εἰσὶ τοσοῦτον σο-

φῶς κατεσκευασμένοι, ὥςε νὰ δύνηται νὰ συσφίγγῃ, νὰ περιστρέφῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ τὰς ποικιλωτάτας καὶ πολυπλοκωτάτας κινήσεις. Διὰ τοῦ τελείου τούτου ὀργανισμοῦ, διὰ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἀνευρίσκει τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ συνυπάρχῃ μετὰ τῶν ὁμοίων, νὰ συζῇ, καὶ νὰ συνεννοῆται μετ' αὐτῶν.

Ὁ Πάνσοφος διὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μὲν φυτῶν ὥρισε τὸν σπόρον καὶ τὴν μεταφύτευσιν, διὰ δὲ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ *ἄρρεν καὶ θῆλυ*, ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν ὁποίων γεννῶνται τὰ νεογνὰ, τρεφόμενα καὶ ἀναπτυσσόμενα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς γεννώσης αὐτὰ μητρός. Ἡ διάκρισις τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φυτὰ ἐνυπάρχει.

Τὸ ἄρρεν εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ ζῶα εἶναι ἰσχυρότερον καὶ ῥωμαλεώτερον, ὑπερέχον κατὰ τὴν σωματικὴν κατασκευὴν, ἐνῷ τὸ θῆλυ ἕνεκα τῶν γεννήσεων καὶ τῆς περὶ τὰ νεογνὰ μερίμνης εἶναι ἀείποτε ἀσθενέστερον μὲν, ἀλλὰ τελειότερον κατὰ τὸν ὀργανισμόν. Ἡ διάκρισις αὕτη τοῦ γένους ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον· οἱ δὲ διακριτικοὶ χαρακτῆρες εἰς αὐτὸν καθίστανται ἐμφανέστεροι. Πράγματι· ὁ ἀνὴρ εἶναι ἰσχυρότερος, τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ μᾶλλον συνδεδεμένα, οἱ μῦς, διὰ τῶν ὁποίων ἐνεργεῖ τὰς διαφόρους κινήσεις, εἶναι μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι, τὰ νεῦρα, δι' ὧν αἰσθάνεται, εἰσὶ χονδροειδέστερα· ἐνῷ τῆς γυναικὸς, τὰ μὲν ὀστᾶ εἰσὶ λεπτότερα καὶ κανονικώτερα, οἱ δὲ μῦς ἀσθενέστεροι καὶ τὰ νεῦρα πολὺ λεπτότερα· ἐν γένει δὲ ἅπας ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος αὐτῆς εἶναι μετὰ πολλῆς συμμετρίας καὶ λεπτότητος κατεσκευασμένος. Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ εἶναι τὸ ἐντελέστατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πλασμάτων.

Καὶ εἰς τὸν πνευματικὸν οὐχ ἧττον ὀργανισμὸν ὑπάρ-

χουσι μικραί τινες διαφοραὶ μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ὡς ἐκ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ ὁ ἀνὴρ εἶναι τολμηρότερος, δραστηριώτερος, καὶ ἱκανώτερος περὶ τὸ ἐπιχειρεῖν. Ἔχει νοῦν ἰσχυρὸν, κρίσιν ὥριμον, θέλησιν ἰσχυράν· ἐν ᾧ ἡ γυνὴ ὑπερτερεῖ τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν ὀξύνοιαν, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ὑπομονήν. Ὁ ἀνὴρ ἐπιδιώκει τὰ μεγάλα καὶ ἐπιδίδει εἰς ἔργα ἀπαιτοῦντα δύναμιν σώματος ἢ πνεύματος, μὴ ὑποχωρῶν ἐνώπιον οὐδεμιᾶς τῶν τοιούτων ἐπιχειρήσεων. Ἡ γυνὴ μᾶλλον ἄτολμος ἐπιχειρεῖ ὅσα αἰσθάνεται ὅτι αἱ δυνάμεις αὐτῆς ἐπαρκοῦσι πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἐπιτυγχάνει εἰς τὰ λεπτὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται ὑπομονή, ἔντασις τῶν αἰσθήσεων καὶ λεπτότης περὶ τὴν ἐργασίαν, οἷον εἰς τὰ ἔργα τῆς καλλιτεχνίας, δηλ. τὴν μουσικὴν, τὴν ζωγραφικὴν, εἰς τὴν ποικιλτικὴν, εἰς τὴν ῥαπτικὴν κτλ.

Ὅστις θέλει νὰ λάβῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκη νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ φυσικὰ καὶ διανοητικὰ προτερήματα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός· διότι οὕτω πανσόφως διένειμεν αὐτὰ ὁ δημιουργός, ὥστε ὅσα ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ἔχει ἡ γυνὴ, καὶ ὅσα ἐλλείπουσιν ἐξ αὐτῆς, ἔχει ὁ ἀνήρ.

Β'.

Γάμος—οἰκογένεια—κοινωνία—ἔθνος. Σχετικὰ καθήκοντα καὶ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν θηλέων ζώων ἡ γυνὴ εἶναι ἀσθενεστέρα, τὰ δὲ νεογνά της ἐξ ἁπάντων τῶν λοιπῶν νεογνῶν ζώων τὰ ἀσθενέστατα. Πράγματι· τὰ τέκνα τῆς γυναικὸς διὰ νὰ καταστῶσιν ἱκανὰ νὰ φυλάττωσι μόνα τὴν ὕπαρξίν

των ἀπαιτοῦσι γαλουχίαν καὶ ἐπιτήρησιν πολυετῆ. Μόλις ἐξ ἐτῶν δύναται τὸ παιδίον νὰ φυλάξῃ ἑαυτὸ ἐκ τῶν περιστοιχούντων κινδύνων, καὶ μόλις ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἐτῶν δύναται ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἐργασίας τὴν τροφὴν καὶ τὸν ἱματισμόν του· ἐνῷ τὰ νεογνὰ τῶν ζώων διὰ μικρᾶς γαλουχήσεως καὶ ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου καθίστανται ἱκανά, οὐ μόνον νὰ φυλάττωσι τὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ νὰ συντηρῶνται ἀφ' ἑαυτῶν, εὑρίσκοντα ἄφθονον ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τροφὴν των. Ἡ γυνὴ μετὰ τῶν τέκνων της ἤθελε καταστραφῆ, ἂν δὲν εἶχε τὴν ἄμεσον καὶ διαρκῆ προστασίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ χορηγίαν τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐβιάσθη ὁ ἀνὴρ νὰ συζῇ μετὰ τῆς γυναικὸς, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα της προστασίαν διαρκῆ, τροφὴν καὶ παντὸς εἴδους βοήθειας. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἡ ἀνάγκη τῆς *συμβιώσεως* τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς μετὰ τῶν τέκνων των. Μολονότι δὲ εἰς πολλὰ τῶν ζώων παρατηροῦμεν συμβίωσίν τινα κατὰ τὸν τοκετὸν τοῦ θήλεος, ὡς αἱ περιστεραὶ, αἱ τρυγόνες, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἐνστιγματικὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐνῷ ἡ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, τὴν ὁποίαν ἡ μὲν φύσις ἐπιβάλλει, τὸ δὲ λογικὸν ἀνευρίσκει σωτήριον διὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ ἡ συμβίωσις τοῦ ἀνδρὸς, ὁτὲ μὲν μετὰ μιᾶς γυναικὸς, ὁτὲ δὲ μετ' ἄλλης ἢ πολλῶν, ἀπέβαινεν ἐναντία, οὐ μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεογνῶν καὶ τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοῦ τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐημερίαν, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων συνέστη *ὁ γάμος*, ἤτοι ἡ διαρκὴς σύζευξις ἑνὸς μόνου ἀνδρὸς μετὰ μιᾶς μόνον γυναικὸς πρὸς τεκνοποίησιν καὶ τελειοποίησιν τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ἡ συμβίωσις καὶ ὁ γάμος ἐπέβαλον ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐκλογὴν σταθερᾶς καὶ μονίμου διαμονῆς, ὅπως μὴ κατασπαράττηται ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα της ὑπὸ τῶν

ἀγρίων θηρίων καὶ μὴ καταφθείρηται ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξελέξατο ὁ ἄνθρωπος σταθερὰν διαμονὴν τὰ σπήλαια καὶ τὰς ὀπὰς τῆς γῆς, βραδύτερον δ'ὅμως κατεσκεύασεν οἴκους, ἐντὸς τῶν ὁποίων διετηρεῖτο καὶ παρεφυλάσσετο ἡ μήτηρ, τὰ τέκνα καὶ πάντα τὰ πρὸς ἄνετον ὕπαρξιν χρειώδη. Οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ *οἶκος*, καὶ ὅταν ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ ἐν τῷ οἴκῳ τέκνα ἀπετελέσθη ἡ *οἰκογένεια*.

Ἐν τῷ οἴκῳ κατὰ πρῶτον φαίνεται ὁ ἀνὴρ μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν ἑαυτῶν τέκνων νὰ σχηματίζωσι μίαν *συντροφίαν*, κοινὰς ἔχοντες τὰς προσπαθείας καὶ τὰ συμφέροντα. Τὴν συντροφίαν ταύτην συνέδεσεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἱερός τις δεσμὸς, ὁ συζυγικὸς ἔρως, ἡ φιλοστοργία, ἡ υἱϊκὴ ἀγάπη ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔμφυτος τοῦ ἀνθρώπου τάσις πρὸς βελτίωσιν καὶ τελειότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Τὸ τῆς φιλοστοργίας αἴσθημα καὶ ἡ πρὸς τὴν τελειότητα τάσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπόρροια τῆς λογικότητός του, διότι τὰ ζῶα στεροῦνται αὐτῶν. Διὰ τοῦτο πᾶς οἶκος παριστᾷ μίαν ἑταιρίαν, ἤ, ὅπως συνήθως λέγομεν, ἕνα *συνεταιρισμὸν*, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ, ἡ μήτηρ καὶ τὰ τέκνα ἀσχολοῦνται ὁλοψύχως ἕκαστος κατὰ τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν κοινὴν ἁπάντων τῶν μελῶν τοῦ οἴκου εὐδαιμονίαν. Ὡς εἴπομεν, ὁ οἰκογενειακὸς οὗτος συνεταιρισμὸς στηρίζεται εἰς τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότητα, καὶ διὰ τοῦτο τελειοποιεῖται καὶ προάγεται δι' αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια. Εἰς τὰ ζῶα φαίνονται ἴχνη τινὰ συνεταιρισμοῦ ἐφημέρου, ἀλλ' ἀτελεστάτου καὶ ἐνστιγματικῶς ἐνεργουμένου ὑπ' αὐτῶν ἄνευ μεγάλων δι' αὐτὰ ἀποτελεσμάτων, ὡς μὴ ἐπιδεκτικῶν τελειοποιήσεως. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τῶν μυρμήκων, τῶν μελισσῶν, τῶν τρυγόνων καὶ ἄλλων τινῶν ζώων συνεταιρισμοί.

Εἰς τὸν οἰκογενειακὸν συνεταιρισμὸν τὰ ἔργα τοῦ οἴκου

κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δυνάμεις ἑκάστου κατεμερίσθησαν κατὰ φυσικόν τινα τρόπον. Ὁ μὲν πατὴρ ὡς ἰσχυρότερος ἀνεδέχθη τὴν ὑπεράσπισιν ὅλων καὶ τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς, ἡ δὲ μήτηρ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου, τὴν περιποίησιν ἁπάντων, τὴν κατασκευὴν τῶν πρὸς τροφὴν καὶ ἱματισμὸν ἀναγκαίων, καὶ τέλος τὴν καλὴν διατήρησιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν χρησίμων. Τὰ δὲ τέκνα ἅμα φθάσαντα εἰς ἡλικίαν φυσικῶς ἀνεδέχθησαν τὰ μὲν ἄρρενα τὴν τοῦ πατρὸς ἀσχολίαν, τὰ δὲ θήλεα παρέμειναν ἐν τῷ οἴκῳ πρὸς βοήθειαν τῆς μητρός.

Ὁ τοιοῦτος τῶν ἔργων καταμερισμὸς ἐν τῷ οἰκογενειακῷ συνεταιρισμῷ ἐγένετο μεγίστων ὠφελειῶν πρόξενος διά τε τὴν ἄνετον τῆς οἰκογενείας ὕπαρξιν καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν τελειότητα τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς μόνον τὸν οἰκογενειακὸν βίον δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἐντελῆ καὶ ἄνετον ὕπαρξιν ἀπέναντι τῆς ἀγρίας φύσεως, διότι δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρὸς, ὅπως μόνος ἀναπτύξῃ καὶ τελειοποιήσῃ ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Ἐκτὸς τούτου ἡ στοργή, ἥτις φυσικῶς γεννᾶται ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν τὸν ἄφινε ν' ἀπομακρύνῃ τὰ τέκνα του ἐκ τῆς οἰκίας. Ἠσθάνθη λοιπὸν τὴν ἀνάγκην νὰ συγκατοικῇ μετὰ τῶν γόνων καὶ ἐγγόνων του καὶ μετὰ τῶν ὁμοίων, μεθ' ὧν κοινὰ ἐσχημάτισε συμφέροντα πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ συντήρησιν τῆς ζωῆς.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον φύσει *κοινωνικόν* διότι ἐν τῇ συγκατοικίᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ μετὰ τῶν ὁμοίων του ἐπιτυγχάνει πᾶν ὅ,τι τὸ λογικὸν τῷ ὑποδεικνύει ὡς συντελεστικὸν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του· ἐνῷ ἐν τῇ ἀπομονώσει καὶ τῇ ἐρημίᾳ στερεῖται τῶν πάντων, καὶ αὐτῆς τῆς ἀσφαλοῦς ὑπάρξεως μὴ ἐξαιρουμένης. Πολλαὶ οἰκογένειαι συνοικήσασαι εἰς ἓν μέρος ἀπετέλεσαν τὴν

πολιτικὴν κοινωνίαν, ἥτις αὐξηθεῖσα διὰ τῆς προσελεύσεως καὶ ἄλλων οἰκογενειῶν, ἀπετέλεσε τὰς *κώμας* καὶ *πόλεις*. Πολλαὶ δὲ πόλεις κοινὴν ἔχουσαι τὴν καταγωγὴν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη ἀπετέλεσαν τὸ *ἔθνος*.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς διαφόρους ταύτας φάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ ἀνευρίσκει διὰ τοῦ λογικοῦ τοὺς κανόνας, δι' ὧν πρέπει νὰ διευθύνωνται αἱ πράξεις του, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του. Τοὺς κανόνας τούτους λέγομεν *καθήκοντα*. Ἔχει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος *καθήκοντα πρὸς ἑαυτόν*, νὰ διατηρῇ τὴν ὑγείαν του καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὰ μέσα τῆς τελειοποιήσεώς του· ἔχει *καθήκοντα συζυγικά*, νὰ βοηθῇ τὴν σύζυγον καὶ νὰ χορηγῇ πρὸς αὐτὴν τὰ μέσα τῆς ἐνέτου ὑπάρξεως· ἔχει *καθήκοντα οἰκογενειακά*, νὰ μεριμνᾷ διὰ πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὸ εὖ εἶναι τῆς οἰκογενείας του· ἔχει *καθήκοντα κοινωνικὰ καὶ πολιτικά*, νὰ χορηγῇ πᾶσαν ἐφικτὴν βοήθειαν πρὸς συντήρησιν καὶ εὐημερίαν τῆς κοινωνίας ἢ πολιτείας, εἰς ἣν ἀνήκει.

Ἐκεῖν' ὅπερ δι' ἡμᾶς εἶναι καθῆκον, διὰ τοὺς ἄλλους εἶναι *δικαίωμα*. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἔχομεν καθήκοντα πρὸς τοὺς ἄλλους, ἕπεται ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι ἔχουσι καθήκοντα πρὸς ἡμᾶς, καὶ ταῦτα εἰσὶ *δικαιώματά* μας. *Δικαίωμα* λοιπὸν εἶναι πᾶν ὅ,τι ἀπαιτοῦμεν νὰ πράξωσιν οἱ ἄλλοι πρὸς ἡμᾶς· διότι ἐπράξαμεν καὶ ἡμεῖς τὰ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντά μας. Τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἰσὶ τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένα, ὥστε ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων ἄνευ τῆς ἀπολαύσεως τῶν σχετικῶν δικαιωμάτων εἶναι *δουλεία*· καθὼς καὶ ἡ ἀπόλαυσις δικαιωμάτων ἄνευ τῆς ἐκτελέσεως τῶν σχετικῶν καθηκόντων ἀποβαίνει *τυραννία*. Τὰ οἰκογενειακὰ καὶ κοινωνικὰ τοῦ ἀνδρὸς καθήκοντα καὶ δίκαια εἰσὶν ἀρχαιόθεν ἀνεγνωρισμένα, μολονότι πολλάκις κατεπατήθησαν εἰς τὰς διαφόρους τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπό-

τητος περιστάσεις. Εἰς τὴν γυναῖκα ὅμως μόνον τὰ οἰκογενειακὰ καθήκοντα καὶ δίκαια ἀνεγνωρίσθησαν, τὰ δὲ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ δυστυχῶς καὶ μέχρι σήμερον ἀρνοῦνται ν' ἀναγνωρίσωσι, θεωροῦντες τὴν γυναῖκα ὡς ἄνθρωπον καὶ οὐχὶ ὡς πολίτην. Τοὺς λόγους τῆς ἀτόπου καὶ ἀδίκου ταύτης ἀρνήσεως θέλομεν ἐρευνήσει ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Γ'.

Πολλαπλαῖ τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκαι καὶ ἱκανοποίησις αὐτῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα πρωτίστην ἀνάγκην ἔχει τὴν τροφὴν, τὴν κατοικίαν, τὸν ἱματισμόν. Εἰς τούτων τὴν ἱκανοποίησιν ἀμέσως ἐπεδόθη· καὶ ἐν ὅσῳ μὲν εὕρισκε προχείρους εἰς τὴν φύσιν τοὺς καρποὺς τῆς γῆς πρὸς τροφὴν, τὰ σπήλαια πρὸς κατοικίαν, καὶ τὰ δέρματα τῶν ζώων πρὸς ἱματισμὸν, ἡσύχαζεν ἐρευνῶν τὴν ἄγνωστον εἰς αὐτὸν φύσιν· καθ' ὅσον ὅμως οἱ ἄνθρωποι ἐπολλαπλασιάζοντο, ταῦτα πάντα καθίσταντο ἀφ'ἡμέρας εἰς ἡμέραν σπανιώτερα, καὶ τότε ἠναγκάσθη νὰ βάλλῃ εἰς ἐνέργειαν τὰς διανοητικὰς καὶ σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις διὰ νὰ τὰ ἐπιτύχῃ· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἠναγκάσθη *νὰ ἐργασθῇ*. Τότε ὁ νοῦς ἐσκέφθη, ἡ δὲ χεὶρ ὑπ' αὐτοῦ ἐκινήθη καὶ οὕτως ἐξετέλεσεν *ἐργασίαν*, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐπίτευξις τῶν ὅσων εἶχεν ἀνάγκην. Ἡ ἐκδήλωσις τοῦ νοὸς ἐπὶ τῶν πραγμάτων διὰ τῆς ἐργασίας ἀπετέλεσε τὴν λεγομένην *τέχνην* ἢ *χειροτεχνίαν*, ἥτις τελειοποιηθεῖσα ἐσχημάτισε τὴν *βιομηχανίαν*.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἴπομεν, δὲν εἶναι μόνον φυσικὸν ζῶον, ἀλλ' εἶναι καὶ *λογικόν*. Αἰσθάνεται ἐκ φύσεως τὴν ἀνάγκην

τῆς τελειοποιήσεως ἑαυτοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι αἱ τοιαῦται τοῦ πνεύματος ἀνάγκαι ἀνεπτύχθησαν βραδύτερον, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἦσαν κατεπείγουσαι. Ἐκ τῶν ἀναγκῶν τούτων ἐγεννήθησαν τὰ καθήκοντα ὅσα ὁ ἄνθρωπος ἔχει πρὸς ἑαυτόν.

Ἐκ τοῦ ἱεροῦ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντος ὁρμώμενος ὁ ἄνθρωπος ἐφεῦρε τὰ μέσα πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ μετάδοσιν τῶν ἰδεῶν του διὰ τῆς γραφῆς, καὶ βραδύτερον διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῆς διδασκαλίας.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον φυσικὸν καὶ λογικὸν ὄν, ἀλλ' εἶναι καὶ *ἠθικὸν* καὶ *κοινωνικόν*, δηλ. ὄν ἐπιδεκτικὸν βελτιώσεως τῆς θελήσεώς του. Ὡς λογικὸς ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει τὴν τελειοποίησίν του, τὴν ὁποίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ, ἂν δὲν ζῇ ἐναρέτως, ἂν δὲν εὐποιῇ, ἂν δὲν ἀπολαύῃ ὅσα συντελοῦσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του, ἥτις εἶναι ὁ κύριος τῆς τελειοποιήσεώς του σκοπός. Ἐκ τούτων ἕπεται ὅτι ἔχει ὁ ἄνθρωπος καὶ ἄλλο εἶδος ἀναγκῶν *ἠθικῶν* λεγομένων, τῶν ὁποίων αἰσθάνεται τὴν ἱκανοποίησιν τοσοῦτον κατεπείγουσαν, ὅσον καὶ τὴν τῆς τροφῆς. Ὅσον καὶ ἂν ἔχῃ ἄφθονα τὰ μέσα τῆς ζωῆς, ὅσον καὶ ἂν καλλιεργῇ τὸ πνεῦμά του, εἶναι ἀδύνατον ὁ ἄνθρωπος νὰ καταστῇ εὐδαίμων ἄνευ τῆς θεραπείας τῶν ἠθικῶν ἀναγκῶν του, δηλ. τῆς εὐποιΐας, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἡσυχίας τῆς συνειδήσεως.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνίσταται εἰς τὴν θεραπείαν καὶ ἱκανοποίησιν τῶν τριπλῶν τούτων ἀναγκῶν, δηλ. *τῶν σωματικῶν*, *τῶν πνευματικῶν* καὶ *τῶν ἠθικῶν*. Κατὰ τοσοῦτον δὲ εὐδαιμονεῖ, καθόσον γνωρίζει καταλλήλως νὰ ἱκανοποιῇ ἐξ ἴσου τὰς μὲν καὶ τὰς δέ. Ἂν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν τριπλῶν τούτων ἀναγκῶν ὁ ἄνθρωπος δὲν φυλάττει ἴσον μέτρον, ἀλλ' ἱκανοποιεῖ μᾶλλον τὰς σωματικὰς παρὰ τὰς

πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς, ἢ τἀνάπαλιν, τότε καθίσταται κακοδαίμων καὶ δυστυχὴς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ.

Ἂν καλῶς παρατηρήσωμεν, αἱ τριπλαῖ αὗται ἀνάγκαι τοσοῦτόν εἰσι στενώτατα συνδεδεμέναι, ὥστε ἡ ἱκανοποίησις τῶν μὲν ἐπιφέρει καὶ τῶν ἄλλων τὴν ἱκανοποίησιν, ὅταν αἰσθάνηταί τις ἐξ ἴσου τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν. Ὑποθέσωμεν ἄνθρωπον πλούσιον, ὅστις ἔχει ὅλα τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν σωματικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν, ὁ τοιοῦτος καὶ τὰς πνευματικὰς καὶ τὰς ἠθικὰς ἀνάγκας εὐκόλως δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ.

Ἄλλος τις ἀκαμάτως μοχθεῖ ὅπως ἱκανοποιήσῃ τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικάς του ἀνάγκας καὶ ζερεῖται, τῶν μέσων ὅπως ἱκανοποιήσῃ καὶ τὰς σωματικάς· ὁ τοιοῦτος ἔχων νοῦν πεφωτισμένον καὶ ψυχὴν ἐνάρετον εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀποκτήσῃ τὰ μέσα τῆς ζωῆς εὐχερῶς καὶ ταχέως.

Αἱ ἁπλαῖ αὗται σκέψεις παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀκριβῆ πλάστιγγα, διὰ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ σταθμίζωμεν τὴν εὐδαιμονίαν ἢ κακοδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, ὡς καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν αὐτῶν. Αἱ σκέψεις αὗται, ὡς ὁ μίτος τῆς Ἀριάδνης θέλουσιν ὁδηγήσει ἡμᾶς ἀσφαλῶς εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν ζητημάτων τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου.

Διὰ νὰ στερεώσωμεν ἐν τῷ νῷ ἡμῶν τὴν ὀρθότητα τῶν σκέψεων τούτων προσφέρομεν παραδείγματα τοῦ πρακτικοῦ βίου, ἄξια νὰ μᾶς ἐξοικειώσωσι πρὸς τὰς ἐκτεθείσας σκέψεις.

Α΄. Διατί ὁ πολυμαθὴς ἐκεῖνος πένεται; καὶ ὁ ἐργάτης ἐκεῖνος δυστυχεῖ;

Διότι, ὁ μὲν προσεπάθησε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας, περιφρονήσας τὰς ἠθικὰς καὶ σωματικὰς, δηλ. ἐθεράπευσε τὰς μὲν διὰ τῆς βλάβης τῶν δέ. Ὁ δ' ἐργάτης δυστυχεῖ, διότι προσεπάθησε νὰ ἱκανοποιήσῃ καθ'ὑπερ-

βολὴν τὰς σωματικάς του ἀνάγκας, πρὸς βλάβην τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν.

Β'. Διατί ὁ Ἰωάννης ζῇ καλῶς καὶ εἶναι πολὺ εὐχαριστημένος εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκεται; Διότι προσεπάθησε καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐξ ἴσου τάς τε σωματικάς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας· διότι δηλ. ἐγνώρισε καὶ κατέβαλε κόπους, ὅπως τηρήσῃ ἰσορροπίαν τινὰ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν τριπλῶν τούτων ἀναγκῶν· δὲν ἐθεράπευσε τὰς μὲν πλειότερον τῶν δέ.

Γ'. Διατί ὁ λαὸς τῆς Σινικῆς πένεται καὶ εἶναι δυστυχής; Διότι θεραπεύει τὰς σωματικάς του ἀνάγκας μὲ θυσίαν τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν.

Δ'. Διατί οἱ πλεῖστοι τῶν ἐργατῶν τῆς Ἀγγλίας πένονται ἐν μέσῳ τοσούτου ἐθνικοῦ πλούτου; διότι περιφρονοῦντες τὴν ἱκανοποίησιν τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀναγκῶν, ἀποκλειστικῶς ἐθεράπευσαν τὰς σωματικὰς μόνον.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν εὐδαιμονίαν του καὶ νὰ ζῇ εὐχαριστημένος πρέπει νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν ἡρωϊκὴν προσπάθειαν, ὅπως ἐν ἴσῃ μοίρᾳ θεραπεύῃ τὰς τριπλᾶς ταύτας ἀνάγκας του, χωρὶς πώποτε νὰ περιφρονήσῃ τὰς μὲν πρὸς ὑπερίσχυσιν τῶν δέ. Τότε, πράγματι, θὰ εἶναι εὐτυχής· διότι δὲν θὰ στερεῖται, διότι δὲν θὰ εἶναι ἀμαθὴς καὶ ἄθλιος, διότι δὲν θὰ περιφρονεῖται, ἀλλὰ θὰ ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Δ'.

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ οἰκονομία.

Πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας ὀνομάζομεν

π λ ο ῦ τ ο ν. Εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν ἡ λέξις αὕτη ἔχει περιωρισμένην σημασίαν, δηλοῦσα μόνον τὰ χρήματα ἢ κτήματα, ὅσα ὁ ἄνθρωπος κατέχει, μὴ λαμβανομένων ὑπ'ὄψιν τῶν ἱκανοτήτων, τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς, ἅτινα εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς οἰκονομίας ἔχουσιν ἴσην σημασίαν μὲ τὰ χρήματα· διότι εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐπιςήμης, καὶ τὸ μάθημα τοῦ καθηγητοῦ, καὶ τοῦ ζωγράφου ἡ ἱκανότης, καὶ τοῦ ἱερέως ἡ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὁμιλία εἰσὶ πλοῦτος. Τὰς ποιότητας, τὰς ὁποίας ἔχουσι τὰ πράγματα διὰ νὰ θεραπεύωσι τὰς ἀνάγκας ἡμῶν λέγομεν ὠ φ έ λ ε ι α ν. Ἡ ὠφέλεια εἶναι ἢ φ υ σ ι κ ὴ ἢ ἐ π ί κ τ η τ ο ς, ἐπιτιθεμένη εἰς τὰ πράγματα διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀὴρ καὶ τὸ φῶς παρέχουσι φυσικὴν ὠφέλειαν· ὁ σίδηρος μετασκευαζόμενος διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας παρέχει ἐπίκτητον ὠφέλειαν. Ἀξίαν τῶν πραγμάτων λέγομεν τὴν μεγάλην ἢ μικρὰν ὠφέλειαν ἢ χρησιμότητα, ἣν ἔχουσιν αὐτά. Τὰ πλούτη κατὰ τὸν ὁρισμὸν ἡμῶν εἶναι ὑλικὰ ἢ ἄϋλα, καὶ ὑ λ ι κ ὰ μὲν λέγομεν τὰ πλούτη, ὅσα ὑπάρχουσιν εἰς τὰ πράγματα, ὡς τὰ χρήματα, αἱ γαῖαι, τὰ κτήματα· ἄ ϋ λ α δὲ λέγονται, ὅσα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, οἷον ἡ ἐργασία, ἡ παιδεία, αἱ ἠθικαὶ ἰδιότητες, αἱ ἱκανότητες κτλ.

Τά τε ὑλικὰ καὶ ἄϋλα πλούτη δύνανται νὰ ὦσι *φυσικὰ*, ὡς ὁ ἀὴρ, αἱ γαῖαι, αἱ φυσικαὶ καὶ διανοητικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ *τεχνητὰ*, ὅσα ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζει διὰ τῆς ἐργασίας του, οἷον αἱ τροφαὶ, τὰ ἐργαλεῖα, τὰ φορέματα· ἄλλα δὲ εἰσὶ φυσικὰ καὶ τεχνητὰ, οἷον αἱ καλλιεργήσιμοι γαῖαι, εἰς ἃς ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐργασίας του βοηθεῖ τὴν γῆν πρὸς παραγωγὴν πλούτου.

Τὸ ἄθροισμα τῶν σαφῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος βάλλει εἰς τοιαύτην κατάταξιν καὶ ἀλληλουχίαν, ὥςε εὐκόλως νὰ ἀπομνημονεύῃ, εὐχερῶς νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ ἑτοίμως νὰ ἀνα-

φέρῃ, ὀνομάζομεν *ἐπιστήμην*. Ἂν καὶ ἡμεῖς βάλλωμεν εἰς τοιαύτην τάξιν τὰς περὶ οἰκονομίας γνώσεις μας, ὥστε εὐκόλως νὰ ἀπομνημονεύωμεν καὶ ἑτοίμως νὰ ἐφαρμόζωμεν αὐτάς, θὰ ἀποτελέσωμεν *τὴν ἐπιστήμην τῆς οἰκονομίας*, ἥτις μᾶς διδάσκει πῶς ὁ οἰκογενειακὸς πλοῦτος *παράγεται*, πῶς *ἀναλίσκεται* (δαπανᾶται), πῶς *συντηρεῖται* καὶ πῶς *αὐξάνει*. Ἡ λέξις *οἰκονομία* εἰς τὴν καθ'ἡμᾶς γλῶσσαν ἔχει διάφορον σημασίαν· διότι, ὅπως ὁ λαὸς μεταχειρίζεται αὐτὴν, σημαίνει τὴν διὰ μικρῶν μέσων ἱκανοποίησιν τῶν σωματικῶν ἡμῶν ἀναγκῶν, καὶ οὕτως ἡ λέξις ἔχει πολὺ περιωρισμένην σημασίαν, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων *τὴν φειδὼ ἢ φειδωλίαν*. Εἰς τὴν ἐπιστήμην ἡ λέξις οἰκονομία ἔχει πολὺ εὐρυτέραν σημασίαν· διότι φανερόνει τὴν καλὴν μεταχείρισιν οὐ μόνον *τῶν ὑπαρχόντων μας*, ἀλλὰ καὶ *τῆς ἐργασίας*, *τοῦ χρόνου* καὶ *τῶν ἱκανοτήτων* ἡμῶν· ὥστε οἰκονόμος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν δὲν σημαίνει μόνον τὸν φειδωλὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον, ὅστις γνωρίζει νὰ παράγῃ καὶ νὰ μεταχειρίζηται τὸν ὑλικὸν καὶ ἄυλον πλοῦτον αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸν γνωρίζοντα νὰ διαχειρισθῇ τὴν ἐργασίαν του, τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ προτερήματά του, καὶ νὰ διαθέτῃ σκοπίμως τὸν διὰ τῶν προτερημάτων του ἀποκτηθέντα πλοῦτον.

Ἡ οἰκονομία ὅταν ἐφαρμόζηται ἐντὸς τῆς οἰκίας, καὶ προτίθεται νὰ μᾶς διδάξῃ πῶς νὰ *ἀποκτῶμεν* τὸν οἰκογενειακὸν πλοῦτον, πῶς νὰ τὸν *μεταχειριζώμεθα*, πῶς νὰ *συντηρῶμεν* καὶ πῶς νὰ *αὐξάνωμεν* αὐτὸν, τότε ἡ *οἰκονομία* λέγεται *οἰκιακή*· ἂν ὅμως ἡ οἰκονομία αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς τὴν κοινωνίαν ἢ πολιτείαν, καὶ θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ πῶς ἀποκτᾶται, πῶς ἀνταλάσσεται, πῶς διανέμεται καὶ πῶς ἀναλίσκεται ὁ πλοῦτος τῆς πολιτείας ἢ τοῦ ἔθνους, τότε λαμβάνει τὸ ὄνομα *δημοσία ἢ πολιτικὴ οἰκονομία*, ἥτις κατ' ἄλλους λέγεται διὰ μιᾶς λέξεως *πλουτολογία*.

Μεγάλη διαφορὰ γνωμῶν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν συγγραψάντων περὶ οἰκιακῆς οἰκονομίας, περὶ τοῦ ὁρισμοῦ, τῶν ὁρίων, τῆς ὕλης, καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸν οἰκονομικόν του λέγει· «ἆρά γε ἡ οἰκονο-
» μία εἶναι ἐπιστήμης τινος ὄνομα, καθὼς ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ
» χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονική; Εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον φαί-
» νεται ὅτι εἶναι. — Καθὼς λοιπὸν περὶ τῶν τεχνῶν τού-
» των δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τί τὸ ἔργον ἑκάστης, ὁμοίως
» καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τί τὸ ἔρ-
» γον αὐτῆς· — *φαίνεται ὅτι οἰκονόμου ἀγαθοῦ τὸ ἔργον*
» *εἶναι τὰ διοικῇ καλῶς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον*.... Οἶκον δὲ λέ-
» γοντες ἐννοοῦμεν ὅσα τις ἔχει· πάντα τοῦ οἴκου εἶναι,
» καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν.

Εἰς τοῦτον τοῦ Ξενοφῶντος τὸν ὁρισμὸν οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων συγγραφέων στηριχθέντες ὥρισαν τὴν *οἰκονομίαν*, *τέχνην τοῦ διευθύνειν οἰκονομικῶς* (δηλ. μετὰ φειδοῦς) *καὶ κανονικῶς τὰ τοῦ οἴκου*. Ἡ ἐν Παρισίοις διδάσκαλος τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας Εὐγενία Ἱππὼ (1) ὁρίζει αὐτὴν *τέχνην τοῦ καλῶς μεταχειρίζεσθαι τὸν χρόνον, τὴν διάνοιαν καὶ τὰ χρήματα*.

Οἱ ὁρισμοὶ οὗτοι εἰσὶν ἐλλειπεῖς· διότι δὲν ἔχουσιν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, συγχέοντες τὴν σημασίαν τῶν λέξεων φειδοῦς, ἀναλώσεως καὶ οἰκονομίας, καὶ διότι ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν τέχνην, ἐνῷ εἶναι ἐπιστήμη ἔχουσα ἰδίας ἀρχὰς, κανόνας, καὶ τάξιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη βραδύτερον ἡ πολιτικὴ οἰκονομία. Θὰ εἶναι δὲ ἄτοπον ν'ἀποκαλῶμεν τὴν μὲν πολιτικὴν, *ἐπιστήμην*, τὴν δὲ οἰκιακὴν, *τέχνην*.

---

(1) Εἰς τὰ περὶ οἰκιακῆς οἰκονομίας μαθήματα αὐτῆς. Cours d'Economie domestique par E. Hippeau 1869.

Ὁ καθηγητὴς Μεζιέρος (1) μετ' ἀκριβείας διαγράφει τὰ ὅρια τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκιακῆς οἰκονομίας, λέγων· « Ἡ ἐ-
» πιστήμη τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀντικείμενον ἔχει τὴν
» παραγωγὴν, τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἐθνι-
» κοῦ πλούτου, οὗτινος τὰ κυριώτερα στοιχεῖα εἰσὶν ἡ γεωρ-
» γία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ δὲ ἰδιωτικὴ (ἤτοι
» ἡ οἰκιακὴ) οἰκονομία ἀσχολεῖται περὶ τῶν μέσων τοῦ ἀ-
» ποκτᾶν, τοῦ συντηρεῖν καὶ τοῦ αὐξάνειν τὸν ἀτομικὸν
» πλοῦτον, ὅστις ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐργασίας, συντηρεῖται
» διὰ τῆς φειδοῦς καὶ αὐξάνει διὰ τῆς τάξεως καὶ καρτε-
» ρίας. Ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομία εἶναι ἀναγκαίως ἡ βάσις καὶ
» ἡ ἀφετηρία τῆς πολιτικῆς, χορηγοῦσα εἰς τὴν πολιτικὴν
» ἀρχὰς, κανόνας, μέθοδον καὶ σύστημα.

Ε'.

Συνδυασμὸς ἠθικῆς καὶ οἰκονομίας. — Τὰ ἐκ τῆς οἰκονομίας εὐεργετήματα.

Ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ἐρευνᾷ τὰ καθήκοντα καὶ τὴν πηγὴν αὐτῶν, λέγεται *ἠθικὴ* ἢ *ἀρετολογία*. Ἡ ἠθικὴ ἐρευνῶσα τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντα, ὡς καὶ τὰ πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, ἐπιβάλλει εἰς πάντα ἄνθρωπον τὴν οἰκονομίαν ὡς καθῆκον. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν λέξιν οἰκονομίαν ἀπεδώκαμεν ὁρισμὸν ἐκτενῆ, ἐννοοῦντες αὐτὴν ἐπιστήμην, ἥτις διδάσκει ἡμᾶς πῶς ν' ἀποκτῶμεν, πῶς ν' ἀναλίσκωμεν, πῶς νὰ συντηρῶμεν καὶ πῶς νὰ αὐξάνωμεν τὸν οἰκογενειακὸν

---

(1) Εἰς τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον περὶ οἰκονομίας σύγγραμμα αὐτοῦ. L'Economie par M. L. Mezières 1853.

πλοῦτον, διὰ τοῦτο ἡ οἰκονομία ὑπὸ τὴν τετραπλῆν αὐτῆς ἔποψιν εἶναι καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἀπορρέει, ὡς καὶ τὰ ἄλλα καθήκοντα, ἐκ τῆς λογικότητος καὶ κοινωνικότητος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς θέσεως ἡμῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἔχομεν λοιπὸν καθῆκον νὰ ἐργαζώμεθα διὰ ν' ἀποκτῶμεν πλοῦτον· νὰ φυλάττωμεν καὶ νὰ μὴ ἀναλίσκωμεν ἀσκόπως τὸν ἀποκτηθέντα πλοῦτον· νὰ συντηρῶμεν αὐτὸν διὰ τῆς φειδοῦς, καὶ τέλος νὰ μεταχειριζόμεθα ὅλα τὰ μέσα, ὅσα ἡ κοινωνία καὶ ἡ φρόνησις μᾶς χορηγοῦσιν, ὅπως πολλαπλασιάσωμεν καὶ αὐξήσωμεν τὸν οἰκογενειακὸν πλοῦτον. Ἂν ἀπὸ τὴν τετραπλῆν ταύτην τῆς οἰκονομίας ἐξάσκησιν ἀφαιρέσωμεν τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, τότε ἡ οἰκονομία παύει τοῦ νὰ ἦναι ἀρετή, καὶ ἀποβαίνει ἐλάττωμα, πάθος, ἐνίοτε καὶ ἔγκλημα.

Πᾶσα ἀρετὴ ἔχει ὡρισμένα ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἐνεργῆται· ἂν δ'ὀλίγον παρεκκλίνωμεν τῶν ὁρίων τούτων, τότε αἱ πράξεις μας δὲν εἶναι πλέον ἀρετή, ἀλλ'ἐλάττωμα. Π. χ. ἡ εἰλικρίνεια εἶναι ἀρετή· ἂν ὅμως εἴμεθα πλέον τοῦ δέοντος εἰλικρινεῖς, ἀποβαίνομεν *ἀπ.λοῖκοι*, ὅπερ εἶναι ἐλάττωμα· ἂν δὲ εἴμεθα ὀλιγώτερον τοῦ δέοντος εἰλικρινεῖς, ἀποβαίνομεν *δόλιοι*, ὅπερ εἶναι ἐπίσης ἐλάττωμα. Τ' αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς οἰκονομίας. Ἂν εἴμεθα ὀλίγον οἰκονόμοι καλούμεθα *σπατα.λοί*, καὶ ἂν ἔτι ὀλιγώτερον, ἀποβαίνομεν *ἄσωτοι*. Ἂν εἴμεθα περισσότερον τοῦ δέοντος, καλούμεθα *γ.λίσχροι*, ἂν δὲ ἔτι περισσότερον, γινόμεθα *φιλάργυροι*.

Ὁ ἀληθὴς τῆς οἰκονομίας σκοπὸς εἶναι ἡ διὰ παντὸς ἠθικοῦ μέσου ἀποταμίευσις τοῦ πλούτου διὰ τὸ ζῆν καὶ εὖ ζῆν ἡμῶν, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Ἂν ἀποταμιεύωμεν τὸν πλοῦτον διὰ νὰ θησαυρίσωμεν ἁπλῶς ἢ διὰ νὰ ἔχωμεν πολλά, τότε γινόμεθα πλεονέκται καὶ φιλάργυροι.

Ἂν ἀποταμιεύωμεν τὸν πλοῦτον διὰ νὰ ἔχωμεν πλειότερα μέσα πρὸς θεραπείαν ἀναγκῶν ἐπιπλάστων καὶ δαπανῶμεν ἀσκόπως, τότε καλούμεθα *σπαταλοί*· ἂν δὲ θησαυρίζωμεν διὰ νὰ κορέσωμεν τὰ πάθη, τὰς ἀλόγους ὀρέξεις καὶ ἰδιοτροπίας ἡμῶν, τότε εἴμεθα *ἄσωτοι*.

Τὸ λογικὸν ἀείποτε ὑπαγορεύει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν τελειότητα καὶ ἀπαύστως ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς του. Ἐκ τῆς φυσικῆς ταύτης κλίσεως ὠθούμενος ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ νὰ κατοικῇ εἰς ἀναπαυτικώτερον οἶκον, νὰ διαιτᾶται καλλιον, νὰ ἐνδύηται καλῶς καὶ ἐν γένει νὰ ζῇ καλῶς. Ἐκ τῆς κλίσεως ταύτης ὁρμώμενος ἐρεῦρεν ὅλα τὰ μέσα τῆς ἀνέτου ὑπάρξεως, ἐπολειοποίησε τὰς τέχνας καὶ ἀνέπτυξε τὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπερβολῇ ταύτῃ ἐγένετο σπαταλὸς καὶ ἄσωτος.

Αὐτὸ τοῦτο τὸ λογικὸν ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἄνετον ὕπαρξιν διὰ παντός. Τούτου ἕνεκα ἐπρονόησεν ὅπως θησαυρίσῃ ἀφθόνως τὰ μέσα τῆς ζωῆς διὰ τὸ μέλλον. Ἡ μέριμνα τοῦ νὰ προνοῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ μέλλον του λέγεται *Πρόνοια*.

Τὸ αἴσθημα τῆς προνοίας κατέστησε τὸν ἄνθρωπον *οἰκονόμον*, *αὐτάρκη*, δηλ. νὰ ἀρκῆται εἰς ὅσα ἔχει καὶ *λιτοδίαιτον* δηλ. νὰ διαιτᾶται ἁπλούστατα ἄνευ περιττῶν πραγμάτων. Ἐν τῇ ὑπερβολῇ ὅμως τῆς προνοίας ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει *γλίσχρος* καὶ *φιλάργυρος*.

Ὁ σκεπτόμενος ὡρίμως ἀποφεύγει τὰς ὑπερβολὰς τῶν δύο τούτων κλίσεων καὶ βαδίζει τὴν μέσην ὁδὸν, προσπαθῶν νὰ ἱκανοποιήσῃ τῆς εὐζωΐας καὶ τῆς προνοίας τὰς κλίσεις ἐξ ἴσου. Ἵνα ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὰ ὅρια τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων ὅσα ἐκ τῆς ὑπερβολῆς ἢ τῆς ἐλλείψεως προσγίνονται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς οἰκονομίας παρέχομεν τὸ ἑξῆς διάγραμμα.

Ἀρεταί.

λιτότης — οἰκονομία — αὐτάρκεια.

Ἐκ τῆς ἐλλείψεως γλισχρότης. φιλαργυρία.	Ἐλαττώματα	ἐκ τῆς ὑπερβολῆς σπατάλη. ἀσωτεία.

Ὁ φρόνιμος καλῶς σκεπτόμενος χαλινώνει τὰς ὀρέξεις του καὶ τὰς πρὸς τὴν εὐζωΐαν ὑπερβολικὰς τάσεις του, φυλάττων ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὅσα χρησιμεύουσι διὰ τὸ μέλλον. Ἐπιζητεῖ δὲ τὴν εὐζωΐαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν ἡ κατάστασίς του, ἀφοῦ ἀποταμιεύσῃ τὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς παρούσης καὶ μελλούσης εὐζωΐας ἀναγκαιοῦντα πράγματα ἢ χρήματα,

Διὰ νὰ ἦναί τις λοιπὸν οἰκονόμος πρέπει νὰ ἦναι φρόνιμος καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ἠθικὴν δύναμιν νὰ χαλιναγωγῇ τὰς ὀρέξεις του, καὶ νὰ μὴ γίνηται δοῦλος τῶν ἐπιθυμιῶν του. Διὰ τοῦτο ἡ οἰκονομία εἶναι ἀρετή, καὶ ὁ μετερχόμενος αὐτὴν εἶναι φρόνιμος, ἐνάρετος, αὐτάρκης καὶ πλούσιος.

Ἐκ τῶν ἐξηγήσεων τούτων ἐξάγεται ὅτι διὰ νὰ ἐξασκῇ τις τὴν οἰκονομίαν δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἦναι προκομμένος ἢ σοφὸς, ἀλλ' ἐνάρετος καὶ φρόνιμος. Ὅπως ἐννοήσωμεν κάλλιον τοῦτο, θεωρήσωμεν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀσώτου, ὅστις διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἀλόγους ὀρέξεις του πάντοτε σχεδὸν παραβαίνει τὰ καθήκοντά του καὶ ἀποβαίνει ἔνοχος καὶ ἐνίοτε ἐγκληματίας. Ὁ τοιοῦτος πάντοτε κακῶς καὶ ἐσφαλμένως σκέπτεται ἢ μᾶλλον δὲν σκέπτεται διόλου. Μὲ τὸν κοινὸν νοῦν λοιπὸν καὶ μὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ νὰ φεύγῃ τις τὴν ὀλισθηρὰν ὁδὸν τῶν ὀρέξεων καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν δύναται νὰ γίνῃ οἰκονόμος.

Ἡ οἰκονομία εἶναι φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου αἴσθημα καὶ

τὴν μανθάνει μόνος εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ὅταν γίνῃ οἰκοδεσπότης καὶ διαχειριστὴς τῶν πραγμάτων αὐτοῦ. Ἄρα ἡ οἰκονομία εἶναι αὐτοδίδακτος διὰ τὸν φρόνιμον καὶ ἐνάρετον ἄνθρωπον. Ἡμεῖς ὅμως φρονοῦμεν ὅτι πᾶς οἰκοδεσπότης καὶ πᾶσα οἰκοδέσποινα ἔχει καθῆκον νὰ σπουδάζῃ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν πρὶν ἔτι εἰσέλθῃ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον καὶ πρὶν ἔτι ἀναλάβῃ τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τῆς διευθύνσεως ἢ ὑπηρεσίας τοῦ οἴκου. Τὸ μάθημα δὲ τοῦτο, ἐνῷ μᾶς διδάσκει πῶς νὰ εὐπορῶμεν καὶ πῶς νὰ μὴ ἐξαρτώμεθα παρ' ἄλλων, ἀλλὰ νὰ προσδοκῶμεν τὴν εὐδαιμονίαν μας παρ' ἡμῶν αὐτῶν, συγχρόνως μᾶς καθιστᾷ ἠθικοὺς καὶ ἀγαπητοὺς ἔτι μᾶλλον εἰς τοὺς γονεῖς, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ τέλος συμπληροῖ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς εὐδαιμονίαν ἡμῶν, διότι καθιστάμενοι πλούσιοι, ἔχομεν πλεῖστα μέσα διὰ νὰ ἀγαθοεργῶμεν, καὶ οὕτως ἀποβῶμεν παρὰ τῇ κοινωνίᾳ σεβαστοὶ καὶ παρὰ τῷ Θεῷ ἀρεστοί.

ΣΤ'.

Ἱστορία τῆς Οἰκονομίας.

Ἡ οἰκονομία εἶναι μία ἐκ τῶν ἀρετῶν τὰς ὁποίας κατὰ πρῶτον ὁ ἄνθρωπος καὶ μάλιστα ἡ γυνὴ ἐξήσκησεν. Ἡ γυνὴ ὑπὸ τῶν φυσικῶν προτερημάτων αὐτῆς βοηθουμένη ἀρχαιόθεν διέπρεψεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ οἴκου πραγμάτων. Καὶ ἡ μὲν οἰκιακὴ οἰκονομία εἶναι τοσοῦτον ἀρχαία ὅσον καὶ ὁ ἄνθρωπος· οἱ δὲ κανόνες της τοσοῦτον ἁπλοῖ καὶ σαθεροί, ὥστε εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη παραμένουσιν οἱ αὐτοί. Ἡ δὲ πολιτικὴ οἰκονομία εἶναι νέα ἐπιστήμη, ἥτις ἐμορφώθη καθόσον αἱ κοινωνίαι ἐπαγιοῦντο καὶ

A.Π.Θ.

ὁ πολιτισμὸς ηὔξανεν· οἱ δὲ κανόνες αὐτῆς, οἱ πλεῖστοι, ἐλήφθησαν ἐκ τῆς οἰκιακῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι οὐ μόνον ἐγνώριζον τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμελέτων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων περὶ οἰκονομίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατανοοῦμεν ὅτι ἡ σπουδὴ αὐτῆς ἀπετέλει σπουδαῖον στοιχεῖον τῆς οἰκιακῆς ἀγωγῆς, τοσοῦτον δὲ μᾶλλον πειθόμεθα εἰς τοῦτο, καθόσον ἀπαντῶμεν καὶ γυναῖκας συγγραφεῖς εἰδικῶν περὶ οἰκονομίας συγγραμμάτων. Ἡ πρόοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τὸ καθῆκον νὰ γνωρίζωμεν μετά τινος λεπτομερείας τοὺς ἐξόχους νόας, οἵτινες διὰ τῆς εὐφυΐας των ἐρώτισαν ἡμᾶς διὰ πλείστων σοφῶν γνωμῶν.

Ὁ ἀθάνατος ποιητὴς Ὅμηρος πλεῖστα περὶ οἰκονομίας τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀναφέρει, ἀλλ' ὁ μετ' αὐτὸν ποιητὴς Ἡσίοδος ἔγραψε κυρίως περὶ οἰκονομίας εἰς τὸ ποίημα του ἔργα καὶ ἡμέραι, ἐκ τοῦ ὁποίου καταφαίνεται ὅτι ἐκ τοῦ 8ου ἔτι αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ καλῶς εἶχον ἐννοήσει τὴν οἰκονομίαν οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι. Ὁ Ἡσίοδος διὰ τῶν πρακτικῶν κατ' ἐξοχὴν καὶ οἰκονομικῶν γνώσεων αὐτοῦ ἐδίδαξε τοὺς Ἕλληνας τὴν ἠθικὴν τοῦ πλούτου χρῆσιν, τὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως.—Ὁ Πυθαγόρας ἐν τῇ φιλοσοφικῇ αὐτοῦ σχολῇ ἐδίδασκε συστηματικῶς τὴν οἰκονομίαν· διότι πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔγραψαν εἰδικῶς περὶ οἰκονομίας, τοιοῦτοι εἰσὶν ὁ Βρύσων, ὁ Καλλικρατίδας, ἡ Περικτιόνη, ἡ Θεανώ, ἡ Φίντυς (ἡ Φιντὼ), ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ὁποίων δυστυχῶς ἀποσπάσματα μόνον σώζονται παρὰ τῷ Στοβαίῳ.

Ὁ Σωκράτης ἐδίδασκε τὴν οἰκονομίαν εἰς τοὺς μαθητάς του, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ξενοφῶν διαπρέπει διὰ τὴν σοφίαν ἣν ἀνέπτυξεν εἰς τὸν οἰκονομικόν του καὶ εἰς τὰ ἀπομνη-

μονεύματα. Ὁ Πλάτων ἔγραψε τὸν διάλογον Ἐρυξίας ἢ περὶ πλούτου, καὶ Νικόστρατος ὁ Σωκρατικὸς περὶ γάμου.

Ὁ Ἀριστοτέλης συνέγραψε περὶ οἰκονομίας πραγματείαν τῆς ὁποίας μέρος μόνον διεσώθη.

Ὁ Μουσώνιος Ῥοῦφος, φιλόσοφος ἀκμάσας ἐπὶ Νέρωνος, ἔγραψε σπουδαῖον περὶ οἰκονομίας σύγγραμμα, οὗτινος ἀποσπάσματα μόνον σώζονται.

Δίων τις ἔγραψεν οἰκονομικὸν λόγον.

Ὁ Ἱεροκλῆς, φιλόσοφος Ἀλεξανδρινὸς (600 μ. Χ.), ἔγραψεν ὡραῖον οἰκονομικόν, τοῦ ὁποίου ἀποσπάσματα διεσώθησαν παρὰ τῷ Στοβαίῳ. Τοσαύτην δ' οἰκονομικὴν σοφίαν ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ἐκ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων καὶ τῶν διεσπαρμένων γνωμῶν εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων συγγραφὰς ἠδύνατό τις ν' ἀποτελέσῃ ὁλόκληρον καὶ ἐντελῆ τὴν ἐπιστήμην τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Τὴν τοιαύτην τῶν ἀρχαίων τελειότητα περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀποδίδομεν εἰς τὴν τότε ἐπικρατήσασαν δουλείαν. Πᾶς οἶκος εἶχε δούλους, τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνὶς οἰκοδέσποινα ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ πῶς πρέπει νὰ ὁδηγῇ εἰς τὴν ἐργασίαν, καὶ πῶς νὰ διατρέφῃ οἰκονομικῶς καὶ νὰ μεταχειρίζηται ἐπωφελῶς.

Ἐκ τῶν σωζομένων περὶ οἰκονομίας ἀποσπασμάτων μετὰ θετικότητος πληροφορούμεθα ὅτι ἡ οἰκονομία ἐδιδάσκετο ἐπιμελῶς εἰς ὅλας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τὰς φιλοσοφικὰς σχολάς, οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς. Οὕτω πως ἐδιδάσκετο καὶ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις τοῦ μεσαιῶνος, ὅτε κατὰ τὸ 1700, ὁ μὲν Κουέσνεης (F. Quesney), φιλόσοφος καὶ ἰατρὸς ἐν Γαλλίᾳ, ὁ δὲ Ἀδὰμ Σμὶθ, φιλόσοφος ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔρριψαν τὰ θεμέλια τῆς ἐπιστήμης τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἔκτοτε πᾶν ὅ,τι ἀνῆκε φυσικῶς εἰς τὴν οἰκιακὴν

οἰκονομίαν μετεβιβάσθη εἰς τὴν πολιτικήν, καὶ αὕτη μὲν ἐμορφώθη σπουδαία ἐπιστήμη, μελετωμένη ἔκτοτε ὑπὸ τῶν σοφῶν, ἐκείνη δὲ μείνασα ἄνευ ἀρχῶν, παρέμεινε καὶ μέχρι σήμερον ἁπλῆ τέχνη περιωρισμένη εἰς συμβουλὰς καὶ συνταγὰς διὰ τὰ χρήσιμα τοῦ οἴκου πράγματα.

Ἔκτοτε ὀλίγιστοι τῶν σοφῶν ἠσχολήθησαν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν· καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι δύο ἢ τρεῖς τῶν πεπαιδευμένων οἷον ὁ Βενιαμὶν, Φραγκλῖνος, ὁ καθηγητὴς Μεζιέρος, ἔγραψαν πρακτικὰς τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας γνώμας ἀξιολογωτάτας, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ λαοὶ ὠφελήθησάν πως καὶ ἐβελτίωσαν τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν κατάστασιν, ἀλλὰ μὴ διδασκόμεναι ἐν ταῖς σχολαῖς, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις, δὲν ὠφέλησαν ὅσον ἔπρεπε· διότι οὐδ' ἐπιστημονικὴν τάξιν ἔχουσι τὰ συγγράμματα αὐτῶν.

Τὰ φῶτα τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν μεγάλων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας διδασκάλων εἰς οὐδὲν συνετέλεσαν πρὸς αὔξησιν καὶ πρόοδον τῆς ὡραίας ταύτης ἐπιστήμης. Δυστυχῶς ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία ἀποστερηθεῖσα τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῆς ἀρχῶν παρέμεινε πενιχρὰ καὶ ἄσημος τέχνη, ἥτις ἀφέθη εἰς τὰς μητέρας διὰ νὰ τὴν διδάσκωσι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς συνταγὰς τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων, τὸ δὲ ἠθικὸν τῆς οἰκονομίας μέρος συνεχώνευσαν εἰς τὴν ἠθικὴν, ἥτις ἐν περιλήψει διδάσκεται εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα.

Οἱ οἰκονομολόγοι συναισθανθέντες ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς οἰκονομίας ἦτο ἀναγκαιότατον μάθημα διὰ τοὺς ἐργάτας καὶ πάντα ἄνθρωπον, συνέταξαν πλεῖστα ὅσα ἐπίτομα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀπήτησαν νὰ διδάσκωνται εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλ' ἄνευ πολλῆς ὠφελείας.

Οὕτω παρηγκωνισμένη καὶ γυμνὴ διατελεῖ οὖσα καὶ μέχρι σήμερον ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία· διὰ τοῦτο περὶ αὐτῆς οἱ

νεώτεροι οὐδεμίαν σπουδαίαν συγγραφὴν ἔχουσι. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς πολλὰ τῶν Παρισίων παρθεναγωγεῖα διδάσκεται, ὡς καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ἡ τοιαύτη διδασκαλία εἰς οὐδὲν συντελεῖ ἵνα μορφώσῃ τὸ πνεῦμα τῆς οἰκοδεσποίνης, διότι εἶναι ἁπλαῖ παραινέσεις καὶ συνταγαὶ πρὸς περιποίησιν τῶν οἰκοσκευῶν. Πρόχειρον ἀπόδειξιν μᾶς παρέχουσι δύο νεώταται συγγραφαὶ « *τὰ μαθήματα τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας* » τῆς διδασκάλου Εὐγενίας Ἱππὼ (1870 καὶ ἑτέρα τῆς Ἀμερικανίδος Βίησσερ (Beecher 1871), προωρισμένη διὰ τῆς νέας Ὑόρκης τὰ παρθεναγωγεῖα. Ἀμφότερα τὰ συγγράμματα ταῦτα εἶναι συγλωττος παραίνεσις πρὸς τὰς νεάνιδας τῆς Γαλλίας καὶ Ἀμερικῆς. Καὶ ἡ μὲν Ἱππὼ μετὰ τῶν παραινέσεων παρεισάγει πλείστας διασήμων ἀνδρῶν γνώμας, ἡ δὲ δεσποινὶς Βίησσερ θεωρεῖ τὴν οἰκονομίαν ὡς τὴν ὑγιεινὴν καὶ ἠθικὴν ἐπιστήμην.

Ἐπὶ τέλους οὐδὲν τῶν νεωτέρων συγγραμμάτων τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας θεωροῦμεν ἐν πεποιθήσει ἱκανὸν νὰ μορφώσῃ ἐν τῷ νῷ τῆς οἰκοδεσποίνης σαφῆ ἰδέαν τῆς οἰκονομίας, οὐδὲ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν κανόνας, δι' ὧν νὰ ῥυθμίζῃ τὰς περὶ οἰκονομίας ἰδέας καὶ πράξεις της.

Ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῶν ἰδεῶν τούτων συνετάξαμεν τὴν Ἑλληνικὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, ὅπως χορηγήσωμεν ταῖς Ἑλληνίσι νεάνισιν ἀσφαλεῖς κανόνα, δι' ὧν νὰ ὁδηγῶνται εἰς τὰς περὶ οἰκονομίας ἀνάγκας των ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ.

Ζ'.

Πηγαὶ τῆς οἰκονομίας—οἱ συγγραφεῖς—ἡ πεῖρα — ἡ ὀρθοφροσύνη.

Εἴπομεν ὅτι οἰκονομία εἶναι φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου αἴσθημα πρὸς ἀπόκτησιν καὶ συντήρησιν τῶν μέσων τῆς ζωῆς καὶ

εὐδαιμονίας του. Εἴδομεν ὅτι εἶναι αὐτοδίδακτος, δηλ. δύναταί τις νὰ τὴν μάθῃ μόνος του διὰ τῆς καθημερινῆς μελέτης, προσοχῆς καὶ σκέψεως· ἀλλ' ἂν περιμένῃ τις νὰ θησαυρίσῃ διὰ τῆς πρακτικῆς τὰ σοφὰ αὐτῆς διδάγματα, πιθανὸν νὰ γηράσῃ χωρὶς νὰ τὰ μάθῃ ὅλα. Ἔπειτα, τῆς πρακτικῆς τὰ διδάγματα δὲν ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα ν' ἀποκτῶνται διὰ τάξεώς τινος καὶ θετικότητος. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄνθρωποι σοφοὶ ἀνεκοίνωσαν ἀναμὶξ τὰς σοφὰς τῆς πρακτικῆς των παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας. Ταύτας ἄλλοι σοφοὶ ἐπολλαπλασίασαν καὶ ἐξήλεγξαν τὴν ὀρθότητά των, ἀπορρίψαντες τὰς ψευδεῖς καὶ διορθώσαντες τὰς ἐσφαλμένας. Οὕτω πως ἀπὸ αἰῶνα εἰς αἰῶνα αἱ γνώσεις τῆς οἰκονομίας ἐδιορθοῦντο καὶ ἐβάλλοντο εἰς τάξιν, ἕως ὅτου συρραφεῖσαι εἰς σειρὰν λογικὴν, ὅπως εὐκόλως ἀπομνημονεύωνται καὶ εὐκολώτερον ἐφαρμόζωνται, ἀπετέλεσαν τὴν *οἰκονομίαν ἐπιστήμην* ἐντελῆ καὶ τελείαν. Ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὁσημέραι κανονιζομένων καὶ ῥυθμιζομένων τῶν γνώσεων, πᾶσα γενεὰ προσθέτει πᾶν ὅ,τι χρήσιμον καὶ διδακτικὸν, καὶ οὕτως ὁσημέραι προάγεται ἡ οἰκονομία ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπιστήμη. Ὥστε ἡ ἐπιστήμη τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι ἄθροισμα γνώσεων ἑνὸς ἢ πλειοτέρων ἀνθρώπων, ἀλλὰ μέγιστος διανοητικὸς πλοῦτος θησαυρισθεὶς διὰ τοσούτων αἰώνων καὶ ὑπὸ τοσούτων εὐφυῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ περὶ οἰκονομίας γνώσεις ὅσας δύναταί τις μόνος ν' ἀποκτήσῃ εἰσὶν ὀλίγισται, ἀμφισβητήσιμοι καὶ ἄνευ τάξεως καὶ συνεχείας. Ἡ μελέτη τῆς ἐπιστήμης μᾶς χορηγεῖ πλουσιωτάτας καὶ ἀφθονεστάτας γνώσεις, ἀποκτηθείσας πρὸ τοσούτων αἰώνων, συζητηθείσας καὶ ἐπαληθευθείσας ὑπὸ τοσούτων σοφῶν καὶ ταξινομηθείσας κατὰ τοιαύτην λογικὴν σειρὰν, ὥστε εὐκόλως νὰ τὰς μανθάνωμεν, εὐκολώτερον δὲ καὶ νὰ τὰς ἐφαρμόζωμεν.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ περιμένωμεν ἐν τῇ διευθύνσει καὶ ὑπηρεσίᾳ τοῦ οἴκου νὰ μάθωμεν διὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν πείρας καὶ πρακτικῆς ἀτελεῖς τινὰς γνώσεις καὶ νὰ προσκόπτωμεν καθημέραν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι σοφώτερον καὶ λογικώτερον πρὶν ἀναδεχθῶμεν τοιοῦτον βάρος νὰ μορφωθῶμεν καὶ φωτισθῶμεν ἐκ τῆς πείρας τοσούτων αἰώνων καὶ τοσούτων σοφῶν ἀνδρῶν; Δὲν εἶναι καλλίτερον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν καὶ νὰ ἐννοήσωμεν, πρὶν γίνωμεν οἰκοδέσποιναι, πῶς ἀποκτᾶται, πῶς διαχειρίζεται, πῶς συντηρεῖται, καὶ πῶς αὐξάνει ὁ οἰκογενειακὸς πλοῦτος, τὸν ὁποῖον θὰ προσκληθῶμεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ διευθύνωμεν καὶ νὰ πολλαπλασιάσωμεν;

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι, ὅσον εὐφυὴς καὶ ἐπιμελὴς εἶναι ἡ οἰκοδέσποινα, ἥτις δὲν ἐσπούδασε τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, δὲν εἶναι πώποτε δυνατὸν ν' ἀποβῇ τελεία εἰς τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν αὐτῆς ἔργον, ἂν δὲν φωτισθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἥτις εἶναι ἡ πεῖρα τῶν αἰώνων καὶ ἡ σοφία τοσούτων μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν.

Ἡ οἰκοδέσποινα ἂν ἐσπούδασε τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς καθηκόντων, γνωρίζει πόθεν ν' ἀρχίσῃ καὶ πῶς νὰ μεταχειρισθῇ τὰ τοῦ οἴκου. Τότε δὲ πᾶν ὅ,τι πράττει, τὸ πράττει ἐν γνώσει, καὶ τότε ἀνευρίσκει διὰ τῶν κανονικῶν γνώσεών της ὅλα τὰ μέσα, ὅπως γίνῃ τελειοτέρα εἰς τὰ καθήκοντά της· τότε ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ τὸν ὁποῖον διὰ τῆς μελέτης ἀπέκτησε, δύναται νὰ ἐπιπροσθέσῃ καὶ πολλὰς ἄλλας γνώσεις ἀποκτηθείσας διὰ τῆς ἡμερησίου αὐτῆς πείρας. Ἡ τοιαύτη πεῖρα φωταγωγουμένη διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τῆς οἰκονομίας φωτὸς ἀποβαίνει ὠφελιμωτάτη καὶ γόνιμος πολλῶν κερδῶν.

Ὀρθῶς ἤθελέ τις παρατηρήσει, ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀδύνατον νὰ μᾶς χειραγωγήσῃ εἰς ὅλας τὰς λεπτὰς καὶ ποι-

κίλας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου περιςάσεις, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μᾶς γείνῃ ὁδηγὸς πιστὸς εἰς τὰς ἀναλώσεις καὶ δαπάνας τοῦ οἴκου, τὰς τοσοῦτον ποικίλας καὶ εὐμεταβλήτους.

Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἀντιτάσσομεν ὅτι ἡ ἐπιςήμη διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα μέρη, τὸ *θεωρητικὸν*, τὸ ὁποῖον διδάσκει καὶ ἀποδεικνύει τοὺς γενικοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους τὸ λογικὸν ἀνευρίσκει ὀρθοὺς καὶ σταθεροὺς διὰ τὴν ἀπόκτησιν, τὴν χρῆσιν, τὴν διατήρησιν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ πλούτου· καὶ εἰς τὸ *πρακτικὸν* μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ ἐφαρμογὴ τῶν γενικῶν κανόνων εἰς τὰ πράγματα κατὰ τὰς περιστάσεις τοῦ οἴκου. Ἂν εἰς τὴν πρακτικὴν οἰκονομίαν δὲν περιελήφθη περίστασίς τις, ἡ οἰκοδέσποινα ἐκ τῶν γενικῶν κανόνων ὁδηγουμένη, καὶ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς, ἣν ἔκαμε τῶν κανόνων τούτων εἰς ἄλλας περιστάσεις, δύναται πολὺ ὀρθῶς νὰ ἐνεργήσῃ οἰκονομικῶς εἰς πᾶσαν ἀπρόοπτον περίστασιν, ἐφαρμόζουσα μετ' εὐθυκρισίας τὰς γενικὰς τῆς οἰκονομίας ἀρχάς.

Ἂν ὁ νοῦς τῆς οἰκοδεσποίνης ἐφωτίσθη ὑπὸ τῆς παιδείας καὶ ἡ κρίσις αὐτῆς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἠσκήθη περὶ τὸ ὀρθῶς σκέπτεσθαι, ἂς εἶναι βεβαία, ὅτι ἅπαντα τοῦ πρακτικοῦ βίου τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα δύναται νὰ λύσῃ ἐπιτυχῶς καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὸ σέβας ἐμβρυθοῦς καὶ σπουδαίας γυναικὸς, καὶ νὰ γείνῃ δικαίως ἄξια τῶν περιποιήσεων καὶ φιλοφρονήσεων ὅσαι ἐμπρέπουσιν εἰς γυναῖκα πολλαχῶς εὐεργετοῦσαν τὸν σύζυγον, τὰ τέκνα, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος.

Τότε δὲ καὶ τότε μόνον κατὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ Μένανδρον·

Ταμιεῖον ἀρετῆς ἐστὶ γενναία γυνή.
Ταμιεῖον ἀρετῆς ἐστὶν ἡ σώφρων γυνή.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ,

ΗΤΟΙ

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Α'.

Πηγαὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου.

Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον γυμνὸς καὶ πλήρης ἀναγκῶν, μὴ ἔχων οὐδὲν ἄλλο δυνάμενον νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του εἰμὴ τὴν περιστοιχοῦσαν αὐτὸν φύσιν. Τὰ ζῶα ἅμα γεννώμενα ἔχουσιν ἄφθονον τροφὴν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἢ ὑπὸ τὴν θάλασσαν φυτὰ ἢ ζῶα, ἅτινα ἐνστιγματικῶς ἐκλέγουσιν, ὅπως ὁ Δημιουργὸς ὥρισεν αὐτά. Ὁ ἄνθρωπος μὴ ἔχων ὡρισμένον εἶδος τροφῆς δὲν δύναται πολλάκις καὶ αὐτὰ τῆς φύσεως τὰ πράγματα νὰ μεταχειρισθῇ χωρὶς πρὶν νὰ προετοιμάσῃ αὐτά. Ὁ Πάνσοφος ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ

σοφίᾳ ἔδωκε τὸ λογικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως δι' αὐτοῦ ἐκλέγῃ καὶ προτιμᾷ τὰ εἴδη τῆς τροφῆς, ἅτινα ἀφθονέστατα ἐνυπάρχουσι καθ' ἅπασαν τὴν φύσιν. Τὸ λογικὸν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον τὸ τελειότατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὄντων καὶ κύριον νὰ διαθέτῃ τὰ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχοντα πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν.

Ἡ φύσις πολλὰ πράγματα παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἕτοιμα, οἷον τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ ὕδωρ, τοὺς καρποὺς τῶν αὐτοφυῶν φυτῶν, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν πραγμάτων, ὅσα ἱκανοποιοῦσι τὰς ἀνάγκας του, πρέπει νὰ μεταποιήσῃ ἢ νὰ βιάσῃ τὴν φύσιν νὰ τῷ χορηγήσῃ. Τὸ λογικὸν, ἡ σωματικὴ δύναμις, οἱ ὡραῖοι δάκτυλοι, καὶ αἱ ἐπιτήδειαι χεῖρες εἶναι τὰ ὄργανα διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τὰ πράγματα τῆς ἀνάγκης του. Ἡ ἔκφρασις τοῦ λογικοῦ ἐκτελουμένη διὰ τῶν σωματικῶν δυνάμεων ἀπετέλεσε τὴν *ἐργασίαν*. Ἡ ἐνέργεια λοιπὸν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ὕλης λέγεται *ἐργασία*. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος βάλλῃ εἰς ἐνέργειαν τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικάς του δυνάμεις διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τι χρήσιμον, λέγομεν τότε ὅτι *ἐργάζεται*. Ὅταν δὲ διὰ τῆς ἐργασίας του δίδῃ χρησιμότητα εἰς τὰ πράγματα, τότε λέγομεν ὅτι *παράγει*.

Ὁ ἄνθρωπος ἀναζητῶν τὴν τροφήν του συνηντήθη μετὰ τῶν ζώων, ἅτινα ἦσαν διεσπαρμένα καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. Τινὰ τούτων ἠναγκάσθη νὰ φονεύσῃ ὡς ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν ὕπαρξίν του, ἄλλων δὲ τὸ δέρμα νὰ καταχήσῃ χρήσιμον πρὸς ἱματισμὸν, καὶ ἄλλα ἐξημέρωσεν, ὅπως ἐξ αὐτῶν ἀπολαύῃ ἀνετώτερον τὴν τροφὴν καὶ τὸν ἱματισμόν. Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν κατοικιδίων τούτων ζώων ἔκαμε κατὰ πρῶτον τὸν ἄνθρωπον *ποιμένα* ἢ *κτηνοτρόφον*. Ἡ ἀργία τοῦ ποιμενικοῦ βίου συνετέλεσεν ὅπως λάβῃ καιρὸν νὰ μελετήσῃ προσεκτικῶς τὰ φυτὰ, τὰς ποικίλας βλαστήσεις,

τὰ διάφορα τῶν καρπῶν εἴδη, τὰς ποιότητας τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς καὶ νὰ ἐφεύρῃ καὶ δοκιμάσῃ ἐργαλεῖα κατάλληλα πρὸς περιποίησιν τῆς γῆς· ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἡ *γεωργία*, ἥτις διαρκῶς ἐξησφάλιζε τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως. Ὁ γεωργικὸς βίος ὑπέδειξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀνάγκην σταθερᾶς διαμονῆς καὶ ἐντελεστέρων μέσων ὑπάρξεως. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς φιλοπονία κατέστησε τὸν ἄνθρωπον κύριον τοῦ τεμαχίου ἐκείνου τῆς γῆς, ὅπερ πρῶτον ἐπότισε διὰ τῶν ἱδρώτων του. Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ *δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας*, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ αὐτὸν κύριον παντὸς ὅ,τι διὰ τῆς ἐργασίας του κατασκευάζει ἢ ἀποκτᾷ. Ὁ οἶκος, τὰ κατοικίδια ζῶα, αἱ γαῖαι, οἱ διὰ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ παραγόμενοι καρποί, καὶ ὅσα ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου παράγει εἶναι *ἰδιοκτησία* αὐτοῦ, καὶ δύναται ἐξ ὅλων τούτων νὰ παράγῃ πλοῦτον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄρθονον, ἀνάλογον τῆς περιποιήσεως ἢ τῶν κόπων, ὅσους κατέβαλε πρὸς παραγωγὴν αὐτῶν.

Ἅπαντα τὰ ἐν τῇ φύσει πράγματά εἰσι πλοῦτος, ἢ μᾶλλον γέμουσι πλούτου, ὅταν ὅμως ἡ ἐργασία καταστήσῃ αὐτὰ παραγωγά. Ὁ ἀτμὸς ἢ τὰ ῥέοντα ὕδατα δὲν ἔχουσιν ἀξίαν, παρ' ὅταν ἡ ἐργασία τὰ καταστήσῃ ἢ δώσῃ εἰς αὐτὰ χρήσιμον ἐνέργειαν. Ὥστε κυρίως ὁ πλοῦτος ὑπάρχει εἰς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἄνευ τῆς ἐπενεργείας τῆς ἐργασίας μένουσι πλούτη νεκρὰ, ἄχρηστα καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια. Ὥστε ὁ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου πλοῦτος εἶναι ἡ ἐργασία, ἥτις διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ λογικοῦ δίδει ἀξίαν εἰς τὰ πράγματα, δηλ. παράγει αὐτά.

Ἡ κυρία λοιπὸν πηγὴ τοῦ πλούτου, καὶ ἡ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοκτησία εἰσὶ τὰ διανοητικὰ καὶ σωματικὰ προτερήματα, ἡ δεξιότης, ἡ ὑπόληψις, τὸ σέβας, καὶ τὰ πλούτη, ἅτινα ἐνίσχυσαν αὐτὸν διὰ νὰ παράγῃ. Καὶ ἅπαντα ταῦτα

ἀποτελοῦσι τῆς *ἐργασίας* τὰ συστατικὰ στοιχεῖα, ἡ δὲ ὕλη τῆς ὁποίας τὰς ἰδιότητας πρόκειται ἡ ἐργασία νὰ πλουτοποιήσῃ, λέγεται *κεφάλαιον*.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἡ πρώτη καὶ ἡ ὑπερτάτη τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου πηγὴ εἶναι ἡ πεφωτισμένη ἐργασία, τὸ δὲ διὰ τῆς φειδοῦς ἀποκτώμενον κεφάλαιον εἶναι μέσον, δι' οὗ ἡ ἐργασία καθίσταται ἐπωφελεστέρα. Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία προτίθεται νὰ μᾶς διδάξῃ πῶς νὰ διαθέτωμεν τὸν πρώτιστον τοῦτον πλοῦτον, ὅςις, ἂν ὑπάρχῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγεται ἐργασία, ἂν δὲ τεθῇ ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐμφανίζεται ἡμῖν ὡς ἐργασία τετελεσμένη ὑπὸ διαφόρους μορφὰς, οἷον χρήματα, κτήματα, πράγματα χρήσιμα, τρόφιμα κ.τ.λ. Τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην λαμβάνει ἡ τετελεσμένη ἐργασία διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν κατεργασθέντων χρησίμων πραγμάτων.

Εἶναι ἐσφαλμένη ἰδέα νὰ λέγωμεν ὅτι μόνα τὰ χρήματα ἢ αἱ οἰκίαι εἰσὶ πηγαὶ πλούτου· ἀπεναντίας μάλιστα αὐτὰ εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας, ἅτινα διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς μετεποιήθησαν εἰς χρήματα ἢ πράγματα· διότι ἡ ἐργασία ὡς πλουτοποιὸς δύναμις τὰ ἐγέννησεν.

Ἄρα ἡ ἀκένωτος τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου πηγὴ εἶναι ἡ ἐργασία καὶ τὰ προσόντα ὅσα τελειοποιοῦσιν αὐτήν. Ὅστις δὲ θέλει νὰ πλουτίσῃ οἰκογένειάν τινα πρέπει νὰ καλλιεργήσῃ εἰς ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς τὰ διανοητικὰ καὶ σωματικὰ προτερήματα, δι' ὧν ἡ ἐργασία καθίσταται παραγωγικωτέρα, ὠφελιμωτέρα καὶ πολυτιμοτέρα.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἀλήθεια δὲν διέφυγε τὴν εὐφυΐαν τῶν σοφῶν προγόνων· διότι εἶχον ὡς γνωμικὸν τὸ

» *Πᾶς ἄνθρωπος τόσου ἄξιος, ὅσου ἀξίαν γινώσκει σο-*
» *φίαν.* »

« *Ἀρετὴ ἑκάστῳ ἡ οἰκεία τελειότης.* »

Βεβαίως· ὁ ἄνθρωπος τόσον ἀξίζει, ὅσον ἀξίζει ἡ σοφία, τὴν ὁποίαν γνωρίζει· διότι ἡ πολλὴ σοφία προσθέτει ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις πολλὴν ἀξίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, καθιστῶσα αὐτὸν ἱκανὸν νὰ παράγῃ πολλὰ καὶ ὠφέλιμα. — Ἐπίσης δὲ ἀληθέστατον εἶναι ὅτι ἡ ἱκανότης ἑκάστου συνίσταται εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ τελειότητα· διότι ὁ ἐπιζητῶν νὰ τελειοποιήσῃ ἑαυτὸν εἶναι πάντοτε ἱκανὸς διὰ τὸ ἔργον του, καὶ τούτου ἕνεκα πλουτεῖ καὶ πάντοτε εὐημερεῖ.

Β'.

Ὠφέλειαι τῆς ἐργασίας. — Εἴδη αὐτῆς.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς, ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ παράγῃ ἐκ τοῦ μηδενὸς, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχῃ ὕλην, τῆς ὁποίας διὰ τῆς ἐργασίας νὰ μεταποιήσῃ ἢ μεταπλάσῃ τὸ σχῆμα, τὰς ποιότητας καὶ ἰδιότητας, ὅπως ἀποβῇ ἡ ὕλη ἐκείνη χρήσιμος. Ὥστε ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ πλάσῃ ἢ νὰ ἀναλώσῃ ἢ νὰ καταρρέψῃ τὴν ὕλην· διότι τοῦτο εἶναι μόνον τοῦ Δημιουργοῦ πλεονέκτημα. Ἐν τούτῳ κυρίως ἔγκειται τὸ *παράγειν*, δηλ. τὸ δίδειν χρησιμότητα εἰς τὰ ἄχρηστα πράγματα κατὰ τὰς ἀνάγκας ἡμῶν.

Διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν βοηθούντων αὐτὴν μέσων ὁ ἄνθρωπος παράγει χρήσιμα πράγματα, ἅτινα ὁτὲ μὲν ἱκανοποιοῦσιν ἀπ' εὐθείας τὰς ἀνάγκας του, ὁτὲ δὲ πλεονάζοντα ἀνταλλάσσει μετ' ἄλλων χρησίμων. Ἂν παράγω σῖτον, τὸν πλεονάζοντα ἀνταλλάσσω δι' ἄλλων πραγμάτων, ὧν ἔχω ἀνάγκην, ἢ διὰ χρημάτων, ἅτινα δίδω πρὸς ἀγορὰν φορεμάτων, τροφῆς ἢ ἄλλων πραγμάτων. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἀνταλλάσσων τὴν ἐργασίαν του ἐν τῇ κοινωνίᾳ πορίζεται τὰ

θεραπεύοντα τὰς ἀνάγκας του πράγματα. Διὰ νὰ ζῇ λοιπόν τις πρέπει νὰ ἐργάζηται. Ἡ ἐργασία εἶναι ὁ καθολικὸς τῆς ἀνθρωπότητος νόμος, εἰς τὸν ὁποῖον πάντες ὀφείλομεν νὰ ὑποκύπτωμεν· διότι ἂν ἔχωμεν δικαίωμα νὰ ζῶμεν, ἔχομεν καθῆκον καὶ νὰ ἐργαζώμεθα. Ὀρθότατα ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰπὼν, *ὁ ἀργὸς μὴ ἐσθιέτω*, δηλ. ὁ μὴ ἐργαζόμενος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τρώγῃ. Τὸν καθολικὸν τῆς ἐργασίας νόμον καὶ ἡ θεία ἡμῶν θρησκεία μᾶς ἐπέβαλε παραγγέλλουσα τὸ, *ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου.*

Ὅστις, παραγνωρίζων τὰ προστάγματα τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φύσεως, θέλει ἢ ἀρέσκεται νὰ μένῃ ἀργὸς, ὁ τοιοῦτος τιμωρεῖται αὐστηρῶς ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως, διότι ὁ ἀργὸς γίνεται πτωχὸς, φιλάσθενος, ἀδύνατος, χαῦνος, μελαγχολικὸς καὶ κατὰ πάντα ἄθλιος.

Ἡ ἐργασία εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου· ὅσον δὲ πλειότερον ἐργαζόμεθα, τοσοῦτον πλειότερον κερδίζομεν· ἄρα

Ἐργάζου διὰ νὰ πλουτῇς.

Ἐργαζόμενός τις δὲν γυμνάζει μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα, διότι τοῦτο διευθύνει τὰς κινήσεις τῶν χειρῶν· διὸ

Ἐργάζου διὰ νὰ γείνῃς εὐφυέστερος.

Ἡ ἐργασία ἐξασκεῖ τοὺς μῦς εἰς τὰς διαφόρους κινήσεις, ὥθεῖ τὸ αἷμα εἰς ζωηροτέραν κίνησιν, ἐνδυναμόνει τὰ νεῦρα, καὶ ἐν γένει ἐνισχύει ἅπαντα τὸν ὀργανισμόν· διὰ τοῦτο

Ἐργάζου διὰ νὰ ἦσαι ὑγιής.

Ἀσχολούμενός τις εἰς τὰ διάφορα ἔργα συγκεντρώνει τὰς

διανοητικάς του δυνάμεις, καὶ τότε τὰ πάθη, αἱ ἄλογοι ὀρέξεις καὶ αὐτοὶ οἱ κακοὶ λογισμοὶ διασκορπίζονται, τῆς ἐργασίας κωλυούσης πρὸς ἐκτέλεσιν κακῶν πράξεων· τούτου ἕνεκα

Ἐργάζου διὰ νὰ ἦσαι ἐνάρετος.

Διὰ τῆς ἐργασίας ἕκαστος προμηθευόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων· αἰσθάνεται ὅτι ὑπάρχει καὶ συντηρεῖται διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ δυνάμεων· διὸ

Ἐργάζου διὰ νὰ ἦσαι ἀνεξάρτητος.

Ἐργαζόμενος ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ πλειότερα τῶν ἀναγκῶν του χρήματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰ προστάγματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἔχει καθῆκον νὰ δαπανᾷ πρὸς βοήθειαν τῶν ὁμοίων του, εἰς ἐλεημοσύνας καὶ ἄλλους φιλανθρωπικοὺς σκοπούς· διὰ τοῦτο

Ἐργάζου διὰ νὰ γείνῃς καλὸς χριστιανός.

Ἐπειδὴ ἡ ἐργασία ὀξύνει τὸν νοῦν ἐνδυναμώνει τὸ σῶμα καὶ ἠθικοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὁδηγοῦσα αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τελειότητος· διὰ τοῦτο

Ἐργάζου διὰ νὰ γείνῃς τέλειος.

Ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐργασία κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι μόνον *σωματικὴ*, ἀλλὰ καὶ *πνευματικὴ*, καὶ οἱ περὶ αὐτῆς κανόνες εἰς πᾶν εἶδος ἀναφέρονται. Ἂν δὲ φαντασθῶμεν τὴν ἀνθρωπότητα ὡς μίαν οἰκογένειαν θέλομεν ἴδει, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐργαζόμενος ὡς μέλος τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας, συντελεῖ εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος· διότι πάσης φύσεως ἐργασία

εἶναι παραγωγὸς καὶ ὠφέλιμος εἰς τὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐργασία τοῦ σοφοῦ δὲν πρέπει νὰ ἐκθειάζηται καὶ ἡ τοῦ ἀρτοποιοῦ, φέρ' εἰπεῖν, νὰ περιφρονῆται· διότι, ἂν ὁ γεωργὸς δὲν παρῆγε τὸν σῖτον καὶ ὁ ἀρτοποιὸς δὲν κατεσκεύαζε τὸν ἄρτον, ὁ σοφὸς θὰ ἔπαυε τὰς ἐρεύνας του καὶ θὰ ἐβιάζετο νὰ χάσῃ καιρὸν διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὸν ἄρτον του. Ἐκ τούτων κατανοοῦμεν ὅτι εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν μελῶν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπάρχει *ἀλληλεγγύη*, οἵα ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ γεωργὸς δὲν ἔσπειρε, τότε οὐδὲ ὁ ἀρτοποιὸς θὰ εἶχε τί νὰ ἐργασθῇ, οὐδὲ ὁ σοφὸς θὰ εἶχε τί νὰ φάγῃ. Ὥστε ὁ ἐργαζόμενος οὐ μόνον ἑαυτὸν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς παρέχων εἰς αὐτὴν πλειότερα μέσα ἀπολαύσεων. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη, δηλ. ὑφίσταται ἀλληλεγγύη τις μεταξὺ των προσγενομένη ἐκ τῆς ἐργασίας. Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἰργάζοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος, τῆς ζαχάρεως, τοῦ καφφὲ, ἡμεῖς μὲν δὲν ἠθέλομεν χρεῖσθαι εὐώνων πανίων, ζαχάρεως, καφφέ; οἱ δ' ἐργάται τῆς Ἀγγλίας δὲν ἤθελον χρεῖσθαι ἐργασίας, μὴ ἔχοντες βάμβακα πρὸς κατεργασίαν; Τότε δὲ καὶ οἱ ἀμπελουργοὶ τῆς Γαλλίας δὲν θὰ εἶχον τοῦ νὰ πωλήσωσι τοὺς οἴνους των, καὶ οἱ γεωργοὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Ἄγγλους τὰς σταφίδας καὶ τὰ σῦκά των.

Μίαν ἔτι διάκρισιν ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν ἐνταῦθα ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη ἐργασία, ἐπειδὴ ἐνεργεῖται διὰ τοῦ νοὸς καὶ τοῦ σώματος, ἔχει σκοπιμότητα, ἐπιδιώκει τὴν ἐπίτευξιν χρησιμότητός τινος· διὰ τοῦτο κυρίως οἱ κόποι τοῦ ἀνθρώπου λέγονται ἐργασία, ἐνῷ οἱ κόποι τῶν ζώων, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι σκοπόν τινα, εἰμὴ ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὰ ὁδηγεῖ πρὸς τοῦτο, διὰ τοῦτο τὰ ζῶα, καίτοι ἔμψυχα, θεωροῦνται ὡς τοσαῦτα τῆς ἐργασίας μέσα, ἤτοι ὡς ἔμψυχα ἐργαλεῖα.

Ἡ δ' *ἐντεγματικὴ τῶν ζώων* ἐργασία πρὸς κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς των, ἢ τῆς κατοικίας των, ἢ τῆς τροφῆς των ὡς τῶν μελισσῶν, τοῦ κάστορος κ. τ. λ. εἶναι μονότονος, περιωρισμένη, καὶ ἐστερημένη διανοίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου διαλάμπει κυρίως εἰς τὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζεται πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας. Ἡ διάνοια δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῆται διὰ τῶν ζώων, ἀλλὰ προσεπάθησε καὶ αὐτοὺς τοὺς νόμους τῆς φύσεως νὰ κάμῃ συνεργάτας τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας. Ἡ ἐργασία τῶν μηχανῶν εἶναι *αὐτόματος*, καὶ δὲν ἐνεργεῖται οὐδὲ παύει ἄνευ τῆς ἀνθρωπίνης συγκαταθέσεως. Τοσοῦτον δὲ ἡ παιδεία καὶ ἡ περὶ τὸ πράττειν ἱκανότης ἐλέπτυνε τὴν διάνοιαν, ὥστε πᾶσαν μονότονον, δυσχερῆ καὶ φορτικὴν ἐργασίαν ἀνέθεσεν εἰς τὰς μηχανὰς νὰ ἐκτελῶσι, χωρὶς ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀπαυδᾷ ἢ νὰ καταφθείρηται, ἢ ν' ἀηδιάζῃ ἢ νὰ βλάπτηται κοερῶς ὑπὸ τῆς ἐργασίας. Ἰδοὺ ὁποῖον ὑψηλὸν σκοπὸν ἐκπληροῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἐργασία. Δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ὁσημέραι τελειοποιεῖται καὶ καθίσταται ἄξιον τοῦ Θεοῦ ὁμοίωμα.

Τῆς ἐργασίας τὴν ἀξίαν ἀνεγνώρισαν τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἀρχαιόθεν, καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ τοσοῦτον ἐπὶ φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμήσαντες δὲν παρεῖδον τὴν σπουδαιότητά της·

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ Θεοί.

Ἐπιχάρμου.

Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν.

Εὐριπίδου.

Ἅπαντα τὰ καλὰ τοῦ ποιοῦντος γίνεται. —
Εἰ μὴ πρότερον ἐπόνουν, νῦν οὐκ ἂν εὐφραινόμην. —
Ἀλωτὰ γίγνετ' ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ ἅπαντα. —

Μενάνδρου.

Ὁ μὴ θέλων πονεῖν σχεδὸν καταδικάζει αὐτὸς ἑαυτοῦ μηδενὸς εἶναι ἀγαθοῦ ἄξιος, ὅτι τὰ ἀγαθὰ πόνῳ πάντα κτώμεθα.

Μουσωνίου.

Γ'.

Ἡ ἐργασία, τὸ κεφάλαιον καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὰ πράγματα ἔχει ἀνάγκην ἐργαλείων, διότι σπανιώτατα μὲ γυμνὰς χεῖρας δύναται νὰ ἐργάζηται.

Ὁ ξυλοσχίστης ἔχει ἀνάγκην πελέκεως, ὁ ξυλουργὸς τῆς σκεπάρνης, ὁ ζωγράφος τῆς γραφίδος καὶ τῶν χρωμάτων. Ἐκτὸς τῶν ἐργαλείων ἔχει ἀνάγκην καὶ τῆς ὕλης ἐφ' ἧς θὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐργασίαν μεταπλάττων αὐτῆς τὸ σχῆμα, τὰς ποιότητας ἢ ἰδιότητας. Πλὴν τούτων ἔχει ἀνάγκην καὶ δεξιότητός τινος, ἱκανότητος, σοφίας, ὅπως δύνηται νὰ κατορθώσῃ τὴν μεταποίησιν τῆς ὕλης διὰ τῶν ἐργαλείων του. Τὰ ἐργαλεῖα, αἱ πρῶται ὕλαι, καὶ αἱ ἱκανότητες περὶ τὸ ἐργάζεσθαι λέγονται *κεφάλαιον*.

Τὸ κεφάλαιον εἶναι προγενεστέρα ἐργασία, ἀποταμιευθεῖσα εἰς χρήματα, ἢ πράγματα, ἢ ἐργαλεῖα, ἢ εἰς ἱκανότητας, τὰ ὁποῖα ἀπεκτήσαμεν διὰ νὰ ἐφαρμόζωμεν τὴν ἐργασίαν μας σκοπιμώτερον. Ἡ γῆ, οἱ σπόροι, τὰ ἐργαλεῖα, αἱ μηχαναί, αἱ πρῶται ὕλαι, αἱ μετὰ πολλοῦ κόπου ἀποκτηθεῖσαι ἱκανότητες, τὰ χρήματα, ἅπαντα ταῦτα λέγονται κεφάλαια.

Πᾶσα ἐργασία ἀπαιτεῖ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει δι'ἐπιμόνων κόπων ν' ἀποκτήσῃ καὶ δι' ἐπιμόνου φειδοῦς ν' ἀποταμιεύσῃ. Οὕτω πως ἡ ἐργασία διὰ τῶν κεφαλαίων γίνεται γονιμωτέρα, πλειοτέρα καὶ πολυτιμοτέρα.

Ὁ χειρώναξ ἄνευ ἐργαλείων ἐργαζόμενος ὀλίγα καὶ ἀτελῆ ἔργα κατασκευάζει, ἂν δ' ἔχῃ τὰ κατάλληλα ἐργαλεῖα, τὰ ἔργα αὐτοῦ γίνονται τελειότερα καὶ ἀρθονέστερα. Ἡ βάπτρια διὰ τῆς βελόνης ὀλίγα ἔργα κατασκευάζει, ἐνῷ διὰ τῆς βαπτικῆς μηχανῆς πλειότερα καὶ τελειότερα. Ὁ ἰατρὸς καταβάλλων πολλὰ κεφάλαια πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἐπιστήμης του καθιστᾷ τὴν ἐργασίαν του πολύτιμον, καὶ λίαν ἐπικερδῆ.

Ἐκ τούτων κατανοοῦμεν πόσον στενῶς εἰσι συνδεδεμένα ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον καὶ πόσον συντελοῦσιν ἀμοιβαίως εἰς τὴν ἄφθονον παραγωγήν. Εὐτύχημα διὰ πάντα ἐργατικὸν ἄνδρα εἶναι νὰ δύνηται ἀείποτε νὰ κατέχῃ ἀμφότερα ταῦτα καὶ διὰ τῆς ἐξασκήσεως αὐτῶν νὰ παράγῃ. Δυστυχῶς πάντοτε τοῦτο δὲν συμβαίνει· διότι εἰς τὰς πλείστας βιομηχανίας ἀπαιτοῦνται κεφάλαια τοσοῦτον μεγάλα, ὥστε ὁ ἐργαζόμενος ἐν αὐτῇ ἀποβαίνει δυσχερέστατον νὰ τὰ ἀποκτήσῃ. Πᾶς γεωργὸς δὲν ἔχει τὴν ἀναγκαιοῦσαν αὐτῷ γῆν, οὐδὲ πᾶς ἐργάτης τυπογράφος ἔχει τυπογραφεῖον. Ἐκ τούτου συμβαίνει ὁ ἔχων τὴν ἐργασίαν τεχνίτης νὰ προσφέρῃ αὐτὴν ἐπὶ συμφωνηθείσῃ ἀμοιβῇ εἰς τὸν κεφαλαιοῦχον, καὶ οὕτω νὰ γίνηται ἡ παραγωγὴ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας λέγεται *μισθός*. Ἐκ τούτου ἐσχηματίσθη ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡ *ἐργατικὴ τάξις*, ἡ καθ' ἡμέραν ἐπὶ μισθῷ ἐργαζομένη, καὶ ἡ τῶν *κεφαλαιούχων τάξις*, ἡ χορηγοῦσα τὰ κεφάλαια καὶ τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας πρὸς παραγωγήν. Ὅσην συγγένειαν ἔχει ἡ ἐργασία μετὰ τοῦ κεφαλαίου, τοσαύτην ἀμοιβαιότητα συμφερόντων ἔχει ἡ ἐργατικὴ καὶ ἡ τῶν κεφαλαιούχων τάξις.

Ὡς ὁ ἐργάτης παρέχων τὴν ἐργασίαν του ἀπολαμβάνει μισθὸν, οὕτω καὶ ὁ κεφαλαιοῦχος εἰς οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν ἔχῃ τὸ κεφάλαιόν του πρέπει ν' ἀπολαμβάνῃ

ἐξ αὐτοῦ ἀμοιβήν. Ἂν μὲν ᾖναι χρήματα τὸ κεφάλαιον, ἐκφέρει *τόκον*, ἂν ᾖναι εἰς οἰκοδομὰς, μηχανὰς, ἐργαλεῖα, ἐκφέρει *ἐνοίκιον*, ἂν ᾖναι εἰς γαίας, ἐκφέρει *εἰσόδημα* ἢ *ἐκφόριον*.

Ἡ ἐκτίμησις τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, δηλ. ὁ μισθὸς καὶ ἡ ἐκ τοῦ κεφαλαίου ἀπολαυὴ, ὁτὲ μὲν εἶναι μεγαλειτέρα, ὁτὲ δὲ μικροτέρα καὶ εἰς τοῦτο ἐπιρρεάζουσι πολλὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ καλῶς ἡ οἰκοδέσποινα, εἴτε πλουσία, εἴτε πτωχὴ εἶναι· διότι πάντοτε ἢ προσφέρει, ἢ ζητεῖ ἐργασίαν, ἢ ζητεῖ ἢ προσφέρει χρήματα εἰς τόκον, ἢ οἶκον εἰς ἐνοίκιον, ἢ γῆν εἰς ἐκμίσθωσιν.

Ἡ ἐργασία ὑπερτιμᾶται ἢ ὑποτιμᾶται

ἀ. Κατὰ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐργαζομένου.

β΄. Κατὰ τὴν ζήτησιν, ἥτις ὑπάρχει διὰ τὴν ἐργασίαν. Ὅταν πολλοὶ ζητῶσιν ἐργάτας, οἱ μισθοὶ ὑψοῦνται, ὅταν πολλοὶ ἐργάται ζητῶσι νὰ ἐργασθῶσι καὶ δὲν εὑρίσκουσί που, τότε ὑποτιμᾶται ὁ μισθός. Ὥστε ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις τῆς ἐργασίας κανονίζει τὴν τιμὴν τῶν μισθῶν.

γ΄. Ἡ τιμὴ τῶν μισθῶν κανονίζεται καὶ ὑπὸ τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων καὶ μάλιστα τοῦ ἄρτου· διὰ τοῦτο εἰς τὸ Λονδῖνον τὸ ἡμερομίσθιον εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερον παρὰ εἰς τὴν Προῦσαν.

Ὁ τόκος τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων ὑπερτιμᾶται ἢ ὑποτιμᾶται·

ἀ΄. Ἕνεκα τῆς ἀφθονίας ἢ τῆς ἐλλείψεως τῶν χρημάτων. Ὅπου εἰσὶ πολλὰ χρήματα ἐκεῖ ὁ τόκος ἐκπίπτει· ὅπου δ' εἰσὶν ὀλιγώτερα χρήματα, ἐκεῖ ὁ τόκος ὑψοῦται. Ἀφθονοῦσι δὲ τὰ χρήματα ὅπου ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία.

β΄. Ἕνεκα τῆς ἀσφαλείας καὶ εὐνομίας τῶν ἐπικρατειῶν. Ὅπου ἐλλείπει ἡ προσωπικὴ καὶ ἡ κτηματικὴ ἀσφάλεια τὰ

χρήματα οὐδέποτε ἀφθονοῦσι· καὶ ἐπειδὴ ὁ κεφαλαιοῦχος αἰσθάνεται ὅτι τρέχει κίνδυνον ζητεῖ μέγαν τόκον. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἡ εὐνομία καὶ ἰσχὺς τῶν νόμων τοσαύτη εἶναι, ὥστε διὰ 3 μέχρι 4 ο/ο τόκον προσφέρονται τὰ χρήματα.

Τὰ ἐνοίκια καὶ τὰ ἐκφόρια τῶν γαιῶν ὑψοῦνται ἢ ἐκπίπτουσιν·

Α΄. Ὅπου ὑπάρχει ἀσφάλεια ἰδιοκτησίας καὶ νόμοι ἐξασφαλίζοντες αὐστηρῶς τὰς κτήσεις.

Β΄. Ὅπου ὑπάρχει ἀφθονία χρημάτων.

Γ΄. Ὅπου αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι προήχθησαν.

Ἐξ ὅλων τούτων συμπεραίνομεν ὅτι τὸ πρώτιστον καὶ ὑπέρτατον στοιχεῖον τῆς οἰκογενειακῆς εὐημερίας εἶναι, ὁ οἰκοδεσπότης καὶ ἡ οἰκοδέσποινα νὰ τελειοποιήσωσι τὴν ἐργασίαν των, ἐκ τῶν μισθῶν δὲ αὐτῆς νὰ σχηματίσωσι διὰ τῆς ἐπιμόνου φειδοῦς τὰ ἀναγκαιοῦντα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐργασίας κεφάλαια. Οὕτως ἐργαζόμενοι ἀνεξαρτήτως δύνανται νὰ εὐημερήσωσιν αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ οἱ ἔγγονοι αὐτῶν.

Δ΄.

Ἐκτίμησις τῶν πραγμάτων καὶ τῶν λειτουργιῶν.

Ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν λειτουργιῶν (ὑπηρεσιῶν) προσδιορίζεται κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, τὰ ὁποῖα κατεβλήθησαν διὰ νὰ τὰ κατασκευάσωμεν ἢ διὰ νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν λειτουργίαν. Ἂν μᾶς ἐρωτήσῃ τις ἀντὶ πόσου ἀξίζει μία τράπεζα; θ' ἀποκριθῶμεν ἀνθ' ὅσου ἀξίζουσιν αἱ σανίδες (τὸ κεφάλαιον δηλ.) καὶ ἡ ἐργασία ἣν κατεβάλομεν διὰ νὰ τὴν κατασκευάσωμεν. Ἀντὶ πόσου ἀξίζει ἓν κέντημα; ἀνθ' ὅσου ἀξίζει ἡ ὕλη, ἣν κατε-

θάλομεν, καὶ ἡ ἐργασία ἣν ἐθυσιάσαμεν διὰ νὰ τὸ κατασκευάσωμεν.

Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ λοιπὸν τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων· καὶ ἂν γνωρίζωμεν καλῶς νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸν συνδυασμὸν τοῦτον, δυνάμεθα νὰ μὴ ἀπατώμεθα εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν πραγμάτων.

Εἶναι ὅμως καὶ ἄλλος τις κανὼν, ὅστις ἐπιρρεάζει τὴν τίμησιν τῶν πραγμάτων. Ὅταν προσφέρωνται πολλὰ πράγματα διὰ νὰ πωληθῶσι καὶ ὀλίγοι οἱ θέλοντες ν' ἀγοράσωσιν αὐτὰ, τότε λέγομεν ὅτι *εὐθηναίτουσι τὰ πράγματα*, καὶ ἀπεναντίας, ὅταν ἦναι ὀλίγα πράγματα διὰ πώλησιν καὶ πολλοὶ οἱ θέλοντες νὰ τὰ ἀγοράσωσι, τότε εἶναι *ἀκριβά*. Τὰ κάρβουνα τὸν χειμῶνα ὑπερτιμῶνται, διότι εἶναι ὀλίγα καὶ πολλοὶ τὰ ζητοῦν· τὸ ἔαρ εἶναι πολλὰ καὶ ὀλίγοι τὰ ζητοῦν· διὰ τοῦτο ὑποτιμῶνται. Ὁ νόμος λοιπὸν τῆς *προσφορᾶς* καὶ τῆς *ζητήσεως* ἀναβιβάζει ἢ καταβιβάζει τὰς τιμὰς τῶν πραγμάτων. Ὁ καθολικὸς νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ πράγματα.

Ἂν τώρα θελήσω νὰ ἐκτιμήσω τὴν ἐργασίαν μου πόσον ἀξίζει, ποίους κανόνας θὰ λάβω ὡς ὁδηγούς; Αὐτοὺς τοὺς δύο, δηλ. τὸν συνδυασμὸν τοῦ κεφαλαίου μετὰ τῆς ἐργασίας, καὶ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Διὰ νὰ κάμω μιᾶς ἡμέρας ἐργασίαν χρειάζομαι ἄρτον 2 γροσίων, προσφάγιον 4 γρ. 2 γρ. διὰ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἄλλα 2 διὰ τὴν μέλλουσαν διατήρησίν μου· τότε λοιπὸν ἡ ἐργασία μιᾶς ἡμέρας στοιχίζει 10 γρ. κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ δαπανήσω διὰ νὰ ἔχω αὐτὴν τὴν ἐργασίαν· ἄρα ἂν ἐργασθῶ μὲ ἡμερομίσθιον κάτω τῶν 10 γροσίων ζημιόνομαι.

Τὴν τιμὴν τῆς ἐργασίας αὐξάνει καὶ ἡ ὑψωμένη τιμὴ τοῦ ἄρτου καὶ τῶν τροφίμων. Διὰ τοῦτο ἐν Κων/πόλει τὸ ἡμερομίσθιον π. χ. ἀξίζει 15 γρόσια, εἰς τὸ Λονδῖνον 25, καὶ εἰς τὴν

Καισάρειαν 5 μόνον· διότι τὰ μέσα τῆς ζωῆς εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὔωνα. Ἡ τιμὴ τῆς ἐργασίας γίνεται ἀνωτέρα ἢ κατωτέρα τῶν 15 γροσίων, ὅταν ζητῆται ἢ προσφέρηται πολλὴ ἐργασία. Ἂν μᾶς ἐρωτήσῃ τις πόσου ἀξίζει ἑνὸς διδασκάλου τὸ μάθημα, θὰ τοῦ εἴπωμεν ὅτι, γυμνὴ ἡ ἐργασία τῆς ἡμέρας στοιχίζει 20 γρ. ἀλλὰ πρόσθεσον καὶ τὸν τόκον τοῦ κεφαλαίου τὸ ὁποῖον ἐδαπάνησε διὰ νὰ μάθῃ τὰ γράμματα, πρόσθεσον καὶ τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας, δηλ. τῶν κόπων τοὺς ὁποίους κατέβαλε διὰ νὰ μάθῃ τὰ γράμματα, καὶ τότε θὰ ἴδῃς ὅτι τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ διδασκάλου π. χ. στοιχίζει 50 ἢ 60 γρ. τὸ δὲ μάθημα μιᾶς ὥρας οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 10 γροσίων. Ἂν δὲ ἐπιτύχῃ πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον τῶν 50 γρ. ἡμερομίσθιον, τοῦτο συμβαίνει ἐκ τῆς προσφορᾶς ἢ ζητήσεως καὶ ἐκ τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ.

Εἴδομεν ὅτι ὅσον περισσότερον ἐργάζεταί τις, τόσον πλειότερον κερδαίνει, ἀλλ' εἴδομεν προσέτι ὅτι πᾶν εἶδος ἐργασίας δὲν παρέχει τὴν αὐτὴν ὠφέλειαν, ἤτοι τὸν αὐτὸν μισθόν· διότι καὶ πᾶσα ἐργασία δὲν παράγει ἐξ ἴσου. Ἡ ἐργασία τοῦ ξυλοσχίστου δὲν εἶναι ἐξ ἴσου παραγωγικὴ, ὅσον ἑνὸς μηχανικοῦ· διότι ὁ μὲν δὲν ἔχει ἱκανότητα σπανίαν, ἀλλ' ἁπλῆν τὴν μυωνικὴν τῶν βραχιόνων του δύναμιν· δὲν ἔχει δὲ ἄλλο ἐργαλεῖον, εἰμὴ ἁπλοῦν πέλεκυν, ἐνῷ ὁ μηχανικὸς ἐργαζόμενος ἐφαρμόζει μηχανὰς (τὸ κεφάλαιόν του), καὶ συγχρόνως γνώσεις, νοημοσύνην, ἱκανότητα, τὰ ὁποῖα διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἐκοπίασε πολὺν χρόνον, ἐμελέτησε πολλὰ ἔτη, ἔκαμε πρακτικὴν εἰς τὸ ἐργοστάσιον πολλὰ ἔτη. Διὰ τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς ἐργασίας (δηλ. ὁ μισθὸς) τοῦ ξυλοσχίστου δὲν ἐκτιμᾶται πλειότερον τῶν 15 γρ. τὴν ἡμέραν, ἐνῷ τοῦ μηχανικοῦ ἡ ἔντεχνος, ἡ σοφὴ, ἡ πεφωτισμένη ἐργασία ἀξίζει πολλάκις καὶ 5 φορὰς περισσότερον τοῦ ξυλοσχίστου.

Ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου καὶ ἄλλων προηγουμένως ἀναφερθέντων συμπεραίνομεν ὅτι· *α. ἡ ἐργασία τοσοῦτον πλειότερον ἀξίζει, ὅσον πλειότερον εἶναι ἔντεχνος, σοφὴ καὶ πεφωτισμένη.* β'. ὅτι *ὅσον πλειότερον ἔντεχνος εἶναι ἡ ἐργασία, τόσον πλειότερον ζητεῖται, διότι εἶναι σπανία* καὶ ἑπομένως *πλειότερον ἐκτιμᾶται* καὶ φαινὸν παράδειγμα ἡ ἐργασία τοῦ ξυλοσχίστου καὶ τοῦ ὡρολογοποιοῦ· διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν τεχνιτῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος ὁ μισθὸς εἶναι ἀνάλογος τῆς ἱκανότητος, μεθ' ἧς ἐργάζεται ἕκαστος. Ὁ βραδὺς, ὁ ἀνεπιτήδειος, ὁ μὴ τελειοποιημένος εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἔχει ὀλιγώτερον μισθὸν παρὰ τὸν τέλειον καὶ ἱκανόν. Ὁ ἐμβαλωματᾶς ἀπολαμβάνει πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ ἐπιτηδείου ὑποδηματοποιοῦ, ὡς καὶ οἱ μαθητευόμενοι εἰς τὰς τέχνας ἔχουσι μικρότερον μισθὸν τῶν ἱκανῶν τεχνιτῶν. Διὰ νὰ καταστήσωμεν λοιπὸν τὴν ἐργασίαν μας πολυτιμοτέραν πρέπει νὰ καταβάλλωμεν προσπαθείας ὅπως καταστήσωμεν αὐτὴν τελειοτέραν.

Μένει τώρα μετὰ προσοχῆς νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ μέσα καὶ τοὺς τρόπους διὰ τῶν ὁποίων πᾶς ἄνθρωπος δύναται νὰ καταστήσῃ τὴν ἐργασίαν του παραγωγικωτέραν, τελειοτέραν, ἐμπειροτέραν, πολυτιμοτέραν. Τὸ θέμα τοῦτο ἐνδιαφέρει πάντα ἄνθρωπον παντὸς γένους, πάσης ἡλικίας, πάσης καταστάσεως, καὶ πάσης διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ ἀχθοφόρος, ὁ σοφὸς, ὁ ἀνὴρ, ὁ παῖς, ἡ γυνὴ, καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην νὰ γνωρίζῃ τοῦτο, διότι διὰ τῆς πεφωτισμένης ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ, εὐδαιμονεῖ, δοξάζεται, καὶ ἀπαθανατίζεται.

Ε'.

Τελειοποιήσεις τῆς ἐργασίας.

Εἰς πᾶσαν ἐργασίαν εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ χεῖρες ἐνεργοῦ-

σιν, ἀλλ' οὐχὶ ἐνστιγματικῶς ὅπως τὰ ζῶα, οὐδ'αὐτομάτως ὡς ἡ μηχανή, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σκοπιμότητος καὶ ῥυθμοῦ. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ κύριον τῆς ἐργασίας γνώρισμα. Τὰς χεῖρας κινοῦσιν οἱ μῦς καὶ τούτους βάλλει εἰς κίνησιν ἡ διάνοια. Ὅσον λοιπὸν ὁ νοῦς εἶναι περφωτισμένος, ὅσον οἱ μῦς εἰσὶν ἰσχυροὶ, ὅσον τὰ μέλη τοῦ σώματος εἰσὶν ἠσκημένα περὶ τὸ ἐργάζεσθαι, τοσοῦτον ἡ ἐργασία γίνεται τελειοτέρα, γίνεται σκοπιμωτέρα καὶ παραγωγικωτέρα. Διὰ τοῦτο τρία ἔχομεν μέσα τελειότητος τῆς ἐργασίας, περὶ ὧν δέον νὰ ὁμιλήσωμεν.

Πνευματικὰ μέσα τελειοποιήσεως τῆς ἐργασίας.

Α'. *Ἡ σκόπιμος ἐκπαίδευσις* εἶναι τὸ πρῶτον μέσον τὸ ὁποῖον ἐξευγενίζει τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν. Ὁ πεπαιδευμένος ἐργάτης λαμπρύνει τὸ ἔργον του, τὸ τελειοποιεῖ, τὸ εὐκολύνει. Ἐνῷ αἱ χεῖρες τοῦ σοφοῦ ἐργάτου κινοῦνται, ὁ νοῦς διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἐφευρίσκει νέα τελειότερα μέσα. Ἐκ τούτων ἐπήγασαν αἱ πλεῖσται τῶν τεχνῶν ἐφευρέσεις καὶ πλεῖσται ὅσαι ἀνακαλύψεις.

Β'. *Αἱ εἰδικαὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος γνώσεις* εἰσὶν ἀναγκαιότατοι κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, εἰς ὃ μέλλει ν'ἀσχοληθῇ ὁ ἐργάτης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία εἶναι κίνησις σωματικὴ καὶ πνευματικὴ πρὸς παραγωγὴν ἔργου τινὸς, διὰ τοῦτο ἀνάγκη ἕκαστος ἐργάτης νὰ γνωρίζῃ τὴν ὕλην καὶ τὰς ἰδιότητας τῆς ὕλης, ἐφ' ὧν θὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐργασίαν του.

Γ'. *Διηνεκὴς τοῦ πνεύματος καλλιέργεια διὰ τῆς ἡμερουσίου μελέτης.* Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον διὰ τῆς διανοίας ἢ διὰ τῆς σωματικῆς δυνάμεως δαμάζει τὴν φύσιν καὶ βιάζει αὐτὴν νὰ τὸν ὑπηρετῇ καὶ νὰ τῷ χορηγῇ ὅσα ἔχει ἀνάγκην, διὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐκπαίδευσις, οὐδὲ ἡ εἰδικὴ

τοῦ ἐπιτηδεύματος γνῶσις, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἀπαύστως ὁ νοῦς νὰ καλλιεργῆται καὶ φωτίζηται διὰ τῶν ἀκτίνων τῆς παιδείας, κατὰ μικρὸν εὐρυνομένων διὰ τῆς ἰδιαιτέρας καὶ συνεχοῦς μελέτης.

Μέγα δίκαιον εἶχε σοφὸς Γαλάτης νὰ ἐκφωνῇ πρὸς τοὺς ἐργάτας τῆς Γαλλίας(1) τὴν ἑξῆς συμβουλήν «Ἐκπαιδεύεσθε, ἐκτυλίσσετε τὴν διάνοιάν σας, αὐξήσατε τὴν ἐντὸς ὑμῶν ἐνυπάρχουσαν ὑπερτάτην ἁπασῶν δύναμιν, ἥτις δύναται πλειότερον παντὸς ἄλλου νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἰδίαν ὑμῶν εὐημερίαν, ὡς καὶ εἰς τὴν δημοσίαν. Ἔστε πεπαιδευμένοι καὶ νοήμονες· τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ πολιτισμός,, τοῦτο ἐπιβάλλει ἡ νεωτέρα κοινωνία.

Καθ' ὁμοίωσιν ἐκφωνῶ κἀγὼ πρὸς τὰς Ἑλληνίδας παρθένους. «Φωτίζεσθε ἀπαύστως ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, τελειοποιήσατε ἑαυτὰς διὰ τῆς σκοπίμου ἐκπαιδεύσεως, διότι ἔχετε νὰ ἐκτελέσητε μίαν μεγάλην ἐργασίαν, νὰ μορφώσητε δηλ. τὴν νέαν τῶν Ἑλλήνων γενεὰν, ἔχετε μίαν ἔτι ἐργασίαν, νὰ οἰκονομήσητε τὰ συμφέροντα τῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας ἀνάγκη νὰ γίνηται τὸ ἀγλάϊσμα διὰ τῆς παιδείας, διὰ τῆς ἐργασίας, διὰ τῆς φειδοῦς, καὶ τέλος διὰ τῆς σεμνοπρεπείας.

Οὐδέποτε θ' ἀποθῆτε εἰς τὸ ἔργον τῆς οἰκονομίας τέλειαι οἰκοδέσποιναι, ἐνόσῳ δὲν κρατεῖτε ἀνὰ χεῖρας τὴν λαμπάδα τῆς παιδείας, ἥτις φωταγωγεῖ τὸν νοῦν καὶ λαμπρύνει πάντα ἄνθρωπον. Κατανοήσατε ὅτι ἡ σωματικὴ ἐργασία δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὴν διανοητικήν· ἀλλὰ μάλιστα ὁ στενὸς

---

(1) Ὁ καθηγητὴς Ε. Λεβασσὲρ εἰς τὴν ὡραίαν αὐτοῦ μονογραφίαν» περὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς νοημοσύνης εἰς τὴν παραγωγήν»· Du role de l'intelligence dans la production».

αὐτῶν συνδυασμὸς εἶναι κατεπειγόντως ἀναγκαῖος καὶ ἄξιος νὰ μελετηθῇ ὑπὸ τῆς πλουσίας καὶ ὑπὸ τῆς πτωχῆς, ὡς καὶ ὑπὸ πάσης τάξεως γυναικός. Τοῦτο ἐννόησαν ἄριστα οἱ πρόγονοι ἐκφράσαντες διὰ τοῦ «ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀργία τ' ὄνειδος».

Σωματικὰ μέσα τελειοποιήσεως τῆς ἐργασίας.

Εἶναι βέβαιον ὅτι πᾶσαν ἐργασίαν ὁ νοῦς διευθύνει, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὑγιῆ νοῦν χρειάζεται καὶ εὐρωστον σῶμα, διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἐσχημάτισαν κανόνα εὔστοχον διὰ τὴν ἐργασίαν εἰπόντες, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ἀναγκην «ὑγιοῦς νοὸς ἐν σώματι εὐρώστῳ». Πράγματι· ἡ ὑγιὴς κατάστασις (εὐεξία) τοῦ νοὸς καὶ τοῦ σώματος καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ ἐκτελέσῃ πᾶσαν ἐργασίαν. Τοῦτο ἐννόησαν ἄριστα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συστήσαντες τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς παλαίστρας καὶ καταστήσαντες τὴν ἄσκησιν τοῦ σώματος ὡς κύριον μάθημα τῆς καλῆς ἀνατροφῆς. Εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἡ σωματικὴ εὐρωστία καὶ ἡ γυμναστικὴ εἶναι χρησιμωτάτη οὐ μόνον διὰ τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παραγωγὴν εὐρώστων καὶ ῥωμαλέων τέκνων· διότι εἶναι κανὼν ἀσφαλής, ὅτι *ἐξ εὐρώστων γονέων γεννῶνται τὰ ῥωμαλέα τέκνα*. Αἱ πλεῖσται ἀσθένειαι τοῦ γυναικείου φύλου προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς σωματικῆς εὐρωστίας. Τὰ λεγόμενα νευρικὰ μητρικά, καὶ πλεῖστα ἄλλα νοσήματα ἐκ τῆς ἀσθενοῦς καταστάσεως τοῦ σώματος προέρχονται καὶ δυστυχῶς μεταδίδονται ἐνίοτε εἰς τὰ τέκνα. Ὥστε ἡ σωματικὴ εὐεξία οὐ μόνον μᾶς καθιστᾷ ἐπιτηδείους διὰ πᾶσαν ἐργασίαν, ἀλλὰ συντελεῖ τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν· διότι αἱ ἀσθένειαι καταστρέφουσι πάντοτε τὴν οἰκιακὴν τάξιν καὶ τὸν πλοῦτον. Διὰ τοῦτο ἐνδιαφέρεται πᾶς

ἄνθρωπος νὰ γνωρίζῃ πῶς οἰκονομικῶς δύναται νὰ συντηρῇ τὴν ὑγείαν του ἐν καλῇ καταστάσει. Ὅταν τὸ σῶμα ἔχῃ καλῶς, δύναται νὰ ἐργάζηται καλῶς καὶ διαρκῶς καὶ εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀπαιτουμένων κινήσεων τῆς ἐργασίας δὲν ὑποχωρεῖ. Οἱ μῦς γίνονται ἰσχυροί, τὰ νεῦρα αἰσθάνονται τακτικῶς, τὰ ὑδατώδη μέρη τοῦ αἵματος σκορπίζονται, ὡς ὁ ἱδρὼς καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ μέλη καὶ ὅλα τὰ ὄργανα τοῦ σώματος συντρέχουσιν ἑτοίμως πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας. Τρία κυρίως εἰσι τὰ μέσα τῆς σωματικῆς εὐεξίας πρὸς παραγωγὴν τελειοτέρας καὶ πλειοτέρας ἐργασίας.

Πρῶτον ἡ *ἀγωγὴ ἐκ τῆς μικρᾶς ἡλικίας*. Διὰ τὰ νήπια τὸ μόνον μέσον πρὸς σωματικὴν εὐρωστίαν εἶναι *τὰ συχνὰ λουτρὰ, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ καθαροῦ ἀέρος, καὶ ἡ καθαριότης τῶν σπαργάνων* καὶ ἐν γένει τῶν φορεμάτων. Διὰ τὰ μικρὰ παιδία ἐπίσης *τὰ λουτρὰ, ὁ τακτικὸς περίπατος, ἡ καθαριότης* καὶ ἐλαφρά τις *γύμνασις*, ὡς τὸ σχοινάκιον, τὸ σφαιροπαίγνιον καὶ ἄλλα. Καθόσον ὅμως ἡ ἡλικία προβαίνει, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἄσκησις πρέπει νὰ λαμβάνῃ πλειοτέραν καὶ τακτικωτέραν ἔκτασιν μέχρις ὅτου ὁ παῖς καταστῇ ἱκανὸς νὰ ἐργάζηται. Ὡς βλέπετε, τὸ ὑγιὲς σῶμα δὲν καθίσταται ἀμέσως κατάλληλον διὰ τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ πρέπει ἀφ' ἧς ὥρας γεννηθῇ τὸ παιδίον μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους νὰ γυμνάζηται διὰ τῶν ῥηθέντων μέσων, καὶ τότε δύναται, βοηθούμενον καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως, νὰ ἀποβῇ σῶμα τέλειον πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἀπόκτησιν τῆς περὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἱκανότητος. Καὶ μὴ νομίσῃ τις ὅτι οἱ κανόνες πρὸς ἀπόκτησιν τῆς σωματικῆς εὐρωστίας ἁρμόζουσιν εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, ἢ εἰς τοὺς νέους μόνον, ἢ εἰς τοὺς παῖδας καὶ οὐχὶ εἰς τὰ κοράσια· ἀπεναντίας μάλιστα οἱ κανόνες τῆς ὑγιεινῆς ἐνδιαφέρουσι πλειότερον τοὺς πλουσίους, καὶ μάλιστα τὰς γυναῖκας, αἵτινες δι' ἔλλειψιν εὐρωστίας καθίστανται ἀνίκα-

νοι οὐ μόνον πρὸς ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς διεύθυνσιν τῆς οἰκογενείας, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ταῖς διεπιστεύθη διὰ νὰ διοικήσωσι καὶ ἀναθρέψωσιν. Ἡ γυμναστικὴ εἶναι ἔντεχνος ἄσκησις τῶν μελῶν τοῦ σώματος, καθιστῶσα αὐτὰ εὔκαμπτα, ζωηρὰ καὶ δραστήρια, ἀλλ' ἡ γυμναστικὴ δὲν παράγει οὐδὲν, οὐχ ἧττον ὅμως προετοιμάζει καὶ ἀναπτύσσει τὰ μέλη τοῦ σώματος διὰ τὸν ὑψηλὸν τῆς ἐργασίας σκοπόν.

Τὸ *δεύτερον* πρὸς τελειοποίησιν τῆς ἐργασίας μέσον εἶναι ἡ περὶ τὸ *ἐργάζεσθαι ἄσκησις*· διότι ὅσον καὶ ἂν ἦναι γεγυμνασμένον τὸ σῶμα ἄνευ τῆς ἀσκήσεως τῶν μελῶν περὶ τὸ ἐργάζεσθαι δὲν δύναται εὐστόχως, ταχέως, ἐντέχνως καὶ νὰ ἐκτελῇ. Ἡ γυμναστικὴ μᾶς δίδει τὴν *δύναμιν*, ἡ ἄσκησις μᾶς δίδει τὴν *δεξιότητα* ἢ τὴν *ἱκανότητα* περὶ τὸ ἐργάζεσθαι. Αὐτὰ εἶναι δύο διακεκριμένα πράγματα. Ἔχω τὴν δύναμιν διὰ νὰ πλέξω ἓν δίκτυον, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὴν ἄσκησιν, τὴν ὁποίαν διὰ ν' ἀποκτήσω πρέπει νὰ πλέξω μετὰ προσοχῆς ἓν καί τοι κακῶς, νὰ προσέξω δὲ εἰς τὴν ἐπανάληψιν νὰ διορθώσω τὰ μέρη εἰς ὅσα ἔσφαλα καὶ οὕτω διὰ τῆς προσεκτικῆς ἀσκήσεως ν' ἀποκτήσω τὴν ἱκανότητα περὶ τὸ κατασκευάζειν δίκτυα· προσέξατε πῶς ἀπεκτήσατε τὴν μεγάλην ἱκανότητα διὰ νὰ ῥάπτητε καὶ νὰ πλέκητε, καὶ θὰ ἴδητε ὅτι ἡ προσεκτικὴ ἄσκησις καὶ ἐπανάληψις ἔδωκεν εἰς τοὺς δακτύλους καὶ τὰς χεῖρας τὴν περὶ τὸ ῥάπτειν ἢ πλέκειν ἱκανότητα, διὸ ἡ *ἕξις δευτέρα φύσις*.

Καὶ τρίτον, ἡ *δίαιτα* καὶ ἡ *εὐζωΐα*. Ὁ τρόπος καθ' ὃν διαιτᾶται ὁ ἐργατικὸς ἄνθρωπος συμβάλλει πολὺ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι. Ἡ καλὴ καὶ τακτικὴ τροφὴ συγκειμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς κρέας βόειον, γάλα, καὶ ἄλλας θρεπτικὰς τροφὰς, οὐχ ἧττον καὶ ἡ τακτικὴ κατάκλισις καὶ ἐξέγερσις ἐκ τοῦ ὕπνου προσθέτουσι νέαν δύναμιν εἰς τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας κεκμηκὸς σῶμα. Ἐκ τῶν ποτῶν μόνος ὁ οἶνος εἶ-

ναι ὠφέλιμος, καὶ οὗτος μετὰ μετριότητος πινόμενος· τὰ οἰνοπνεύματα καὶ ἄλλα ποτὰ βλάβην ἀντὶ ὠφελείας προξενοῦσιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος. Αἱ κραιπάλαι, αἱ διανυκτερεύσεις, αἱ ἀσωτεῖαι καὶ πλεῖστα ἄλλα ὅσα συνήθως οἱ ἐργάται φαντάζονται ὡς ἀνακουφιστικά, εἰσὶν ἀπ' ἐναντίας βλαβερὰ εἰς τὴν τοῦ σώματος εὐρωστίαν. Καυχῶνται οἱ Ἄγγλοι ὅτι εἶναι ὁ μόνος λαός, ὅστις διαιτᾶται κάλλιον ὅλων τῶν ἄλλων· καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἄγγλος ἀντέχει πλειότερον εἰς τὸ ἐργάζεσθαι, ἢ ὁ Γάλλος, ἢ ὁ ἄγριος τῆς Ὠκεανίας, ἀλλ' ἡ κραιπάλη ἀφαιρεῖ ὅσην δίδει ἡ καλὴ δίαιτα δύναμιν εἰς αὐτούς. Οἱ ἄγριοι δ' εἰσὶν οἱ ἀσθενέστατοι πάντων περὶ τὸ ἐργάζεσθαι διότι ἡ δύναμις αὐτῶν ἐξαντλεῖται μετὰ μιᾶς ἑβδομάδος ἐργασίαν.

Ἡ εὐζωΐα, παρατηροῦμεν, συνίσταται οὐ μόνον εἰς τὴν τακτικὴν καὶ ὑγιεινὴν τροφὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εὐάερον κατοικίαν, εἰς τὴν καθαριότητα τῶν φορεμάτων, τῶν κλινῶν, καὶ τοῦ ἐργοστασίου εἰς ὃ πολλοὶ συγχρόνως ἐργάζονται. Τὰ τοιαῦτα καταστήματα πρέπει νὰ ὦσιν εὐρύχωρα, εὐάερα, καὶ ἐκτεθειμένα ἀεννάως εἰς τὸν ἀέρα, ὅπως μὴ καταφθείρηται ὁ ἀὴρ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τοῦ ἀτμοῦ καὶ τῶν ὀσμῶν ὅσας ἀναδίδουσιν αἱ κατεργαζόμεναι ὕλαι. Ὅταν ὁ ἐργαζόμενος ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ὀλίγα ταῦτα καὶ τὴν ἀνακούφισιν ἣν λαμβάνει τὸ σῶμα διὰ τοῦ τακτικοῦ καὶ ἀφθόνου ὕπνου, καὶ τῆς ψυχικῆς διαχύσεως γενομένης διὰ τῶν διασκεδαστικῶν περιπάτων καὶ ἄλλων ψυχαγωγικῶν τέρψεων, τότε ἂς εἶναι βέβαιος ὅτι ἡ ἐργασία, ἔστω καὶ ἐννεάωρος, οὐ μόνον δὲν βλάπτει, ἀλλὰ μάλιστα συντελεῖ εἰς τὴν μακροβιότητα. Ὁ οὕτω πως ἐργαζόμενος καὶ μέχρι γήρατος δύναται νὰ ἀντέχῃ χωρὶς νὰ καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ καμάτου. Ταῦτα ἐξεθέσαμεν μετά τινος λεπτομερείας, διότι εἰ-

σὶ χρησιμώτατα οὐ μόνον εἰς τὸν σωματικῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πνευματικῶς ἐργαζόμενον.

Ἐμπειρικὰ μέσα τελειοποιήσεως τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐμπειρία εἶναι ἡ σοφία τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς αὐτῆς ἐργασίας, ὅπως καθ' ἡμέραν ἐκτελῇ τὸ ἔργον του ταχύτερον καὶ τελειότερον. Ἐνῷ ὁ νουνεχὴς ἐργάζεται, καθ' ἡμέραν μελετᾷ πῶς τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ δι' ἄλλων συντομωτέρων μέσων. Ἡ ἐμπειρία αὕτη εἰς τὸ ἐργάζεσθαι περὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἔφερε τὰς ἀνακαλύψεις καὶ τὴν τελειοποίησιν τῶν μηχανῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τοῦτο ἐργάται ἐμπειρικοὶ ἐφεῦρον τὰς διαφόρους μηχανάς, αὐτοὶ τὰς ἐτελειοποίησαν καὶ αὐτοὶ ἔγειναν ἔξοχοι. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ γυνὴ ὅσον πλειότερον ἀσκεῖται εἰς τὴν οἰκονομίαν δὲν γίνεται τελειοτέρα καὶ σοφωτέρα, καὶ μήπως ἡ καλὴ οἰκοδέσποινα ἐργαζομένη ἀπαύστως καὶ προσεκτικῶς εἰς τὴν οἰκίαν, διὰ τῆς ἐμπειρίας δὲν γίνεται ἔξοχος οἰκονόμος, ἐφευρίσκουσα καθ' ἡμέραν προχειρότερα καὶ εὐωνότερα μέσα πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκογενείας, κατορθόνουσα οὕτω νὰ μειώνῃ τὰς δαπάνας καὶ νὰ θησαυρίζῃ καὶ ἀποταμιεύῃ μεγαλείτερον περίσσευμα κατὰ μῆνα; Ἡ ἐμπειρία γεννᾷ τὴν ἔξοχον ἱκανότητα, ἥτις πλουτίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ συγχρόνως τὸν ἀπαθανατίζει. Ὁ ἔμπειρος εἰς κατασκευὴν εἰκόνων ζωγράφος δαπανᾷ 7 ἢ 10 ἡμερῶν ἐργασίαν εἰς μίαν, καὶ ὅμως ἀπαιτεῖ 50 ἢ 100 λίρας διὰ τὴν εἰκόνα ταύτην, καὶ ἐνῷ ἐξ αὐτῆς κερδαίνει πολλά, συγχρόνως ἡ αὐτὴ ἐκείνη εἰκὼν τὸν καθιστᾷ ἀθάνατον.

Ἡ περὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἐμπειρία πόσον εἶναι συντελεστικὴ

πρὸς πλουτισμὸν καὶ δόξαν τοῦ κατέχοντος αὐτὴν, εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν· διότι καθημέραν, ὅταν ἔχωμεν νὰ κάμωμέν τι, ἐπιζητοῦμεν μετ' ἐπιμονῆς τὸν ἔμπειρον νὰ τὸ κατασκευάσῃ. Καθημέραν ζητοῦμεν τὸν ἔμπειρον ῥάπτην, τὸν ἔμπειρον διδάσκαλον, τὸν ἔμπειρον φωτογράφον κτλ.

Ἀφοῦ τοῦτο ἐννοήσαμεν, πρέπει νὰ μάθωμεν πῶς δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ γείνωμεν ἔμπειροι καὶ ἔξοχοι εἰς τὸ ἔργον μας, εἴτε τῆς οἰκονομίας, εἴτε τῆς ῥαπτικῆς, εἴτε ἄλλης οἱασδήποτε ἐργασίας τὴν ὁποίαν πιθανὸν νὰ ἐπιχειρισθῶμεν. Τοὺς δὲ κανόνας τῆς ἐμπειρίας πρέπει ἡμεῖς νὰ γνωρίζωμεν καλῶς· διότι γνωρίζοντες γράμματα δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ὑποδεέστεροι περὶ τὸ ἐργάζεσθαι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀμαθεστάτου ἐργάτου, καθόσον μάλιστα ἡμεῖς καθ' ἡμέραν ἔχομεν τὴν χρείαν τῶν κανόνων τούτων διὰ τὸ μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου θὰ μᾶς ἐμπιστευθῶσι, δηλ. νὰ διοικήσωμεν τὴν οἰκογένειαν, νὰ οἰκονομήσωμεν τὴν ἐργασίαν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς, καὶ τέλος νὰ μορφώσωμεν παιδία ἐπαξίως τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἡμῶν.

Ζ'.

Πρακτικοὶ κανόνες περὶ ἐργασίας.

Κανὼν πρῶτος. — *Πείθου εἰς τὴν ἐργασίαν.* — Ἡ ἔννοια τοῦ κανόνος τούτου, ἑνῷ εἶναι ἁπλουστάτη καὶ σαφὴς, ἔχει ἀνάγκην ἂν οὐχὶ πολλῆς ἐξηγήσεως, τοὐλάχιστον μεγάλης συστάσεως. Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ζῇ πρέπει νὰ ἐργάζηται, καὶ διὰ νὰ ἐργάζηται πρέπει νὰ ὑποκύψῃ προθύμως εἰς τὰς ἀπαιτήσεις, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἐργασίας, πρέπει δηλ. νὰ ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας

εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς ἐργασίας. Ἰδοὺ, αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *πειθαρχία τῆς ἐργασίας*. Εἰς οἱονδήποτε ἔργον καὶ ἂν ἀσχολώμεθα, ἐνόσῳ δὲν ἐγκύπτομεν εἰς αὐτὸ, ἐνόσῳ δὲν ὑποτασσόμεθα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, οὐδέποτε θὰ ἀποβῶμεν τέλειοι εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις μας, ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ ἐργασία καταντᾷ βάσανος, μαρτύριον καὶ τιμωρία. Ὅταν τις θεωρῇ τὴν ἐργασίαν ὡς βασανιστήριον ἢ ὡς ἀγγαρείαν, ἂς μὴ διστάζῃ ὅτι οὐδέποτε προάγεται, οὐδέποτε τελειοποιεῖται εἰς τὸ ἔργον του. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος μέμφηται τοὺς κόπους, τὰς δυσχερείας, τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἐπαγγέλματός του, ὅταν φοβῆται τοὺς μόχθους καὶ ἀγανακτῇ μάλιστα διὰ τὸ ἐπίπονον, τὸ στερεότυπον, τὸ ἀηδὲς τῆς ἐργασίας του, ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον δὲν προάγεται εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀλλὰ μένει στάσιμος καὶ ἀνταμείβεται, ἤτοι πληρόνεται ἀναλόγως τῆς προθυμίας του. Τοῦτο παρατηροῦμεν εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῆς ἐργασίας. Ὅταν ὁ ῥάπτης μέμφεται τὴν καθεστηκυῖαν ζωὴν τῆς τέχνης του, ὁ διδάσκαλος τοὺς διανοητικοὺς κόπους, ὁ μαθητὴς ἀηδιάζει τὰ μαθήματα, ὁ ζωγράφος βαρύνεται τὴν ἄκραν ὑπομονὴν τὴν ὁποίαν τῷ ἐπιβάλλει ἡ τέχνη του, τότε οὐδ' ὁ ῥάπτης θὰ γείνῃ τέλειος, οὐδ' ὁ διδάσκαλος σοφώτερος, οὐδ' ὁ μαθητὴς ἄριστος, οὐδ' ὁ ζωγράφος ἔξοχος καὶ τέλειος. Ἂν παρατηρήσωμεν τὰς καλὰς οἰκοκυρίας, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἀπέβησαν ἔξοχοι, καὶ ἀνώρθωσαν, οἴκους, καὶ κατέστησαν εὐδαίμονας τοὺς συζύγους καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, διότι οὔτε μίαν στιγμὴν δὲν ἀπηύδησαν, δὲν ἐδειλίασαν, δὲν ἐβαρύνθησαν ἐνώπιον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιμονῆς, ἣν ἡ οἰκονομία ἀπαιτεῖ. Ἐρωτήσατε αὐτὰς διὰ τίνος τρόπου κατώρθωσαν νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἀγάπην τῶν συζύγων, τῶν τέκνων, τῶν συμπολιτῶν, καὶ τὴν ἔνδοξον φήμην σώφρονος καὶ οἰκονόμου οἰκοδεσποίνης, καὶ θέλετε μάθε

ὅτι ταῦτα πάντα κατώρθωσαν, διότι οὐδέποτε οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἐξέκλιναν τῆς πειθαρχίας τῆς περὶ τὴν οἰκονομίαν ἐργασίας. Νυχθημερὸν τοῦτο ἐσκέπτοντο, ἀπαύστως καὶ ἀκουράστως εἰς τοῦτο ἠσχολοῦντο, καρτερικῶς μὲν, ἀλλὰ καὶ προθύμως καθυποβαλλόμεναι εἰς ὅλους τοὺς κόπους, τὰς χερήσεις, τὰς θυσίας εἰς ἃς τοὺς ὡδήγει ἡ οἰκονομία, εἰς οὐδὲν λογιζόμεναι τὰς ἀτάκτους ὀρέξεις, τὰς φαντασιώδεις ἀπαιτήσεις τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ συρμοῦ. Τοιαύτη ἐπίμονος καὶ καρτερικὴ ἀσχολία περὶ τὴν οἰκονομίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιφέρῃ πάντοτε τὴν εὐτυχίαν, τὸν πλοῦτον, τὴν ἀγάπην, καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ κόσμου!

Ἂν ἡ ἐργασία ἀπαιτῇ νὰ ἐγείρηται τις λίαν πρωΐ, νὰ ἐργάζηται καὶ διὰ τοῦ λύχνου, καὶ νὰ λεπτολογῇ μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς καὶ προσοχῆς, ὀφείλει νὰ τὸ κάμνῃ πολὺ προθύμως χάριν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ τελειοποιήσεως. Κατόπιν τοιαύτης αὐταπαρνήσεως, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἡ ἀμοιβὴ, χρηματικὴ τε καὶ ἠθικὴ, ἅτινα εἰσὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων μας. Ἂς μὴ ἐργαζώμεθα διὰ νὰ μᾶς ἐπαινέσωσιν, ἀλλ' ἂς πειθώμεθα εἰς τὴν ἐργασίαν, διότι ἔχομεν καθῆκον νὰ τελειοποιήσωμεν ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων, οἵτινες ἐξαρτῶνται ἀφ' ἡμῶν.

Ναί! Ναί! ὀφείλομεν καλῶς νὰ ἐντυπώσωμεν εἰς τὸν νοῦν μας ὅτι πᾶσα τέχνη, πᾶσα ἐπιστήμη, πᾶσα ἐν γένει ἐργασία ἔχει τὰς δυσχερείας της, ἔχει τοὺς κόπους της, ἔχει τὰς ἐνοχλήσεις της, ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα εἰσὶν ὀχληρὰ καὶ ἀηδῆ διὰ τὸν μὴ ποθοῦντα νὰ ἐργάζηται, ἐνῷ διὰ τὸν ἐργατικὸν πᾶσα προσπάθεια διὰ νὰ ὑπερνικήσῃ οἱανδήποτε δυσχέρειαν, ἀποβαίνει θρίαμβος, ἡδονὴ, καὶ πᾶσα θυσία διηνεκὴς εὐχαρίστησις, ὁ δὲ κόπος εἶναι δι'αὐτὸν διασκέδασις, τέρψις, εὐφρόσυνος.

Ἄξιον πρὸς τούτοις παρατηρήσεως ὅτι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐργασίας εἶναι βαθμιαῖαι καὶ κατάλληλοι πρὸς τὴν σωματικὴν καὶ διανοητικὴν ἡμῶν ἀνάπτυξιν· διὰ τοῦτο προπαρασκευαζόμεθα, μελετῶμεν, γυμναζόμεθα, ἀσκούμεθα ἵνα ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς τοιαύτας ἀπαιτήσεις. Ἀλλ' οἱ ὀκνηροὶ μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν πειθαρχίαν τῆς ἐργασίας, καθ' ἡμέραν προφασίζονται ὅτι τὸ ἔργον των εἶναι ἀκανθῶδες, ἔχει ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, εἶναι ἐπίπονον, καὶ πλεῖστα ἄλλα, ὅσα καθ' ἡμέραν ἀκούομεν παρ' αὐτῶν διασαλπιζόμενα.

Τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι νοήσαντες ἄριστα διετύπωσαν διὰ τῶν ἑξῆς γνωμικῶν·

Τῇ ἐπιμελείᾳ δοῦλα πάντα γίγνεται.
Πάντα ἐστὶν ἐξευρεῖν, ἐὰν μὴ τὸν πόνον
φεύγῃ τις, ὃς πρόσεστι τοῖς ζητουμένοις.

Ὅταν τις δὲν φεύγῃ τὸν κόπον, τὰ πάντα δύναται νὰ ἐφεύρῃ· διότι πλησίον τοῦ κόπου εὑρίσκονται τὰ ζητούμενα.

Κανὼν δεύτερος. — *Καταμέρισον τὴν ἐργασίαν.* — *Καταμερισμὸν τῶν ἔργων* λέγομεν τὴν διαχώρισιν τῶν ἔργων εἰς ἑκάστην ἐργασίαν, ὅπως γίνηται ταχυτέρα καὶ εὐωνοτέρα ἡ παραγωγή. Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων κυρίως παρατηρεῖται καὶ ἐφαρμόζεται εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς τὰ χειροτεχνεῖα, εἰς τὴν δημοσίαν ἐν γένει οἰκονομίαν. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς πᾶσαν βιομηχανίαν ὅπου ἐργάζονται πολλοὶ ἐργάται, ἕκαστος πρέπει ν' ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς μόνον μέρους. Εἰς τὸ ἐργοστάσιον π. χ. τῶν καρφίδων, ἂν ἕκαστος ἐργάτης ἠσχολεῖτο εἰς τὴν κατασκευὴν μιᾶς καρφίδος, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κατασκευάσῃ ἐλάχιστον ἀριθμὸν μόνος, ἐνῷ διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ὁ μὲν κόπτει τὸν σίδηρον, ὁ δὲ τὰς ὀξύνει εἰς τὰ ἄκρα, ὁ δὲ τὰς ἐμβά-

φει, ἕτερος δ'ἐπιθέτει τὰς κεφαλὰς, καὶ οὕτω κατορθοῦσι νὰ κατασκευάζωσι 10 ἐργάται 40,000 καρφίδας πλειοτέρας, παρὰ ἂν ἕκαστος κατ' ἰδίαν κατεσκεύαζεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μίαν καρφίδα. Αἱ βελόναι διὰ νὰ κατασκευασθῶσιν ἀπαιτοῦσιν 120 διακεχωρισμένα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἰδιαίτεροι ἐργάται ἕκαστος χωριστὰ ἐνεργεῖ, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τόσον εὔωνοι καὶ καλαὶ, ἐνῷ ἂν εἷς μόνον κατειργάζετο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μίαν, πολλὰ ὀλίγας ἤθελε κατασκευάζει καὶ θὰ ἦσαν τότε πολὺ ἀκριβαί.

Ὁ ὡρολογοποιὸς διὰ νὰ κατασκευάσῃ ὡρολόγιον δὲν θὰ ἤρκει ὅλη του ἡ ζωὴ, ἐνῷ πολλοὶ ἐργάται ἂν ἕκαστος μόνον ἐπὶ ἓν ἔργον ἐνασχολῆται θέλουσι πολλὰ ὡρολόγια κατασκευάσει ἐντὸς μηνός. Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας αὐξάνει τὴν παραγωγὴν ὡς 1 πρὸς 4,000, δηλ. ἐκεῖνο ὅπερ δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἷς ἐργάτης ἂν θεωρηθῇ ὡς ἕν, οἱ ἑκατὸν ἐργάται μεριζόμενοι τὰ ἔργα τῆς ἐργασίας δύνανται νὰ κατασκευάσωσι 400,000.

Ὁ καταμερισμὸς δὲ τῆς ἐργασίας, ὡς βλέπετε, φέρει οἰκονομίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὸν χρόνον, τελειοποιεῖ τὸν ἐργάτην, ὅστις εἰς ἓν μόνον ἔργον ἀσχολούμενος, προσηλόνει τὴν προσοχὴν εἰς αὐτὸ, καὶ οὕτως ἡ παραγωγὴ γίνεται ἀφθονεστέρα, καλλιτέρας ποιότητος καὶ εὐωνοτέρα.

Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Εἰς τὸν οἶκον αἱ ἐργασίαι δὲν εἶναι καταμερισμέναι; Ὁ ἀνὴρ ἔχει ἓν εἶδος ἐργασίας, ἡ μήτηρ ἔχει ἄλλο, ἡ μεγάλη κόρη λαμβάνει ἄλλο. Διατί λοιπὸν ἐνῷ ὅλαι αἱ τέχναι καὶ ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι ὠφελοῦνται ἀπὸ τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας, διατί, λέγω, ἡ γεννήσασα αὐτὸν οἰκιακὴ οἰκονομία νὰ μὴ ὠφελῆται; Ἡ οἰκοδέσποινα λοιπὸν ἡ ἔχουσα ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς ὑπηρέτας ἢ τέκνα, ἢ ὅταν ἐργάζηται αὐτὴ ἡ ἰδία πρέπει ἀφεύκτως νὰ ζητήσῃ νὰ

ὠφεληθῇ ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, χορηγοῦσα ἕκαστον ἔργον εἰς ἕκαστον τῆς οἰκίας πρόσωπον, κατὰ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἱκανότητά του, διότι ὡς ἐκ τῶν παραδειγμάτων φαίνεται ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας πολλαπλασιάζει τὴν ἐργασίαν ἐκπληκτικῶς, τὴν τελειοποιεῖ θαυμασίως, καὶ ἐπιφέρει μέγαν πλοῦτον καὶ εὐκολίαν ἄπειρον. Ναί, ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας βοηθεῖ τὰ μέγιστα τὴν οἰκοδέστοιναν, διότι δι' αὐτοῦ βάλλει εἰς ἐνέργειαν καὶ τὴν μικρὰν καὶ εἰσέτι ἄμορφον ἱκανότητα τῶν μικρῶν παίδων τοῦ οἴκου.

Κανὼν τρίτος. — *Αἱ πολλαὶ ἐργασίαι ἐκτελεστέαι ἀνὰ μία.* — Ὁ κανὼν οὗτος εἶναι ἄμεσος συνέπεια τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, καὶ τοῦ πνεύματος τῆς τάξεως, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐπικρατῇ καθ' ἅπασαν τὴν ἐργασίαν τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας. Ἐκτελῶν τις ἀνὰ μίαν τὰς ἐργασίας του, τὸ ἑσπέρας θέλει μόνος θαυμάσει τὸ πλῆθος τῶν ἐργασιῶν τὰς ὁποίας ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἐξετέλεσεν. Εἶναι, νομίζω, περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα παραδείγματα μεγάλων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀνὰ μίαν ἐξετέλεσαν τὰς μεγίστας ἐργασίας· διδακτικώτερον δὲ μᾶς φαίνεται τῶν ζώων αὐτῶν τὸ παράδειγμα. Θεωρήσατε κατὰ τὸν Μάϊον νέον σμῆνος μελισσῶν, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ σχηματίσῃ νέαν κυψέλην καὶ νὰ μεταναστεύσῃ ἐκ τῆς γεννησάσης αὐτὸ παλαιᾶς κυψέλης. Ἐκ πρώτης ἀφετηρίας αἰσθάνεται τὸ νέον τοῦτο σμῆνος πόσας ἐργασίας ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ. Ἀμέσως λοιπὸν ὅλαι μετοικίζουσαι εἰς τὴν νέαν κατοικίαν των, πρῶτον μὲν μετὰ πολλῆς δραστηριότητος συνάγουσιν ὕλην καὶ ἐπιχρίουσιν αὐτὴν καλῶς, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ εἰσέλθῃ ἄλλο ζῶον καὶ βλάψῃ αὐτάς· ἀκολούθως δὲ μετὰ πολλῆς δραστηριότητος συλλέγουσιν ἐκ τῶν ἀνθέων τοὺς γλυκεῖς ἐκείνους χυμούς, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ μέλι, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς χρησιμεύσῃ ὡς τρο-

φὴ διὰ τὸν χειμῶνα· εἶτα δὲ κατασκευάζουσι τὰς *κηρήθρας* ἢ *κηρόπηταις*, ἐντὸς τῶν ὁποίων καταθέτουσι τοὺς ἀποκτηθέντας θησαυροὺς διὰ τὸν χειμῶνα, καὶ ἅμα τελειώσωσι καὶ τοῦτο, ἀμέσως ἄρχονται νὰ γεννῶσιν. Ἂν τὰ μικρὰ ταῦτα ζῶα, τὰ στερούμενα λογικοῦ, ἔχωσι τοσαύτην τάξιν εἰς τὴν ἐργασίαν των, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν δυνάμεων κατορθόνωσι τοσαύτας ἐργασίας, πόσας πλειοτέρας ὁ λογικὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἐργασίας, πάντοτε ἀνὰ μίαν ἑκάστην μὲ λογικὴν τάξιν ἐπιχειριζόμενος;

Καὶ τέταρτος. Ἐπιδίωκε πᾶν ὅ,τι εὐκολύνει τὴν ἐργασίαν· ὠφελήθητι ἐκ τῶν βοηθουσῶν τὴν ἐργασίαν ἐφευρέσεων. Ἐκτὸς τῆς ἐμπειρίας τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ περὶ τὸ ἐργάζεσθαι διὰ τῆς περιεσκεμμένης ἐπασχολήσεως, ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος νὰ ἐπιζητῇ τὰ μέσα, δι' ὧν ἤθελεν εὐκολύνει τὴν ἐργασίαν του, καὶ τοιαῦτα μέσα εἶσι *τεχνικά*, ἢ *μηχανικά*, ἢ *ἐφευρετικά*. Θὰ εἴδετε βέβαια εἰς μερικὰς τέχνας ἓν μικρὸν καὶ ἀσήμαντον ἐργαλεῖον πόσην εὐχέρειαν προσφέρει εἰς τὸν ἐργαζόμενον. Τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἐργαλεῖον γνωρίζετε ποῖος τὸ ἐφεῦρεν; Ἐκεῖνος ὅστις καθημέραν ἐπτέπτετο πῶς νὰ εὐκολύνῃ τὴν ἐργασίαν του. Θεωρήσατε οἰκοδέσποιναν μεγάλης τινος οἰκογενείας ἀπὸ τὴν πρώτην μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἔτους πόσον ἐργάζεται διὰ νὰ ῥάπτῃ τὰ φορέματα τοῦ οἴκου της, ἐνῷ διὰ καλῆς τινος ῥαπτικῆς μηχανῆς ἠδύνατο ἐντὸς μηνὸς μόνον νὰ τελειώσῃ ὅλα της τὰ ῥαψίματα. Εἴδετε πόσην ὥραν χάνει καὶ πόσον κόπον ὑποφέρει ἡ μαγειρεύουσα γυνὴ διὰ νὰ λιανίσῃ τὸ κρέας ὅπως κατασκευάσῃ τοὺς λεγομένους *κεφτέδες* ἢ τοὺς ἀλλᾶντας, διότι στερεῖται τῆς μικρᾶς κοπτικῆς μηχανῆς τοῦ κρέατος, διὰ τῆς ὁποίας ἐντὸς 15 λεπτῶν καὶ ἄνευ κόπου θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ ἑτοιμάσῃ τὰ φαγητά της.

Ἐμάθομεν γράμματα οὐχὶ βέβαια διὰ πολυτέλειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὠφελώμεθα ἐξ αὐτῶν. Οἱ λόγιοι τυπώνουσιν ἐφημερίδας διὰ τὰς οἰκογενείας, καὶ εἰς αὐτὰς καθημέραν βλέπομεν νέας ἐφευρέσεις, τὰς ὁποίας αἱ ἐπιστῆμαι μᾶς παρέχουσι διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς ζωῆς. Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν ἐφευρέσεων ἐπιμόνως πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἡ οἰκοδέσποινα νὰ ὠφελῆται, καὶ ἐκ τῶν τοσούτων νεωτερισμῶν κύριον μέλημα πρέπει νὰ ἔχῃ ὅπως ἀρυσθῇ χρήσιμόν τι διὰ τῆς φρονίμου ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ἄλλως δὲν θὰ εἶναι οἰκοδέσποινα τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, καὶ κάκιστα θὰ πραγματοποιῇ τὴν οἰκονομίαν.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐφευρέσεων καὶ τῶν ἐργαλείων τούτων τῶν ἔξωθεν προσφερομένων, ἡ οἰκοδέσποινα δύναται καθ' ἡμέραν διὰ τῆς ἐμβριθοῦς σκέψεως νὰ ἐφεύρῃ καὶ μόνη παντοῖα μέσα πρὸς εὐχερῆ τῆς ἐργασίας ἐξάσκησιν, οἱασδήποτε φύσεως καὶ ἂν ᾖ. Ἓν γένει δ' ὅταν ὁ νοῦς προπορεύηται τῆς ἐργασίας καὶ αἱ χεῖρες δὲν κινῶνται μηχανικῶς, εἶναι εὐχερὲς κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἐργασίας ν' ἀποκαλύψῃ πᾶν ὅ,τι καθιστᾷ τὴν ἐργασίαν εὐχερῆ.

Ἡμεῖς ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀπαριθμήσωμεν τὰς εὐκολίας ταύτας, διότι εἰσὶν ἄπειροι καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς εἰδικοὺς κανόνας. Οἱ ἐκτιθέμενοι γενικοὶ κανόνες περὶ ἐργασίας, ἡ ὀρθοφροσύνη, ἡ διηνεκὴς σκέψις, ἡ ἄπαυστος προσοχή, ἡ ἀδάμαστος ἐπιμέλεια εἰσὶν οἱ φυσικοὶ τῆς οἰκοδεσποίνης ὁδηγοὶ εἰς τὰς ποικίλας τοῦ βίου καὶ τῆς ἐργασίας περιστάσεις. Καὶ ὅταν δ' ἔτι σπουδάσῃ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν ἡ οἰκοδέσποινα δὲν δύναται νὰ καυχηθῇ ὅτι εἰς ὅλας τὰς μερικὰς περιστάσεις ἔχει πλήρεις κανόνας πρὸς ὁδηγίαν της, διότι αἱ μερικαὶ περιστάσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμηθῶσιν ἐν τῇ οἰκιακῇ οἰκονομίᾳ· ἡ νοημοσύνη δὲ τότε τῆς καλῆς οἰκονόμου ὁδηγουμένη ὑπὸ τῶν γενικῶν

ἀρχῶν καὶ κανόνων δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν κατάλληλον εἰς τὴν περίστασιν ἀρχήν.

Κανὼν πέμπτος. Ἐκτέλει πᾶν ἔργον ἐντελῶς καὶ ἀκριβῶς, δηλ. ὅ,τι θὰ ἐπιχειρισθῇς, προσπάθει νὰ τὸ κάμνῃς ὅσον τὸ δυνατὸν τελειότερον. Ἀτελεῖς καὶ ἡμισείας ἐργασίας μὴ κάμνῃς ποτε, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται καρτερία, ἐπιμονή, καὶ προσπάθεια διηνεκής. Ὁ κανὼν δ'οὗτος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς οἰκίας· καθότι πολλάκις εἴδομεν οἰκοδεσποίνας ἀποτυγχανούσας οἰκτρῶς, διότι ἄρχονται ἄλλης ἐργασίας πρὶν ἔτι τελειώσωσι τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη. Οὕτω δ' ἐπέρχεται σύγχυσις καὶ ἀταξία ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἡ οἰκοδέσποινα εὑρίσκεται εἰς ἀέναον κίνησιν καὶ ταραχὴν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μένουσιν πολὺ ἀτελεῖς ἢ ἡμιτελεῖς αἱ οἰκιακαὶ ἐργασίαι πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τοῦ οἴκου. — Τὸν κανόνα δὲ τοῦτον καταπατοῦσιν ἅπαντες σχεδὸν οἱ τεχνῖται τῆς Ἀνατολῆς, κατασκευάζοντες τὰ ἔργα των πάντοτε ἀτελῶς καὶ ἀτέχνως.

ϛ'.

Ἡ ἐργασία, ὁ χρόνος καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν.

Ὁ χρόνος εἶναι τὸ νῆμα ἐξ οὗ σχηματίζεται τὸ ὕφασμα τῆς ζωῆς. Ὁ χρόνος διττὴν ἔχει ἀξίαν. Ἀπολαμβάνοντες αὐτὸν, τὸν δαπανῶμεν, ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ τὸν σπαταλήσωμεν δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν ἀποκτήσωμεν ἐκ νέου.

Ἐκτιμῶντες εἰς χρήματα τὴν ἐργασίαν εἴπομεν, ὅτι μιᾶς ἡμέρας ζωὴ στοιχίζει 15, 20 ἢ 50 γρ. κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν ἑκάστου. Λαλοῦντες δὲ περὶ τῆς ἀξίας τῶν μισθῶν, ἐξετιμήσαμεν τὸ ἡμερομίσθιον 20, 25, 50, γρ. κατὰ τὴν

τελειότητα τῆς προσφερομένης ἐργασίας. Ἐκ τούτων εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἀπώλεια μιᾶς ἡμέρας ἢ μιᾶς ἑβδομάδος εἶναι διπλασία καὶ πολλαπλῆ μάλιστα ζημία· διότι ἐδαπανήσαμεν διὰ νὰ ζήσωμεν, διότι ἐχάσαμεν τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ διότι ἠθικῶς κινδυνεύομεν νὰ βλαφθῶμεν ἐκ τῆς ἀεργίας.

Ἐκ τούτων ὡρμήθησαν οἱ Ἀγγλαμερικανοὶ νὰ σχηματίσωσι τὸ λαμπρὸν ἀξίωμα, τὴν αὐταπόδεικτον δηλαδὴ ἀλήθειαν ὅτι·

Ὁ χρόνος εἶναι χρήματα (1).

Ἄγγλος δέ τις σοφὸς οὐχ ἧττον εὐφυῶς ἐγνωμάτευσεν ὅτι·

Πᾶσα ἀπώλεια χρόνου συμφορά.

Πεποιθότως δὲ καὶ ἡμεῖς λέγομεν ὅτι·

Ὁ χρόνος εἶναι θησαυρός.

Οἱ Ἕλληνες ὡς ἔξοχοι τῆς οἰκονομίας διδάσκαλοι ἐννόουν ἄριστα οὐ μόνον τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ χρόνου. Ἱππῶναξ ὁ ποιητὴς ἔλεγε

Χρόνος δὲ φευγέτω σε μηδὲ εἷς ἀργός.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰς πολλὰ τῶν σχολείων διὰ μεγάλων γραμμάτων ἐπιγράφουσιν εἰς τὰ τείχη τὴν ἀνεκτίμητον ἐπιγραφὴν

ΧΡΟΝΟΥ ΦΕΙΔΟΥ.

Ἤγουν, ἔσο φειδωλὸς εἰς τὸν χρόνον σου, καὶ μὴ τὸν χάνῃς χωρὶς ν' ἀπολαύσῃς τι ἀντάξιον τῆς ἀπωλείας του.

Διὰ νὰ μάθωμεν νὰ ἐργαζώμεθα κατεβάλομεν κόπους,

---

(1) Time is money.

ὑπέστημεν θυσίας, ἐδαπανήσαμεν κεφάλαια, δι' ὧν καὶ ἀπεκτήσαμεν ἱκανότητας, καταστήσαντες τὴν ἐργασίαν ἡμῶν πολύτιμον.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν χρόνον μεταχειριζόμεθα τὰς πολυτίμους ταύτας ἱκανότητας, ἐπὶ τοσοῦτον κερδαίνομεν ἁ. πλειότερα χρήματα. β'. πλειοτέραν ἱκανότητα. γ'. πλειοτέραν πεῖραν καὶ ἐμπειρίαν. δ'. πλειοτέραν ἠθικὴν ἡδονὴν ὅτι τελειοποιούμεθα καὶ ἑ. πλειότερον σέβας καὶ ὑπόληψιν.

Διὰ ταῦτα ὁ χρόνος εἶναι θησαυρὸς, διὰ τὸν πτωχὸν μάλιστα, καὶ ἡ σπατάλη αὐτοῦ μεγίστη ἀσωτεία καὶ ἀνεπανόρθωτος ζημία. Διὰ τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ γνωρίζῃ πῶς πρέπει νὰ διαθέτῃ τὸν θησαυρὸν τοῦτον καὶ νὰ μὴ τὸν σπαταλᾷ ἀσκόπως.

Ὅπως σαφέστερον ἐννοήσωμεν τὴν προσγενομένην ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως ζημίαν, ἀνάγκη νὰ ῥίψωμεν τὰ βλέμματα ἐπὶ ἀμαθοῦς καὶ ὀκνηροῦ ἀνθρώπου, ὅστις δὲν ἐγνώρισε νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν θησαυρὸν, δι' οὗ ὁ Πλάστης ἐπροίκισεν αὐτόν. Βαρύνεται ὁ τοιοῦτος νὰ ἐργασθῇ μίαν ἡμέραν, ἀπώλεσε λοιπὸν τὸ ἡμερομίσθιον συγκείμενον, φερ' εἰπεῖν ἐκ γρ. 15

Ἀπώλεσε τὰ πρὸς ζωάρκειαν συμποσούμενα εἰς » 10

Ἐδαπάνησεν εἰς τὸ καφενεῖον ἢ εἰς ἄλλην διασκέδασιν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ἡ ἀργία » 5

Τὸ ὅλον γρ. 30

Ὥστε ἡ ἀπώλεια τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀπέφερε ζημίαν 30 γρόσια, εἰς δὲ τὴν χρηματικὴν ζημίαν προστίθενται καὶ αἱ ἠθικαὶ, αἱ παρεπόμεναι εἰς τὴν ἀργίαν, ἤτοι ἀπώλεσε τὴν ὄρεξιν καὶ προθυμίαν πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι, διότι τὴν ἄλλην ἡμέραν πορεύεται εἰς τὴν ἐργασίαν ὡς διὰ βίας συρόμενος. Ναί! ἀπώλεσε τὸ μικρὸν ἐκεῖνο μέρος τῆς τελειοποιήσεως ἑαυτοῦ· ἀπώλεσε τὴν πελατείαν του καὶ αὐτὴν τὴν σειρὰν τῆς ἐργασίας του τὴν ὁποίαν πιθανὸν νὰ μὴ ἐπα-

νεύρῃ πλέον· τέλος ἀπώλεσε τὴν φήμην καὶ τὸ σέβας τοῦ ἐργατικοῦ ἀνθρώπου. Ἀφίνομεν δὲ κατὰ μέρος ὅτι ἡ ὀκνηρία εἶναι πιθανώτατον νὰ τὸν ὠθήσῃ εἰς διάφορα ἄτοπα καὶ κακά· διότι ἡ *ἀργία εἶναι μήτηρ πάσης κακίας.*

Τὰ δύο πολυτιμότατα δῶρα τῆς θείας Προνοίας, ἤτοι, ἡ ἐργασία καὶ ὁ χρόνος, συνδέονται στενώτατα πρὸς ἄλληλα, καὶ τοῦτο ἡ καλὴ οἰκοδέσποινα καθ' ἡμέραν ἐννοεῖ καὶ σκέπτεται· διότι ἀπαύστως ὀφείλει νὰ μελετᾷ πῶς πρέπει νὰ διαθέσῃ τὰς ὥρας αὐτῆς, ὅθεν πρὶν κατακλιθῇ, προσχεδιάζει πῶς μέλλει νὰ δαπανήσῃ τῆς προσεχοῦς ἡμέρας τὰς ὥρας, ὥστε ἐν τάξει νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ τοῦ οἴκου ὑπηρεσίαι. Τὸ τοιοῦτον δὲ δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ *ἡμερολόγιον τῆς ἐργασίας ἢ ὡρολόγιον τῶν ἀσχολήσεων.* Πᾶς φρόνιμος συναισθανόμενος τὴν μεγίστην τοῦ χρόνου ἀξίαν δὲν ἀφίνει νὰ παρέλθῃ ἡμέρα χωρὶς νὰ προσχεδιάσῃ μετὰ πλείστης φειδοῦς τὰ ἐν χρόνῳ ὡρισμένα ἔργα.

Διὰ νὰ φωτίσωμεν τελειότερον τὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς ἀξίας καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ χρόνου παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸν ὑπολογισμὸν σοφοῦ ἰατροῦ, ὅστις ἐπαρουσίασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας ἔργον ἐκτενές, ἐν ᾧ καταμετρεῖ κατὰ μέσον ὅρον τὰς ἐργασίας καὶ τὸν χρόνον τὸν ὁποῖον δαπανᾷ ὁ ἄνθρωπος πεντήκοντα ἐτῶν ἡλικίας. Ἐπαριθμεῖ δὲ ὅτι

ἡμέρας	6,000	ἐκοιμήθη
»	6,000	εἰργάσθη
»	800	περιεπάτησεν
»	1,500	ἔφαγεν
»	500	ἠσθένησεν
»	4,000	διεσκέδασεν
ἡμέραι	18,800	τῆς ζωῆς, ἤτοι 50 ἔτη.

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ὁ οἰκονόμος πείθεται ὅτι αἱ ἡμέραι ὅσας ἀναλίσκει ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν περίπατον, τὸ φαγητὸν καὶ τὴν διασκέδασιν εἰσὶν 6,300 ὑπερβαίνουσαι τὰς τῆς ἐργασίας κατὰ 300. Ἂν ἐπ' αὐτῶν προσθέσωμεν καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ ὕπνου 6,000 τότε θὰ ἔχωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἓν τρίτον τῆς ζωῆς δαπανᾶται εἰς ὕπνον, τὸ ἕτερον τρίτον εἰς διασκέδασιν, καὶ τὸ ἄλλο τρίτον εἰς ἐργασίαν. Εὐτυχὴς ὅστις δυνηθῇ ν' ἀποκόψῃ ἀπὸ τὰς 4,000 ἡμέρας τῆς διασκεδάσεως καὶ τοῦ ὕπνου, προσθέτων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐργασίαν του.

Ἂν χάριν τοῦ ἀναγνώστου μετατρέψωμεν τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ χρόνου εἰς μίαν ἡμέραν, θὰ εὕρωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ μέσον ὅρον

κοιμᾶται ὥρας	$7\,^{3}/_{4}$	καθ' ἑκάστην	ἡμέραν.	
ἐργάζεται »	$7\,^{3}/_{4}$	»	»	»
τρώγει δὲ, διασκεδάζει, ἀσθενεῖ	$8\,^{2}/_{4}$	»	»	»
	24	ὥραι τῆς ἡμέρας.		

Ὥστε τὰ δύο τρίτα τῆς ἡμέρας ὁ ἄνθρωπος δαπανᾷ εἰς ὕπνον καὶ διασκέδασιν, τὸ δὲ ἄλλο τρίτον εἰς ἐργασίαν.

Ἂν μᾶς ἐρωτήσῃ τις ποῖος γνωρίζει κάλλιον νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν χρόνον, θέλομεν ἄνευ δισταγμοῦ ἀποφανθῆ ὁ ἐξευγενισμένος καὶ πεπολιτισμένος ἀνὴρ, ὅς τις καὶ ἔχει τὸν νοῦν πεφωτισμένον, ἑπομένως δὲ καὶ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας, καὶ τοῦ χρόνου του. Ταὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἰσορία τῆς ἀνθρωπότητος πλεῖστα παρέχει ἡμῖν ὠφέλιμα διδάγματα. Ἐκ τῶν ἀρχαίων οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον νὰ ὠφελῶνται ἐκ τοῦ χρόνου, διὰ τοῦτο μᾶς ἄφησαν ἐκπληκτικὰ φιλοπονίας παραδείγματα. Τὰ συγγράμματα, οἱ ναοὶ, τὰ ἀγάλματα αὐτῶν μᾶς ἀποδεικνύουσι τὴν τελειότητα τῶν ἔργων των. Οἱ

δὲ Ῥωμαῖοι ἐνόσῳ ἦσαν ἐνάρετοι, ἐξετίμων τὸν χρόνον, ἀφ' ὅτου ὅμως διεφθάρησαν ὑπὸ τῆς ἀργίας καὶ πολυτελείας, περιεφέροντο κατὰ χιλιάδας εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ῥώμης ἄεργοι, περιμένοντες τὴν τροφὴν παρὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ παρὰ τῶν κατακτηθέντων λαῶν.

Εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα διαπρέπουσι διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ χρόνου οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Ἀμερικανοί, οἱ Γερμανοί, οἱ Ἑλβετοί, οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Βέλγιοι, διὰ τοῦτο εἰσὶ φιλοπονώτεροι· οἱ δὲ Ἱσπανοί, οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ῥῶσσοι ὡς ἧττον πεπολιτισμένοι, ὀλιγωτέραν τοῦ χρόνου ποιοῦνται ἐκτίμησιν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἔμαθον εἰσέτι πόσον μέγας θησαυρὸς εἶναι ὁ χρόνος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν σχεδὸν ἀποδίδουσιν ἀξίαν εἰς αὐτὸν, σπαταλῶντες ἀπεριοκέπτως αὐτὸν εἰς τὰ καφενεῖα καὶ εἰς τὴν ἀργίαν. Ἠρώτησέ ποτέ τις πόσον στοιχίζει διὰ νὰ πίῃ ἕνα ναργελὲν — δέκα μόνον παράδες, τῷ ἀπήντησαν,—ἀλλὰ διὰ νὰ πίῃ τις αὐτὸν ἀπαιτεῖται, ἐπρόσθεσεν, ὁλόκληρος καλὴ ὥρα, ἄρα ὁ ναργελὲς παρὰ τοὺς 10 παράδες στοιχίζει καὶ ὅ γρόσια περισσόν.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ ἦναι τοσοῦτον φειδωλὸς εἰς τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας του, ὥστε οὐδὲ στιγμὴν νὰ μὴ χάνῃ ἀσκόπως. Τὰς 8 ἢ 9 ὥρας τῆς ἐργασίας τὴν ἡμέραν ὀφείλει ν' ἀναλίσκῃ πρὸς ὠφέλιμόν τινα παραγωγὴν ἢ ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ὁ μωρὸς, ὁ ἄθλιος, ὁ μὴ ἐκτιμῶν ἑαυτὸν, σπαταλᾷ ἀφρόνως τὰς ὥρας, βλάπτων ἑαυτὸν, τὰ τέκνα καὶ αὐτὴν τὴν κοινωνίαν. Ὁ τοιοῦτος ἀποβαίνει ἔνοχος, αὐτόχειρ καὶ ἐγκληματίας. Ἐνῷ δὲ πάντες ἀναγνωρίζουσι τὰς ἀληθείας ταύτας, πόσην σπατάλην τοῦ χρόνου δὲν κάμνουσιν εἰς τὰ καφενεῖα, εἰς τὰς ἐπισκέψεις, τὰς συναναστροφὰς, καὶ τὰς ματαίας φλυαρίας, εἰς τὰς ἐπιβλαβεῖς περὶ πολιτικῶν συ-

ζητήσεις, εἰς τὰς κραιπάλας, τοὺς χοροὺς καὶ τὰ παρόμοια; Ἡ συνετὴ οἰκοδέσποινα ἐπιδιώκει, ζητεῖ καὶ εἰς αὐτὰς τῆς ἀναπαύσεως τὰς ὥρας νὰ μανθάνῃ ἢ νὰ ὠφελῆται διανοητικῶς ὁπωσδήποτε, οὖσα φειδωλὸς καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὸν χρόνον αὐτῆς. Οὕτω πως δὲ πλουτεῖ πολλαχῶς καὶ ἐπιτυγχάνει θετικῶς τοῦ προορισμοῦ της.

Ζ'.

Χρῆσις τοῦ χρόνου καὶ κανόνες περὶ αὐτοῦ.

Ἡ καλὴ χρῆσις τοῦ χρόνου εἶναι μέγα εὐεργέτημα διὰ πάντα ἄνθρωπον, ὅστις διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ τοιοῦτον μεταχειρίζεται μέθοδον καὶ ὑπολογισμὸν, ὥστε νὰ μὴ χάσῃ οὐδὲ ἓν δευτερόλεπτον. Ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης ταύτης λεπτότητος εἶναι ἡ *ἀκρίβεια*, μία ἐκ τῶν πρωτίστων ἀρετῶν τοῦ οἰκονόμου. Εἶναι ἐκπληκτικὸν τῷ ὄντι τί δύναται νὰ πράξῃ ὁ ἄνθρωπος ἔχων μέθοδον καὶ τάξιν περὶ τὴν ἀνάλωσιν τοῦ χρόνου.

Ἐν ἑτέρᾳ πραγματείᾳ ἐξεθέσαμεν περὶ τοῦ θέματος τούτου τὰ ἑξῆς· (1) «Τὰ παράδοξα γεγονότα ὅσα παρὰ τῶν συγγραφέων ἀναφέρονται περὶ τῆς οἰκονομίας τῶν μικρῶν τοῦ χρόνου διαλειμμάτων, ἅτινα τοσοῦτον παραλόγως χάνομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, εἰσὶ τοσοῦτον πολύτιμα καὶ συντελεστικὰ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν, ὥστε μᾶς ἐπιβάλλουσι τὸ καθῆκον ν' ἀναφέρωμεν βιογραφικά τινα ἀνέκδοτα, ἄξια νὰ πείσωσι πάντα ἄνθρωπον ὅτι ὁ χρόνος εἶναι τὸ πολυτιμότε-

(1) Εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἀληθοῦς βίου τοῦ ἐμπόρου σελὶς 190.

ρον τοῦ ἀνθρώπου κτῆμα, καὶ ἡ οἰκονομία του ὁ εὐαπόκτητος πλοῦτος. Ὁ θέλων νὰ διαθέτῃ εὐστόχως τὰ μικρὰ περισσεύματα τοῦ χρύνου, ἅτινα ὁ μὲν σπαταλᾷ εἰς τὰ καφενεῖα, ὁ δὲ μὲ τὸν *καγελὲν*, δύναται νὰ πλουτίσῃ γνώσεων καὶ πολλῶν ἄλλων πραγμάτων. Περὶ τούτου ἕκαστος πείθεται ἐκ τῶν ἑξῆς παραδειγμάτων. Ὁ σοφὸς Ἄγγλος Κὶρκ Οὐάκτ ἔμαθε τὰ Ἑλληνικὰ μελετῶν καθ' ὁδὸν, ἐνῷ ἐπορεύετο καὶ ἐπέστρεφε καθ' ἡμέραν εἰς τὸ δικηγορικὸν γραφεῖον, ὅπου νέος ὢν ἔτι εἰργάζετο. Ὁ περιώνυμος τῆς Γαλλίας πρωθυπουργὸς Δαγεσσὼ ὠφελούμενος τῆς ὥρας καθ' ἣν περιέμενε τὴν *σοῦπαν* εἰς τὴν τράπεζαν, συνέγραψεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὀγκῶδες καὶ ἀξιόλογον σύγγραμμα. Ὁ ἐφευρέτης τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ ἐπὶ τὰς ἀτμαμάξας, ὁ ἐργάτης Στέφενσων, κατὰ τὰς νυκτερινὰς τῆς ἀναπαύσεώς του ὥρας ἐξέμαθε μόνος τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν γεωμετρίαν».

Ὅπως δ' ὁ ἀναγνώστης εὐστόχως καὶ σκοπίμως μεταχειρίζηται τὸν ἑαυτοῦ χρόνον παραθέτομεν τοὺς περὶ αὐτοῦ κανόνας.

Πᾶσα ἐργασία ἔχει ἐκ φύσεως ὡρισμένην τινὰ ὥραν καθ' ἣν πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ. Ὁ σίδηρος ἐνόσῳ εἶναι πεπυρακτωμένος πρέπει νὰ σφυρηλατῆται διὰ νὰ μεταβληθῇ τὸ σχῆμά του· ἂν κρυώσῃ δὲν λυγίζει πλέον, ὅσον καὶ ἂν τὸν κτυπῶμεν. Ἐκ τούτου ἔχομεν τὸν κανόνα·

Α'. *Πᾶσα ἐργασία ἔχει ὡρισμένην ἐκτελέσεως ὥραν.*

Ἅμα παρέλθῃ ἡ ὑπὸ τῆς ἐργασίας ἐπιβαλλομένη ὥρα, ἐπέρχεται πολυειδὴς ζημία, πολλάκις μάλιστα ἀνυπολόγιστος· διότι πᾶν ὅ,τι δυνάμεθα νὰ κάμωμεν σήμερον, πιθανὸν αὔριον νὰ μὴ ἦναι δυνατὸν νὰ γείνῃ, ὡς μεταβαλλομένων τῶν περιστάσεων, ἢ τῶν πραγμάτων, ἢ τῶν προσώπων, διὸ ἔχομεν τὸν κανόνα

Β'. *Ὅ,τι πρέπει νὰ κάμῃς σήμερον μὴ τὸ ἀναβάλλῃς διὰ τὴν αὔριον.*

Ἂν ἦναι ἀληθὲς ὅτι πᾶσα ἐργασία ἔχει τὴν ὥραν της, ἡ διὰ τὴν αὔριον ἀναβολὴ ἐπιφέρει συσσώρευσιν ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἢ δὲν θὰ προφθάσωμεν νὰ κάμωμεν, ἢ κάκιστα αὔριον θὰ ἐκτελέσωμεν ἐν βίᾳ, ἢ ἀπροσδοκήτως παρουσιάζεται ἄλλη μᾶλλον κατεπείγουσα, καὶ οὕτω μένουσιν ὀπίσω αἱ ἐργασίαι. Ἐκ τούτων ἐξάγομεν καὶ ἄλλον κανόνα·

Γ'. *Τελείωνε τὰς ἐργασίας σου ἐγκαίρως ἵνα μὴ ἐπισωρεύωνται.*

Ἂν ἐντὸς τῆς ἡμέρας συνέπεσέ τι καὶ δὲν ἐπροφθάσαμεν νὰ τελειώσωμεν τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας, ἡ πειθαρχία τῆς ἐργασίας μᾶς ἐντέλλεται νὰ νυκτερεύσωμεν, ὅπως μὴ τὴν αὔριον ἐπισωρευθῇ ἡ ἐργασία καὶ ἐπέλθῃ ἀταξία, ἀνακρίβεια καὶ σύγχυσις εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν ὑποθέσεών μας.

Εἶναι βέβαιον ὅτι διὰ τὴν καλὴν χρῆσιν τοῦ χρόνου ἀπαιτεῖται τάξις ἢ μέθοδος τοῦ ἐργάζεσθαι· διότι ἄνευ αὐτῶν ὅσον καὶ ἂν φειδώμεθα τοῦ χρόνου ματαιοπονοῦμεν. Μετὰ τῆς τάξεως ἀπαιτεῖται καὶ ἐπιμονή τις πρὸς ἀκριβῆ τήρησιν αὐτῆς. Οὕτω πως ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται τακτικωτάτη καὶ κανονικὴ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἡσυχία. Διὰ τοῦτο εὐστόχως ἔλεγεν ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος Σωκράτης· «Ὁ βίος ὥσπερ ὄργανον ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει ἁρμοττόμενος ἡδίων γίνεται», ἤγουν ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου συναρμοζομένη ὥσπερ ὄργανον διὰ τῆς ἀνέσεως καὶ ἐπιτάσεως γίνεται γλυκυτέρα.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν δύναται νὰ δαπανᾷ ὅλον αὐτοῦ τὸν χρόνον εἰς τὴν ἐργασίαν· διότι τὸ τοιοῦτον δὲν ἐπιτρέπει ἡ περὶ τὸ ζῆν τάξις ἄνευ βλάβης τῆς ὑγείας τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος· διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες

ἔλεγον περὶ τῆς χρήσεως τῶν πραγμάτων, τό· «*Πᾶν μέτρον ἄριστον*», καὶ τὸ «*Μηδὲν ἄγαν*»· δηλ. νὰ μὴ εἴμεθα ὑπερβολικοὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν πραγμάτων.

Ὁ περίπατος, ἡ διασκέδασις, ἡ τέρψις, αἱ εἰς τὴν ἐξοχὴν ἐκδρομαί, τὰ ὠφέλιμα ἀναγνώσματα καὶ πλεῖσται ὅσαι ἀδάπανοι καὶ φυσικαὶ τέρψεις ἀποβαίνουσιν ὠφέλιμοι εἴς τε τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα, οὐχ ἧττον καὶ διὰ τὴν ἐργασίαν, διότι μετὰ τὴν διασκέδασιν ἐπιδίδεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἔργον του μετὰ νέας ὀρέξεως καὶ ὁρμῆς.

Η'.

Ἡ ἐργασία καὶ τὰ χρήματα.

Εἴδομεν ὅτι ἐργαζόμενοι ἀπολαμβάνομεν ἀμοιβὴν ἢ πληρωμὴν τῶν κόπων μας, καὶ αὐτὴν ὠνομάσαμεν *μισθόν*. Ὁ μισθὸς μας πληρώνεται εἰς *χρήματα* δηλ. *νομίσματα*. Τὰ χρήματα λοιπὸν εἶναι σημεῖα τὰ ὁποῖα παριστῶσιν ἐργασίαν τετελεσμένην. Τοῦτο εἶναι εὔκολον νὰ ἐννοήσωμεν· διότι πᾶσαν στιγμὴν προσφέρομεν ἢ λαμβάνομεν ἐργασίαν, τὸ ἰσότιμον τῆς ὁποίας εἰς χρήματα λαμβάνομεν ἢ δίδομεν. Μόνον τὰ ἐκ κλοπῆς ἢ ληστείας ἀποκτώμενα χρήματα δὲν παριστῶσι παρελθοῦσαν ἐργασίαν, δηλ. δὲν εἶναι σημεῖα παραστατικὰ ἐργασίας. Τὰ χρήματα ἐκ κληρονομίας ἀποκτώμενα εἶσὶν ἐργασία πατρὸς ἢ συγγενοῦς, ἀποταμιευθέντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὰ ὁποῖα διαβιβάζονται πρὸς ἡμᾶς. Τὰ δ' ἐκ τῶν λαχείων κερδαινόμενα χρήματα δὲν εἶναι ἐπίσης προϊόντα ἐργασίας, ἀλλ' ἁπλῆς τύχης ἢ συμπτώσεως ἀπόκτημα. Τὰ τῶν ἐκκυβεύσεων μάλιστα κέρδη ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία δὲν ἀναγνωρίζει ὡς νόμιμα καὶ ἐν γένει τὸ λαχεῖον (κοινῶς λεγομένην λοταρίαν), καὶ πάντα τὰ τοιούτου εἴδους παιγνίδια ἀπο-

τρέφεται καὶ μέμφεται ὡς πάντῃ ἐχθρὰ τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐπιστήμη δὲν παραδέχεται ἄλλην πηγὴν τοῦ οἰκιακοῦ ἢ τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου παρὰ μόνον τὴν *ἐργασίαν* καὶ τὴν *φειδώ*, ὡς σημεῖα δὲ παραστατικὰ τὰ ἐξ αὐτῶν ποριζόμενα χρήματα. Αὗται εἰσὶν αἱ δύο πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου ὁδοί, πᾶσα ἄλλη εἶναι ἄνομος, ἄδικος, ἀπρεπὴς καὶ ἀνήθικος, ἀναξία τοῦ εὐγενοῦς δημιουργήματος τοῦ Θεοῦ.

Ἡ οἰκονομία ὡς βάσιν ἔχει τὴν ἠθικὴν, καὶ τὰ δι' αὐτῆς ἀποκτώμενα πλούτη, τὰ δίκαια, τὰ νόμιμα, τὰ θεμιτά· ὅσα δὲ ἀποκτῶνται διὰ τῆς κλοπῆς, τῆς τύχης, τῆς ἐξαχρειώσεως, τῆς προδοσίας, τῆς ἀσελγείας καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτὴν, οὐδὲ μνείαν περὶ αὐτῶν ποιεῖται. Κατὰ τὴν ἔννοιαν λοιπὸν ταύτην τὰ χρήματα εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἐργασίας, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐργασία εἶναι ἠθική τις πρᾶξις ὅπως ἀποκτήσωμεν τὰ τῆς ζωῆς, ἕπεται ὅτι καὶ τὰ χρήματα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἠθικὴν ἀξίαν οἵαν ἡ ἐργασία. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὰ χρήματα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα οἵαν καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἂν εἰργάσθην μίαν ἡμέραν καὶ ἔλαβον π. χ. 20 γρ. μισθὸν, ἐκ τῶν γροσίων τούτων δὲ ἀγοράσω ἄρτον, κρέας, καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς, τότε ἀντήλλαξα τὴν ἐργασίαν μου (δηλ. τὰ 20 γρ.) μὲ τὴν ἐργασίαν τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ἀρτοποιοῦ διὰ τὸν ἄρτον, τοῦ κτηνοτρόφου καὶ τοῦ κρεωπώλου διὰ τὸ κρέας κ.τ.λ. ὥστε ἡ ἐργασία μου ἀντηλλάχθη δι' ἄλλης ἄλλων ἐργασίας, καὶ ὡς ὄργανον τῆς ἀνταλλαγῆς μετεχειρίσθην τὰ *χρήματα*. Εἰς ὅλας μας τὰς ἐργασίας, ἂν καλῶς παρατηρήσητε, ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη γίνεται διὰ μέσου τῶν χρημάτων. Διὰ τοῦτο τὸ *νόμισμα* ἢ τὰ *χρήματα* πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς μέσα ἀνταλλαγῆς, παριστῶντα τὴν ἀξίαν μεγάλου ἢ μικροῦ μέρους ἐργασίας ἐκτελεσθείσης.

Πᾶσα ἐργασία ἥτις συντελεῖ διὰ νὰ παραγάγῃ χρήσιμόν

τι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ μίαν τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς, λέγεται *νόμιμος*, *ἠθικὴ*, *δικαία*. Τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποκτώμενα χρήματα λέγονται ἐπίσης νόμιμα, ἠθικὰ, δίκαια. Ἂν ὅμως ἡ ἐργασία ἦναι βλαβερὰ καὶ καταστρεπτικὴ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐναντία εἰς τὴν θρησκείαν, εἰς τὴν ἠθικὴν, εἰς τὴν δικαιοσύνην, τότε ἡ ἐργασία λέγεται ἀνήθικος καὶ ἄδικος, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποκτώμενα πλούτη ἢ χρήματα λέγονται ἄδικα, ἄνομα, ἀνήθικα. Καὶ κατὰ τὰ ῥηθέντα ἡ ἐργασία τοῦ χαρτοπαίκτου, τοῦ σωματεμπόρου, ὅστις ἀγοράζει καὶ πωλεῖ ἀνθρώπους, τοῦ κλεπταποδόχου, τοῦ αἰσχροκερδοῦς δὲν εἶναι ἱερὰ καὶ νόμιμα, οὐδὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποκτώμενα χρήματα εἰσὶ δίκαια.

Ἂν σπαταλῶμεν πρὸς τούτοις τὰ χρήματά μας εἰς μάταια καὶ ἀνωφελῆ πράγματα, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ καταστρέφωμεν τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας μας ἐπὶ ματαίῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία διὰ κόπων καὶ ἱδρώτων γίνεται, διὰ τοῦτο τοὺς καρποὺς αὐτῆς δὲν πρέπει ματαίως νὰ δαπανῶμεν, ἀλλὰ νὰ μεταχειριζώμεθα τὰ χρήματα πρὸς τὴν ἄνετον ὕπαρξιν ἡμῶν καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ νὰ μᾶς καταστήσῃ τελειοτέρους· τοὐναντίον δὲ μάλιστα ἐπειδὴ ὁ μισθὸς τῆς ἐργασίας ἡμῶν πάντοτε εἶναι μεγαλείτερος ἀπὸ τὰ χρήματα, τὰ ἀναγκαιοῦντα πρὸς διατροφὴν ἡμῶν, διὰ τοῦτο πρέπει μικρόν τι ποσὸν τοῦ μισθοῦ νὰ βάλλωμεν κατὰ μέρος, ὅπως σχηματίσωμεν κεφάλαιον, χρήσιμον δι' ἀπροόπτους μελλούσας ἀνάγκας, οἷον ἀσθένειαν, γῆρας, κ.τ.λ.

Τοιαύτη εἶναι ἡ σημασία τῶν χρημάτων, τοιαύτη ἡ χρῆσις καὶ ἀπόκτησις αὐτῶν. Ἐνῷ δὲ ταῦτα πάντα εἰσὶ τοσοῦτον ἁπλᾶ καὶ σαφῆ, ἠγέρθησαν καὶ ἐγείρονται εἰς τὴν κοινωνίαν διάφοροι περὶ χρημάτων ἰδέαι, τοσοῦτον ἀλλόκοτοι καὶ ἀντιφατικαὶ, ὥστε ἀπορεῖ τις ἂν πρέπῃ νὰ τὰ μισῇ ἢ νὰ τὰ ἀγαπᾷ. Θεωροῦμεν δὲ καθῆκον ἡμῶν νὰ παραθέσωμεν

ἐνταῦθα τὰς παραδόξους ταύτας ἰδέας διὰ νὰ μὴ ἀπατώμεθα εἰς τὸν πρακτικὸν ἡμῶν βίον. Πάντοτε ἠγέρθη μεγάλη καταφορὰ κατὰ τῶν ἐχόντων πολλὰ χρήματα πλουσίων· ἀκούονται πολλὰ κατ' αὐτῶν παράπονα, ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς ὅλα ταῦτα δὲν βλέπομεν βασίμους αἰτίας καταφορᾶς καὶ μομφῆς. Ὁ πλούσιος τότε μόνον εἶναι ἀνάξιος σεβασμοῦ ὅταν λησμονῇ τὰ ὁποῖα ἔχει καθήκοντα νὰ ἐκτελέσῃ πρὸς τὰ τέκνα του, τοὺς γονεῖς, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους καὶ τὸ ἔθνος του. Τὰ χρήματα εἶναι βέβαιον ὅτι παρέχουσι τὰ μέσα πρὸς περίθαλψιν τῶν συγγενῶν καὶ τῶν πασχόντων πτωχῶν· ἀλλ' ἂν ἐκ φιλαργυρίας ἀθετῇ τὰ μερικὰ καὶ τὰ γενικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, δὲν ἔχομεν ἡμεῖς δικαίωμα νὰ τὸν μισῶμεν, ἀλλὰ τὸ πολὺ δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ μὴ τὸν σεβώμεθα. Ἄλλοι πάλιν πλούσιοι δαπανῶσιν ἀλόγως τὰ πλούτη αὐτῶν εἰς τρυφάς, πολυτέλειαν καὶ πρὸς κόρεσιν τῶν ἀτάκτων ἐπιθυμιῶν των ὡς μυσαροὶ ἐγωϊσταί· ἀλλὰ καὶ εἰς τούτους ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀποδίδωμεν σεβασμόν. Ἄλλοι δέ τινες σπαταλῶσι μετὰ πολλῆς ἀπερισκεψίας τὰ χρήματά των εἰς ἀσωτείας, εἰς μάταια πράγματα, πολυτελεῖς κήπους, παλάτια, περιηγήσεις, πυροτεχνήματα κτλ., μὴ κηδόμενοι διὰ τὴν ἄλογον δαπάνην αὐτῶν. Ἄλλοι δὲ πάλιν λατρεύοντες καὶ θεοποιοῦντες τὰ χρήματα, πάντα τὰ μέσα, θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα, μεταχειρίζονται πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν, ἀλλὰ τούτους δὲν πρέπει ν' ἀναφέρωμεν· διότι ἂν εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν χρημάτων ἀφαιρέσωμεν τὰ ὅρια τῆς δικαιοσύνης, τότε ἡ ἀπόκτησις αὐτῶν εἶναι πραγματικὸν ἔγκλημα.

Πολλαὶ καὶ διάφοροι εἰσὶν αἱ περὶ χρημάτων γνῶμαι τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, οἱ μὲν ἐκθειάζουσι καθ' ὑπερβολὴν αὐτά, οἱ δὲ τὰ περιφρονοῦσιν. Ἡ σοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μᾶς ἐπροίκισε διὰ γνωμῶν περὶ χρημάτων, τὰς ὁποίας μεταπεφρασμένας

εἰς τῶν Εὐρωπαίων τὰς γλώσσας ἀπαντῶμεν ὡς τοσαῦτα ἐθνικὰ γνωμικὰ αὐτῶν. Ἡμεῖς καθὸ Ἕλληνες, καθῆκον ἔχομεν νὰ ὠφελώμεθα τῆς προγονικῆς σοφίας, καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν νὰ διαρρυθμίζωμεν τὰ ἤθη καὶ τὴν διαγωγὴν ἡμῶν. Ὅσα λοιπὸν μετὰ τοσαύτης λεπτολογίας ἀνεφέρομεν, ἡ Ἑλληνικὴ σοφία καθιεροῖ ὡς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας.

Ὁ ἠθικὸς φιλόσοφος Δημόκριτος περὶ πλούτου καὶ κερδῶν ὁμιλῶν, ἐκφέρει.

Πλοῦτος ἀπὸ κακῆς ἐργασίας περιγενόμενος ἐπιφανέστερον τὸ ὄνειδος κέκτηται, ἤγουν ὁ πλοῦτος ὁ ἐκ τῆς ἀνόμου καὶ αἰσχρᾶς ἐργασίας ἀποκτώμενος ἔχει φανερώτερον τὸ αἶσχος.

Κακὰ κέρδεα ζημίαν ἀρετῆς φέρει, ἤγουν τὰ κακὰ κέρδη φέρουσι ζημίαν εἰς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀποκτῶντος αὐτά.

Ὁ ἀρχαιότατος τῆς πρακτικῆς οἰκονομίας διδάσκαλος ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος λέγει περὶ χρημάτων· *χρήματα δ' οὐχ ἁρπακτὰ, θεόδοτα πολλὸν ἀμείνω*, ἤγουν τὰ χρήματα ὅσα δὲν ἀπεκτήθησαν δι' ἁρπαγῆς εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα χρήματα ἀξίζουσιν ἀντὶ πολλῶν.

Ὁ αὐτὸς λέγει· *Μὴ κακὰ κερδαίνειν· κακὰ κέρδεα ἴσ' ἄτησιν*, ἤτοι δὲν πρέπει νὰ ἀποκτῶμεν κακὰ κέρδη, διότι αὐτὰ ἰσοδυναμοῦσι πρὸς βλάβην.

Τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τιμοκλέους ἡ γνώμη μεταπεφρασμένη οὖσα εἰς στίχους Ἰταλικοὺς εὑρίσκεται πάγκοινος εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους. Ἀναφέρομεν δ' αὐτὴν μετὰ τῆς οἰκονομικῆς ἑρμηνείας.

Τ'ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς,
ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο, μηδ' ἐκτήσατο,
οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.

Τὸ ἀργύριον εἶναι αἷμα καὶ ψυχὴ διὰ τοὺς ἀνθρώπους·

διότι, ὅστις δὲν ἔχει αὐτὸ καὶ δὲν τὸ ἀπέκτησεν, ἐκεῖνος ὁμοιάζει μὲ νεκρὸν περιπατοῦντα ἐν μέσῳ τῶν ζώντων. Πράγματι· ὁ μὴ ἔχων χρήματα καὶ ὁ μὴ ἀποκτήσας αὐτὰ (δηλ. ὁ σπαταλὸς καὶ ὁ ὀκνηρὸς) εἶναι νεκρὸς μεταξὺ ζώντων· διότι στερεῖται αἵματος καὶ ψυχῆς, ἅτινα εἰσὶ τὰ χρήματα (δηλ. ἡ ἐργασία καὶ ἡ φειδώ). Ἂν τὴν γνώμην ταύτην παραφράσωμεν οἰκονομικῶς, συμφώνως πρὸς τοὺς ἐξηγηθέντας κανόνας, ἔχομεν τὴν ἑξῆς ἔννοιαν·

Ὁ μὴ ἐργαζόμενος καὶ μὴ οἰκονομῶν εἶναι ὡς νεκρός. Ἡ ἐργασία καὶ ἡ οἰκονομία εἶναι τὸ αἷμα καὶ ἡ ψυχὴ διὰ πάντα ἄνθρωπον.

Ὁ Ἡσίοδος εἰς τὰ Ἔργα καὶ Ἡμέραι λέγει·

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσιν·
Ἤτοι τὰ χρήματα εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν δειλῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸν Οἰκονομικὸν ἀναφέρει ὅτι «*οὐδὲ τὸ ἀργύριόν ἐστι χρῆμα, εἰ μή τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι αὐτῷ.*

Ὁ ῥήτωρ Δημοσθένης ἀναφέρει περὶ χρημάτων «*Τὰ χρήματα τῶν πραγμάτων νεῦρα.*» *Δεῖ δὴ χρημάτων καὶ χωρὶς τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων.*

Ὁ ποιητὴς Θέογνις λέγει·

Χρήματα, χρήματα ἀνήρ·

Ἤγουν ὁ ἄνθρωπος εἶναι χρήματα.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον νὰ ἐκτιμῶσι κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης τὰ χρήματα, τὴν ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν. Οἱ νεώτεροι ὡς ἔγγιστα τ' αὐτὰ περὶ χρημάτων φρονοῦσιν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν θέλομεν ἰδεῖ.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἔχοντες ἀτελῆ περὶ τοῦ γυναικείου φύλου ἰδέαν, θὰ εἴπωσιν ὅτι ὅσα περὶ ἐργασίας καὶ χρημά-

των ἐξηγήσαμεν εἶναι περιττὰ διὰ τὴν γυναῖκα, καὶ μάλιστα τὴν πλουσίαν· καὶ ὅτι διὰ τούτων ἐννοοῦμεν νὰ μορφώσωμεν καλὰς ἐργάτιδας, οὐχὶ δὲ καὶ καλὰς οἰκοδεσποίνας.

Ἀλλ' ἰδοὺ εἰς τί χρησιμεύουσιν αἱ περὶ ἐργασίας καὶ χρημάτων γνώσεις εἰς πᾶσαν γυναῖκα νέαν ἢ γραῖαν, πλουσίαν ἢ πτωχήν.

α. Εἶναι κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως· ὅτι *ἡ γυνὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ οἰκονομῇ ἂν δὲν γνωρίζῃ νὰ παράγῃ*· ἄρα διὰ νὰ οἰκονομῇς, πρέπει πρῶτον νὰ μάθῃς πῶς νὰ ἐργάζῃσαι, διότι καὶ ἡ οἰκονομία εἶναι ἐργασία.

β'. Τὰ τέσσαρα πέμπτα τῶν γυναικῶν διὰ τῆς ἐργασίας των ζῶσιν, αἱ μὲν διὰ τῆς ῥαπτικῆς, αἱ δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας, αἱ δὲ διὰ τῆς οἰκονομίας· διότι καὶ ἡ οἰκονομία ἐργασία ἐστίν.

γ'. Ἡ γυνὴ εἶναι ὁ θεμέλιος λίθος τῆς οἰκογενείας, εἶναι ὁ σωτὴρ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ οἴκου· αὕτη μεριμνᾷ περὶ τοῦ μέλλοντος, περὶ τῆς ζωῆς καὶ εὐζωΐας τῶν τέκνων καὶ τοῦ συζύγου· αὕτη ἠθικοποιεῖ τὴν οἰκογένειαν, διδάσκει πάντας τοῦ οἴκου, καὶ τέλος εἶναι τὸ πᾶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Εἰς αὐτὴν διαπιστεύονται πάντα τὰ ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ κειμήλια τῆς οἰκογενείας, ἥτις παρ' αὐτῆς τὰ πάντα προσδοκᾷ, καὶ τιμὴν, καὶ σέβας, καὶ εὐημερίαν καὶ πᾶν ἀγαθόν. Διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ δὲ ταῦτα ἐπιτηδείως, ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τὴν οἰκονομίαν ἄριστα, ἄλλως ἀποτυγχάνει οἰκτρῶς.

δ'. Ἡ γυνὴ ὅσον πλουσιωτέρα εἶναι, τοσοῦτον ὑψηλότερα ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ καθήκοντα πρὸς τὸν σύζυγον, τὰ τέκνα, καὶ τὴν κοινωνίαν, καὶ διὰ τοῦτο τοσοῦτον πλειοτέρας πρέπει νὰ ἔχῃ γνώσεις περὶ οἰκονομίας, ὥστε νὰ ᾖναι κατὰ τὸ λέγειν τοῦ κωμικοῦ Μενάνδρου.

Ταμεῖον ἀρετῆς ἐστὶν ἡ σώφρων γυνή.

Διὰ ταῦτα καὶ αὐτὴ ἡ βασίλισσα ἔχει ἀνάγκην νὰ γνωρίζῃ

καλῶς τὸ ἐργάζεσθαι, τὸ φείδεσθαι τοῦ χρόνου, καὶ τὸ ἐκτιμᾶν τὰ χρήματα, ἔχει ὅμως ἀνάγκην νὰ ἐργασθῇ ὅπως τελειοποιήσῃ ἑαυτὴν, τὰ τέκνα, καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπηκόους της. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν ἡ ἐργασία, ἡ φειδὼ, ὁ χρόνος καὶ τὰ χρήματα εἰσὶ πολυτιμότερα διὰ τὴν βασίλισσαν ἢ διὰ πᾶσαν ἄλλην γυναῖκα. Ἐκ τούτου ἐξάγομεν τὸ ἀξίωμα ὅτι *ὅσον ἡ γυνὴ ὑψηλοτέραν θέσιν κατέχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τοσοῦτον μᾶλλον πρέπει νὰ ἦναι ἐργατικὴ, φειδωλὸς καὶ ἐνάρετος*».

Θ'.

Ἐφαρμογὴ τῆς Ἐργασίας καὶ κανόνες περὶ αὐτῆς. — Ζητήματα.

Λέγοντες ὅτι τὸ ἐργάζεσθαι εἶναι ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὠφέλιμον, νοοῦμεν τὸ σκοπίμως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐργάζεσθαι, οὐχὶ δὲ τὸ ἀσκόπως καὶ ἐπὶ ματαίῳ ὡς τὰς μυθολογουμένας Δαναΐδας, τὰς ἀντλούσας εἰς τετριμμένον πίθον. Τοῦτο εἶναι κυρίως τὸ μέρος ὅπερ ἡ διάνοια λαμβάνει εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἡ μηχανὴ ἐργάζεται τυφλῶς καὶ ὅπως τὴν διατάττει ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, τὸ ζῶον ἐπίσης ἐργάζεται χωρὶς νὰ γνωρίζῃ διὰ ποῖον σκοπὸν καὶ διὰ ποῖον ἀποτέλεσμα ἐργάζεται· μόνος δ' ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὅλων τῶν ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων οὐδὲ κινεῖται, οὐδὲ ἐργάζεται ἀσκόπως καὶ τυχαίως. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου τοσοῦτον μᾶλλον ἐπιτυγχάνει, ὅσον μᾶλλον ἡ διάνοια αὐτοῦ εἶναι ἀνεπτυγμένη. Τούτου ἕνεκα διαφέρει κατὰ πολὺ ἡ ἐργασία τοῦ παιδὸς ἀπὸ τὴν τοῦ ἡλικιωμένου, καὶ ἡ τοῦ ἀμαθοῦς ἀπὸ τὴν τοῦ πεπαιδευμένου.

Τὸ διαθέτειν καὶ ἐφαρμόζειν σκοπίμως τὴν ἐργασίαν εἶναι σπουδαῖον διὰ τὴν οἰκονομίαν, διότι καὶ αὕτη οὖσα ἐπίσης ἐργασία, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη, ἔχει ἀνάγκην τῆς σκοπιμότητος ἐκείνης, ἥτις διακρίνει ὅλας τοῦ ἀνθρώπου τὰς πράξεις, διὸ καὶ εἴπομεν ὅτι ἡ οἰκονομία εἶναι πνεῦμα τάξεως.

Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο λέγεται *οἰκονομία τῆς ἐργασίας*, ἥτις πρέπει κατεπειγόντως νὰ διδάσκηται ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων εἰς τὰ παιδία, διότι ἡ οἰκονομία τῆς ἐργασίας εἶναι τὸ πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας γνώρισμα. Κατὰ τοῦτο δὲ ἡ οἰκονομία συσχετίζεται πρὸς τὴν οἰκιακὴν ἀνατροφήν. Οἱ γονεῖς, καὶ μάλιστα αἱ μητέρες, ἂν θέλωσι τὰ τέκνα των νὰ λάβωσι καλὴν ἀνατροφὴν καὶ νὰ ἐπιδώσωσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἔχουσι καθῆκον νὰ φροντίζωσιν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ ἀσκῶσι τὰ τέκνα των εἰς τὴν εὔστοχον ἐφαρμογὴν τῆς ἐργασίας.

Πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς ἐργασίας εἰς τὰ παιδία καταφαίνεται ἔτι ἐκ τῆς ἡλικίας πέντε ἐτῶν, ὅτε ἄρχεται τὸ παιδίον νὰ μανθάνῃ νὰ ὑπηρετῇ ἑαυτὸ μόνον του, ὅπερ διὰ μιᾶς λέξεως δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν *αὐτοδιακονίαν*. Ἡ καλὴ οἰκονόμος πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς τὴν *αὐτοδιακονίαν*· διότι οὕτω γίνεται μεγάλη οἰκονομία χρόνου καὶ ἐπικρατεῖ ἀείποτε τάξις ἐν τῷ οἴκῳ. Εἰς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἐπίμονος διδασκαλία, ὁδηγία, καὶ ἐπιτήρησις περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς αὐτοδιακονίας. Φαντασθῶμεν πολυμελῆ οἰκογένειαν, ἥτις στερουμένη τῆς αὐτοδιακονίας ἔχει ἀνάγκην πᾶσαν πρωΐαν ἑνὸς ἢ πολλῶν ὑπηρετῶν, τῶν μὲν διὰ νὰ ἐνδύωσι τὰ παιδία, τῶν δὲ διὰ νὰ προσφέρωσι τὸ ὕδωρ ἢ τὸ μάκτρον (πεσκίρ) εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, τῶν δὲ διὰ νὰ παρέχωσι προχείρως εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν τὰ τοῦ καλλωπισμοῦ· τότε πόση σύγχυσις, πόση ἀταξία, πόση δαπά-

νη καὶ φθορὰ δὲν ἤθελεν ἐπέλθει. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον μάθημα τῆς μητρὸς εἶναι νὰ διδάξῃ τὰ τέκνα νὰ ὑπηρετῶνται ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ καθόσον προβαίνουσιν εἰς τὴν ἡλικίαν, κατὰ τοσοῦτον νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἄσκησιν τῆς αὐτοδιακονίας.

Ὅταν ὁ νοῦς ὡριμάσῃ ὀλίγον καὶ δύναται νὰ σκέπτηται καὶ ἐννοῇ καλῶς, τότε ἡ οἰκονόμος μήτηρ ἀνάγκη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν *αὐτενεργὸν* τῶν παίδων ἄσκησιν. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι νὰ ἐνεργῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν οἱ παῖδες εἰς τὰ διάφορα τοῦ οἴκου ἔργα εἶναι δύσκολον μὲν διὰ τοὺς πρωτοπείρους παῖδας, ὀχληρὸν δὲ διὰ τὴν μητέρα, ἀλλ' ἡ ἐνόχλησις εἶναι μικρὰ, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ὠφέλειαν ἥτις παρέχεται εἰς τὸν παῖδα, καὶ τὴν ἀνακούφισιν ἥτις ἐπέρχεται εἰς τὴν μητέρα, ἀποκτῶσαν οὕτω ἐπιτήδειον συνεργάτην εἰς τὴν οἰκονομικὴν τοῦ οἴκου διαχείρισιν. Εἰς οἱανδήποτε δὲ τοῦ οἴκου ἐργασίαν ἐπιδοθῇ ὁ παῖς, ἐννοεῖται ὅτι αἱ πρῶται αὐτοῦ ἐνέργειαι θὰ ὦσι πλημμελεῖς, ἀτελεῖς καὶ ἐνίοτε πρόξενοι μικρᾶς τινὸς ζημίας, ἀλλὰ τοιαύτη εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς αὐτενεργείας· διὰ τούτου τοῦ τρόπου διδάσκεται ἡ *αὐτοπραγία*. Ἐκτὸς ἂν παραλόγως ἡ οἰκονόμος μήτηρ κυριευθῇ ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι ὁ παῖς πρέπει πρῶτον νὰ μάθῃ καὶ ἔπειτα νὰ ἐργάζηται, ὅπερ εἶναι τοσοῦτον ἄτοπον, ὅσον τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ μάθῃ νὰ κολυμβᾷ χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὕδωρ.

Εἴδομεν οἰκτρῶς πολλῶν ἀμελῶν γονέων τέκνα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγνώριζον τὴν ἐλαχίστην ἐργασίαν νὰ ἐκτελέσωσι, καὶ ἀνδρωθέντα ἐφαίνοντο ὅτι ἐστεροῦντο τῆς ἐλαχίστης ἱκανότητος περὶ τὸ *πράττειν*, ὅπερ, ὅσον πλούσια καὶ ἂν ὦσι, τὰ καθιστᾷ ἄθλια καὶ νωθρά.

Ἡ αὐτοπραγία εἶναι ἡ περὶ τὸ πράττειν ἑτοιμότης, ἣν ἕκαστος ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνεργεῖ, καὶ τοῦτο εἶναι ἀναγκαιότατον

τῆς ἀνατροφῆς στοιχεῖον. Διότι ἀσκούμενος ὁ παῖς εἰς τὴν αὐτοπραγίαν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, ὅταν ἀνδρωθῇ καθίσταται μόνος του *δημιουργὸς τῆς θέσεώς του καὶ τῆς τύχης του.*

Ἀσκούμενος περὶ τὸ πράττειν ὁ παῖς, καθόσον προβαίνει εἰς τὴν ἡλικίαν, κατὰ τοσοῦτον γίνεται ἐπιτηδειότερος ἀπὸ τὰ μικρὰ πράγματα εἰς τὰ μεγαλείτερα καὶ σπουδαιότερα, ἕως ὅτου καθίσταται *αὐτομαθὴς*, δηλ. ἀσκεῖται μόνος περὶ τὸ μανθάνειν ἄνευ τῆς διδασκαλίας ἢ ὁδηγίας ἄλλου. Ἡ αὐτὴ τάξις περὶ τὸ διαθέτειν τὴν ἐργασίαν ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ὁ παῖς διδάσκεται κατὰ πρῶτον τὰ γράμματα, ἔπειτα δὲ τὸν συλλαβισμὸν καὶ κατόπιν ἀναγινώσκει *μόνος* του, ἀκολούθως δὲ διδάσκεται τὴν γραμματικὴν καὶ ἀσκεῖται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων αὐτῆς, ἕως ὅτου μόνος του γνωρίζει τὸ ὀρθῶς ἢ ἐσφαλμένως ἐκφράζεσθαι, καὶ τὴν ὀρθογραφίαν· τότε δ' ἐν ἄλλαις λέξεσι γίνεται διδάσκαλος ἑαυτοῦ ἢ ὅπως λέγεται κοινῶς καθίσταται *αὐτοδίδακτος*. Τοῦτο δ' οὐ μόνον περὶ τὰ γραμματικὰ γίνεται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην καὶ εἰς ἄλλα εἴδη γνώσεων.

Παρετηρήσατε βεβαίως ὅτι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐργασίας κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐδώκαμεν καὶ ἴδιον ὄνομα, ἀποκαλέσαντες αὐτὴν *αὐτοδιακονίαν*, *αὐτοπραγίαν*, ἢ *αὐτενέργειαν*, *αὐτομάθειαν* καὶ *αὐτοδιδασκαλίαν*. Διὰ τῶν βαθμίδων δὲ τούτων πρέπει νὰ ἀναβῇ πᾶς ὁ βουλόμενος νὰ προαχθῇ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων, διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ μέσων, καὶ τέλος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ *ἐργασίας*, καὶ τὴν ὁδὸν ταύτην πρέπει οἱ γονεῖς νὰ διδάσκωσιν εἰς τὰ τέκνα των ἂν θέλωσιν αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν νὰ γείνωσιν αὐτουργοὶ τῆς προαγωγῆς των.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐργασίας, διότι τὰ περαιτέρω

διδάσκει ἡ παιδαγωγία. Ὅταν δὲ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς ἡλικίαν ὥριμον, καθ' ἣν δύναται νὰ διαθέτῃ ἐλευθέρως τάς τε σωματικὰς καὶ τὰς πνευματικάς του δυνάμεις, ἂν δὲν ἔχῃ ἀνάγκην διδασκαλίας, ἔχει ὅμως ἀνάγκην νὰ μάθῃ πῶς νὰ διευθύνῃ τὰς ἐνεργείας του, καὶ περὶ τούτου ἐρχόμεθα νὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐνταῦθα.

Ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐλεύθερος διὰ νὰ κινῆται καὶ νὰ σκέπτηται, ὅπως τὸ λογικὸν τὸν ὁδηγεῖ κάλλιον, οὕτω πρέπει νὰ ἦναι ἐλεύθερος διὰ νὰ ἐργάζηται, δηλ. νὰ ἐπασχολῇ τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις του, ἑπομένως δὲ νὰ διαθέτῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν ἐργασίαν του ὅπως θέλει καὶ ὅπως τὸ λογικὸν τὸν ὑπαγορεύει, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν ἰδίαν του εὐδαιμονίαν. Ἐκ τούτου δ' εὐκόλως κατανοεῖται ὅτι διὰ νὰ γνωρίζῃ τις νὰ διαθέτῃ τὴν ἐργασίαν, πρέπει ὡρίμως νὰ σκέπτηται καὶ σπουδαίως περὶ τούτου νὰ μεριμνᾷ. Ὅθεν καὶ εἰς πᾶσαν ἐργασίαν πρὶν εἰσέτι κάμῃ ἔναρξιν αὐτῆς, ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ σκεφθῇ προηγουμένως πῶς θὰ ἀρχίσῃ καὶ πῶς θὰ διεκπεραιώσῃ αὐτήν· ὀφείλει νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων (κεφαλαίων ἢ ἐργαλείων), διὰ τῶν ὁποίων μέλλει νὰ ἐνεργήσῃ· ὀφείλει νὰ σκεφθῇ πῶς διὰ τῆς ἐργασίας του θὰ ἐπιτύχῃ ὅσον τὸ δυνατὸν καλλίτερα καὶ πλειότερα ἀποτελέσματα.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα εἶναι τοσοῦτον ἁπλᾶ, ὡς τὸ ἐπανελάβομεν καὶ ἄλλοτε, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ εὔκολα ταῦτα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐργασίας φρόνιμα μέτρα ἀποτυγχάνουσι δεινῶς, ἢ διότι διὰ τῆς ἐργασίας των ἐπιδιώκουσιν ἀκατόρθωτα πράγματα, ἢ διότι ἡ ἐργασία ἐφαρμόζεται ἀγόνως καὶ ἄνευ παραγωγῆς ἀναλόγου κέρδους, ἐπειδὴ τὰ παραγόμενα εἶναι ὀλίγον χρήσιμα.

Τὸ τοιοῦτον δὲ θεωροῦντες ὡς χρησιμώτατον καὶ λίαν

ἐνδιαφέρον εἰς ἕκαστον, διότι πολλάκις ἐκ τῆς ἀκαταλλήλου ἐφαρμογῆς τῆς ἐργασίας κατεστράφησαν καὶ καταστρέφονται πολλοὶ, ἀναπτύσσομεν ἐπὶ μᾶλλον διὰ διαφόρων παραδειγμάτων.

Ὑποθέσωμεν κεντήτριαν θυσιάζουσαν δύο μηνῶν ἐργασίαν διὰ νὰ κεντήσῃ ὡραῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς κέντημα ἐπὶ πανίου κατωτάτης ποιότητος (ἀσταρίου). Ἡ ὑποθέσωμεν οἰκοδέσποιναν θυσιάζουσαν ἑβδομάδας ὅλας διὰ νὰ κατασκευάσῃ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀγορὰν εὑρίσκει καὶ καλλίτερον καὶ εὐωνότερον. Ὑποθέσωμεν ἔτι οἰκοδέσποιναν, ἐμπνεομένην ὑπὸ ἐσφαλμένων ἰδεῶν οἰκονομίας καὶ θέλουσαν νὰ ἀλέσῃ σῖτον, καὶ ἐκ τοῦ ἀλεύρου νὰ κατασκευάσῃ ἄρτον διὰ τὴν πενταμελῆ οἰκογένειάν της, ἐνῷ ὁ ἀτμόμυλος καθαρίζει, ἀλέθει, κοσκινίζει καὶ διὰ τῆς μηχανῆς μάλιστα ψήνει τὸν ἄρτον, καὶ ἑπομένως δίδει εὐωνότερον, λευκότερον καὶ καθ' ὅλα καλλίτερον, ἢ ὑποθέσωμεν ὅτι σοφός τις χωρὶς νὰ ἔχῃ ποιητικὸν πνεῦμα, χάνει τὸν καιρὸν νὰ κάμνῃ ποιήματα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνοῦσιοι ὁμοιοκαταληξίαι, ὑπὸ μωρᾶς φιλαυτίας κολακευόμενος ὅτι κάμνει ποιήματα λαμπρά.

Ἂς σκεφθῶμεν ἤδη ἐπὶ τῶν ῥηθέντων παραδειγμάτων, διότι ἐξ αὐτῶν πολλὰς θέλομεν ἀρυσθῆ τὰς ὠφελείας.

Εἰς τὸ παράδειγμα τῆς κεντητρίας κακῶς κατηναλώθη ἡ ἐργασία δύο μηνῶν, καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο κέντημα κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν ἀξίαν του, διότι ἐφηρμόσθη ἐπὶ κακῆς ὕλης, ἤτοι ἐπὶ ἀσταρίου. Ταὐτὸ συμβαίνει εἰς τὸν γεωργὸν ἢ κηπουρὸν, ὅστις ἐφαρμόζει τὴν ἐργασίαν του ἐπὶ γῆς ἀγόνου ἐκ φύσεως, πετρώδους καὶ ἀκάρπου. Ἐκ τούτου ποριζόμεθα τὸν κανόνα.

Α'. *Ἐφάρμοζε τὴν ἐργασίαν σου ἐπὶ ὕλης καταλλήλου καὶ ἱκανῆς νὰ σὲ ἀποζημιώσῃ διὰ τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ἐργασίαν.*

Εἰς τὸ δεύτερον παράδειγμα τῆς οἰκοδεσποίνης ἥτις χάνει πολὺν καιρὸν διὰ νὰ κατασκευάσῃ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εὑρίσκει πρόχειρον εἰς τὴν ἀγορὰν, κατασκευαζόμενον διὰ τῶν μηχανῶν, συνίσταται τὸ ἄτοπον ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἐργασία δὲν δύναται νὰ συναγωνισθῇ μὲ τὴν ἐργασίαν, ἥτις βοηθεῖται ὑπὸ μηχανῶν, κεφαλαίων, καὶ ἐμπειρίας μεγίστης, διὸ

Β'. *Ἐφάρμοζε τὴν ἐργασίαν σου ὅπου ὑπάρχει ἐλπὶς κέρδους, μὴ συναγωνιζόμενος πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν μηχανῶν καὶ τῶν μεγάλων κεφαλαίων.*

Εἰς τὸ τρίτον παράδειγμα τῆς οἰκοδεσποίνης, ἥτις παραδόξως θέλει νὰ κατασκευάζῃ τὸν ἄρτον της ἐν τῷ οἴκῳ, ὑπάρχει τὸ ἄτοπον ὅπερ κατὰ τὸν ἄνωθεν κανόνα ἐξετέθη, δηλ. ἡ ἀτομικὴ ἐργασία δὲν δύναται νὰ συναγωνισθῇ πρὸς τὴν πλουσίαν, τὴν ἄφθονον καὶ τελείαν ἐργασίαν τὴν ὁλοσχερῶς γενομένην. Ἐνταῦθα δὲ τὸ παράδειγμα ἐπιπροσθέτει ὅτι ἡ διὰ πολλοῦ γενομένη ἐργασία παράγει εὐκολώτερον καὶ εὐωνότερα πράγματα ἢ διὰ ὀλίγων. Ἕτερον παράδειγμα εἶναι ἡ μαγειρική, ἥτις δύναται νὰ δώσῃ εὔωνα κατὰ πολὺ φαγητὰ ὅταν γίνηται διὰ 30 ἢ 50 ἀνθρώπους, ἐνῷ ἡ ἰδιωτικὴ διὰ 3 ἢ 5 ἄτομα παρέχει δαπάνας πλειοτέρας καὶ ἀκριβώτερα φαγητά. Ὑπελογίσθη ὅτι τράπεζα τακτικὴ διὰ 220 ἀνθρώπους ἐχορήγησε τροφὴν τακτικὴν πρὸς 3 1/2 γρ. κατ' ἄτομον, ἥτις ἂν ἐδίδετο διὰ 5 μόνον ἄτομα κατ' οἶκον, θὰ ἐστοίχιζεν ἴσως 6 ἢ 5 1/2 γρ. Ἐκ τούτου ἔχομεν τὸν κανόνα.

Γ'. *Ἡ ἐργασία ἡ γενομένη συλλήβδην διὰ πολλοὺς εἶναι κατὰ πολὺ εὐωνοτέρα τῆς μερικῆς δι' ὀλίγους.*

Εἰς τὸ τέταρτον παράδειγμα τοῦ πεπαιδευμένου, ὅστις ἄφησε τὴν κυρίαν του ἀσχολίαν καὶ κάμνει στίχους ἀνουσίους, στερούμενος ποιητικοῦ πνεύματος, ἐνῷ ἀσχολούμενος

εἰς τὸ ἔργον, εἰς ὃ καὶ πεῖραν καὶ παιδείαν ἔχει, ἤθελεν εὐδοκιμήσει, τὸ ἄτοπον εἶναι ὅτι παρεγνώρισε τὰς κλίσεις καὶ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ προτερήματα καὶ περιεπλανήθη εἰς ἀλλότρια, εἰς ἃ οὔτε ἱκανότητα, οὔτε ἄσκησιν ἔχει. Ἐκ τούτου ποριζόμεθα τὸν κανόνα.

Δ'. *Ἀσχολοῦ ἐν ᾧ πέφυκας*, δηλ. *εἰς ὅ,τι ἐκ φύσεως εἶσαι ἐπιτήδειος.*

Ἐφ' ὅλων τῶν κανόνων τούτων προΐσταται ὁ λεγόμενος *ὑπολογισμὸς τῆς παραγωγῆς* ἑκάστου πράγματος καὶ ἡ *ἐκτίμησις τῆς ἐργασίας*. Ὁ λογαριασμὸς οὗτος θέλει ὁδηγήσει τὴν οἰκονόμον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐργασίας. Ἐνταῦθα ἡ ἀριθμητικὴ μᾶς παρέχει σπουδαίαν βοήθειαν, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας ἔτι ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας ἡ οἰκοδέσποινα πρέπει νὰ γνωρίζῃ καλῶς νὰ κάμνῃ τὸν λογαριασμόν της.

Ὁ λογαριασμὸς καὶ ἡ ὀρθοφροσύνη θέλει χαρακτηρίσει τὴν ἐργασίαν μας κατὰ πόσον εἶναι *γόνιμος* ἢ *ἄγονος*. Καὶ *γόνιμος ἐργασία* λέγεται ἐκείνη ἥτις παρέχει κέρδος ἢ ὠφέλειαν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, ὡς ἡ ἀνανέωσις φορέματος, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπαλλάττει τῆς δαπάνης ν' ἀγοράσωμεν νέον τοῦ συρμοῦ. *Ἄγονος δὲ ἐργασία* λέγεται ἐκείνη ἥτις οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην μᾶς παρέχει ὠφέλειαν ἢ κέρδος εἰς τὴν οἰκονομίαν. Π. χ. τὰ πολυδάπανα διὰ τὴν ἐργασίαν των χρυσοκέντητα περιττὰ προσκεφάλαια, τῶν ὁποίων οὐδεμίαν χρῆσιν δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν, ἐκτὸς μόνον τῆς ἐπιδείξεως καὶ τοῦ ἀνουσίου στολισμοῦ, τὸν ὁποῖον παρέχουσιν ἐκτιθέμενα εἰς τὰς αἰθούσας τῆς ὑποδοχῆς ἢ ἀλλαχόθι. Τὰ *ποικιλανθῆ* καὶ *ποικιλοεργὰ* φορέματα τῶν νηπίων καὶ παίδων, ἅτινα καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι παρέχουσι στολισμὸν, εἰς τὸ σῶμα τῶν παίδων ἀποβαίνει περιττὸς, ἀηδὴς καὶ ἄχαρις, διότι πρῶτοι οἱ φοροῦντες αὐτὰ τὰ περιφρονοῦσι.

Πόσον δ' ἡ ἄγονος ἐργασία εἶναι ἐναντία εἰς τὴν οἰκονομίαν εἶναι τοῖς πᾶσι πρόδηλον· διότι εἶναι σπατάλη πολυτίμου ἐργασίας, μεγάλου ἢ μικροῦ κεφαλαίου καὶ χρόνου ἀνεκτιμήτου, ἐπὶ ματαίᾳ ἢ ἐπὶ εὐτελεστάτῃ ὠφελείᾳ δαπανωμένων. Εἰς τὴν ἄγονον ἐργασίαν συγκαταριθμοῦνται καὶ αἱ πρὸς παιδιὰν ἐργασίαι διὰ νὰ παρέρχηται ἡ ὥρα καὶ νὰ φαίνηται ἡ ματαιόσχολος οἰκοδέσποινα, ὅτι τάχα κάτι κάμνει, ἐκεῖν' ὅπερ οἱ Γάλλοι ἀποκαλοῦσι passe-temps, καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ *ἐγλεντζέ*. Εἰς τὴν τάξιν τῆς ἀγόνου ἐργασίας κατατάσσονται τὰ πλεῖστα τῆς *ποικιλτικῆς τέχνης* ἔργα, αἱ ποικιλοστολαὶ, τὰ τρίχαπτα ἢ ὀδοντωτὰ ποικίλματα (δαντέλαι), ὁ ποικιλμὸς τῶν ξυστίδων (φουστανίων). Εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς οἰκονομίας θέλομεν ἐκθέσει παραδείγματα πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τούτων, ἐνταῦθα δὲ παραθέτομεν ὀλίγα μόνον ζητήματα, ὅπως ἀσκηθῶσιν αἱ μαθήτριαι περὶ τὸ κρίνειν καὶ ἐφαρμόζειν τοὺς κανόνας τούτους.

Ζητήματα πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἐργασίας.

Α'. Συμφέρει εἰς μίαν οἰκοδέσποιναν νὰ δαπανήσῃ μιᾶς ἑβδομάδος ἐργασίαν ἢ νὰ πληρώσῃ μίαν λίραν ῥαπτικὰ διὰ τὸ ὀάψιμον μιᾶς ξυστίδος ἀξίας 60 γροσίων; Οὐχί· διατί;...

(Ἐφάρμοσον τὸν ἀ. κανόνα) (1).

Β'. Συμφέρει εἰς τριμελῆ οἰκογένειαν νὰ μαγειρεύῃ ἐν τῷ οἴκῳ, δαπανῶσα 18 γρ. καθ' ἡμέραν, ἐνῷ δύναται νὰ διατρέφηται, ὅπως ἐν τῷ οἴκῳ, εἰς τὸ γενικὸν ἑστιατήριον τοῦ ἐργολάβου ξενοδόχου ἀντὶ λιρῶν ὀθωμ. 4 1/2 κατὰ μῆνα;

(Ὅρα ἑρμηνείαν τοῦ Γ'. κανόνος καὶ ἐφάρμοσον αὐτόν).

---

(1) Εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς ἐνταῦθα ἐννοοῦμεν τὴν Ὀθωμ. λίραν πρὸς γρ. 100 ἢ δραχ. 23 νέας.

Γ'. Συμφέρει νὰ κατασκευάζωμεν κατ' οἶκον κόλλαν διὰ ὑποκάμισα, ἐνῷ εὑρίσκομεν αὐτὴν καλῆς ποιότητος πρὸς 7 γρ. τὴν ὀκᾶν, τὸν δὲ σῖτον πρὸς 2 γρ. τὴν ὀκᾶν;

Δ'. Συμφέρει εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν νὰ κεντᾷ ἔχουσα πολυμελῆ οἰκογένειαν; οὐχὶ—διατί;

(Ἐφάρμοσον τὸν Δ'. κανόνα)

Ε'. Ἡ οἰκοδέσποινα ἀπαλλασσομένη διὰ τῶν μηχανῶν ἐκ πολλῶν οἰκιακῶν ἐργασιῶν, ποῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐργασίαν της διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τῆς εὐημερίας τῆς οἰκογενείας της; κ.τ.λ.

(Ἀπάντησον κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων).

Γ'.

Ἐκλογὴ ἀσχολήσεως καὶ ἐπαγγέλματος.

Εἴπομεν ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ὁ καθολικὸς τῆς ἀνθρωπότητος νόμος ὅπως καὶ ὁ θάνατος, ἀλλὰ τὸ νὰ ἐργάζηταί τις ἄνευ σκοπιμότητος καὶ τελειότητος, εἶναι ματαιοπονία. Διὰ νὰ γείνῃ ἡ ἐργασία εὐεργέτημα εἰς τὸν ἄνθρωπον πρέπει νὰ ἔχῃ σκοπὸν καὶ ὠφέλειαν ἀνάλογον, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἐξεθέσαμεν καὶ τοὺς περὶ αὐτῆς κανόνας, διότι ἄνευ τάξεως καὶ νομοσύνης ἀποβαίνει ἄκαρπος.

Ἐνταῦθα ἰδίως ὀφείλομεν νὰ δείξωμεν εἰς τὸν ἐργατικὸν, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐργασίας καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς περὶ αὐτῆς κανόνας, δέον νὰ ὁρίσῃ τὸν κύκλον τῶν πραγμάτων, ἐφ' ὧν θὰ ἀσχολῆται· διότι ἂν ἀδιακρίτως ἐργάζηται εἰς πᾶν ἔργον, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπαιτουμένην τελειότητα εἰς πᾶσαν τέχνην. Ὀρθῶς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι *ὁ μὲν βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρά*. Πράγ-

ματι ὁ βίος ἡμῶν εἶναι τοσοῦτον σύντομος, ὥστε ἂν δὲν περιορίσωμεν τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐργασίας εἰς τινα μόνον κλάδον τέχνης ἢ ἐπιστήμης, δὲν θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποβῶμεν πώποτε τέλειοι εἰς τὸ ἔργον μας. Ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ δὲ τούτου τῆς ἐργασίας ἐγένοντο αἱ τέχναι καὶ οἱ κλάδοι αὐτῶν, ὡς καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Ὁ τεχνίτης δὲν δύναται νὰ γείνῃ πώποτε τέλειος εἰς τὴν ξυλουργίαν καὶ εἰς τὴν τεκτονικὴν ἢ τὴν ραπτικήν· ἄλλως θὰ εἶχε πᾶς ἄνθρωπος δύο ἢ πλειοτέρας τέχνας διὰ ν' ἀπολαμβάνῃ πλειότερα, καὶ οὐδέποτε θὰ ἔμενεν ἀργός· ἐννοεῖται ὅμως ὅτι εἰς οὐδεμίαν τούτων ἤθελε ποτὲ ἐπιτύχει προαγωγήν. Ταὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ἕκαστος ἐπιστήμων σπουδάζει θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τὴν ἐπιστήμην του ἐπὶ πολλὰ ἔτη, τὴν ὁποίαν ἀποκλειστικῶς μετέρχεται μέχρι θανάτου, χωρὶς νὰ μερίζηται ἡ δραστηριότης καὶ ἡ διάνοιά του εἰς πλείονας ἐπιστήμας, τῶν ὁποίων ἴσως δὲν ἤθελε προφθάσει οὐδὲ τοὺς ὁρισμοὺς νὰ ἐκμάθῃ. Ἡ ἄπειρος ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἐνασχολουμένου μέχρι σήμερον εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν γνώσεών του, εὗρεν ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ μερίσῃ τὰς ἐπιστήμας, καὶ ταύτας ὁσημέραι τὸ πνεῦμα τῆς τελειότητος διαιρεῖ καὶ ὑποδιαιρεῖ εἰς κλάδους, ὅπως ὑψώσῃ τὰς ἐπιστήμας εἰς τὴν ἀπαιτουμένην τελειότητα. Ἡ ἰατρικὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο τέχνη ἁπλῆ, βραδύτερον δ' εὐφυῆ τινα πνεύματα ἐκ τῆς τέχνης ἐσχημάτισαν γενικούς τινας νόμους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμορφώθη ἡ ἐπιστήμη. Ταύτην δ' ἡ τελειότης ὁσημέραι ὑποδιαιρεῖ εἰς κλάδους, ὡς τὴν μαιευτικὴν, τὴν ὀφθαλμιατρίαν, τὴν τῶν βρεφῶν ἰατρικὴν, κτλ.

Ταῦτα εἴπομεν ὑποδεικνύοντες εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν, οἱουδήποτε βαθμοῦ ἀναπτύξεως καὶ ἂν ᾖναι, ὅτι πρέπει νὰ ὁρίσῃ παιδιόθεν τὰ ἀντικείμενα τῶν ἡμερουσίων ἀσχολιῶν

της, καὶ φρονίμως ποιοῦσα μάλιστα νὰ προσδιορίσῃ τὸ ἐπάγγελμα εἰς ὃ αἱ ἀτομικαὶ κλίσεις ῥέπουσιν.

Ἡ πρώτη φυσικὴ καὶ ἄφευκτος ἀσχολία πάσης ἐν γένει γυναικὸς εἶναι ἡ οἰκονομία, εἰς τὴν ἐκμάθησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ὁποίας ὀφείλει ἀνενδότως καὶ δραστηρίως νὰ ἐπιδοθῇ, κἂν τε πλουσία, κἂν πτωχὴ ᾖ. Εἰς τοῦτο τὴν διατάσσει ὁ φυσικὸς καὶ ἠθικὸς ὀργανισμὸς τοῦ σώματος καὶ πνεύματος αὐτῆς. Ἡ κυοφορία, ἡ τῶν τέκνων ἀνατροφὴ καὶ ἡ ἀγωγὴ αὐτῶν τὴν βιάζουσι νὰ οἰκουρῇ πάντοτε, διὰ τοῦτο φυσικῶς αὕτη εἶναι ὁ ταμίας, ὁ φύλαξ, ὁ προστάτης τῶν τοῦ οἴκου πραγμάτων. Ἄρα ἡ πρωτίστη καὶ κυριωτάτη τῆς γυναικὸς ἐπασχόλησις θὰ εἶναι καθ' ὅλον τὸν βίον ἡ οἰκονομία, ἐπασχόλησις εὐάρεστος, ὑψηλή, εὐεργετικὴ δι' ἑαυτήν, ὡς ἀσφαλίζουσα τὸ μέλλον ἑαυτῆς καὶ ἁπάντων τῶν προσφιλῶν αὐτῇ ὄντων. Ἡ γυνὴ δὲν ἀπαυδᾷ, οὐδ' ἀποθαρρύνεται ἐκμαθάνουσα καὶ ἐκτελοῦσα τῆς οἰκονομίας τοὺς ἀγῶνας, διότι ἡ εὐαίσθητος καὶ τρυφερὰ αὐτῆς ψυχὴ εἶναι γενναία ἐνώπιον τῶν δυσχερειῶν ὅσας ἀπαντᾷ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συζυγικῶν, τῶν μητρικῶν καὶ φιλανθρώπων καθηκόντων. Ἡ καρδία της ἐνώπιον τῶν καθηκόντων τῆς ἀγάπης καὶ φιλοστοργίας θαυματουργεῖ. Ποσάκις ἡ γυνὴ δὲν προσεφέρθη ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀγάπης καὶ αὐταπαρνήσεως διὰ τὰ ὑψηλὰ τῆς καρδίας αὐτῆς αἰσθήματα! Αἱ τῆς οἰκονομίας ἀσχολίαι διὰ τὴν δραστηρίαν οἰκοδέσποιναν εἶναι ὀλίγαι, καὶ ἡ φρόνησις ὑπαγορεύει εἰς αὐτὴν παιδιόθεν νὰ ἐναγκαλισθῇ ἐπάγγελμά τι, ἱκανὸν ἀείποτε ν' ἀσφαλίζῃ ἑαυτῆς τε καὶ τῶν φιλτάτων της τὴν εὐημερίαν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματος εἶναι ἔργον τῶν γονέων, οἵτινες διὰ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν διαγιγνώσκουσι τὰ πνευματικὰ καὶ σωματικὰ τῶν θυγατέρων αὐτῶν προτερήματα, τὰς κλίσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας. Εἴδομεν ὅτι οὔτε ἡ γυνή, οὔτε ὁ ἀνὴρ δύνα-

ται νὰ μετέλθῃ πᾶν ἐπιτήδευμα. Ὁ Δημιουργὸς ἐμέρισε πανσόφως τὰς κλίσεις καὶ τὰ πνευματικὰ πλεονεκτήματα εἰς τὰ δύο γένη. Ὅπου ἀπαιτεῖται αἴσθησις, λεπτότης, ὑπομονή, ἐκεῖ ἡ γυνὴ ἐπιτυγχάνει καὶ εὐδοκιμεῖ. Αἱ ὡραῖαι τέχναι, ἡ ζωγραφική, ἡ μουσική, ἡ γλυπτική, ἡ τορνευτική, καὶ πᾶσα ἡ λεπτὴ λεγομένη χειροτεχνία ἀνήκει εἰς τὴν γυναῖκα, οἷον ἡ χειροκτιοποιΐα, ἡ ῥαπτική, ἡ ποικιλτική, ἡ ἀνθοποιΐα.

Καὶ εἰς κλάδους τινὰς τῶν ἐπιστημῶν ἐπιτυγχάνει ἡ γυνή, οἷον τῆς μαιευτικῆς, τῆς παιδαγωγίας, τῆς διδασκαλίας τῶν νηπίων καὶ μεγάλων κορασίων, εἰς τὴν τηλεγραφίαν, εἰς τὴν τήρησιν τῶν καταστίχων ἐμπορικοῦ καταστήματος, καὶ προσέτι εἰς τὴν διεύθυνσιν πολλῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν τραπεζιτικῶν.

Παράδοξον δ' εἶναι ὅτι τὸ ἀνδρικὸν φῦλον διαφιλονεικεῖ μετὰ τοῦ γυναικείου τὴν ἐξάσκησιν τινῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐπαγγελμάτων. Πόσος θόρυβος δὲν ἠγέρθη ὅταν πρῶτον γυναῖκες παρεκάθησαν εἰς τὰς ἕδρας τῶν μαθητῶν τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημείῳ τῆς Ὀξφόρδης! Πόση δὲ ταραχή, ὅταν πρῶτον διωρίσθησαν γυναῖκες διευθυνταὶ τηλεγραφείων!

Τὰ ἐπαγγέλματα ἐκ φύσεως εἰσὶ μεμερισμένα καὶ ἐλεύθερα παντὸς περιορισμοῦ. Ὅθεν ἐπιτρέπεται εἰς τὴν γυναῖκα νὰ μετέλθῃ οἱονδήποτε ἐπάγγελμα συγχωρεῖ εἰς αὐτὴν ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ δεξιότης, ὡς καὶ εἰς τὸν ἄνδρα τὰ ἰσχυρὰ καὶ κοπιώδη ἔργα τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Πᾶσα τοιαύτη ἀπαγόρευσις εἰς τὴν γυναῖκα εἶναι ἐναντία εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ βλάπτει σπουδαίως τὸν πολιτισμὸν καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου τὴν εὐημερίαν.

Ὅταν ἡ γυνὴ ἀσχολῆται καὶ μανθάνῃ νὰ ἐργάζηται ἐπι-

τυγχάνει, εὐεργετεῖ, θαυματουργεῖ. Τότε δ' ὑψοῦται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ὑπερτάτης ἀρετῆς, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς δόξης καὶ τῆς ἀθανασίας, διότι πρὶν μάθῃ νὰ ἐργάζηται, ἔμαθε ν' ἀγαπᾷ τὰ φίλτατά της, ἔμαθε νὰ νοσηλεύῃ, ἔμαθε νὰ ἐκτελῇ φιλανθρωπίας καὶ ἔργα θεϊκά.

ΙΑ'.

Ἐργασίας περιπέτειαι.

Πολλάκις, εἴτε ἕνεκα ἐπαναστάσεων, ταραχῶν ἢ κυβερνητικῶν ἀνωμαλιῶν, εἴτε ἕνεκα ἐλλείψεως τῶν συγκομιδῶν, ἤτοι ἀφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς, ἄλλοτε μάλιστα καὶ ἕνεκα αἰτίων ὅλως ἀγνώστων, ἐπέρχεται στασιμότης εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς κοινωνίας, καὶ ὅλοι τότε παραπονοῦνται διὰ τὴν γενικὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἀσχολιῶν, ἐνῷ μάλιστα τὰ τρόφιμα τότε ὑπερτιμῶνται καὶ γενικὴ καταλαμβάνει ἀθυμία τὸν ἐμπορικὸν κόσμον. Τὴν τοιαύτην ἔκρυθμον κατάστασιν τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινωνίας ἀποκαλοῦσιν *ἐμπορικὴν κρίσιν* ἢ *ἐργατικὴν ἀπραξίαν*, εἴτε *δυσπραγίαν*, δηλ. ἀποτυχίαν εἰς τὰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις.

Εἰς τὰς κοινωνικὰς δυσπραγίας ὁ πρῶτος κλονισμὸς ἐπέρχεται εἰς τὴν ἐργασίαν, τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ καταντᾷ τότε τόσον εὐτελής, ὥστε ὁ ἐπιτηδειότατος ἐργάτης δὲν ἀπαντᾷ τὰς τῆς διατροφῆς του δαπάνας, πολλοὶ δὲ τῶν ἐργατῶν μένουσιν ἄεργοι, καὶ οἱ κατώτεροι ἐργάται μόνον διὰ τὸν ἄρτον ἐργάζονται. Εἰς τὰς δεινὰς ταύτας τῆς δυσπραγίας περιστάσεις, αἵτινες ἀποβαίνουσιν εἰς τὰς μεγαλοπόλεις μάλιστα φρικαλέαι καὶ σπαραξικάρδιοι, πρῶτα θύματα τῆς πείνης καὶ τῆς ἀθλιότητος πίπτουσιν οἱ ἀνοικονόμητοι ἐργάται. Τί τότε πρέπει νὰ πράξῃ ἡ σοφὴ οἰκονόμος;

Ἂν μὲν ἦναι πλουσία, ἔχει καθῆκον καὶ συμφέρον νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς εὐωνίας τῆς ἐργασίας, μετὰ πολλῆς ὅμως ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης. Ἀνάγκη λοιπὸν τότε νὰ ἐκτελέσῃ ὅσας εἶχε προηγουμένως ἀναβάλει ἐργασίας χάριν οἰκονομίας· διότι ἐνῷ ἐκτελεῖ τὰς ἐργασίας αὐτῆς εὐώνως, παρέχει βοήθειαν ἔμμεσον καὶ ἀξιοπρεπῆ εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, μὴ δίδουσα μὲν ἄρτον ἐλεημοσύνης εἰς τοὺς πάσχοντας ἐργάτας, ἀλλὰ χορηγοῦσα τὸν ἔντιμον, τὸν γλυκὺν τῆς ἐργασίας ἄρτον εἰς τὸν ἐργάτην, ὅστις ἀποδέχεται αὐτὸν ἀξιοπρεπῶς χωρὶς νὰ ἐξευτελισθῇ καὶ ν' ἀποθαρρυνθῇ ὡς ζῶν διὰ τοῦ ἐλέους τῶν ἄλλων.

Ἐνταῦθα δέον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ φρόνιμος οἰκονόμος κατὰ τὰς κοινωνικὰς ταύτας δυσπραγίας ὀφείλει νὰ προσφέρῃ μέρος τοῦ ποσοῦ τῶν ἀπροόπτων δαπανῶν πρὸς περιθαλψιν τῶν ἀδυνάτων μάλιστα μελῶν τῆς κοινωνίας, οἷον χηρῶν, ὀρφανῶν, ἀσθενῶν καὶ πασχόντων. Περὶ τούτων ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ θέλομεν ὁμιλήσει ἐν ἐκτάσει.

Ἂν ἡ οἰκονόμος ἀνήκῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐχουσῶν νὰ προσφέρωσιν ἐργασίαν, ἥτις κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ἐκτιμᾶται, ἀνάγκη νὰ περιστείλῃ τὰς δαπάνας αὐτῆς εἰς τὰ αὐστηρῶς ἀπολύτως ἀναγκαῖα, καὶ ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει ὀφείλει ὅσα ἐλλείπουσιν ἐκ τῶν ἀποκτωμένων ἐκ τῆς ἐργασίας νὰ τὰ ἀναπληρῇ μετὰ μεγίστης φειδοῦς ἐκ τῶν ταμιευμάτων καὶ οἰκονομημάτων, ὅσα ἡ φρόνησις ὑπηγόρευσεν εἰς αὐτὴν κατὰ τὰς εὐπραγίας νὰ καταθέτῃ εἰς ἀσφαλὲς μέρος διὰ τὰς πονηρὰς τῆς δυσπραγίας ἡμέρας.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ προνοητικὴ οἰκονόμος ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ μεγίστην περίσκεψιν· διότι εἰς τὰς δεινὰς ταύτας τῆς πείνης καὶ τοῦ λιμοῦ περιστάσεις, ἕνεκα τῆς κακῆς διαίτης ἐπέρχονται ἐπιδημικαὶ νόσοι, οἷον τυφοειδεῖς πυρετοί, καὶ

πλεῖσται ἄλλαι· ὥστε ἡ καλὴ τροφή, ἡ εὔθυμος καὶ ἄλυπος τῆς ψυχῆς κατάστασις, ἡ κανονικὴ δίαιτα, ἡ μετρία ἐργασία εἰσὶ τὰ συνετὰ μέτρα ὅσα ἡ πρακτικὴ σοφία ὑπαγορεύει.

Εὐτυχῶς αἱ ἐμπορικαὶ καὶ ἐργατικαὶ κρίσεις, αἱ δυσπραγίαι, καὶ ἅπαντα τὰ δεινὰ ταῦτα τῆς ἀνθρωπότητος δὲν διαρκοῦσι πολὺ εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα· διότι τὰ ἀμοιβαῖα συμφέροντα τῶν ἐθνῶν, ἡ ἀλληλεγγύη, ἡ εὔκολος συγκοινωνία καὶ τ' ἄλλα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ πλεονεκτήματα οὐ μόνον δὲν παρατείνουσι τὰ δεινά, ἀλλὰ προσφέρουσι μάλιστα ταχυτάτην πανταχόθεν βοήθειαν. Εἰς τὰς φρικαλέας δὲ τῆς δυσπραγίας περιστάσεις ἡ ἀξία οἰκονόμος δεικνύει τὸ μεγαλεῖον τῆς περινοίας, τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς αὐταπαρνήσεώς της, δοξαζομένη καὶ ἀγαπωμένη· διότι διὰ τῆς ἀνεκτιμήτου οἰκονομίας της ἔσωσεν ἐκ τοῦ χείλους τοῦ κρημνοῦ καὶ τῆς ἀπογνώσεως τὰ τιμαλφέστατα αὐτῆς ὄντα, τὸν σύζυγον, τοὺς γονεῖς, τὰ τέκνα.

Οὕτω πως ἡ καλὴ οἰκονόμος ἀπαθανατίζεται γιγνομένη τὸ ἀνεκτίμητον παράδειγμα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς αὐτοθυσίας, χάριν τῶν φιλτάτων της, δεικνύουσα τοῖς πᾶσι πόσον ἀξίζει ἡ οἰκονόμος γυνή, καὶ τί δύναται καὶ τί ἀξίζει ἡ οἰκονομία.

ΙΒ'.

Ζητήματα σχετικὰ πρὸς τὴν ἐργασίαν.

Ὑπάρχουσι ζητήματά τινα στενὴν ἔχοντα τὴν σχέσιν πρός τε τὴν ἐργασίαν, τὸν χρόνον, τὰ χρήματα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ποὸς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Ὀφείλομεν δὲ νὰ τὰ

ἐρευνήσωμεν ἐνταῦθα ὅπως τελειοποιήσωμεν τὰς περὶ ἐργασίας γνώσεις ἡμῶν.

Ζήτημα Α'.

Διατί ὑπάρχουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλούσιοι, πτωχοὶ καὶ πένητες;

Ἤτο, εἶναι καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλούσιοι, πτωχοὶ καὶ πένητες, ἐνόσῳ ὑπάρχει *διανοητικὴ* καὶ *σωματικὴ διαφορὰ* μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐνόσῳ ὑπάρχει *διαφορὰ ἱκανότητος, ἀνατροφῆς* καὶ *ἠθικῆς* μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐνόσῳ ὑπάρχει *διαφορὰ ἐκπαιδεύσεως, κράσεως* καὶ *ἕξεων*, ἐνόσῳ ὑπάρχουσι *φυσικαὶ* καὶ *ἀπρόοπτοι περιστάσεις* ἐν τῷ κόσμῳ, αἵτινες ἀπροσδοκήτως ἐπιῤῥεάζουσι τὰς διαφόρους τῶν ἀνθρώπων καταστάσεις.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀνισότης τῶν καταστάσεων ἀμέσως ἐπιῤῥεάζεται ὑπὸ τῶν πράξεων καὶ διανοημάτων ἡμῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ἀπροόπτων συμβαμάτων, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι βεβαιότατον ὅτι τὰ δεινὰ συμβάματα εἰσὶν ἐφήμερα καὶ ἧττον καταστρεπτικά. Ἐκεῖν' ὅπερ καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους πτωχοὺς καὶ πένητας εἶναι τὸ *ἐλάττωμα*, ἡ *ὀκνηρία*, ἡ *ἀμάθεια* καὶ ἡ *ἔλλειψις οἰκιακῆς ἀγωγῆς*. Ἡ μεγαλειτέρα ἢ μικροτέρα δόσις τῶν ἐλλείψεων τούτων καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον πένητα, ἀκτήμονα καὶ ἄθλιον ἢ πτωχόν. Ὥστε ἡ θέσις τοῦ πτωχοῦ καὶ τοῦ πένητος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κρίσεως, τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου,

Ἂν εἴμεθα λοιπὸν πτωχοὶ ἢ πένητες, ἂς μὴ μεμφώμεθα τὸν Θεὸν, ἢ τοὺς πλουσίους, ἢ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλ' ἂς γείνωμεν ἀνώτεροι ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ἂς ἐρευνήσωμεν ἀπαθῶς τὰ αἴτια ὅσα ἡμᾶς ἔφεραν εἰς τὴν κακὴν ταύτην θέ-

σιν, ἃς προσπαθήσωμεν νὰ χαλινώσωμεν τὰ πάθη μας, τὰς ὀρέξεις μας, νὰ διορθώσωμεν τὰς ἀτελείας καὶ τὰ ἐλαττώματά μας. «Πᾶς ἄνθρωπος τόσου ἄξιος ἐστὶν, ὅσου ἀξίαν γινώσκει σοφίαν. Ἀρετὴ ἑκάστῳ ἡ οἰκεία τελειότης.» Τὸν διπλοῦν τοῦτον γνώμονα εἶχον οἱ ἀρχαῖοι διὰ νὰ ἐκτιμήσωσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡμεῖς τοῦτον λαμβάνομεν ὡς ἀκριβῆ, ὅπως ἀνεύρωμεν τὰ αἴτια, ὧν ἕνεκα καταδικάζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς πολυετῆ πτωχίαν ἢ πενίαν. Τὰ πάθη, τὰ ἐλαττώματα, ἡ σπατάλη, ἡ ἀνικανότης, ἡ ἔλλειψις σοφίας καὶ τελειοποιήσεως ἑαυτοῦ, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἀπρονοησία, ἡ ὀκνηρία καὶ ἄλλα κακὰ καταδικάζουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ταπεινωτικὴν τῆς πενίας κατάστασιν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς οὐδέποτε δύναται νὰ βελτιώσῃ, ἐνόσῳ αὐτὸς ὁ πάσχων δὲν ἔλθῃ εἰς συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐκπτώσεως, καὶ δὲν ἔχει τὸ ἡρωϊκὸν θάρρος νὰ βελτιώσῃ μόνος ἑαυτόν.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τοσοῦτον ἄδικος εἰς τὰς περὶ ἑαυτοῦ κρίσεις, ὥστε τυφλώττει καὶ εἰς τὰ φανερώτερα ἑαυτοῦ σφάλματα. Δυστυχῶς ἡ τύφλωσις αὕτη δὲν εἶναι μόνον εἰς τοὺς ἀμαθεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σοφούς. Τινὲς μάλιστα ἀποβαίνουσι τοσοῦτον καταγέλαστοι καὶ ἀξιόμεμπτοι, ὥστε ἐνῷ τιμωροῦνται ὑπὸ τῆς ἀνεχείας, τῆς πτωχίας, καὶ τῆς ἀθλιότητος, δὲν θέλουσι παντελῶς νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι οἱ αὐτουργοὶ τῆς δεινῆς των θέσεως. Χιλιάδας τοιαύτας παρατηρήσεις ἐκάμαμεν εἰς τὴν κοινωνίαν, χιλιάδας πτωχῶν καὶ πενήτων ἀνεκρίναμεν, καὶ συνεζητήσαμεν μάλιστα μετ' αὐτῶν περὶ τῶν αἰτίων ὅσα προεκάλεσαν διαρκῶς τὴν πτωχίαν των, καὶ δυστυχῶς ὀλίγιστοι ἀνεγνώριζον τὰ ἐλαττώματά των.

Ὁμολογοῦμεν δ' ὅτι εἰς πᾶσαν συζήτησιν περὶ τῶν αἰτίων ἅτινα ἐπροκάλεσαν τὴν πτωχίαν, ἐδιδάχθημεν πολλὰ μαθήματα οἰκονομίας, ἠθικῆς, ἀγωγῆς ἐκπαιδεύσεως.

Εἴδομεν πτωχὸν τὸν ὁποῖον ἡ ἀλαζονεία κατέστρεφεν, ἄλλον τὸν ὁποῖον ἡ σπατάλη ὠπισθοδρόμει, ἄλλον τὸν ὁποῖον ἡ ὀκνηρία ἢ ἡ οἰνοποσία κατέθλιβεν, ἄλλον τὸν ὁποῖον, καίτοι ἐργαζόμενον, εἶχε πτωχὸν ἡ ἀμάθεια.

Εἴδομεν καὶ ἄλλον ὅστις ἠδύνατο νὰ ἦναι πλούσιος πράγματι, ἀλλὰ πάντοτε ἐδαπάνα πλειότερα τῶν ὅσων ἐκέρδαινεν· ἐνῷ δὲ ἐτυφλόνετο ἐνώπιον τῆς παραβιάσεως τοῦ πρωτίστου τούτου τῆς οἰκονομίας κανόνος ἐμέμφετο καὶ Θεὸν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ περιστάσεις, καὶ κοινωνίαν καὶ τὰ πάντα. Ὅταν δέ τις τῷ ἐδείκνυε τὴν τύφλωσίν του ταύτην, ἔλεγεν ὅτι δαπανᾷ εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα (*λάθος!*)

Ἐκ τούτων ἀμέσως γεννᾶται τὸ ἑξῆς ζήτημα.

Ζήτημα Β'.

Πῶς δυνάμεθα νὰ ἐξαλείψωμεν τὴν πενίαν ἢ τουλάχιστον νὰ τὴν μειώσωμεν;

Τὸ ζήτημα τῆς ἐξαλείψεως τῆς πενίας ἀπὸ τὸν κόσμον ἐπησχόλησε πρὸ αἰώνων καὶ ἐπασχολεῖ μέχρι σήμερον ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς οἰκονομίας διδασκάλους, καὶ ὅλους τοὺς φίλους τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πολλὰ μάλιστα φάρμακα μετεχειρίσθησαν κατὰ τῆς πενίας, ὡς τὰ νοσοκομεῖα, τὰ ὀρφανοτροφεῖα, τὰ γηροκομεῖα, καὶ πολλὰ ἄλλα, ἅτινα πεθάλπουσι τὴν ἐλεεινότητα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὀφείλεται μὲν εὐγνωμοσύνη εἰς τοὺς σοφοὺς τούτους διδασκάλους, καὶ πρὸς πάντας τοὺς φιλανθρώπους, ἀλλὰ τὰ φάρμακα ταῦτα δὲν ἔφεραν τὰ προσδοκώμενα αἴσια ἀποτελέσματα, διότι ἡ πενία δὲν ὀλιγοστεύει, οὐδὲ ἐξαλείφεται διὰ τοιούτων προσωρινῶν φαρμάκων.

Ὅστις μετὰ προσοχῆς ἠρεύνησε τὰ αἴτια τῆς πενίας θὰ πεισθῇ ὅτι τὰ φιλανθρωπικὰ καὶ ἀγαθοεργὰ καταστήματα

πρόσκαιρον βοήθειαν παρέχουσιν εἰς τοὺς πένητας, καὶ ὅτι τὸ κύριον ζήτημα δὲν εἶναι νὰ βοηθήσωμεν τοὺς πένητας, ἀλλὰ νὰ μειώσωμεν τὴν πενίαν ὅσον τὸ δυνατὸν, ὥστε ἐνταῦθα δύο ὑπάρχουσι ζητήματα·

Τὰ κατὰ τῆς πενίας φάρμακα ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐνδιαφέρουσι πάντα ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα τὴν οἰκοδέσποιναν, διότι δι' αὐτὴν ἡ πενία εἶναι τὸ αἰώνιον φόβητρον, τὸ ὁποῖον ὅταν μακρόθεν ἔτι βλέπῃ πρέπει νὰ τὴν καθιστᾷ ἔμφροντιν καὶ νὰ λαμβάνῃ πάντα τὰ αὐστηρὰ μέτρα ὅπως ἀντιστῇ καὶ πατάξῃ αὐτὸ διὰ τῆς φρονήσεως καὶ οἰκονομίας. Ἔπειτα τίς δύναται νὰ καυχηθῇ ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς ἀνθρωπίνας καὶ φυσικὰς περιπετείας εἰς ὅσα ἡ φύσις ἡμῶν ὑποπίπτει;... Καθ' ἡμᾶς τὰ μόνα φάρμακα κατὰ τῆς πενίας εἰσίν.

α. Ἡ ἐκπαίδευσις. — Ὁ πεφωτισμένος νοῦς προβλέπει τὰς δεινὰς περιστάσεις, καὶ ἂν περιπέσῃ εἰς αὐτὰς εὑρίσκει τὰ μέσα νὰ σωθῇ. Τὸ πρῶτον δὲ μάθημα τῆς παιδεύσεως ἔστω ἡ *οἰκονομία*, διότι αὕτη μᾶς διδάσκει τὰ δεινὰ καὶ τὰ μέσα τῆς ἐξ αὐτῶν σωτηρίας.

β'. Ἡ ἀγωγή. — Ὁ καλῶς ἀνατεθραμμένος γνωρίζει τὴν τάξιν τῆς ζωῆς, τὴν πειθαρχίαν τῆς ἐργασίας, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ἱκανότητα περὶ τὸ ἐργάζεσθαι, τὴν οἰκονομίαν καὶ διὰ τούτων σώζεται.

γ'. Ἡ θρησκεία. — Ἐν τῇ θρησκείᾳ ὑπάρχει ἡ ἠθικὴ· δι' αὐτῆς ὁ πένης διδάσκεται τὴν ματαιότητα τῶν ἡδονῶν, τῆς πολυτελείας, καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, μᾶς προσφέρει τὸν τύπον τοῦ ἐργατικοῦ, τοῦ καρτερικοῦ, τοῦ ἐναρέτου, τοῦ ἐγκρατοῦς χριστιανοῦ. Ἡ θρησκεία μᾶς διδάσκει νὰ πιστεύωμεν, νὰ ἐλπίζωμεν, νὰ ἀγαπῶμεν, πράγματα, τὰ ὁποῖα σώζουσι τὸν οἰκονόμον χριστιανὸν, καὶ τὸν πάσχοντα ἐν γένει.

δ'. Ἡ αὐτοπραγία, ἤτοι ἡ αὐτεξουσιότης. — Ἡ *ἐλευθε-*

ρία ἥτις μικρόθεν διδασκομένη κατ' οἶκον, καὶ ἐν τῇ διηνεκεῖ ἐργασίᾳ, καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀφ' ἑαυτοῦ ἱκανὸν νὰ συντηρῆται, νὰ τελειοποιῆται, νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ προαγωγὴν καὶ διὰ τὸ μέλλον του κτλ.

Ταῦτα ἂν καλῶς διδάσκωνται ἐν τοῖς σχολείοις, ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐν ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσι, πιστεύομεν ὅτι θέλουσι προλαμβάνει πολλὰ τῆς πενίας δεινὰ, καὶ θέλουσιν ἐξαλείψει ἔκ τινων οἰκογενειῶν τὴν φρικαλέαν ταύτην τῆς ἀνθρωπότητος μάστιγα.

Ἡ πρὸς τοὺς πένητας βοήθεια πρέπει μὲν νὰ παρέχηται πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας ἐκ πυρκαϊᾶς, ναυαγίας, ἢ καὶ ἀπροόπτου καὶ μακρᾶς ἀσθενείας, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσφέρηται διὰ τρόπου, ὥστε νὰ μὴ ἐμψυχώνηται ἡ ὀκνηρία, νὰ μὴ ἀποσβέννυται ἡ αὐτοπρόνοια, ἡ αὐτοβοήθεια καὶ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος μέριμνα ἑκάστου.

Ἰδίως οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ οἰκογενειακὸν πνεῦμα τῆς ἀλληλοβοηθείας, διὰ τοῦ ὁποίου περιθάλπεται ἡ πενομένη οἰκογένεια ὑπὸ τῶν συγγενῶν, τῶν φίλων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ὁμογενῶν. Τὸ τοιοῦτον Ἑλληνικὸν πρὸς τὴν ἀλληλοβοήθειαν αἴσθημα πρέπει πᾶς φιλογενὴς οἰκονόμος νὰ ὑποστηρίζῃ καὶ νὰ συνιστᾷ· διότι δι' αὐτοῦ εἰς τοὺς παρελθόντας δεινοὺς τοῦ ἔθνους ἡμῶν αἰῶνας ἀπεσόβησε καὶ ἐπάταξε τὴν πενίαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ζήτημα Γ'.

Διατί ἡ γυνὴ στερεῖται τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων της;

Πρῶτος τοῦ ζητήματος τούτου ὑποκινητὴς εἶναι ὁ φίλος καὶ σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅστις λύσας τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας ἠλευθέρωσε τὴν γυναῖκα καὶ διετύπωσεν ἐν τῇ γενικῇ τῆς ἐλευθερίας ἰδέᾳ καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναικὸς ἐξάσκησιν.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις ἔθνεσι τῆς Ἀσίας ἡ γυνὴ ἦτο καὶ εἶναι δούλη, δηλ. στερεῖται παντελῶς τῶν δικαιωμάτων, ὅσα ὡς ἄνθρωπος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολαύῃ· παρ' Ἕλλησι δὲ αἱ γυναῖκες ἂν δὲν ἠγοράζοντο καὶ ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλαι, ἦσαν ὅμως κεκλεισμέναι εἰς τὸν γυναικωνίτην, μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρήσεις τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἂν δὲ ἡ ἔξοχος Ἀσπασία, ἡ Λέαινα, ἡ Σαπφὼ, ἡ Θεανὼ, ἡ Εἰρήνη καὶ ἄλλαι πολλαὶ διέπρεψαν, ἡ εὐφυΐα καὶ τὰ ἔξοχα προτερήματά των τὰς ἀνέδειξαν, καὶ διὰ τούτων ἐφίμωσαν τῶν ἀνδρῶν τὴν κατ' αὐτῶν καταφοράν. Οἱ Ἕλληνες ποικίλας εἶχον ἰδέας περὶ γυναικῶν· οἱ μὲν τὰς ἐπῄνουν καὶ τὰς ὑπεστήριζον, οἱ δὲ τὰς ἐκατηγόρουν. Ὁ φιλάνθρωπος Ἰησοῦς κατέπαυσε πᾶσαν κατὰ τῶν γυναικῶν καταφοράν, ἀνυψώσας αὐτὰς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Τὰ θεῖα τοῦ Χριστοῦ δόγματα ἀνυψώσαντα τὴν γυναικείαν ὕπαρξιν, ἐπέτρεψαν διὰ τῆς ἐλευθερίας νὰ ἀνυψώσωσι τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀξίαν, καὶ ὁσημέραι ὁ προορισμὸς τῆς γυναικὸς κατανοεῖται καὶ ἐκπληροῦται ἐντελέστερον. Μ' ὅλα ὅμως ταῦτα, πλεῖστα ὅσα εἰσέτι ὑπάρχουσι χάσματα εἰς τὴν γυναικείαν ἀποστολήν· διότι ἡ ἐλευθερία ἀποκτᾶται ὑπὸ μόνου τοῦ ἀξίου νὰ κατέχῃ αὐτήν.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ γυνὴ τοσαύτην πρέπει νὰ χαίρῃ ἐλευθερίαν, τοσαύτην ἀγάπην, τοσοῦτον σέβας ὅσον εἶναι ἀξία. Οὗτος καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁ ἀσφαλὴς γνώμων τῆς ἐκτιμήσεως τῆς γυναικός. Ὑπάρχει γυνὴ, ἥτις διὰ τῶν ἔργων της ἀποβαίνει ἄγγελος, σωτὴρ, εὐεργέτης τῆς οἰκογενείας, ὑπάρχει ἐπίσης γυνὴ ἰσοδύναμος πρὸς τοὺς δαίμονας, ἐριννὺς, τέρας κακίας καὶ ἀθλιότητος.

Διὰ νὰ καταστήσωμεν τὴν γυναῖκα ἀξίαν θαυμασμοῦ, εὐεργετικὴν σωτῆρα τῆς οἰκογενείας πρέπει νὰ χορηγήσωμεν εἰς αὐτὴν ὅλα τὰ μέσα ἠθικὰ, θρησκευτικὰ καὶ ὑλικὰ

ὅπως μορφώσῃ τὰ προτερήματά της, ὅπως κατανοήσῃ τὸν προορισμόν της, καὶ φθάσῃ εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς τελειότητος, ὥστε διὰ τῆς ἀγαθότητος τῶν εὐγενῶν καὶ φιλανθρώπων αἰσθημάτων της ν' ἀποβῇ ἐπίγειος ἄγγελος καὶ εὐεργέτης τῆς εὐγνωμονούσης οἰκογενείας της.

Διὰ νὰ ἐκτελέσῃ δ' ἡ γυνὴ τὸν τοιοῦτον προορισμὸν, τὸν τοσοῦτον δι' αὐτὴν ἔνδοξον καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργετικὸν, πρέπει *α. νὰ φωτισθῇ* διὰ τῶν ἀκτίνων τῆς παιδείας· *β'. νὰ ἀνατραφῇ* ἐλευθέρως καὶ περιεσκεμμένως ἐν τῷ οἴκῳ ὑπὸ τῶν γονέων, διότι αὕτη ἡ νῦν ἀσήμαντος κόρη μέλλει μίαν ἡμέραν νὰ γείνῃ ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ οἴκου, νὰ μορφώσῃ τέκνα, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ τὸν τύπον τῆς ζωῆς, τῆς εὐζωΐας, τῆς οἰκονομίας, τῆς χρηστότητος, τῆς τιμῆς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ. Διὸ καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς γυναικὸς εἶναι ὑψίστη, διότι καθίσταται μήτηρ, προστάτις, σώτηρ, εὐεργέτης οὐ μόνον τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους. Εἶναι δ' ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ὅτι ἂν θέλωμεν ν' ἀναθρέψωμεν καλῶς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, πρέπει νὰ ἀναθρέψωμεν καλῶς τὴν γεννῶσαν αὐτὸ γυναῖκα, διότι ἂν καὶ ἡ γυνὴ ἐν τίκτῃ, ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν ἐν σχηματίζεται τὸ ἔθνος. *γ'. νὰ ἐκχριστιανισθῇ ἡ γυνή*· διότι εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολὴν αἱ γυναῖκες μόνον τοὺς τύπους καὶ τὰς ἄκρας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγνώρισαν, καὶ εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη νὰ διδαχθῶσι τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς τοσοῦτον ἀφθόνως, ὥςε νὰ εἰσχωρήσωσιν αὗται εἰς τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων αὐτῶν· διότι τότε ἡ γυνὴ δὲν θὰ εἶναι πολυτελὴς, δὲν θὰ εἶναι διεφθαρμένη, αἰσχρὰ καὶ ἀθλία, ἀλλ' ἀπεναντίας θὰ εἶναι τὸ σέμνωμα τοῦ οἴκου, τῆς οἰκογενείας, τοῦ ἔθνους καὶ αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τῆς γυναικὸς ὁ Χριστιανισμὸς θὰ παράξῃ καρποὺς ἀγλαοὺς καὶ ἀφθόνους· διότι ἡ καρδία της, ἡ εὐφυΐα, τὰ προτερήματά της, ἡ πίστις αὐτῆς εἶναι γῆ εὐ-

φορωτάτη, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ ἀγλαόκαρπον τοῦ χριστιανισμοῦ δένδρον ἐπιδίδει καὶ βλαστάνει ἀφθόνως. Τότε δ' ἡ γυνὴ καθίσταται ἀξία μεγάλης τιμῆς, μεγάλης λατρείας, τότε ἡ γυνὴ γίνεται ἄγγελος εὐεργετικὸς εἰς πάντας.

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ τὴν ἱερὰν ταύτην ἐντολὴν, διὰ νὰ δοξασθῇ, πρέπει νὰ μάθῃ νὰ *ἐργάζηται ἀνενδότως, ἀκουράστως* καὶ *πάντοτε*. Ἡ μέριμνα τοῦ ὑψηλοῦ τούτου προορισμοῦ πρέπει νὰ τὴν ἐπασχολῇ νύκτα καὶ ἡμέραν, νὰ βάλλῃ εἰς ἀέναον κίνησιν τὴν ἐνεργητικότητά της, νὰ κάμνῃ αὐτὴν νὰ καταφρονῇ πᾶσαν κενοδοξίαν, πᾶσαν ματαιότητα κοσμημάτων καὶ εὐτρεπισμῶν, ἅτινα δημέραι μολύνουσι τὴν ἁγνὴν αὐτῆς ψυχήν. Ἡ γυνὴ εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε πράγματι προσφέρεται οἰκειοθελῶς ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας, τοῦ ἔθνους, ὅταν ἀνατραφῇ ὅπως πρέπει, ὅταν αἰσθανθῇ τὴν ἀξίαν της, ὅταν κατανοήσῃ σαφῶς τὸν προορισμόν της.

Τότε δὲ, καὶ μόνον τότε, ἡ γυνὴ ἀποκτᾷ διὰ τῶν ἀρετῶν της πάντα τὰ πολιτικὰ αὐτῆς δικαιώματα, ὅσα χαίρει καὶ ὁ ἀνὴρ, μὴ ἀνεχομένη νὰ τῇ δοθῶσι παρ' ἄλλων, εἴτε πρὸς χάριν, εἴτε πρὸς φιλανθρωπίαν.

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο πολλαὶ ἔγειναν καὶ γίνονται συζητήσεις, αἱ μὲν ἀπολήγουσαι κατὰ, αἱ δὲ ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν τῆς γυναικὸς δικαιωμάτων. Τὸ παράδοξον δ' εἶναι ὅτι εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ πολλαὶ συγγραφεῖς κατατάσσονται εἰς τὴν τάξιν τῶν μὴ ἐπιτρεπόντων τὰ δικαιώματα ταῦτα εἰς τὴν γυναῖκα (1), ἐνῷ εἰς τὴν Ἀμερικὴν πλεῖσται ἔξοχοι κυρίαι διὰ φλογερᾶς ῥητορείας ὑπερασπίζονται δημοσίως τὰ δί-

---

(1) Ἡ κυρία Λουΐζα Δάλκ εἰς τὸ σύγγραμμά της ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς. La science de la vie par Louise D'Alq.

καια τοῦ γυναικείου φύλου. Καὶ παρ' ἡμῖν ἡ αὐτὴ ποικιλία τῶν γνωμῶν ὑφίσταται. Φρονοῦμεν ὅτι ὅταν ἡ γυνὴ ἀναπτυχθῇ τοσοῦτον, ὥστε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀξίαν της, καὶ νὰ ἐκπληροῖ τὸν προορισμόν της, τότε μόνη θέλει κηρυχθῆ ἀξία τῶν δικαιωμάτων της, καὶ θέλει τὰ ἀποκτήσει ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἀμφισβητούντων αὐτά.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΛΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ,

ΗΤΟΙ

ΧΡΗΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Α'.

Αἱ ἀπολαύσεις καὶ ἡ πρόνοια.

Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἱκανοποίησε τὰς πρώτας αὐτοῦ ἀνάγκας, ἐκ φυσικῆς τινος κλίσεως ὁρμώμενος ἐπεδίωξεν ἀκολούθως τὰ μέσα, ὅπως ἀνετώτερον τρέφηται, κατοικῇ, ἐνδύηται, καὶ ἐν γένει ὅπως ἀπολαύῃ τῶν ἀγαθῶν ὅσα ἡ φύσις τῷ παρέχει ἀφθόνως. Ἡ φυσικὴ αὕτη πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς του κλίσις εἶναι ἡ πρόοδος, ἥτις ὁσημέραι ἀναπτυσσομένη ἐκφέρει τὸν πολιτισμόν.

Πράγματι· ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος σήμερον ζῇ τοσοῦτον ἀνέτως, ὅσον οὐδὲ οἱ βασιλεῖς κατὰ τὸν ἀρχαῖον καὶ μέσον αἰῶνα. Ὅλα τὰ προϊόντα τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἀπολαύει τοσοῦτον ἀφθόνως, ὥστε νομίζει ὅτι στερεῖται ὅταν δὲν ἔχῃ αὐτὰ εὔωνα καὶ καλῆς ποιότητος. Καθόσον δ' ὁ πολιτισμὸς πολλαπλασιάζει τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, κατὰ τοσοῦτον αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀπολαύειν αὐξάνουσιν· ἐφ' ὅσον δ' ὁ πολιτισμὸς προάγεται, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ εὐζωΐα διαδίδεται καὶ καθίσταται ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ εἰς τὸν πεπολιτισμένον ἄνθρωπον. Ἡ ἀκάθετος αὕτη ὁρμὴ τῶν ἀπολαύσεων ἔθεσε τὰ ἔθνη εἰς ἀμοιβαίαν συγκοινωνίαν, εἰς συνεχῆ ἐξάρτησιν τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, εἰς τὴν *ἀλληλεγγύην*, ἥτις κατὰ τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα συνδέει τοὺς κατοίκους τῆς ὑδρογείου σφαίρας εἰς μίαν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο ἡ εὐημερία ἔθνους τινὸς ἐπιρρεάζει μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἑτέρου.

Τοῦτο ὑπέδειξεν εἰς τοὺς σοφοὺς τῆς οἰκονομίας διδασκάλους τὴν ἀλήθειαν, ὅτι «*πᾶν τὸ παρακωλύον τὴν ἀμοιβαίαν τῶν ἐθνῶν ἀνταλλαγὴν βλάπτει οὐσιωδῶς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν ἐθνῶν*. Ἂν π. χ. ἐμποδίσωμεν τὸν Ἄγγλον νὰ πίνῃ τοὺς οἴνους τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Γάλλος δὲν θὰ λάβῃ τὰς μηχανὰς τοῦ Ἄγγλου, καὶ οὕτως ἀμφότερα τὰ ἔθνη θὰ στερῶνται τῶν ἀπολαύσεων, ὅσας ἠδύναντο νὰ ἀπολαύωσιν ἀφθόνως, ὁ μὲν τοῦ οἴνου, ὁ δὲ τῶν μηχανῶν. Τοῦτο δὲ λέγεται *ἐλευθερία τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου*.

Τὸ τοιοῦτον δὲν ἀληθεύει μόνον διὰ τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἄτομα. Ἂν ἐγὼ θέλω ν' ἀπολαύω πολλῶν ἀγαθῶν ἐξ ὅσων ἅπασα ἡ γῆ παράγει, πρέπει νὰ ἔχω ἄλλο τι νὰ δώσω ὡς ἀντάλλαγμα, καὶ διὰ νὰ ἀποκτήσω αὐτὸ τὸ ἀνταλλαγμα πρέπει νὰ ἐργάζωμαι. Ἄρα ὅστις θέλει πολλὰ νὰ

ἀπολαύῃ, πρέπει καὶ πολλὰ νὰ παράγῃ, δηλ. πολὺ νὰ ἐργάζηται. Ἑπομένως δ' ὅστις θέλει ν' ἀπολαύῃ χωρὶς νὰ παράγῃ (δηλ. νὰ ἐργάζηται), ὁ τοιοῦτος θὰ εἶναι ἄδικος, ἐκτὸς μόνον ἂν ἔχῃ ἀποτεταμιευμένα πράγματα ἐκ προηγουμένης ἐργασίας ἢ ἐκ κληρονομίας, ἅτινα δύναται νὰ ἀνταλλάσσῃ ὅπως ἀπολαύῃ τῶν ἀγαθῶν.

Ἐκ τούτων κατανοοῦμεν ὅτι αἱ πολλαὶ ἀπολαύσεις ἀπαιτοῦσι πολλὴν παραγωγήν, τοσαύτη δὲ μεταξὺ ἀπολαύσεων καὶ παραγωγῆς ὑπάρχει στενωτάτη σχέσις, ὥστε ἐσχηματίσθη ὁ κανὼν ὁ ῥυθμίζων τὸν βαθμὸν τῶν ἀπολαύσεων παρὰ τοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς ἀτόμοις.

Πᾶς λαὸς καὶ πᾶς ἄνθρωπος τοσοῦτον πρέπει ν' ἀπολαύῃ ὅσον δύναται νὰ παράγῃ.

Ὁ Ἀμερικανός, ὁ Ἄγγλος, ὁ Γάλλος, ἐπειδὴ παράγει πολλὰ καὶ ποικίλα, δύναται πολλὰ καὶ ποικίλα νὰ ἀπολαύῃ, διότι ἔχει τι νὰ δώσῃ ὡς ἀντάλλαγμα αὐτῶν. Ὁ Ἕλλην, ὁ Σέρβος, ὁ Ὀθωμανὸς τοσαῦτα δύναται ν' ἀπολαύῃ ὅσα δύναται νὰ παράγῃ.

Ἐνῷ δὲ ὁ ὀρθὸς λόγος τοιοῦτον ἀνευρίσκει τὸ λογικὸν μέτρον τῶν ἀπολαύσεων, ὁ ἄνθρωπος ἀπ'ἐναντίας συρόμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν τῶν αἰσθήσεων, καθ' ἡμέραν παρεκτρέπεται· καὶ ἀντὶ νὰ ζητῇ ὅσας ἀπολαύσεις τῷ ἐπιτρέπει ἡ ἐργασία του καὶ ἡ παραγωγικὴ ἱκανότης, ἀπερισκέπτως οὗτος παρεκβαίνει τῶν λογικῶν ὁρίων καὶ οὐδεμίαν παραδέχεται πλέον κρίσιν ἱκανὴν νὰ τὸν σταματήσῃ. Ἐκ τούτου τοσαῦται ἐκπηγάζουσιν ἀθλιότητες εἰς τὴν κοινωνίαν, ὥστε δύναταί τις χωρὶς ὑπερβολὴν νὰ βεβαιώσῃ ὅτι τὰ μέγιστα τῶν δεινῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ κανόνος τούτου προέρχονται. Τοσοῦτον δὲ ὀλισθηρὰ καὶ κατωφερὴς εἶναι ἡ ὁδὸς τῶν παντοίων τοῦ βίου ἀπολαύσεων, ὥστε καὶ οἱ σοφοὶ, καὶ οἱ ἀμαθεῖς, καὶ οἱ πεπολιτισμένοι, καὶ

οἱ βάρβαροι παρασύρονται ἐκ τούτου τυφλῶς μεθ' ὅλας τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς φρονήσεως τὰς διαμαρτυρήσεις. Καὶ αὐτὰ δ' ἔτι τὰ ἔθνη ἐφάνησαν παραβιάζοντα τὸν καθολικὸν τοῦτον νόμον τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῆς παραγωγῆς. Εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ Ῥώμη διὰ τῶν κατακτήσεων συνεσώρευσεν ὅλα τοῦ κόσμου τὰ πλούτη, ἅτινα ὅμως ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς παραγωγὴν πλούτου, ἐδαπάνησε πρὸς κορεσμὸν ἀπολαύσεων ἀλόγων καὶ ἀπανθρώπων ἐνίοτε, ἕως ὅτου οἱ πολῖται αὐτῆς διαφθαρέντες ἐξηχρειώθησαν καὶ κατεστράφησαν. Ταὐτὸ ἔπαθε καὶ ἡ Ἱσπανία κατακτήσασα τὸν νέον κόσμον. Συνήθροισεν ὅλον τὸν πλοῦτον τοῦ νέου κόσμου καὶ εἰς τοσοῦτον προέβη ἀπολαύσεων, ὥστε οἱ χωρικοὶ μετεχειρίζοντο ὡς ἁπλῆν τροφὴν τὴν σικολάταν, καὶ ἀντὶ ἄρτου ἔτρωγον τὰ πανδισπάνια (1). Ἀλλ' ἡ παράβασις τοῦ καθολικοῦ τούτου νόμου τῶν ἀπολαύσεων εἰς τὰ ἔθνη, ὡς καὶ εἰς τὰ ἄτομα, ἐπιφέρει παρακμὴν, ἐξαχρείωσιν, καταστροφὴν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ Ἱσπανία παρακμάσασα καταντήσεν ἐπαῖτις, ὅπως καὶ πᾶς ἄνθρωπος εἰς τοιαύτην περίστασιν· ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι εἴς τε τὰ ἔθνη καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἡ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις ἄκριτος ὁρμὴ τιμωρεῖται διὰ οἰκτρᾶς καταπτώσεως καὶ ἐξαχρειώσεως. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θρησκεία ἀνεβίβασαν μέχρις οὐρανοῦ τὴν ἀρετὴν *ἐγκράτειαν*, ἥτις μᾶς διδάσκει τὴν ἔμφρονα τῶν ἀπολαύσεων χρῆσιν, ὡς καὶ τὴν *αὐτάρκειαν*, ἑτέραν ἀντίστοιχον ἀρετὴν, ἥτις μᾶς διδάσκει ν' ἀρκώμεθα εἰς τὰς ἀπολαύσεις ὅσας τὰ μέσα καὶ οἱ πόροι ἡμῶν ἐπιτρέπουσιν.

Ὁ ὀρθὸς λόγος, ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς, ὑπαγορεύει πρὸς τούτοις τὸ μέτρον τῶν ἀπολαύσεων, ὅσας ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ

---

(1) Pane di Spagnia.

κατάστασις ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν. Ἡ φρόνιμος περὶ τοῦ μέλλοντος μέριμνα, ἡ περίσκεψις περὶ τῆς διαρκοῦς μέχρι τέλους τοῦ βίου διατηρήσεως τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν ἀπολαύσεων, ἡ *πρόνοια* τέλος περὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸν φρόνιμον οὐ μόνον τὴν ἐκ τῶν ἀλόγων ὀρέξεων καὶ ἀπολαύσεων ἀποχὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν στέρησιν, ἥτις λέγεται *ὀλιγάρκεια*.

Ἡ *πρόνοια* λοιπὸν περὶ τοῦ μέλλοντος καθιστᾷ ἡμᾶς ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐναρέτους, καὶ ὡς ἄγγελος προστάτης μᾶς διαφυλάττει ἐκ τῆς χαυνώσεως καὶ ἐξαχρειώσεως, κακὰ ἅτινα ἐπιφέρουσιν αἱ ἡδοναί. Αὕτη, ναί, μᾶς ἐμπνέει τὴν ἠθικὴν δύναμιν ὅπως πατάξωμεν κατὰ κεφαλῆς τὸ φόβητρον τῆς πενίας, τῆς ἀθλιότητος καὶ μυρίων ἄλλων κακῶν, ὅσα ἡ ἀφροσύνη τῶν ἀλόγων ἀπολαύσεων συνεπάγεται.

Ἂν βαθύτερον ἐξετάσωμεν τὸν κατὰ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἀλόγων ἀπολαύσεων πόλεμον τῶν φρονίμων, βλέπομεν κατὰ μέτωπον παλαιούσας δύο δυνάμεις, τὴν τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἂν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ἐξέλθῃ νικήτρια ἡ αἴσθησις, ὁ ἄνθρωπος ἀπόλλυται ἢ κλονίζεται νὰ κρημνισθῇ κατὰ βαράθρων ἀχανῶν καὶ ἀτελευτήτων· ἂν δὲ ἐκ τῆς πάλης ταύτης ἐξέλθῃ νικητὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, ὁ ἄνθρωπος σώζεται καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ὁμοίους του. Τούτου ἕνεκα ἐλέγομεν ὅτι πρὸς ἐξάσκησιν τῆς οἰκονομίας ἀπαιτεῖται ἠθικὴ δύναμις, τὴν ὁποίαν διὰ νὰ ἔχῃ τις πρέπει καλῶς νὰ ἀνατραφῇ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν, διότι ἄνευ αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος κατακλύζεται ὑπὸ τῶν ὁρμῶν τῶν παθῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων, καὶ οὐδὲν ἄλλο τέλος προσδοκᾷ, εἰμὴ τὸ παντελὲς ἠθικὸν καὶ οἰκονομικὸν αὐτοῦ ναυάγιον.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ 1936

Β'.

Ἡ ἀνάλωσις καὶ ἡ παραγωγή.

Λεπτομερῶς ἠρευνήσαμεν τὰ περὶ ἐργασίας, καὶ μεγάλως συνεστήσαμεν αὐτὴν τοῖς πᾶσι· διότι διὰ τῆς ἐργασίας δίδομεν χρησιμότητα εἰς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα κατασκευάζομεν διὰ νὰ ἱκανοποιῶσι τὰς ἀνάγκας μας. Ἐν ἄλλαις λέξεσι παρηγάγομεν διὰ νὰ ἀναλώσωμεν. *Ἀνάλωσις* λοιπὸν εἶναι ἡ χρῆσις τὴν ὁποίαν κάμνομεν εἰς τὰ πράγματα, ὅπως θεραπεύσωμεν μίαν ἢ πολλὰς τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν. Ἂν παρηγάγομεν π. χ. ἄρτον, τὸν κατεσκευάσαμεν διὰ νὰ τὸν φάγωμεν, δηλ. διὰ νὰ τὸν ἀναλώσωμεν. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς, ἐνταῦτῳ δὲ καὶ ὁ ὁδηγὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἀνάλωσις. Ὁ ἀναλωτὴς ὑπαγορεύει εἰς τὸν παραγωγὸν τὸ σχῆμα, τὸ εἶδος καὶ τὰς λοιπὰς ἰδιότητας, ἃς ἡ ἀνάγκη ὑπαγορεύει καὶ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἔχῃ τὸ παραγόμενον προϊόν. Ἡ σχέσις αὕτη δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν τῆς οἰκονόμου· διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ οἰκονόμος ὡς καταναλωτὴς λαμβάνει ἀνάγκην νὰ παραγγείλῃ εἰς τὸν παραγωγὸν, βιομήχανον ἢ τεχνίτην, πράγματα, τῶν ὁποίων τὴν κατασκευὴν ὀφείλει νὰ διορίσῃ συμφώνως πρὸς τὴν χρῆσιν, τὸν σκοπὸν, καὶ τὴν ἀνάγκην. Ὅταν, φέρ' εἰπεῖν, ἡ ἀληθὴς οἰκονομία ὑπαγορεύῃ εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν τὴν κατασκευὴν ἐπίπλου ἢ ἐργαλείου, ἢ μηχανῆς, ἢ καὶ οἰκοδομῆς, αὕτη ὡς ἀναλωτὴς, ἀνάγκη σπουδαίως νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς χρήσεως καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, καὶ ἀναλόγως νὰ ὁδηγήσῃ τὸν παραγωγὸν κατασκευαστήν. Ἂν εἰς τοῦτο δὲν προσέξῃ, θὰ ἔχῃ ὡς τιμωρίαν ἐργαλεῖον ἢ ἔπιπλον ἰλαττωματικὸν, μὲ τὸ ὁποῖον κακῶς ἢ καὶ ἀτελῶς θὰ ὑπηρετῆται.

Ἂν δὲ ἡ οἰκοδέσποινα ἦναι παραγωγὸς, δηλ. κατασκευάζῃ τι χρήσιμον, ἀνάγκη καὶ τότε νὰ συμμορφωθῇ ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναλωτοῦ· διότι ἄλλως, παράγουσα πρᾶγμα ἄχρηστον ἢ ἐλαττωματικὸν, κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν πρώτην ὕλην, τὰ ὁποῖα κατέβαλεν εἰς τὴν κατασκευήν.

Ἐκ τούτων καθορῶμεν τὸν στενώτατον σύνδεσμον τῆς παραγωγῆς καὶ ἀναλώσεως, ὅστις καὶ κατὰ ποσὸν μάλιστα ὑπάρχει· διότι ἡ παραγωγὴ ὀλίγον πλειοτέρα κατὰ ποσὸν δύναται νὰ ἦναι τῆς ἀναλώσεως, ἄλλως δὲ πλεονάζουσι τὰ προϊόντα καὶ, μὴ οὔσης ἀναλώσεως, ὑποτιμῶνται. Ὅπως δὲ εἴπομεν περὶ τῆς παραγωγῆς ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος νὰ παραγάγῃ, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀναλώσεως παρατηροῦμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ καταστρέψωμεν ἢ ἀναλώσωμεν οὐδὲ πολλοστημόριον τῆς ὕλης· ἐκεῖνο ὅπερ ἀναλίσκεται εἶναι ἡ χρησιμότης καὶ ἡ ἀξία, ἣν εἴχομεν δώσει εἰς τὸ προϊὸν διὰ τῆς παραγωγῆς.

Παρατηρητέον ὅτι ἡ ἀνάλωσις δύο ἔχει σκοπούς· ἤτοι νὰ καταστρέψῃ μίαν ἀξίαν διὰ νὰ παράξῃ ἄλλην τινα σπουδαιοτέραν,—ὡς ὁ γεωργὸς, ὅστις ἀναλίσκει τὸν σῖτον διὰ τὴν σπορὰν, ὅπως θερίσῃ πολλαπλάσια ποσὰ σίτου, ἢ ὅπως ἡ οἰκοδέσποινα ἀναλίσκει πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείου ἢ ἐπίπλου, ὥστε δι' αὐτοῦ νὰ ἐπιτύχῃ πλειότερον ἐκ τῆς οἰκονομίας κέρδος, καὶ τότε ἡ *ἀνάλωσις* λέγεται *ἀναπαραγωγικὴ*, ἢ *γόνιμος*,—πρὸς ἀντίθεσιν ἄλλου εἴδους ἀναλώσεως, ἥτις γίνεται ἄνευ σκοποῦ ἀναπαραγωγῆς, ὡς εἰς τὰς ἀναλώσεις τῆς πολυτελείας, καὶ τότε λέγεται *ἄγονος ἀνάλωσις*.

Πᾶσα παραγωγικὴ ἀνάλωσις φρονίμως γιγνομένη συντελεῖ ὅπως βελτιώσῃ τὴν παραγωγικὴν ἡμῶν ἱκανότητα· διότι οἱ σπόροι, τὰ ἐργαλεῖα, αἱ μηχαναὶ, αἱ μέθοδοι τῆς τελειοποιήσεως τῆς κατασκευῆς καὶ πλεῖστα ἄλλα δίδουσιν ἐπίτασιν

εἰς τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῆς γῆς, τῆς ἐργασίας, καὶ τοῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς· ἐνῷ ἀπεναντίας πᾶσα ἄγονος ἢ μὴ παραγωγικὴ ἀνάλωσις καταστρέφει τὴν χρησιμότητα τῶν πραγμάτων ἄνευ ἀμέσου παραγωγῆς. Διὰ ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι οὐ μόνον εἰς τὴν παραγωγὴν ἀπαιτεῖται *φειδώ*, *κεφάλαια*, *τελειοποίησις* καὶ *ἐπιστήμη*, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνάλωσιν. Ἡ χρῆσις λοιπὸν τοῦ πλούτου προϋποθέτει τὰς αὐτὰς ἱκανότητας καὶ ἀρετὰς, ὅσας καὶ ἡ ἀπόκτησις αὐτοῦ.

Ἂν ἐμβριθέστερον παρατηρήσωμεν τὰ ἐν τῇ φύσει γινόμενα θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἐκ τῆς ἀναλώσεως γίνεται ἡ παραγωγή. Ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἂν δὲν φθαρῇ δὲν γίνεται ἡ παραγωγὴ πλειόνων κόκκων. Ὁ χόρτος ξηραίνεται διὰ νὰ μείνωσι πλειότεροι σπόροι καὶ βλαστήσωσι πλειότερα. Ἡ βοῦς ἀναλίσκει ἑαυτὴν παρέχουσα κατ' ἔτος ἀνὰ ἕνα μόσχον, μέχρις οὗ ἡ βαθμιαία φθορὰ φέρει τὸν θάνατον. Ὁ ἄνθρωπος τέλος εἶναι ἐν τῇ νεότητί του πλήρης ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἀναλίσκει κατ' ὀλίγον ὅπως μεταδώσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὰ νεογνά του μέχρις ὅτου ἡ τοιαύτη τῆς ζωτικότητος ἀνάλωσις φέρει τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο οἱ φιλόσοφοι ἐμόρφωσαν τὸ ἀξίωμα ὅτι *ἐκ τοῦ θανάτου γεννᾶται ἡ ζωή*. Ὁ πάνσοφος οὕτω διωργάνωσε τὰ πάντα, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ νὰ τελῆται παραγωγὴ ἄνευ ἀναλώσεως.

Ἐπὶ τῆς ἀναλώσεως λοιπὸν παντὸς πράγματος πρέπει νὰ προΐσταται ἡ *πεφωτισμένη* διάνοια· ὁ *ἀληθὴς σκοπός*· ὁ *ὑπολογισμὸς* τῆς θυσίας μιᾶς κεκτημένης ἀξίας πρὸς ἀπόκτησιν πλειοτέρων ἀξιῶν· ἡ *φρόνησις* καὶ ἡ *ἠθική*, ἡ ἀναχαιτίζουσα τὰς ἀτάκτους ὀρέξεις τὰς ὠθούσας ἡμᾶς ἀπαύστως πρὸς ἀγόνους ἀναλώσεις.

Γ'.

Σκοπὸς ἀναλώσεων καὶ εἴδη αὐτῶν.—Αἱ βοήθειαι τῆς καταστατικῆς ἐπιστήμης.

Εἴδομεν ἐν γένει ὅτι διὰ τῆς ἀναλώσεως ἑνός τινος πράγματος ἀνταλλάσσομεν τὴν χρησιμότητα ἣν καταςρέφομεν, ἐπ' ἐλπίδι ἐπιτυχίας ἄλλης χρησιμότητος μεγαλειτέρας, καὶ οὗτος εἶναι, ὡς ἀπεδείξαμεν, ὁ νόμος τοῦ σύμπαν τος.

Ἡ ἀνάλωσις πολλάκις δὲν εἶναι ἡ ὁλοσχερὴς καταστροφὴ τῆς χρησιμότητος, ἀλλὰ μέρους μόνον αὐτῆς. Ἂν χιτὼν ἐκ βάμβακος ἠναλώθη ὡς χιτὼν, ἔχει ὅμως καὶ δευτέραν χρῆσιν ὡς ῥάκος πρὸς κατασκευὴν χάρτου. Ἂν τὸ ξύλον ἐκάη, ἡ τέφρα αὐτοῦ δύναται νὰ ἦναι χρήσιμος διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σάπωνος. Αἱ πολυειδεῖς δὲ χρησιμότητες τῶν πραγμάτων ἐνδιαφέρουσι τὰ μέγιστα τὴν οἰκονόμον· διότι πολλάκις ἀπορρίπτονται πράγματα ὡς ἄχρηστα, τῶν ὁποίων ἡ πώλησις ἠδύνατο νὰ παράσχῃ κέρδος, ἔστω καὶ μικρόν.

Ἡ ἀνάλωσις πιθανὸν νὰ ἦναι τῆς ἐργασίας ἢ τοῦ κεφαλαίου ἢ ἀμφοτέρων τούτων. Ὁ λεπτουργὸς ἀναλίσκων μιᾶς ἡμέρας ἐργασίαν καὶ τρεῖς σανίδας διὰ τὴν κατασκευὴν μιᾶς τραπέζης, ἂν ἡ τράπεζα ἦναι καλῶς κατεσκευασμένη, θέλει ἐκ τῆς πωλήσεως ἀποζημιωθῆ διά τε τὴν ἀνάλωσιν τοῦ ἡμερομισθίου καὶ διὰ τὴν τῶν σανίδων. Οὕτως, ὅταν τις ἐκμισθώνῃ ἐργάτας διὰ νὰ ἐργασθῶσι δι' αὐτὸν, ἀνάγκη νὰ προσέξῃ ὥστε ἡ ἀναλισκομένη ἐργασία νὰ γίνηται παραγωγική. Εἰς τοιαύτην δὲ περίστασιν πλειότερον ἀξίζει ἡ ἐπιστασία τοῦ οἰκοδεσπότου παρὰ ἡ ἐργασία του.

Τὰ πράγματα ἐξ ἰδίας αὐτῶν ἰδιότητος ὑπόκεινται εἰς φθορὰν, εἴτε ἀφ'ἑαυτῶν συνήθως, εἴτε ἐξ ἁπλῆς τύχης, οἷον πυρκαϊᾶς, κτλ. Αἱ προμήθειαι τῶν τροφίμων φθείρονται, τὰ λαχα-

νικὰ μαραίνονται, τὸ κρέας σήπεται, τὰ μέταλλα ὀξυδοῦνται (σκωριάζουσι), τὰ πλεῖστα τῶν πραγμάτων ἀλλοιοῦνται διὰ τῆς θερμότητος ἢ τοῦ ψύχους, τῆς ὑγρασίας ἢ τοῦ καύσωνος. Ἐφ' ὅλων τούτων ὁ ἄγρυπνος ὀφθαλμὸς τῆς οἰκοδεσποίνης πρέπει νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ νὰ προλαμβάνῃ τὴν φθοράν.

Ἡ ἀνάλωσις εἶναι ὁτὲ μὲν ταχεῖα, ὁτὲ δὲ βαθμιαία, καὶ τότε διὰ τὴν βαθμιαίαν ἀνάλωσιν πληρονόμεθα ποσόν τι ἀποζημιώσεως ἕνεκα τῆς χρήσεως. Ἂν μεταχειρίσθην ξένην μηχανὴν ἐπὶ παραδείγματος, διὰ τὴν βαθμιαίαν αὐτῆς φθορὰν (τριβὴν ὡς λέγεται κοινῶς), ὀφείλω φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀποζημίωσιν ἀνάλογον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην.

Ἡ ἐτησία ἀνάλωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὰ διάφορα πράγματα, ἅτινα ἀναλίσκει πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς καὶ ὅπως ἐπιτύχῃ ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας κάτι πλειότερον τῶν ἀναλωθέντων. Διὰ τῆς ἐτησίας δὲ ἢ ἡμερουσίου ἀναλώσεως παρεστήσαμεν τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐργασίας, ἤτοι τὸν μισθόν.

Δύο λοιπὸν μεγάλους σκοποὺς ἐπιδιώκει ἡ ἀνάλωσις ἁ. τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ β'. τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐπιθυμιῶν. Καὶ ἡ μὲν ἀναπαραγωγὴ εἶναι ἡ ἀνάλωσις πρὸς νέαν παραγωγήν, ἥτις ἐφαρμόζεται ἐν γένει εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ὁ γεωργὸς ἀναλίσκει σπόρους, λιπάσματα, μισθοὺς, ἐργαλεῖα διὰ νὰ παραγάγῃ τὴν νέαν συγκομιδὴν, ἐκ τῆς ὁποίας οὐ μόνον τ' ἀναλωθέντα θέλει ἀποκτήσει, ἀλλὰ θέλει ἀποζημιωθῆ καὶ διὰ τοὺς τόκους τῶν κεφαλαίων του καὶ διὰ τοὺς κόπους του· ὁ ὑφάντης ἀναλίσκει βάμβακα, ἐργαλεῖα, μισθοὺς διὰ νὰ παραγάγῃ ὕφασμα, τὸ ὁποῖον πωλούμενον θέλει τῷ πληρώσει πάσας τὰς ἀναλώσεις, τοὺς τόκους καὶ τὰς λειτουργίας του.—Κατὰ τὸ ἕτερον δὲ εἶδος τῶν ἀναλώσεων τῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἡμῶν, τὴν ὁποίαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὠνομάσαμεν

ἄγονον ἀνάλωσιν, καταστρέφονται τὰ πράγματα ἐντελῶς ἄνευ ἐλπίδος ἀναπαραγωγῆς, ἀλλὰ πρὸς ἁπλῆν τέρψιν. Αἱ πρὸς τέρψιν δὲ ἄγονοι ἀναλώσεις εἰσὶ πολλαὶ καὶ ποικίλαι, περὶ τῶν ὁποίων ἐν οἰκείῳ τόπῳ δέον νὰ ὁμιλήσωμεν ἐκτενῶς, καθόσον ἐξ αὐτῶν θέλομεν πορισθῆ τοὺς περὶ δαπανῶν κανόνας.

Δέον ἤδη ἐν παρόδῳ νὰ διαλάβωμεν περὶ βοηθητικῆς τινος ἐπιστήμης εἰς τὴν οἰκονομίαν, τῆς ὁποίας εἰς τὸ ἑξῆς θὰ λάβωμεν τὴν ἀνάγκην διὰ νὰ ῥυθμίζωμεν τὰς ἀναλώσεις καὶ δαπάνας οὐ μόνον τοῦ οἴκου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπικρατειῶν· αὕτη δὲ εἶναι ἡ καταστατικὴ (statistique), δηλ. ἡ ἐπιστήμη τῶν φυσικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων ἐκπεφρασμένων δι' ἀριθμῶν. Διὰ τῆς γλώσσης τῶν ἀριθμῶν ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἐκφράζει τὴν κατάστασιν τῶν φυσικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀριθμοὶ εἰσὶν ἀκριβεῖς, διὰ τοῦτο τὰ συμπεράσματα τῆς καταστατικῆς εἰσὶ θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα. Ἡ καταστατικὴ εἶναι ὁ δεξιὸς βραχίων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς οἰκιακῆς· διότι ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἀριθμῶν αὐτῆς ἐξάγονται ἀσφαλῶς τὰ καλὰ ἢ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν οἰκονομικῶν μέτρων, ἅτινα ἡ οἰκοδέσποινα ἔλαβε πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ οἴκου. Οὕτω ἡ οἰκοδέσποινα π. χ. παρατηρεῖ ὅτι κατὰ μῆνα δαπανᾷ εἰς ἄρτον γρ. 160. Τὸ ποσὸν τοῦτο θεωρεῖ ὑπερβολικὸν διὰ τὴν μικρὰν οἰκογένειάν της καὶ ἐπιμένει νὰ μειώσῃ αὐτό, χωρὶς ὅμως νὰ στερήσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἄρτου. Μηχανᾶται δὲ νὰ ἀγοράζῃ ἄρτον τῆς παρελθούσης ἡμέρας, τὸν ὁποῖον ἀγοράζει εὐνότερον κατὰ 10 παράδες τὴν ὀκᾶν, καὶ ἡ ἀνάλωσις γίνεται σχεδὸν κατὰ ἓν τρίτον ὀλιγωτέρα. Τοιουτοτρόπως δ' οἰκονομεῖ ἐκ μὲν τῆς τιμῆς 20 γρ., ἐκ δὲ τοῦ ποσοῦ ὡς ἔγγιστα ὀκάδ. 20 ἕως 25, αἵτινες φέρουσι γρ. 40 ἕως

50, ὑπολογιζομένης τῆς ὀκάδος πρὸς 2 γρόσια καὶ οὕτω κατορθοῖ νὰ καταβιβάσῃ τὴν δαπάνην ἀντὶ 160 εἰς 100, ἢ καὶ 90 γρ. χωρὶς νὰ στερήσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀναγκαίου ἄρτου. Εἰς τὸ θετικὸν τοῦτο συμπέρασμα ὡδήγησεν αὐτὴν ἡ καταστατικὴ τῶν μηνιαίων ἀναλώσεων καὶ δαπανῶν τοῦ ἄρτου, διότι παρετήρησεν εἰς τοὺς λογαριασμούς της ὅτι ἡ ἀνάλωσις περιεστρέφετο ἀκριβῶς εἰς ὀκάδ. 80 κατὰ μῆνα, καὶ ἡ δαπάνη ἀνὰ 2 γρ. εἰς 160 γρ. Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης κατεβίβασε τὴν μὲν ἀνάλωσιν εἰς 60 ἢ 55 ὀκάδ. καὶ ἐμείωσε τὴν δαπάνην κατὰ 10 παράδες τὴν ὀκᾶν. Εἰς τὴν νέαν δὲ ταύτην τάξιν ἡ καταστατικὴ κατὰ μῆνα ἀποδεικνύει τρανῶς ὅτι τὸ οἰκονομικὸν αὐτῆς μέτρον ἦτο ἐπιτυχὲς καὶ κερδοφόρον.

Διὰ νὰ δρέψῃ δ' ἡ οἰκοδέσποινα ἁπάσας τῆς καταστατικῆς ἐπιστήμης τοὺς καρποὺς ἀνάγκη νὰ βαστᾷ τακτικὰ κατάστιχα, διότι ἐκ τῶν ἀριθμῶν τῶν ἀναλώσεων καὶ δαπανῶν ὁδηγεῖται ποῖα ποσὰ δύναται νὰ μειώσῃ διὰ νὰ φέρῃ τὸν ἐτήσιον λογαριασμόν της εἰς ἰσορροπίαν.

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξεθέσαμεν καταστατικὸν πίνακα τῆς ἀναλώσεως τοῦ χρόνου διὰ τὸ πεντηκονταετὲς διάστημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ αὐτοῦ δ' ἐξηγάγομεν τὰ συντελοῦντα ἡμᾶς λογικὰ συμπεράσματα πρὸς τὸν σκοπόν. Ἀκολούθως θέλομεν φέρει καὶ ἄλλους περὶ ἀναλώσεων πίνακας, καὶ ἄλλους ἔτι περὶ δαπανῶν, ὅπως διττῶς ἐξ αὐτῶν ἡ οἰκοδέσποινα ὠφεληθῇ, δηλ. δρέψῃ τὰ ἐκ τῶν ἀριθμῶν συμπεράσματα ὡς θετικοὺς διανοητικοὺς καρποὺς, καὶ ταὐτοχρόνως ἐκ τῶν τύπων μάθῃ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία νὰ συντάττῃ τοιούτους πίνακας χρησιμωτάτους διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς μέτρων καὶ σκέψεων.

Ἀναλώσεις παραγωγικαὶ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. — Κανόνες περὶ αὐτῶν.

Εἴδομεν ὅτι πᾶσα παραγωγικὴ ἀνάλωσις προτίθεται διὰ τῆς φθορᾶς κεφαλαίου ἢ ἐργασίας νὰ παραγάγῃ προϊὸν ἢ ἀξίαν ἢ χρησιμότητα μεγαλειτέραν, ὅσον τὸ δυνατὸν, ἐκείνης τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ ἀναλωθὲν κεφάλαιον, ἢ ἡ ἐργασία.

Ἡ παραγωγικὴ ἀνάλωσις, ὡς καὶ ἡ παραγωγὴ αὐτὴ, ἀπαιτεῖ ἱκανότητας, ὑπολογισμὸν, σοφίαν, ὅπως ἐξ αὐτῆς παραχθῇ τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ περίσσευμα τῆς ἀξίας τῶν ἀναλωθέντων πρὸς τὴν τῶν παραχθέντων. Αἱ τοιαῦται ἰδιότητες διὰ τὴν ἄγονον ἀνάλωσιν οὐὲν ἀπαιτοῦνται, διότι ἡ χρῆσις, φέρ' εἰπεῖν, φορέματος δὲν ἔχει τι ἄξιον λόγου.

Ἡ φρόνησις ἕνα καθολικὸν νόμον ἀνευρίσκει εἰς τὴν ἀναπαραγωγὴν, ὅστις διατυποῦται οὕτω·

Ἀνάλωσον ἥττονα ἵνα παραγάγῃς πλείονα·

ἤγουν, ἀνάλωσον ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον διὰ νὰ παραγάγῃς ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερον. Ὁ γενικὸς οὗτος νόμος τοσοῦτον καθολικὴν ἐφαρμογὴν ἔχει, ὥστε οὐδεμία τάξις ἀνθρώπων δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἐξαιρεῖται αὐτοῦ, πολὺ δὲ ἧττον ἡ οἰκοδέσποινα, ἥτις διὰ τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ὀφείλει μετὰ πλείστης ἐπιμελείας νὰ μανθάνῃ πᾶν ὅ,τι τὴν καθιστᾷ τελειοτέραν εἰς τὰς ἐν τῷ οἴκῳ λειτουργίας.

Ἐκ τοῦ καθολικοῦ τούτου νόμου ἐκπηγάζουσιν οἱ μερικοὶ περὶ παραγωγικῆς ἀναλώσεως κανόνες, οἱ ἀναφερόμενοι εἴς τε τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ἐργασίαν. Ἄλλως τε ἡ παραγωγικὴ ἀνάλωσις ἐκτὸς τῶν κανόνων, διευθύνεται εἰς τὰς

ποικίλας τῆς πρακτικῆς ὁδοὺς καὶ ὑπὸ τῆς περιεσκεμμένης μελέτης τῆς καταστατικῆς, τῆς ὀρθοφροσύνης, τῆς πείρας, καὶ τῆς ἱκανότητος. Τὰ προτερήματα ταῦτα πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς τὸ ἔργον του. Αἱ γενικαὶ δὲ περὶ οἰκονομίας ἰδέαι καθιστῶσιν αὐτὸν ἀείποτε ἱκανὸν νὰ ῥυθμίζῃ τὰς περὶ παραγωγικῆς ἀναλώσεως σκέψεις του.

Μερικοὶ περὶ παραγωγικῆς ἀναλώσεως κανόνες.

Κανὼν Α'. Ἀνάλωσον ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον κεφάλαιον διὰ νὰ παραγάγῃς τι.—Ὅτις δαπανᾷ 100 γρ. διὰ νὰ παραγάγῃ πρᾶγμα ἀξίας 180 ἢ 200 γρ., ὁ τοιοῦτος ἄριστα ἐφαρμόζει τὸν κανόνα τοῦτον. Ὁ γεωργὸς διὰ νὰ σπείρῃ ἓν στρέμμα γῆς, ἂν ἀντὶ ἑνὸς κοιλοῦ σπόρου ἀναλώσῃ μόνον τὸ ἥμισυ κοιλὸν, κερδαίνει· διότι πρὶν θερίσῃ κερδαίνει $^1/_2$ κοιλὸν σίτου κατὰ στρέμμα. Οἱ οἰκονομολόγοι ἀναφέρουσιν ἐκπληκτικὸν παράδειγμα πλούτου ἐκπηγάζοντος ἐκ τῆς φρονίμου τοῦ κανόνος τούτου ἐφαρμογῆς. Εἰς τὴν Σινικὴν ἀντὶ νὰ σπείρωσι διὰ τῆς χειρὸς ῥίπτοντες τὸν σπόρον, φυτεύουσιν αὐτὸν διὰ μηχανῆς, ἐξ οὗ τοσαύτη προκύπτει οἰκονομία, ὥστε διὰ τοῦ οἰκονομουμένου σπόρου δύνανται νὰ τραφῶσι 30 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι. Καὶ νῦν ἅπασα σχεδὸν ἡ Εὐρώπη δὲν σπείρει τὰ σιτηρὰ, ἀλλὰ τὰ φυτεύει διὰ τῆς μηχανῆς καλουμένης δρὶλλ (Drill). Θεωρήσατε τὰς ἀτέχνους ἑστίας, ὅπου καίοντες ξύλα, μόλις τὸ $^1/_{10}$ τῆς θερμότητος ἀπολαμβάνομεν, τὰ δὲ $^9/_{10}$ ἀναλίσκονται ματαίως.

Ἂν τὸν παρόντα κανόνα ἐφαρμόσωμεν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, θὰ εὕρωμεν θησαυροὺς γνώσεων καὶ οἰκονομίας ἀνεξαντλήτους εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἀναλώσεων τοῦ οἴκου.

Ἡ καυστικὴ ὕλη τοῦ μαγειρείου, ἡ μαγειρικὴ ἅπασα, ἡ φωταγωγία, ὁ ἱματισμὸς καὶ πάντα σχεδὸν τῆς οἰκιακῆς ἀναλώσεως τὰ ἀντικείμενα ὑπόκειται εἰς τὸν πολύτιμον τοῦτον κανόνα. Ἐν τούτῳ ἔγκειται τὸ ἀπόκρυφον τῆς εὐζωΐας, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ πεπαιδευμένος καὶ πεπειραμένος οἰκονόμος δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ. Διὰ τοῦτο βλέπομεν καθ'ἡμέραν εἰς τὴν κοινωνίαν τοὺς μὲν νὰ εὐζωῶσι διὰ μικρῶν ἀναλώσεων, τοὺς δὲ διὰ τῶν αὐτῶν δαπανῶν νὰ κακοζῶσι.

Κανὼν Β'. — Ἀνάλωσον τὴν εὐωνοτέραν ὕλην πρὸς παραγωγήν. — Ὁ κανὼν οὗτος γίνεται διὰ πάντα ἄνθρωπον θέμα σκέψεως, διότι βοηθούμενος ὑπὸ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, κατασκευάζει ἐξ εὐτελῶν ὑλῶν τὰ καλλίτερα τεχνήματα. Οὕτω πως ἐπετεύχθη ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν καὶ ἡ εὐωνία. Ὁ κανὼν ἔχει ἐφαρμογὴν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, καλῶς ἐννοουμένου μόνον ὅτι ἡ εὐωνία τῆς ὕλης δὲν πρέπει νὰ παραβλάπτῃ τὴν ποιότητα τοῦ παραχθησομένου πράγματος· διὰ τοῦτο τὸ ἰσχνὸν κρέας, καί τοι εὔωνον, εἶναι ἀσύμφορον πρὸς τροφήν.

Κανὼν Γ'. — Ἀνάλωσον ἅπασαν τὴν χρησιμότητα τῶν πραγμάτων ὅσα μετεχειρίζεσαι. — Τοῦ πολυτίμου τούτου κανόνος ἔχει ἀνάγκην οὐ μόνον ἡ βιομηχανία, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία. Ἀφοῦ μετεχειρίσθης ἅπασαν τὴν θερμότητα τῶν καέντων ξύλων, χρησιμοποίησον τὴν ἐκ τούτων προκύψασαν τέφραν (στάκτην). Ἀφοῦ ἐκθλίψῃς ἐκ τῶν ἐλαιῶν ἅπαν τὸ ἐν αὐταῖς ὑπάρχον ἔλαιον, τὰ στέμφυλα μεταχειρίσθητι ὡς ὡραίαν καυστικὴν ὕλην. Ταὐτὸ ποίησον καὶ διὰ τὴν ἔκθλιψιν τοῦ ἐλαίου ἐκ τῶν ἀμυγδάλων, τῶν καρύων, τοῦ λίνου, καὶ τῶν τοιούτων, μὲ τὰ στέμφυλα τῶν ὁποίων παχύνουσιν οἱ κτηνοτρόφοι τὰ ζῶά των. Τοῦ κανόνος τούτου διάσημον παρέχουσιν ἡμῖν παράδειγμα οἱ βιομήχανοι, οἵτινες ἐκ τῶν κεράτων τῶν κερασφόρων ζώων κα-

τασκευάζουσι κτένια, διαφανεῖς ὑέλους, λαβίδας μαχαιρῶν, ἐκ δὲ τοῦ ζωμοῦ αὐτῶν σάπωνα, καὶ ἐκ τῆς κόνεώς των λιπάσματα.

Ἐπειδὴ ἡ ἐργασία ἀποκτᾶται, ὡς εἴδομεν, διὰ δαπάνης τινός, ὅπως καὶ τὸ κεφάλαιον, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ γνωρίζωμεν τοὺς περὶ ἀναλώσεως αὐτῆς κανόνας, ὅπως καθίσταται μᾶλλον παραγωγική. Καὶ ἐνταῦθα ὁ καθολικὸς τῆς ἀναλώσεως τῶν κεφαλαίων νόμος ἔχει κῦρος διατυπούμενος ὡς ἑξῆς·

Ἐργάσθητι ὀλιγώτερον διὰ τὰ παραγάγῃς πλειότερον, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, ἀνάλωσον ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέραν ἐργασίαν διὰ νὰ παράγῃς ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερα ἔργα. Τὸν νόμον τοῦτον ὡς καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ παιδία προσπαθοῦσι νὰ ἐφαρμόσωσι, πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ βιομήχανοι, οἱ οἰκονόμοι καὶ οἱ ἐπιστήμονες.

Ἐκ τοῦ νόμου τούτου ἐκπηγάζουσιν οἱ *μερικοὶ περὶ τῆς ἀναλώσεως τῆς ἐργασίας κανόνες*.

Α'. Μὴ ἀναλώσῃς πλειοτέραν τοῦ δέοντος ἐργασίαν πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου τινός. — Ἐπειδὴ ἡ ἐργασία ἀείποτε ἀξίζει χρήματα, πᾶσα ματαία δαπάνη ἐργασίας εἶναι ἀπώλεια χρημάτων. Ὁ κανὼν οὗτος ὁδηγεῖ τὴν οἰκοδέσποιναν εἰς τὸ νὰ μὴ ἦναι ὑπερβολικὴ εἰς τὴν καθαριότητά της· ὅπερ ἀποβαίνει οὐ μόνον ματαιοπονία ἐπιζήμιος, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀχληρά. Πόσας κυρίας δὲν εἴδομεν νὰ γίνωνται ὀχληραὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν των διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς καθαριότητος δῆθεν τῶν πατωμάτων, τοῦ ἱματισμοῦ κτλ! Ὅστις δὲν κατανοήσῃ καλῶς τὸν κανόνα, ἴσως ἑρμηνεύσει αὐτὸν πρὸς ὄφελος τῆς ἀργίας καὶ ὀκνηρίας, ἢ καὶ μεμφθῇ αὐτὸν ὡς μὴ ἐνθαρρύνοντα τὴν καθαριότητα. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἡ ματαιοπονία εἶναι πολλαπλῆ ζημία· διότι χορηγοῦντες πολλὴν ἐργασίαν ματαίως, καθυστεροῦμεν αὐτῆς ἐξ ἄλ-

λου μέρους, ὅπου ἦτο ἀναγκαία. Αἱ ὧραι τῆς ἐργασίας εἰσὶ μεμετρημέναι, ὥστε ἂν ματαίως δαπανήσωμεν μίαν ὥραν, θὰ μᾶς λείψῃ ἀπὸ ἄλλην ἐργασίαν σπουδαίαν.

Β'. Μὴ ἀναλώσῃς ὀλιγωτέραν τοῦ δέοντος ἐργασίαν πρὸς παραγωγὴν ἔργου τινός.—Ἡ ἀνεπαρκὴς ἐργασία πρὸς κατασκευὴν ἔργου τινος παράγει πράγματα οὐ μόνον ἀτελῆ, ἀλλὰ καὶ δαπανηρά· διότι φθειρόμενα καθ' ἑκάστην ἀπαιτοῦσι διόρθωσιν. Τὸν κανόνα τοῦτον καταπατοῦσιν οἱ ὀκνηροὶ τεχνῖται καὶ αἱ ἐπιπόλαιοι οἰκοδέσποιναι, ὅσαι εἴτε ἐξ ὀκνηρίας, εἴτε ἐξ ἐπιδείξεως ταχείας ἱκανότητος, ἐκτελοῦσι τὰς ἐργασίας των πάντοτε ἡμισείας. Ὅπου δὲ ἐργάζονται πολλοί, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ἐργατῶν μᾶς στερεῖ τῶν μεγάλων πλεονεκτημάτων τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ἀναγκαζομένου τοῦ αὐτοῦ ἐργάτου νὰ ἐκτελῇ διαφόρους καὶ ποικίλας ἐργασίας πρὸς σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν τῆς διαχειρίσεως τῶν ὑποθέσεων. Ταὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ ὑπηρεσίαν τοῦ οἴκου, ὅπου ὑπάρχουσι πολλαὶ ὑπηρεσίαι ἀνατεθειμέναι εἰς μίαν ὑπηρέτριαν.

Γ'. Μὴ ἀναλώσῃς βαρύτιμον ἐργασίαν εἰς μικροῦ λόγου ἔργα. — Εἴδομεν ὅτι πᾶν ἔργον ἀπαιτεῖ ἐξιδιασμένην τινὰ ἐργασίαν μετὰ ἱκανότητος ἀναλόγου. Ἐκ τούτου ἐκανονίσθη καὶ ἡ τιμὴ τοῦ μισθοῦ, ἄρα ὅστις μεταχειρίζεται τὸν ἄριστον ῥάπτην ἢ ὑποδηματοποιὸν διὰ νὰ διορθώσῃ ἓν φόρεμα ἢ ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων σφάλλει εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ ζημιόνεται. Τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν διακυμαίνονται ἀπὸ 12 μέχρι 25 γροσίων, ὅθεν κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας ζήτησον καὶ τὸν ἐργάτην. Διὸ ἡ οἰκοδέσποινα δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζηται τὴν ἐπιτηδείαν ὑπηρέτριαν εἰς τὰς χονδροειδεῖς τοῦ οἴκου ὑπηρεσίας, ἀλλὰ τὴν μᾶλλον εὔωνον, διότι εἰς τοιαῦτα ἔργα δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη ἱκανότης.

Δ'. Μὴ ἀναλώσῃς ἄτεχνον ἐργασίαν εἰς βαρύτιμα πράγ-

ματα. — Ὅταν ἔχῃς φόρεμα βαρύτιμον, μὴ δώσῃς αὐτὸ εἰς ἀνεπιτήδειον ῥάπτην νὰ τὸ ῥάψῃ. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου φέρει ζημίαν· διότι καταστρέφεται ἡ πρώτη ὕλη δι' ἔλλειψιν ἱκανότητος τοῦ τεχνίτου ἢ τοῦ ἐργάτου.

Ε'. Ἀνάλωσον χρησίμως καὶ ἐντελῶς τὴν ἀγορασθεῖσαν ἐργασίαν.—Ἀνεφέραμεν τὸ ἀξίωμα ὅτι ὁ χρόνος εἶναι χρήματα. Ἂν π. χ. ἠγόρασες ἀντὶ 24 γρ. τὴν ὀκτάωρον τοῦ ἐργάτου ἐργασίαν, καὶ ἂν ἁρμοδίως δὲν εἰργάσθη ἐπὶ μίαν ὥραν ἢ ἂν κακῶς ἢ ἀχρήστως εἰργάσθη, τότε προσγίνεται πραγματικὴ ζημία τριῶν γροσίων κτλ. Ἡ φθορὰ καὶ σπατάλη τῆς ἐργασίας προέρχεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπιστασίας, τάξεως καὶ ἐργαλείων καταλλήλων. Διὰ τοῦτο ἐπιστάτησον μόνος τὴν ἐργασίαν σου· διότι οὐδεὶς κάλλιον σοῦ ἐνδιαφέρεται εἰς τὰς ὑποθέσεις σου. Ἔχε δὲ τάξιν εἰς τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν· διότι χάνεται χρόνος πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν ἐν ὥρᾳ χρήσεως. Διόρθωσον τὸν οἶκον, τὰ σκεύη καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς ἀνάγκης· διότι διὰ τῶν παρεφθαρμένων προσγίνεται ζημία καὶ πολλάκις φθορά.

Μετὰ τῶν κανόνων τῆς ἀναλώσεως τῆς ἐργασίας στενῶς συνδέεται καὶ ἡ ἀνάλωσις τοῦ χρόνου, ὅστις εἶναι ἡ διάρκεια τῆς ἐργασίας, ἑπομένως δὲ νομίζομεν περιττὸν νὰ εἴπωμέν τι περὶ τούτου.

Ε'.

Ἄγονοι ἀναλώσεις πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς καὶ πρὸς τέρψιν.

Καρόνες περὶ αὐτῶν.

Αἱ ἀναλώσεις αἱ μὴ συντελοῦσαι ἀμέσως πρὸς παραγωγὴν λέγονται *ἄγονοι*, καίτοι συντείνουσαι πρὸς τὴν σωματικὴν

ἡμῶν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἡμῶν τελειότητα. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἄλλοτε εἴπομεν, εἶναι τριπλῆς φύσεως, ἑπομένως καὶ αἱ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ἀναλώσεις εἰσὶ τριῶν εἰδῶν. Αἱ μὲν πρὸς τέρψιν τῶν αἰσθήσεων ἀναλώσεις ἀποβλέπουσιν οὐ μόνον τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὖ ζῆν, αἱ δὲ ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ ἀφορῶσι τὴν θεραπείαν τῶν ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν ἀναγκῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος.

Αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς κυρίως περιστρέφονται εἰς τὴν τροφὴν, τὸν ἱματισμὸν, καὶ τὴν κατοικίαν, αἱ δὲ τοῦ εὖ ζῆν εἰς τὴν ἄνετον καὶ ὅσον οἷόν τε ἄφθονον θεραπείαν αὐτῶν.

Πολυτρόπως ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς κατὰ τοὺς πόρους καὶ κατὰ τὰς ἠθικὰς ἀρχάς του, ποικίλλονται δὲ αἱ ἀνάγκαι καὶ τὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν μέσα τοσοῦτον, ὥστε δι' ἕκαστον ἄνθρωπον ὑπάρχει ἰδιαιτέρα τις ἀναλογία μεταξὺ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν κατὰ τὴν κατάστασιν, τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀτόμου ἀνάπτυξιν, ὥστε θὰ ἦτο δύσκολον ἐνταῦθα νὰ ὁρίσωμεν τὸ ποσὸν τῶν ἀναλώσεων, αἵτινες εἰσὶ κατάλληλοι καὶ λογικαὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἰατρὸς τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἐξεθέσαμεν τὸν περὶ χρόνου καταστατικὸν πίνακα, ἀναφέρει ἕτερον περὶ ἀναλώσεως τῶν τροφῶν καὶ ποτῶν πίνακα εἰς τὸ πεντηκονταετὲς διάστημα τῆς ζωῆς κατὰ μέσον ὅρον. Ἰσχυρίζεται δ' ὅτι καταναλίσκει πᾶς ἄνθρωπος ἐντὸς 50 ἐτῶν ἡλικίας.

ἄρτον	λίτρας	Γαλλικὰς	70,000
κρέας	»	»	20,000
λαχανικὰ	»	»	5,000
ποτὰ διάφορα ἔπιε		»	32,000

Ἐκ τούτων συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἄνθρωπος

ἀναλίσκει κρέας τὸ $^1/_4$ ἔγγιστα τοῦ ἄρτου καὶ λαχανικὰ τὸ $^1/_4$ τοῦ ἀναλισκομένου κρέατος· πίνει δὲ τὸ ἥμισυ βάρος τοῦ ἄρτου.

Ἡ στερεὰ τροφὴ τῶν κεκλεισμένων ἀνθρώπων, ὡς τῶν φυλακισμένων, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ κατὰ πολὺ τὰς 25 οὐγγίας (250—300 δρ.) ἐνῷ τῶν ἐργαζομένων καὶ κινουμένων ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ ποσὸν τοῦτο, ὡς παρετήρησαν σοφοὶ ἰατροί.

Ὁπωσδήποτε δὲ καὶ ἂν ἀναλίσκωμεν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν, πρέπει νὰ τηρῶμεν τοὺς ἑξῆς κανόνας.

Κανὼν ἀ. — Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς ἀναλίσκον ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον κατὰ τὸν βαθμὸν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ζωῆς. Ὁ κανὼν οὗτος διορθοῖ πολλὰς ἡμῶν ἀπατηλὰς ἰδέας, αἵτινες συνοψίζονται οὕτω. Μὴ ἀγοράζῃς πλειότερον τῶν ὅσων ἀπολύτως ἔχεις ἀνάγκην, διότι τὸ πλειότερον ἐκείνου τοῦ ἀναγκαιοῦντος ἀναλίσκεται καὶ τοῦ ἀγόνου ἀγονώτερον. Ἂν π. χ. δύο ὀκάδων κρέας καθ' ἡμέραν ἔχῃς ἀνάγκην, μὴ ἀπαιτήσῃς, ἢ μᾶλλον μὴ ἀγοράσῃς δύο καὶ τέταρτον, διότι τὸ $^1/_4$ ἐκεῖνο ἀπόλλυται. Τὰ ἐν τῷ οἴκῳ ἀναλισκόμενα συνήθως φθείρονται ὁλοσχερῶς καὶ ταχέως, ἑπομένως πολλὰ εἴδη περισσεύοντα εἶναι φθορὰ ἐντελής. Εἰς τὰς προμηθείας τοῦ οἴκου, τῶν τροφίμων, φέρ' εἰπεῖν, ἡ μεγάλη ἀφθονία ἀποβαίνει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἀναλισκούσης οἰκοδεσποίνης καὶ τῶν λοιπῶν ἧττον πολύτιμος καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἧττον προσεκτική. Ἡ μεγάλη ἀφθονία τῶν τροφίμων φέρει τὸν κόρον, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπασχολεῖ καὶ μικρὸν κεφάλαιον ὅπερ ἤθελεν ἐκφέρει τόκον. Διὰ τοῦτο ἐν γένει εἶναι οἰκονομικώτερον αἱ προμήθειαι, κατὰ τὸ εἶδος τῶν τροφίμων νὰ γίνωνται εἰς μικρὰς μερίδας καὶ οὐχὶ χονδρικῶς.

Ἑτέρα οἰκονομικὴ ἀπάτη, τὴν ὁποίαν διορθόνει ὁ παρὼν κανών, εἶναι τὸ ν' ἀγοράζωμεν πράγματα διότι τὰ εὕρο-

μεν εὔωνα (εὐθηνὰ δηλ.). Ἂν ἔχῃς ἀνάγκην πράγματος τινὸς, ἔχεις λόγον νὰ ζητήσῃς τὸ καλὸν καὶ εὔωνον, ἀλλ' ἂν δὲν ἔχῃς ἀνάγκην αὐτοῦ, ἡ εὐωνία δὲν εἶναι πειστικὸς λόγος διὰ νὰ τὸν ἀγοράσῃς.

Κανὼν β'. — *Ἀνάλυσον ὁλοσχερῶς τὸ πρᾶγμα τὸ ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας σου*, ἤγουν μὴ ῥίψῃς μηδὲν πρὶν ἐξαντλήσῃς ἐντελῶς τὴν χρησιμότητα, ἣν ἔχει ἐν ἑαυτῷ· ἂν φόρεμα π. χ. δὲν ἔχῃ πλέον χρησιμότητα ὡς τοιοῦτον δύναται νὰ ἔχῃ τοιαύτην δι' ἄλλον τινὰ σκοπόν. Τρόφιμόν τι ὅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν καθ' ἕνα τρόπον, δυνατὸν νὰ ἦναι κατάλληλον πρὸς ἄλλον τρόπον ἢ σκοπόν. Ἐκ τούτου σχηματίζομεν τὰ ἀξιώματα.

Οὐδὲν εἰσερχέτω ἐν τῷ οἴκῳ ἄνευ ἀνάγκης.

Οὐδὲν πλειότερον εἰσερχέτω τοῦ ἀναγκαιοῦντος.

Οὐδὲν ἀπορριπτέον πρὶν τῆς ἐξαντλήσεως τῆς χρήσεώς του.

Κανὼν γ'. —*Πρὸς τὴν ἐντελεστέραν παραγωγὴν καὶ ἀνάλωσιν τῶν πραγμάτων δαπάνησον ὅπως ἀποκτήσῃς τὰ τελειότερα μέσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.* Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι ὅσα ἐργαλεῖα, σκεύη, ἀγγεῖα τῆς μαγειρικῆς δύνανται νὰ μᾶς χορηγήσωσι τὰ μέσα ὥστε νὰ μὴ καταστρέφωνται τὰ φαγητὰ, ἀλλὰ νὰ γίνωνται ἐντελέστερα καὶ ταχύτερα εἶναι οἰκονομία νὰ τὰ ἀγοράζῃ τις. Ποσάκις, δι' ἔλλειψιν εὐτελοῦς καταλλήλου ἀγγείου ἢ σκεύους, δὲν ἐκάησαν ἢ ἐβλάφθησαν τὰ κατασκευαζόμενα ἐν αὐτοῖς φαγητά! Δι' ἔλλειψιν ἀνθρακοδοχείου ποσάκις δὲν φθείρομεν τάπητα μεγάλης ἀξίας, μεταφέροντες τοὺς γαιάνθρακας ἐντὸς καλάθου εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν!

Οἱ κανόνες οὗτοι τῆς ἀγόνου ἀναλώσεως ὁδηγοῦσιν ὅλων τῶν τάξεων τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς μικρὰς ἢ μεγάλας δαπάνας αὐτῶν ὅπως ἐνεργῶσιν αὐτὰς μετὰ οἰκονομίας. Καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν πτωχὸν τὸ ζήτημα τῶν ἀγό-

νων ἀναλώσεων διὰ γενικῶν ὅρων ἐκφράζεται οὕτω. *Πῶς τὰ ἐπιτευχθῇ μεγάλη ἀπόλαυσις, ἢ ἡδονή, ἢ τέρψις δι' ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρας δαπάνης.* Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι πολὺ ἁρμοδία διὰ τὸν ἑκατομμυριοῦχον, διὰ δὲ τὸν πτωχὸν πολὺ σπουδαία.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἵν' ἀπολαύωμεν τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν διαψίλειαν τῆς ζωῆς διὰ τῶν ἐλαχίστων ἀναλώσεων, ἀπαιτεῖται φροντὶς, ἐπιστασία καὶ γνῶσις τῶν οἰκιακῶν ὑπηρεσιῶν, καὶ ἄνευ τούτων ἡ οἰκοδέσποινα εἶναι μηδὲν καὶ ἐξουδενίζεται καθ'ἡμέραν. Ἑπομένως δὲ καταφαίνεται πόσον ἡ ἀληθὴς οἰκοδέσποινα πρέπει νὰ ἦναι ἔμφρων τις, ἄγρυπνος, εὐφυὴς, ἐργατική. Ὁ ἀνὴρ παράγει διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἀναλώσεως πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν καὶ πρὸς τέρψιν, ἡ γυνὴ ἀναλίσκει καὶ διευθύνει ἐν γένει πᾶσαν ἀνάλωσιν. Ἂν ἡ γυνὴ ἀγνοῇ τὸ καθῆκόν της τοῦτο, ἡ γενομένη ἀνάλωσις οὐδὲ προσηκόντως θεραπεύει τὰς ἀνάγκας, οὐδὲ τέρψιν, ἄνεσιν καὶ ἡδονὴν δύναται νὰ παράσχῃ. Ἡ φυσικὴ ἄνεσις, ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ οἴκου ἐξαρτᾶται ὀλοσχερῶς ἐκ τῆς γυναικός. Ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἢ ἀνεπιτυχοῦς διεξαγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς καθηκόντων ἐξαρτᾶται τὸ σέβας, ἡ φήμη καὶ ἡ ὑπόληψις τῆς γυναικός. Διὰ τοὺς λόγους δὲ τούτους ἐφάνημεν ἴσως πλειότερον τοῦ δέοντος λεπτολόγοι εἰς τὸ περὶ ἀναλώσεως μέρος (1).

---

(1) Τὴν λεπτομέρειαν τῶν κανόνων τῆς ἀναλώσεως εὐγνωμόνως ὀφείλομεν εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Ἀμερικανοῦ φιλοσόφου καὶ οἰκονομολόγου Φρ. Οὐέηλανδ, οὗς εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς του οἰκονομίας μετὰ φιλοσοφικῆς ὄντως ἀκριβολογίας ἐκτίθησιν. Elements of Political Economy by F. Wayland. 1872.

ϛ'.

Ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ ἀναλώσεις.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἠθικὸν καὶ λογικὸν ὃν ἔχει νὰ θεραπεύῃ, ἐκτὸς τῶν σωματικῶν, καὶ ἄλλο εἶδος ἀναγκῶν τὰς *ἠθικὰς* καὶ *πνευματικάς*. Καὶ διὰ μὲν τῶν πρώτων συντηρεῖ τὸ σῶμα, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ἐπιδιώκει νὰ προαγάγῃ καὶ συμπληρώσῃ τὴν εὐδαιμονίαν του. Ὅστις κατανοεῖ τὴν ἀξίαν ἑαυτοῦ ἐπιδιώκει διὰ παντὸς μέσου τὴν τελειότητά του, ἥτις συνίσταται ἐν συνόψει ἐν τῷ φωτισμῷ τῆς διανοίας, ἐν τῇ εὐαισθησίᾳ καὶ ἐν τῇ τέρψει τῆς ψυχῆς. Ταῦτα δ'ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ἀναλώσεως χρόνου, χρημάτων καὶ ἐργασίας ἐπιμόνου.

Αἱ διανοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἡδοναὶ δὲν εἶναι τοσοῦτον δαπανηραί, ὅσον αἱ τῶν αἰσθήσεων· διότι ὀλίγων ὡρῶν μελέτη καθ' ἡμέραν, ὀλίγα χρήματα πρὸς ἀγορὰν βιβλίων ἢ πληρωμὴν διδασκάλων, καὶ βραχεῖά τις διανοητικὴ ἐργασία ἀρκοῦσιν ὅπως ἱκανοποιήσωσι τὰς ὑψηλὰς ταύτας τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας, ἐνῷ αἱ τῶν αἰσθήσεων ἡδοναὶ καταναλίσκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγόνως μέγα μέρος τῶν προσόδων μας (εἰσοδημάτων).

Διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος, διὰ ν' ἀποκαλύψωμεν τὰς πηγὰς τῆς ἀνθρωπίνης κακοδαιμονίας, διὰ νὰ ἰχνηλατήσωμεν τὰ αἴτια τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος, ἀνάγκη νὰ ἐρευνήσωμεν τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς ἀναλώσεις καὶ νὰ παραβάλωμεν αὐτὰς πρὸς τὰς τῶν αἰσθήσεων ἢ τὰς σωματικάς.

Εἰς τὰς εἰσαγωγικὰς περὶ οἰκονομίας γνώσεις ἐθίξαμέν πως τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ἤδη ἀνάγκη νὰ εὐρύνωμεν τὰς περὶ τοῦ θέματος τούτου γνώσεις ἡμῶν.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι διὰ νὰ τελειοποιήσωμεν τὴν ἐργασίαν μας χρειάζεται ἀφεύκτως πεφωτισμένος νοῦς καὶ ἠθικὴ δύναμις. Εἴπομεν ὅτι διὰ νὰ ἐκτελῇ ὁ ἄνθρωπος τὴν οἰκονομίαν ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην διανοητικῆς μορφώσεως καὶ ἠθικῆς, ὅπως ἀποκτήσῃ τὰς καλὰς ἐκείνας ἕξεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἔμπρακτον ἀρετήν. Εἴδομεν ὅτι ἡ οἰκονομία ἄνευ τῆς ἠθικῆς εἶναι μηδὲν ἢ μᾶλλον ἐλάττωμα· διότι καὶ πᾶσα ἐπιστήμη κατὰ τὸν Πλάτωνα προαπαιτεῖ τὴν ἠθικήν. *Πᾶσα ἐπιστήμη*, λέγει, *χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, ἀλλ' οὐ σοφία φαίνεται.* Ὥστε ὁ φωτισμὸς τοῦ πνεύματος διὰ τῆς παιδείας, καὶ ἡ βελτίωσις τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν καλῶν ἕξεων εἰσὶ δύο σπουδαιότατα πράγματα διὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τοσοῦτον σπουδαῖα, ὥστε ἄνευ αὐτῶν ἡ οἰκονομία ἀποβαίνει οὐ μόνον ἄχρηστος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς καὶ ἄσκοπος.

Ἂς ἀναμετρήσωμεν ἤδη τὰς προσπαθείας, τοὺς ἀγῶνας, τὰς θυσίας ὅσας οἱ ἄνθρωποι ὑπέστησαν καὶ ἠγωνίσθησαν πρὸς ἀπόκτησιν τῶν δύο τούτων βάσεων τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἡμερούσιος πρακτικὴ κατὰ μεγάλην δυστυχίαν ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι παρασυρόμενοι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν τῶν αἰσθήσεων, καταναλίσκουσιν ἁπάσας τὰς προσόδους τῆς ἐργασίας των πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τὴν θεραπείαν τῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἐκ τούτου προέρχεται τὸ μέγα χάσμα εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀνισότητας, ἐκ τούτου ἡ σκανδαλώδης διάκρισις τοῦ πλουσίου, τοῦ πτωχοῦ, τοῦ πένητος.

Ἐνῷ, ὡς προείπομεν, ἡ ἱκανοποίησις τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀναγκῶν ἐπιτυγχάνεται διὰ μικρῶν μέσων καὶ

ὀλίγου κόπου, ὁ ἄνθρωπος τυφλωνόμενος ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῶν αἰσθήσεων ἀναλίσκει τὸν πλοῦτον αὐτοῦ εἰς τὴν πολυτέλειαν, εἰς τοὺς συρμοὺς, εἰς τὰς ἰδιοτρόπους ἡδονὰς, παραβλέπων, καὶ ἐνίοτε περιφρονῶν τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας. Διὰ τῆς δαπάνης πρὸς διακόσμησιν τῆς αἰθούσης τῆς ὑποδοχῆς, ἢ καὶ ἑνὸς μόνου παραπετάσματος τῶν παραθύρων, θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀγοράσῃ ὁλόκληρον βιβλιοθήκην, ἢ θὰ ἐπροίκιζε μίαν ὀρφανὴν κόρην, ἢ θὰ ἐκάλυπτε τὴν γυμνότητα ἑνὸς ἀδελφοῦ του. Διὰ τῶν κολοσσαίων ποσῶν ὅσα ἀναλίσκουσιν αἱ πλεῖσται τῶν οἰκογενειῶν κατ' ἔτος πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ συρμοῦ, θὰ ἠδύναντο ν' ἀσφαλίσωσι καὶ τὸ μέλλον αὐτῶν καὶ νὰ μάθωσιν ὠφελιμώτατα πράγματα, ὥστε οὕτω νὰ ἐξέλθωμεν ἐκ τοῦ ζόφου τῆς ἀμαθείας καὶ ἡμιμαθείας, ἥτις μᾶς κατακλύει.

Ἂν τὸν χρόνον τὸν ὁποῖον ἀναλίσκομεν εἰς ματαίας ἀσχολίας, συναναστροφὰς, χαρτοπαίγνια, πολιτικὰς συζητήσεις ἠθέλομεν δαπανᾶ, ὡς φρόνιμοι, εἰς μελέτην καὶ ἀγαθοεργίας, ἠθέλομεν ἐπιτύχει ἐπὶ τέλους νὰ τελειοποιήσωμεν ἑαυτοὺς, ὡς ἐμπρέπει εἰς λογικὸν ἄνθρωπον, καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχον εἰς τὰς κοινωνίας λωποδύται, λῃσταὶ, κακοῦργοι, αἰσχροὶ, ἄτιμοι, καὶ τόσα ἄλλα ἠθικὰ ἐκτρώματα, τῶν ὁποίων τὰ κακοῦργα ἄθλα καθ' ἡμέραν ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Ἡ οἰκογένεια δὲ τότε θὰ ἀπέβαινεν ἐπίγειος παράδεισος, καὶ ἡ κοινωνία συνάθροισις πράγματι ἀνθρώπων, καὶ οὐχὶ μῖγμα καλῶν τε καὶ κακῶν.

Αἱ ἀγαθοεργίαι, ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἐλεημοσύνη, καὶ ἐν γένει ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη εἶναι καθῆκον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπιβάλλει ἡ θρησκεία, ἡ ἠθικὴ, καὶ ἡ ἰδιότης ἡμῶν ὡς ἄνθρωποι. Ἡ οἰκονομία μᾶς χορηγεῖ τὰ μέσα ὅπως ἐκτελῶμεν τὰ θεῖα ταῦτα καθήκοντα. Ἂν ἀποφεύγωμεν τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, τότε πρὸς τί εἰργάσθημεν, πρὸς τί ἐνησχο-

λήθημεν νὰ ἀποταμιεύσωμεν, καὶ πρὸς τί ἐθησαυρίσαμεν; Διὰ τῆς οἰκονομίας ἐθηρεύσαμεν τὴν εὐδαιμονίαν μας, ἀλλ' ἄνευ τῶν ἀγαθοεργιῶν ἡ εὐδαιμονία δὲν ἀποκτᾶται. Ἂν ἐθησαυρίσαμεν διὰ νὰ ἀπολαύωμεν τῶν προσκαίρων σωματικῶν ἡδονῶν, διατί νὰ μὴ θυσιάσωμεν καὶ μικρὸν μέρος τοῦ πλούτου ἡμῶν, ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ ἀπολαύῃ τῆς ἀνεκλαλήτου διαρκοῦς ἡδονῆς, ὅτι ἐγείναμεν ὠφέλιμοι εἰς τὸν ἐνάρετον πένητα ἀδελφὸν ἡμῶν; Πολλάκις μάλιστα αἱ ἀγαθοεργίαι ἐκτελοῦνται διὰ μικρῶν δαπανῶν, ἐνίοτε μάλιστα διὰ μικρῶν κόπων, καὶ συχνάκις δι'ἁπλοῦ λόγου. Ἂν δὲν ἐφειδόμεθα νὰ ἀναλίσκωμεν ποσόν τι κατ'ἔτος εἰς ἀγαθοεργίας, πόσον πλοῦτον εὐδαιμονίας δὲν ἠθέλομεν θησαυρίσει δι' ἑαυτοὺς, διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτήν;

Εἶναι βεβαιότατον ὅτι, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔτηρουν ἀναλογίαν τινὰ εἰς τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς ἀναλώσεις, θὰ ἦσαν πολὺ εὐδαιμονέστεροι παρ' ὅ,τι ἤδη εἶναι.

Ἐκ τούτων ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι *ὅσον πλειότερον δαπανᾷ τις διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτοῦ τελειότητα, τοσοῦτον εὐδαιμονέστερος καὶ πλουσιώτερος γίνεται.*

Ἡ διανοητικὴ τελειότης, ἡ ἐπιτυγχανομένη διὰ τῶν πνευματικῶν ἀναλώσεων, πολλαπλῶς ὠφελεῖ ἡμᾶς. Ὁ φιλόσοφος Βάκων ἔλεγεν· *ἡ γνῶσις εἶναι δύναμις*· βεβαίως τοσοῦτον δύναται ὁ ἄνθρωπος ὅσον γιγνώσκει. Διὰ τῆς γνώσεως ὁ ἄνθρωπος κατεδάμασε τὴν φύσιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν δούλην τῶν σκοπῶν του. Ἡ γνῶσις καθιστᾷ τὸν νοῦν πολυτιμότατον ὄργανον τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἡμῶν. Ἐκ τούτου ἄλλος φιλόσοφος Ἄγγλος ἐξήγαγε τὸ ἀξίωμα ὅτι·

Ὁ πλοῦτος εἶναι δύναμις.

Αἱ ἠθικαὶ ἀπολαύσεις, αἱ διὰ τῶν ἠθικῶν ἀναλώσεων ἀπο-

λαμβανόμεναι, εἰσὶν ὠφελιμώταται καὶ ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἔποψιν, διότι χρησιμεύουσιν ὡς ἀντίρροπον κατὰ τῆς ἀπληστίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν ἐξέρχεται τῆς πνιγηρᾶς ἀτμοσφαίρας τῆς φιλοκερδείας καὶ τότε δύναται ἀπαθῶς ν' ἀτενίζῃ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, χωρὶς νὰ ὠθῆται εἰς ῥιψοκινδύνους ἐπιχειρήσεις. — Αἱ ἀγαθοεργίαι μᾶς γυμνάζουσιν εἰς τὴν θείαν τῆς *αὐταπαρνήσεως* ἀρετὴν, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ θυσιάζειν τὰς ἰδίας ἡμῶν ἱκανότητας καὶ προσόδους διὰ τὸ καλὸν τῶν ἄλλων.

Ἡ ἀρετὴ τῆς αὐταπαρνήσεως εἶναι ἀναγκαιοτάτη διὰ τὴν οἰκονομίαν· διότι ἄλλως, πῶς ἠθέλομεν τοσοῦτον εὐχαρίστως ὑποκύψει εἰς τὴν πειθαρχίαν τῆς ἐργασίας, καὶ εἰς τὰς αὐστηρὰς τῆς ἐγκρατείας ἐπιταγάς; Πειθόμεθα εἰς ταῦτα πάντα προθύμως, θυσιάζομεν τοὺς κόπους καὶ τὰς ὀρέξεις μας, διὰ νὰ γείνωμεν χρήσιμοι εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, εἰς τὴν σύζυγον, τὴν οἰκογένειαν, τὸ ἔθνος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπότητα.

Μόναι αἱ σαρκικαὶ ἡδοναὶ καὶ αἱ τῶν αἰσθήσεων ἐκνευρίζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐν γένει ἀφαιροῦσι παρ' αὐτοῦ πᾶν ὑψηλὸν αἴσθημα, πᾶσαν πρὸς τὰ καλὰ προθυμίαν καὶ καθιστῶσιν αὐτὸν τέρας ἐγωϊσμοῦ καὶ ἐξαχρειώσεως.

Ζ'.

Ὑπερβολὴ εἰς τὰς ἀναλώσεις.—Εἴδη αὐτῶν.

Αἱ ἀπαιτήσεις τῶν αἰσθήσεων διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τοσοῦτον μεγάλαι, καὶ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ἀνοικονόμητοι, ὥστε καὶ οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἀνθρώπων δὲν δύνανται νὰ ἱκανοποιήσωσιν αὐτάς. Ἅμα ἱκανοποιηθεισῶν τῶν μὲν, ἀμέ-

σως διεγείρονται αἱ δὲ, νέαι δὲ, καὶ πάλιν νέαι ὀρέξεις καὶ πολυειδεῖς ἐπιθυμίαι πολιορκοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τρόπον ὥστε οὐδὲν τέρμα φυσικὸν δύνανται νὰ ἔχωσιν.

Αἱ ἄτακτοι ὀρέξεις καὶ αἱ τῶν αἰσθήσεων ἡδοναὶ ὑπῆρξαν ἀείποτε οἱ καταστροφεῖς τοῦ ἀνθρώπου εἰς οἱανδήποτε κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἂν εὑρίσκηται. Βασιλεῖς καὶ πένητες κατεγράφησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ πολλάκις αὗται παραίτιοι ἐγένοντο μεγάλων δυςυχημάτων εἴς τε τὰ ἄτομα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κοινωνίας καὶ τὰ ἔθνη. Ἂν ἐρευνήσωμεν τοὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ πενομένους καὶ ὅπως δήποτε πάσχοντας θέλομεν ἰδεῖ ὅτι οἱ πλεῖστοι εἰσὶ θῦμα τῶν ὀλόγων καὶ ἀτάκτων ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν. Ἂν δ' ἄλλως πως ἐρευνήσωμεν τὴν ἠθικὴν τῶν τοιούτων κατάστασιν, θέλομεν εὑρεῖ αὐτοὺς ἐστερημένους πάσης ἠθικῆς, πάσης δυνάμεως ἱκανῆς νὰ τοὺς σώσῃ ἐκ τοῦ ὀλέθρου τῶν παθῶν καὶ ὀρέξεων. Ὥστε ἡ ὑπερβολὴ τῶν ἀναλώσεων συνεπάγεται τὴν ἐξαχρείωσιν καὶ τὴν χαλάρωσιν παντὸς ἠθικοῦ αἰσθήματος.

Ἡ τῶν ἀναλώσεων δ' ὑπερβολὴ ἀείποτε ἐνυπάρχει εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων, αἵτινες δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς διαφόρους τάξεις.

Α'. Ὑπερβολαὶ ἀναλώσεων περὶ τὴν τροφὴν καὶ τὴν πόσιν, ἥτις εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν λέγεται *λαιμαργία*, *γαστριμαργία*, καὶ *φιλοποσία*. Τὰ πάθη ταῦτα προσγενόμενα εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἐκ τῆς κακῆς ἕξεως τοῦ νὰ μὴ καθυποτάσσηται ἡ τῆς γεύσεως ἐπιθυμία εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ λογικοῦ φέρουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τοσαύτην ἀπόγνωσιν, ὥστε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ τρώγῃ πᾶν ὅ,τι βλέπει, νὰ σκέπτηται τί μέλλει νὰ φάγῃ, καὶ τέλος νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ νὰ τρώγῃ. Πόσον τὸ πάθος τοῦτο παρασύρει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀλόγους ἀναλώσεις καὶ ἐξαχρειώνει αὐτὸν καὶ τὸν ἀποστερεῖ παντὸς εὐγενοῦς αἰσθή-

ματος, νομίζομεν ὅτι ἕκαστος τὸ ἐννοεῖ· διότι δυστυχῶς οὐκ ὀλίγα τούτου ἐν τῇ κοινωνίᾳ παραδείγματα παρουσιάζονται.

Ἡ λαιμαργία συνίσταται οὐ μόνον περὶ τὸ πολυτρώγειν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ ἐκλεκτὰ καὶ σπάνια φαγητὰ ἀναλίσκειν. Πόσον βλάπτει τὸν ἄνθρωπον ἠθικῶς, ὑγιεινῶς καὶ οἰκονομικῶς ἡ τοιαύτη τῆς ὀρέξεως τοῦ γεύεσθαι ἐπιθυμία εἶναι πασίγνωστον· διότι οὐκ ὀλίγα θύματα πένονται ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἕνεκα τούτου. Δυστυχῶς ἡ λαιμαργία ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μεταδίδει τὰς ἀτάκτους ὀρέξεις εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ μέλη καὶ ἐπέρχεται τοσαύτη περὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ οἴκου ἀταξία, ὥστε θᾶττον ἢ βράδιον θὰ ἐπιφέρῃ τὴν πτωχίαν καὶ τὴν καταστροφήν. Ἡ φιλοποσία εἶναι ἐλάττωμα φρικαλέον, διότι ἐξ αὐτοῦ προέρχεται ἡ μέθη καὶ ἡ πρὸς πόσιν βαρυτίμων ποτῶν μανία, ἥτις ἡδύνει μὲν πρὸς ὥραν τὴν γεῦσιν καὶ τὸν οὐρανίσκον, ἀλλὰ βλάπτει τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Ὅσον ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν θεωρεῖται ὡς ὠφέλιμος, τόσον ἡ πολυποσία εἶναι βλαβερὰ καὶ διὰ τῆς ὑπερβολικῆς χρήσεως ἀποβαίνει καταστρεπτικὴ διὰ τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα καὶ δι' αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν.

Ἡ χρῆσις δυστυχῶς τῶν πνευματωδῶν ποτῶν διεδόθη παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς, καὶ μάλιστα τῶν βορείων κλιμάτων, ἀλλ' ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὴν γεῦσιν, οὐδὲν ἄλλο καλὸν παρέχουσι. Τὸ ῥώμιον, τὸ βράνδυ, ἡ μαστίχη, καὶ ἐν γένει τὰ πνευματώδη ποτά, οὐ μόνον πρὸς τὴν ὑγιεινὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἀντίκεινται. Ἡ φρόνησις καὶ ἡ οἰκονομία πρέπει νὰ ἀποκλείσωσι τὴν χρῆσίν των, πολὺ δὲ μᾶλλον καθότι ἡ συχνὴ αὐτῶν χρῆσις συνήθως γεννᾷ τὴν φιλοποσίαν καὶ τὴν κραιπάλην.

Β'. Ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀναλώσεως εἰς τὸν ἱματισμὸν ἐγέννησε τὴν κυρίως λεγομένην *πολυτέλειαν*, ἥτις ὑπὸ τῶν οἱ-

κονομολόγων ὁρίζεται *ἀνάλωσις πραγμάτων βαρυτίμων*, οὖσα πλειότερόν τι τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀνέσεως. Πράγματι· ὁ ἔχων ἀνάγκην ἱματισμοῦ δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ διὰ 500 γρ. ὡς καὶ διὰ 2,000, καὶ ὁ μὲν ἐκπληροῖ ἀνάγκην, ὁ δὲ σὺν τῇ ἀνάγκῃ διὰ τῆς χρήσεως βαρυτίμου ἱματισμοῦ ἐκτελεῖ πολυτέλειαν. Καὶ ἂν μέχρις ἐνταῦθα περιωρίζετο ἡ πολυτέλεια, δὲν θὰ ἦτο τοσοῦτον καταστρεπτικὴ ὅσον τὴν καθιστᾷ ἡ τοῦ νεωτερισμοῦ μανία, ἥτις λέγεται *συρμός*. Ὁ συρμὸς κατὰ μῆνα, ἵνα μὴ εἴπωμεν καθ' ἡμέραν, παραλλάσσει τὸ σχῆμα, τὴν μορφὴν, τὸν στολισμὸν, τὴν περικόσμησιν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ποιότητα τῶν φορεμάτων, καὶ μάλιστα τῶν γυναικείων. Ὁ ἀένναος οὗτος νεωτερισμὸς οὐδ' ἐλαχίστην παρέχει ὠφέλειαν, ἐνῷ τὸν ἀπερίσκεπτον ὁπαδὸν αὐτῆς ὠθεῖ εἰς ἄπαυστον ἄγονον ἀνάλωσιν, ἀντικειμένην προφανέστατα εἰς τὸν κανόνα, ὅστις διατάσσει ν' ἀναλίσκωμεν ἅπασαν τὴν χρησιμότητα τῶν πραγμάτων.

Ἡ πολυτέλεια, ὅπως ὁρίζει αὐτὴν ἡ ἐπιστήμη, δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸν ἱματισμὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ κατοικίαν, εἰς τὴν συσσώρευσιν βαρυτίμων ἐπίπλων, ὠῶν οἰκοσκευῶν, καὶ πάντων τῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ ἀνθρώπου πραγμάτων. Ἡ πολυτέλεια εἶναι ὁ σκώληξ, ὅστις καταβιβρώσκει κατ' ὀλίγον καὶ ἀνεπαισθήτως τὴν περιουσίαν τῶν πλουσίων, καὶ τῶν πτωχῶν τὴν ἠθικότητα καὶ χρηστότητα. Οὐδὲν καλὸν ἐκ τῆς πολυτελείας προκύπτει, διότι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔχῃ πάντα τὰ πρὸς τὴν ἄνετον ζωὴν μέσα, ὄργανα, σκεύη, τότε τὰ σκεύη ἢ μέσα ἐκεῖνα εἴτε ἐκ σιδήρου, εἴτε ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀδαμάντων εἶναι, καθίσταται ἀδιάφορον. Οἱ ἀπολογηταὶ τῆς πολυτελείας διὰ νὰ κρύψωσι τὰ καταστρεπτικὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα τὴν ἀποκαλοῦσιν *εὐπρέπειαν*, *καθαριότητα*, *εὐκοσμίαν*, *κομψότητα*,

λεπτότητα, *καλαισθησίαν*, *εὐζωΐαν*. Ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὰ καλὰ ταῦτα μετὰ τῆς πολυτελείας, διότι ἡ εὐπρέπεια δὲν συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν βαρυτίμων πραγμάτων, ἀλλ' εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν πραγμάτων πρὸς τὸ αἴσθημα τοῦ ὡραίου, τὸ ὁποῖον ἐπιζητεῖ ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος.

Δ'. Ἡ ὑπερβολὴ τῶν ἀναλώσεων ἔγκειται καὶ εἰς τὴν μεγάλην οἰκίαν, εἰς τὰ πολλὰ καὶ βαρύτιμα ἔπιπλα ἢ κειμήλια, εἰς τὰς πολυτελεῖς οἰκοσκευάς. Ἡ πρὸς περικόσμησιν δαπανηρὰ διάθεσίς τινων ἐπασχολεῖ κεφάλαια, ἅτινα, ἐνῷ οὐδὲν παρέχουσιν ὄφελος, ἐγκαθιδρύουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν.

Η'.

Κοινωνικαὶ ἀναλώσεις—ἤθη καὶ ἔθιμα.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς κοινωνικὸς ἐπλάσθη ὅπως ζῇ εἰς σχέσεις φιλίας, ἀγάπης, συγγενείας καὶ φιλανθρωπίας (ἐν γένει) μετὰ τῶν ὁμοίων του. Ἐκ τούτου δὲ προκύπτει νέον εἶδος ἀναλώσεων, δι' ὧν ἱκανοποιεῖται τὸ ἔνστικτον τῆς κοινωνικότητος αἴσθημα, καλούμενον *φιλοξενία*, *φιλία*, *ἀρετή*. Καὶ καθόσον μὲν αἱ κοινωνικαὶ ἀναλώσεις περιορίζονται εἰς τὰ λογικὰ τῆς φιλίας αἰσθήματα, συνδέουσι τῳόντι τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἅπαντα τῆς κοινωνίας τὰ μέλη· καθ' ὅσον ὅμως ἡ ψευδὴς φιλοτιμία καὶ ἡ ἀλαζονεία παρασύρουσιν ἡμᾶς εἰς ὑπερβολάς, ἀποβαίνουσι βλαβεραὶ, καὶ τότε ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ θέτῃ ὅρια τινὰ εἰς τὰς σχέσεις του, περιορίζων αὐτὰς κατὰ τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἤθη, τὴν ἀγωγὴν καὶ

τὴν κοινωνικὴν θέσιν του, καὶ ἀποφεύγων τὰς σχέσεις αἵτινες τὸν παρεμβάλλουσιν εἰς ἀγόνους δαπάνας.

Αἱ νυκτεριναὶ συναναστροφαί, οἱ χοροὶ καὶ ἄλλα, ὅσον σπανιώτερά εἰσί, τοσοῦτον ἀποβαίνουσι καὶ εὐάρεστα, οὐ μόνον διότι ἐκθέτουσιν ἡμᾶς εἰς περιττὰς ἀναλώσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπώλειαν χρόνου, τοσοῦτον πολυτίμου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκογενείας.

Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν λαῶν δίδουσιν ἀφορμὴν πρὸς ἄλλα εἴδη ἀγόνων ἀναλώσεων ἐκτάκτων, οἷον τελετῶν, ἑορτῶν, γάμων, βαπτίσεων, κηδείας κτλ. Αἱ τελεταὶ καὶ αἱ ἑορταὶ γίνονται ἀφορμαὶ καταστρεπτικῶν πολλάκις ἀναλώσεων, καὶ παράδειγμα αἱ τῶν τοῦ Κομφουκίου παρὰ Σίναις. Οἱ *γάμοι*, καίτοι φυσικῷ τῷ λόγῳ συνεπάγουσαι στιγμὰς διαχύσεως ψυχικῆς χαρᾶς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅμως ἀφρόνως τελούμενοι διακινδυνεύουσι συχνάκις τὴν οἰκονομικὴν τῶν νεονύμφων ἰσορροπίαν. Τὰ ἄφθονα γλυκίσματα, οἱ χοροί, τὰ συμπόσια καὶ ἡ παρακολουθοῦσα αὐτὰ πολυποσία, ἡ κραιπάλη καὶ πολυτέλεια πολλάκις κενώνουσι τὸ ἰσχνὸν τῶν νεονύμφων βαλάντιον, καὶ ὠθοῦσιν αὐτοὺς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ ἐγγάμου βίου βήματα εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας. Ἡ *βάπτισις* τοσαύτας παρέχει ἀφορμὰς ἀγόνων ἀναλώσεων, ὥστε δυσκόλως εὑρίσκει τις ἀνάδοχον νὰ ὑποστῇ τὰς ματαίας ταύτας δαπάνας. Ἡ δὲ *κηδεία* εἰς τοσαύτας ἐμβάλλει τοὺς τεθλιμμένους συγγενεῖς ματαίας δαπάνας, ὥστε ἐπὶ τῆς πολυθρηνήτου ἀπωλείας προστίθεται καὶ ἑτέρα ἀπώλεια ἐπιβλαβεστάτη διὰ τὴν χήραν καὶ τὰ ὀρφανὰ τοῦ θανόντος· καθόσον μάλιστα ἐκ τῆς μεγαλοπρεποῦς κηδείας οὐδὲν προσγίνεται ὄφελος οὔτε εἰς τὸν νεκρὸν, οὔτε εἰς τοὺς ἐπιζῶντας.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι αἱ περὶ τὰς συναναστροφὰς καὶ τὰς κοινωνικὰς τελετὰς καὶ ἑορτὰς ἄγονοι ἀναλώ-

σεις πρέπει νὰ ὦσι περιεσκεμμέναι καὶ ἀείποτε κατώτερκι πρὸς τὴν θέσιν, τὸν βαθμὸν καὶ τὰς προσόδους ἡμῶν· ἵνα μὴ διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος παρέχωμεν σκάνδαλον εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ βλάβην εἰς ἡμᾶς αὐτούς..

Θ'.

Λογικὰ τῶν ἀπολαύσεων καὶ ἀναλώσεων ὅρια.

Αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη τοσοῦτον στενῶς πολλάκις πολιορκοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ὥστε ἂν ἀρεθῇ εἰς τὴν φορὰν αὐτῶν καταστρέφεται. Εἰς ταῦτα δ' οὐδὲν ἄλλο δύναταί τις ἐπιτυχῶς νὰ ἀντιτάξῃ εἰμὴ τὸν ὀρθὸν λόγον, τὴν φρόνησιν καὶ τὰς καλὰς τῆς ἀνατροφῆς ἕξεις. Ὁ πεφωτισμένος νοῦς τὰς ἀναχαιτίζει, ἡ παιδεία τὰς προσδιορίζει, ἡ ἀνατροφὴ τὰς ταχτοποιεῖ, ἡ δὲ φρόνησις τὰς μὲν ἀποσβέννυσι, τὰς δὲ ἀναπτύσσει πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εὐημερίας. Οὕτω πως ὁ ἄνθρωπος ὑψοῦται εἰς σφαῖραν ἀρετῶν ὑψηλῶν, ἐμπρέπουσαν εἰς τὴν λογικήν του ἀξίαν. Ἄρα ἡ ἐγκράτεια, ἡ αὐτάρκεια, ἡ λιτότης, ἡ ὀλιγάρκεια οὐ μόνον οἰκονομικὰ μέτρα εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ἠθικὰ, θρησκευτικὰ καὶ λογικά. Τούτων ἕνεκα ἡ οἰκονομία ἐπιζητεῖ καὶ προσλαμβάνει τὴν ἐπικουρίαν τῆς φιλοσοφίας, τῆς θρησκείας, τῆς ἀρετῆς, μὴ οὖσα ἁπλῶς χρηματιστικὴ τέχνη, ἀλλὰ καὶ μορφωτική. Διὰ νὰ εἴμεθα δὲ οἰκονόμοι πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑψηλὴν ἰδέαν περὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἐπιθυμοῦντες ὅσα ἡ ἀγωγὴ, ἡ πεφωτισμένη θέλησις, ἡ ὥριμος σκέψις μᾶς ὑπαγορεύουσι κατὰ τὰς περιστάσεις. Τοιαῦτα εἰσὶ τὰ ἐφόδια, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ὁπλίζεται ὅπως ἀντιπαλαίσῃ μετὰ ψυχικῆς ἀταραξίας τὰς θυελλώδεις καὶ πονηρὰς ἡμέρας, εἰς ἃς δυστυχῶς ὑπόκειται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Εἰς τὰς σκληρὰς τοῦ βίου δοκιμασίας, τὰς τοσοῦτον ἀπροό-

πτους καὶ πολυειδεῖς, ἡ οἰκονομία, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ θρησκεία παρέχουσιν εἰς τὸν κλυδωνιζόμενον ἄνθρωπον ἄγκυραν ἀσφαλῆ σωτηρίας.

Ἐνῷ δὲ τὸ λογικὸν παρέχει ἡμῖν τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν καὶ τὸν γνώμονα τῶν δικαίων ἀπολαύσεων καὶ ἀναλώσεων, *αἱ κακαὶ ἕξεις* μέγα παρουσιάζουσι πρόσκομμα, καὶ παράδειγμα οἱ μέθυσοι, οἱ ἄσωτοι, οἱ καπνίζοντες. Κατὰ τῶν κακῶν ἕξεων μόνη *ἡ ἰσχυρὰ καὶ λογικὴ θέλησις* ἐπιδρᾷ· διότι αὕτη ὑποτάσσει ἅπασαν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ πράττειν πᾶν τὸ ὠφέλιμον καὶ συντελεστικὸν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν, καίτοι πλῆρες πόνων, στερήσεων καὶ βασάνων. Οἱ φιλόσοφοι ἀποκαλοῦσι τὸν ἄνθρωπον πλάσμα τῶν ἕξεων· καὶ δικαίως· διότι αὗται καθίστανται δευτέρα ἡμῶν φύσις, συσσαρκούμεναι μεθ' ἡμῶν καὶ γιγνόμεναι τοσαῦται φυσικαὶ ἡμῶν λειτουργίαι. Ὅπως διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀποκτῶμεν τὴν περὶ τὸ πράττειν ἱκανότητα, οὕτω καὶ διὰ τῶν καλῶν ἢ κακῶν ἕξεων ἀποκτῶμεν τὴν εὐδαιμονίαν ἢ κακοδαιμονίαν ἡμῶν. Αἱ πράξεις καὶ αὐτοὶ οἱ διαλογισμοὶ ἡμῶν διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως ὑπόκεινται αἱ πλεῖσται εἰς σχηματισμὸν ἕξεων. Ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ ἄσκησις οὐ μόνον τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας. Χιλιάδες σοφῶν ἀνδρῶν κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν κακῶν ἕξεων, καὶ ἄλλοι τόσοι ἐδοξάσθησαν καὶ προήχθησαν δι' αὐτῶν.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ὡς καθολικὸν μὲν νόμον ἐξεθέσαμεν ὅτι τοσαῦτά τις πρέπει ν' ἀναλίσκῃ ὅσα παράγει, ὅπερ τὸ λογικὸν μεθερμηνεύει *ἀναλόγως τῶν προσόδων σου ἀνάλωσον*· ἀλλὰ τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα ἡ πρόνοια περιορίζει εἰς στενώτερα ὅρια· *ἀνάλωσον ὀλιγώτερα τῶν προσόδων σου διὰ νὰ ἀποταμιεύῃς.* Ἡ δὲ ἠθικὴ ἐπιβάλλει νέα στενώτερα ὅρια ἐπιτάττουσα τὸν

κανόνα ἀρκοῦ νὰ ζῇς διὰ τῶν ὀλίγων. Ἡ ἀγωγὴ μᾶς διδάσκει νέους ὅρους ἀσκοῦ περὶ τὸ ἐγκρατεύεσθαι, τὸ οἰκονομεῖν καὶ τὸ λογικῶς ἀπολαύειν. Ἡ δὲ θρησκεία ἐπιθέτει τὴν κορωνίδα τῶν κανόνων διδάσκουσα ἡμᾶς τὴν ματαιότητα τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων καὶ παντὸς ματαίου εὐτρεπισμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ,

ἤτοι

Η ΚΥΡΙΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ.

Α'.

Ἡ πρόνοια, ἡ φειδὼ καὶ ἡ οἰκονομία.

Ἡ πρόνοια εἶναι ἀποτέλεσμα εὐεργετικῆς σκέψεως, ἐκπηγαζούσης ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλοστοργίας, τῆς ἀγάπης, τῆς φιλανθρωπίας, ἣν ὁ ἠθικὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται οὐ μόνον διὰ τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν ἄνετον ὕπαρξιν· ὅθεν ἡ πρόνοια εἶναι ἀρετὴ ἀναπτυσσομένη εἰς τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας, ὅπου ἡ διάνοια καὶ ἡ ψυχὴ εἰσὶ πλούσιαι διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων εὐγενῶν. Οἱ Ἕλληνες διὰ ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ πρόνοια εἶναι σκέψις τοῦ σοφοῦ καὶ πεφωτισμένου νοὸς ὠνόμασαν τὴν θεὰν τῆς σοφίας Ἀθηνᾶν καὶ θεὰν τῆς προνοίας. Ὅτι δ' ἡ πρόνοια εἶναι ἀπαύγασμα νοὸς πεφωτισμένου καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς δια-

γωγῆς τῶν ἀγρίων κατοίκων εἰς διάφορα μέρη. Οὕτως οἱ κάτοικοι τῆς Ὠκεανίας καὶ Ἀφρικῆς, ἀφοῦ λάβωσι τοὺς φοίνικας ἐκ τοῦ δένδρου καταστρέφουσιν αὐτὸ, ὁ δὲ Περουβιανὸς ἅμα τρυγήσῃ τὴν ἄμπελον, ἐκεῖ ἀμέσως πίνει τὸν ἐξ αὐτῆς παραχθέντα οἶνον, στερούμενος τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔτους διάστημα. Εἰς τὰ πεπολιτισμένα ὅμως ἔθνη ἡ πρόνοια ἐπιδαψιλεύει τὰ ἄπειρα εὐεργετήματά της καὶ πιστὴν εἰκόνα μᾶς παρουσιάζει τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, καὶ τὴν γενικὴν εὐζωΐαν. Καὶ μεταξὺ ἡμῶν τίνες τῶν οἰκογενειῶν εὐημεροῦσι καὶ προάγονται; ὅσαι λαμβάνουσι πρόνοιαν περὶ ἑαυτῶν. Τούτου ἕνεκα συνεχῶς ἡ πενία καὶ ἡ ἀθλιότης καταμαστίζει τοὺς ἀγρίους καὶ τοὺς ἀπρονοήτους.

Ἐκ τῆς προνοίας ἐκπηγάζει τὸ αἴσθημα τοῦ νὰ θυσιάζῃ ὁ ἄνθρωπος μέρος τῶν παρουσῶν ἀπολαύσεων ἵν' ἀποταμιεύσῃ κεφάλαια διὰ τὸ μέλλον, καὶ τοῦτο ἀπεκαλέσαμεν *Φειδώ*. Προαγόμενος δὲ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν περὶ τοῦ μέλλοντος πρόνοιαν, οὐ μόνον τακτοποιεῖ τὴν χρῆσιν τῶν ἀποκτηθέντων διὰ τῆς φειδοῦς ἀποταμιευμάτων, ἀλλὰ καὶ τελειοποιεῖ τὰς ἱκανότητας καὶ τὰ προτερήματα του οὕτως, ὥστε ἐκ τῆς παραγωγῆς καὶ ἀναλώσεως νὰ ἐκφέρηται πλοῦτος· καὶ τοῦτο εἶναι *οἰκονομία*.

Διὰ νὰ τελειοποιήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν ὀφείλει νὰ ἐργάζηται, νὰ φείδηται, νὰ φωτίζηται, νὰ ζῇ ἀνέτως καὶ τέλος νὰ οἰκονομῇ, ὅπως ἀφθόνως κατέχῃ τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα μέσα. Ἡ οἰκονομία καὶ ἡ φειδὼ εἶναι ἀποτελέσματα τῆς προνοίας, αὕτη δὲ τῆς αὐτοτελειότητος, ἥτις εἶναι τὸ ἔμφυτον τῆς προόδου αἴσθημα, τὸ ἰδιάζον γνώρισμα τῆς φύσεως καὶ τῆς λογικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὅστις δὲ θέλει νὰ προαχθῇ, νὰ βελτιώσῃ καὶ τελειοποιήσῃ ἑαυτὸν, πρέπει ν' ἀναβῇ τὴν κλίμακα ταύτην, ἧς ἄνευ ὁ ἄνθρωπος περιπίπτει εἰς ἠθικὰς ἀποπλανήσεις, καὶ ἐξουδενίζεται.

Β'.

Ἡ φειδὼ ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀρετή.

Ἡ φειδὼ εἶναι ἀρετὴ σύνθετος, ἀπαιτοῦσα δηλ. τὴν συνδρομὴν καὶ ἄλλων ἀρετῶν, αἵτινες ἐνισχύουσιν ἡμᾶς πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Τούτου ἕνεκα δέον νὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν βοηθουσῶν αὐτὴν ἀρετῶν.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ ἠθικά του ὁρίζει καὶ διαγράφει τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν φειδὼ ἀρετάς, λέγων περὶ τῆς *φρονήσεως ὅτι εἶναι ἀρετὴ τοῦ λογικοῦ παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν τεινόντων*· ἔργα δ' αὐτῆς εἶναι τὸ νὰ σκεπτώμεθα καλῶς, τὸ νὰ κοίνωμεν τά τε καλὰ καὶ κακὰ καὶ πάνθ' ὅσα ἐν τῷ βίῳ πρέπει νὰ ἐκλέγωμεν ἢ ν' ἀποφεύγωμεν· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ *νὰ μεταχειριζώμεθα καλῶς τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ*, ὡς καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους μετ' ἀγχινοίας, καὶ νὰ γνωρίζωμεν τὰς περιστάσεις.

Περὶ δὲ τῆς *σωφροσύνης*, λέγει ὅτι *εἶναι ἀρετὴ τῆς θελήσεως, δι' ἧς γινόμεθα ἀνόρεκτοι περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν*. Ἔργα δ' αὐτῆς εἶναι τὸ νὰ μὴ θαυμάζωμεν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, τὸ νὰ εἴμεθα ἀνόρεκτοι εἰς πᾶσαν ἀπόλαυσιν τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων, τὸ νὰ φοβώμεθα τὴν ἀδοξίαν καὶ τὸ νὰ τακτοποιώμεθα περὶ τὸν βίον ὁμοίως εἴς τε τὰ μικρὰ καὶ εἰς τὰ μεγάλα. Παρέρρεπονται δὲ εἰς τὴν σωφροσύνην ἡ *καλὴ τάξις* (εὐταξία), ἡ *κοσμιότης*, ἡ *αἰδώς*, ἡ *πρόνοια*.

Ἡ σωφροσύνη λοιπὸν μετὰ τῆς ἐγκρατείας εἶναι οἱ δύο τῆς φειδοῦς στύλοι· ἡ μὲν καθιστῶσα ἡμᾶς ἀνορέκτους περὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν, ἡ δὲ καίπερ ῥέποντας πρὸς τὰς φαύλας ἀπολαύσεις, διὰ τοῦ λογικοῦ μᾶς ἀνακρα-

τεῖ, μᾶς ἀπαγορεύει τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φαύλων ἡδονῶν. Ἡ μὲν ἀποσβέννωσιν εἰς τὴν πηγὴν ἔτι τὰς φαύλας τῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεις, ἡ δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ τὰς ἀτάκτους ἐπιθυμίας περιστέλλει καὶ ἀποδιώκει, ὥστε ἡ σωφροσύνη εἶναι μεγαλειτέρα ἀρετὴ τῆς ἐγκρατείας.

Αἱ δὲ ἐναντίαι πρὸς τὴν ἐξάσκησιν τῆς φειδοῦς κακίαι εἶναι·

ά. Ἡ *ἀφροσύνη*, τὸ νὰ κρίνωμεν κακῶς τὰ πράγματα, τὸ νὰ σκεπτώμεθα κακῶς, τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα κακῶς τὰ παρόντα ἀγαθὰ κτλ.

β'. Ἡ *ἀκολασία*, ἥτις εἶναι τὸ νὰ ἐκλέγωμεν τὰς ἀπολαύσεις τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν ἡδονῶν, καὶ νὰ ἐκλαμβάνωμεν ὡς εὐδαιμονοῦντας μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ζῶντας.

γ'. Ἡ *ἀκρασία*, ἥτις εἶναι τὸ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι πρέπει νὰ πράττωμεν τὰ καλὰ καὶ τὰ συμφέροντα, ἀλλὰ νὰ μὴ τὰ πράττωμεν ἕνεκα τῶν ἡδονῶν.

Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἐν γένει οἱ ἀρχαῖοι, τὴν *φειδωλίαν* κατέτασσον εἰς τὰς κακίας, ὁρίζοντες αὐτὴν *κακίαν καθ' ἣν ἀδάπανοι γίνονται τῶν χρημάτων εἰς τὸ δέον*, ἡμεῖς δὲ κατὰ τοὺς παραδεχθέντας ὅρους ἀπεκαλέσαμεν αὐτὴν *γλισχρότητα*.

Ὅταν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ φειδόμενοι τῶν ὑπαρχόντων ζητῶσι ν' ἀσφαλίσωσι τὴν ἄνετον ὕπαρξιν διὰ τὰ τέκνα των, ὑποβαλλόμενοι εὐχαρίστως εἰς στερήσεις καὶ ἐπιμόχθους ἐργασίας, τότε λέγομεν ὅτι ἐξασκοῦσι τὴν ἀρετὴν τῆς *αὐταπαρνήσεως*. Ἡ αὐταπάρνησις εἶναι ἡ μεγίστη τῶν ἀρετῶν, διότι ἀπαρνεῖταί τις ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἄλλων. Φαεινότατα αὐταπαρνήσεως παραδείγματα εἶναι ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος· τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἔπιε τὸ κώνειον διὰ

νὰ διαδώσῃ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ· τῶν ἐνθέρμων τῆς ἐπιστήμης λατρευτῶν, τῶν προσφερόντων τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν· τῶν φιλοπατρίδων καὶ φιλανθρώπων, ὅσοι προσφέρουσι τὴν ζωὴν ὁλοκαύτωμα ὑπὲρ τῆς πασχούσης πατρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ συνηθεστέρα ἐξάσκησις τῆς αὐταπαρνήσεως ἐνεργεῖται ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὑπὸ τῶν γονέων, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῆς μητρὸς χάριν τῆς εὐημερίας τῶν τέκνων της. Ἡ γυνὴ συνεχέστερον ἐκτελεῖ τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀρετὴν, ἐμπνεομένη ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν σύζυγον, τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα ἔρωτος. Ἡ καρδία τῆς γυναικὸς εἶναι πλουσιωτάτη ἀγάπης, καὶ ἡ αἴσθησις αὐτῆς τὴν ὠθεῖ εἰς ἔξοχα αὐταπαρνήσεως ἔργα· διὰ τοῦτο ἡ οἰκονομία καὶ ἡ φειδὼ εἶναι ἀποκλειστικαὶ ἀρεταὶ τῆς γυναικὸς, ἥτις δικαίως θεωρεῖται ὁ διαχειριστὴς τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου.

Παρατηροῦμεν δὲ ὅτι ἡ φειδὼ ὅσον συνεχέστερον ἐξασκεῖται καὶ ὅσον ἡ ἐνέργεια αὐτῆς εὐρύνεται, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἐξασκοῦσα αὐτὴν οἰκοδέσποινα γίνεται ἠθικῶς ἰσχυροτέρα, καὶ ἀποκτᾷ τὴν καλὴν ἕξιν εὐχερέστερον νὰ κατανικᾷ τοὺς πειρασμοὺς τῶν ἀτάκτων ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἡ φειδὼ ὑποθέτει νοῦν ὑγιῆ, θέλησιν ἰσχυρὰν, καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν, ὅπως καταβάλλουσα τὰς ἀτάκτους ἐπιθυμίας ἀποταμιεύῃ χάριν ὑψηλοῦ τινος σκοποῦ διὰ τὸ μέλλον. Ὅθεν ἡ φειδὼ δὲν εἶναι μόνον χρηματοποιὸς ἀρετὴ, ἀλλὰ διὰ τὰ μέσα καὶ τὸν σκοπόν της ἀποβαίνει ἀρετὴ ἠθικὴ, πολλαπλῆ καὶ εὐεργετικωτάτη.

Κοινῶς λέγεται ὅτι «*ἡ μὲν οἰκονομία εἶναι διὰ τὸν πλούσιον, ἡ δὲ φειδὼ διὰ τὸν πτωχόν*» διότι ἡ μὲν ἐκτελεῖται εἰς εὐρύτερον κύκλον, παρέχουσα ἐμφανέστερα ἀποτελέσματα, ἡ δὲ εἰς μικρὰν ἔκτασιν, ἐκφέρουσα ἀποτελέ-

σματα ἀφανέστερα καὶ ἐνίοτε μικροσκοπικά. Τὸ τοιοῦτον ἔδωκεν εἰς πολλοὺς ἀφορμὴν νὰ κατηγορήσωσι τὴν φειδὼ καὶ νὰ συγχύσωσιν αὐτὴν μετὰ τῆς γλισχρότητος, τῆς μικρολόγου φειδωλίας, τῆς φιλαργυρίας καὶ τέλος τῆς ῥυπαρίας. Οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι παρεξηγοῦντες τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς φειδοῦς δυσμενῶς περὶ αὐτῆς ἀποφαίνονται.

Ὁ φιλόσοφος Δημόκριτος λέγει «οἱ φειδωλοὶ τὴν τῆς μελίσσης τύχην (*οἶτον*) ἔχουσιν ἐργαζόμενοι ὡς ἀεὶ βιωσόμενοι». Οἱ νεώτεροι κατηγοροῦσι τῶν πτωχῶν τὴν φειδωλίαν ὡς ὠθοῦσαν αὐτοὺς εἰς ψυχικὴν ταπείνωσιν, ῥυπαρίαν καὶ μάλιστα ὡς ἐμψυχώνουσαν τὴν οἰκιακὴν κλοπήν!!! Νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπολογηθῶμεν ὑπὲρ τῆς φειδοῦς διὰ τὰς ἀβασίμους ταύτας κατηγορίας· διότι ὅσα εἴπομεν διαψεύδουσι πᾶσαν κατηγορίαν. Ὀρθῶς παρατηρεῖ σοφὸς οἰκονομολόγος ὅτι ἡ *φρόνησις* ἀείποτε ὠθεῖ ἡμᾶς πρὸς τὴν φειδὼ, αὕτη κανονίζει τὰς ἀναλογίας τῆς φειδοῦς, ἡ *ἐπίμονος ἐργασία* καθιστᾷ ἐφικτὴν τὴν φειδὼ, ἡ *μετριοφροσύνη* τὴν πραγματοποιεῖ, ἡ δὲ *διάνοια* κάμνει τὴν φειδὼ νὰ καρποφορῇ. Εἰς ταῦτα δὲ πάντα δὲν ἐμφιλοχωρεῖ κακόν τι αἴσθημα. Τὸ πρὸς τὴν φειδὼ κίνητρον εἶναι ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ καλοκἀγαθία· ἂν θέλητε, ἐγωϊσμός τις ὑπάρχει, ἀλλ' ἐγωϊσμὸς πρὸς τὴν αὐτοσυντήρησιν, γονιμώτατος ἄλλως τε εἰς εὐτυχῆ ἀποτελέσματα διά τε τὸν ἐξασκοῦντα τὴν φειδὼ καὶ διὰ τοὺς ὁμοίους του, οὐ μόνον διὰ τὸ παρὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον. Εἶναι δ' ἀείποτε βέβαιον ὅτι ὁ φειδωλὸς ἐνῷ βελτιοῖ τὴν κατάστασίν του, ἀποβαίνει συγχρόνως εὐεργέτης τοῦ πλησίον του, διότι τὰ τῆς φειδοῦς ταμιεύματα δὲν ἔχουσιν ἀξίαν, ἐνόσῳ δὲν τίθενται εἰς κυκλοφορίαν καὶ ἀνταλλαγήν. Μετ' ἐμβριθείας ὁ πατὴρ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας Ἀδὰμ Σμὶθ ἠρεύνησε τὰ

περὶ φειδοῦς ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, καὶ νομίζομεν ὅτι πειστικωτέραν μαρτυρίαν τῶν λόγων τοῦ φιλοσόφου τούτου δὲν θὰ εὕρωμεν.

«Ὁ *φειδωλὸς*, λέγει, *εἶναι δημόσιος εὐεργέτης*· δηλ. εἶναι εὐεργέτης τῆς κοινωνίας· διότι τὰ τῆς φειδοῦς ἀποκτήματα τιθέμενα εἰς τοκισμὸν, δὲν μένουν νεκρὰ, ἀλλὰ καθίστανται ἐνεργὰ πρὸς παραγωγὴν, χορηγοῦντα μισθὸν εἰς τοὺς ἐργάτας, καὶ κέρδος τι εἰς τὸν δανεισθέντα αὐτὰ, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐφάπαξ, ἀλλ' ὁσάκις αἱ ἐργασίαι τῆς παραγωγῆς ἀνανεοῦνται. Ἡ φειδὼ λοιπὸν εἶναι βεβαίως ὠφελιμωτάτη εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἐνεργητικότητα. Ἡ φειδὼ καὶ ὑπ' ἄλλην ἔποψιν εἶναι εὐεργετική. Ἂν τὴν ἐκ τῆς φειδοῦς ἀποκτηθεῖσαν πρόσοδον ὁ φειδωλὸς ἐδαπάνα ἀγόνως, δὲν ἤθελεν ἐξουδενωθῆ ἡ πρόσοδος; φειδόμενος καὶ ἀποταμιεύων διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἀναγκῶν του καὶ τῶν στερήσεων αὐτοῦ, ὁ φειδωλὸς προητοίμασεν εἴτε δι' ἑαυτὸν, εἴτε δι' ἄλλους μέσα πρὸς ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν ἢ ἀπολαύσεων, ἢ μέσα πρὸς διανομὴν ἐργασίας, καὶ κέρδους, ἅτινα δὲν θὰ ὑπῆρχον, ἂν ἐδαπάνα τὴν τῆς φειδοῦς πρόσοδον εἰς ἡδονὰς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τέρψιν. Δι' οἱονδήποτε λόγον μετῆλθε τὴν φειδὼ, εἴτε διὰ τὴν πρὸς τὴν οἰκογένειαν ἀγάπην, εἴτε ἐκ φιλοσοφικῆς πρὸς τὸ ἀπολαύειν μετριότητος, εἴτε ἐξ ἁπλότητος ἢ λιτότητος ἰδιοφυοῦς αὐτῷ, τὸ εὐεργέτημα τῆς φειδοῦς ὑφίσταται πραγματικόν. Ἡ κοινωνία συλλήβδην διὰ τῆς φειδοῦς τοῦ φειδωλοῦ καθίσταται πλουσιωτέρα, αὐξανομένου τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου, κατὰ τὸ ποσὸν τῶν μὴ δαπανηθέντων εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας, καὶ διὰ ταῦτα ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ τῷ γνωρίζῃ χάριτας. Καὶ ὅμως ἡ κοινὴ γνώμη τὸν τοιοῦτον κατηγορεῖ καὶ ἀποκαλεῖ ἐγωϊστὴν, ἐνῷ ἐπιδοκιμάζει καὶ ἀποδίδει μάλιστα γενναῖα αἰσθήματα εἰς τὸν *ἀληθῆ ἐγωϊστὴν*, ὅστις ἐν τῇ ἀ-

ποκλειστικότητί του οὐδὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους πρὸς ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐδαπάνησε πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ τέρψιν καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ ὅστις ἀντὶ ν' αὐξήσῃ τὸν ὄγκον τῶν γενικῶν προσόδων, αὐτὸς τὰς ἐδαπάνησεν ὅσον ἠδυνήθη πλειότερον (1).»

Τὸ ἐπιβλαβέστατον δὲ κατὰ τῆς φειδοῦς φρόνημα τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς εἶναι, ὅτι δι' αὐτῆς ἀληθὲς δῆθεν ἀδίκημα ὑπάρχει πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἐργασίαν. Εἰς πολλῶν ἐπιπολαίων ἀνδρῶν τὴν κεφαλὴν εἰσῆλθεν ὅτι διὰ νὰ κινῆται τὸ ἐμπόριον πρέπει νὰ γίνηται ἀνάλωσις καὶ δαπάνη ὅσον τὸ δυνατὸν πλειοτέρα. Ἡ ἐπιζήμιος αὕτη ἰδέα παραβλάπτει σπουδαίως τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γενικῆς εὐημερίας, καίπερ τῆς φειδοῦς ἀείποτε ὑπερισχυούσης κατὰ τῆς σπατάλης καὶ ἀσωτίας. Τὸ σόφισμα τοῦτο οὐχ ἧττον πτωχύνει καὶ καταχρεώνει τὰς πόλεις ὅσαι παρεδέχθησαν ὡς γνώμονα αὐτὸ εἰς τὴν διοίκησίν των. Ἡ βάσις αὐτῶν ἔχει παράδοξον φαντασιοκοπίαν, παρομοιάζουσα τὸν φειδωλὸν πρὸς τὸν αἰσχρὸν ἐκεῖνον φιλάργυρον ὅστις φείδεται ἵνα παραχώσῃ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς τοὺς ἀποταμιευθέντας θησαυρούς. Ὁ φειδωλὸς ἀπέναντίας διαθέτει τὰς προσόδους του εἰς δάνεια, ἢ μετοχὰς βιομηχανικὰς, ἢ εἰς πάσης ἄλλης ἐπιχειρήσεως ἐμψύχωσιν, χορηγῶν οὕτω κεφάλαια ἀφθονέστερα εἴς τε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ τοιοῦτον συνᾴδει πληρέστατα πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν ἐρ-

---

(1) Περὶ τοῦ πλούτου τῶν ἐθνῶν, Βιβλ. Β'. Κεφ. Γ'.

Δραττόμενοι δ' ἐνταῦθα τῆς εὐκαιρίας, παρακαλοῦμεν τὰς διδασκούσας τὸ μάθημα τοῦτο, τὰς ῥήσεις τῶν ξένων συγγραφέων καὶ τὰ γνωμικὰ τῶν ἀρχαίων νὰ ἐκθέτωσι μόνον ἐν συντόμῳ προφορικῶς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν λεγομένων, οὐχὶ δὲ πρὸς τακτικὴν ἐκμάθησιν.

γατικῶν τάξεων, αἵτινες ἀείποτε ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν κεφαλαίων. Τὸ ἐθνικὸν κεφάλαιον μόνον διὰ τῆς φειδοῦς δύναται ν' αὐξήσῃ καὶ πολλαπλασιασθῇ, ἐνῷ διὰ τῆς σπατάλης καὶ ἀσωτίας παρέχεται μὲν προσωρινή τις ἐμψύχωσις εἰς τὸν ἐργάτην, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας βλάβης, ὡς οὔσης ἀναλώσεως ἀγόνου δαπανηθείσης ἅπαξ καὶ οὐδέποτε ἀνανεουμένης.

Τὰ περὶ φειδοῦς ἠρευνήσαμεν μετ' ἀκριβολογίας διὰ νὰ καταστρέψωμεν, εἰ δυνατὸν, τὴν σφαλερὰν ἰδέαν τινῶν, ὅτι δῆθεν ἡ σπατάλη, ἡ ἀσωτεία, ἡ ἐλευθεριότης, ἡ ἀφειδία εἶναι ὠφελιμώτεραι εἰς τὴν κοινωνίαν, ὡς παρέχουσαι εἰς μὲν τὴν βιομηχανίαν καὶ τοὺς ἐργάτας ἐμψύχωσιν καὶ ἐργασίαν, εἰς δὲ τὸ ἐμπόριον πλειοτέραν κίνησιν.

Γ'.

Τὰ καθήκοντα, ἡ φειδὼ, καὶ τὰ λογικὰ αὐτῆς ὅρια.

Ἐκ τῶν προηγουμένων ἀπεδείχθη καταφανῶς ὅτι ἡ φειδὼ εἶναι πολλαπλῆ ἀρετὴ, ἥτις ἔχει ῥίζας καὶ βάσεις καθαρῶς ἠθικάς. Ἤδη δὲ πρόκειται νὰ ἐρευνήσωμεν εἰς ποίας περιστάσεις ὁ ἄνθρωπος πρέπει, ἤτοι ἔχει καθῆκον, νὰ ἐκτελῇ αὐτὴν καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ εἶναι ἠθικῶς ἐφικτὴ ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς.

Τὸ πρῶτον καθῆκον τὸ ὁποῖον ἡ φύσις καὶ αὐτὸς ὁ ὀρθὸς λόγος διδάσκει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐκπληρώσῃ εἶναι ἡ συντήρησις ἑαυτοῦ. Τοῦτο δὲ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ πρέπει νὰ ἐργάζηται, νὰ προνοῇ καὶ ἐκ τῶν ἀποκτηθέντων ν' ἀποταμιεύῃ διὰ τῆς φειδοῦς. Φυσικαὶ καὶ ἀπρόοπτοι περιστάσεις παρακωλύουσι πολλάκις τὸν ἄνθρωπον ὅπως διατηρήσῃ τὴν ὕπαρξιν, εἴτε

ἕνεκα ἀφορίας, εἴτε πυρκαϊᾶς, εἴτε ἀεργίας, κτλ. Τὸ λογικὸν τῷ ὑπαγορεύει νὰ προβλέπῃ τὰς ἐπαπειλούσας τὴν ὕπαρξίν του περιστάσεις, καὶ ἡ πρόνοια αὕτη τὸν πείθει νὰ δαπανᾷ σήμερον ὀλιγώτερα διὰ νὰ ἔχῃ εἰς τὸ μέλλον τὰ πρὸς διατήρησιν μέσα. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη τὸ καθῆκον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀποταμιεύῃ ἐκ τῶν παρόντων διὰ τὰ μέλλοντα.

Φείδου τῶν παρόντων διὰ ν' ἀσφαλίσῃς τὴν ὕπαρξιν διὰ τὸ μέλλον.

Ὁ ἄνθρωπος διερχόμενος τὰς βαθμίδας τοῦ βίου ἐκ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας μεταβαίνει εἰς τὴν ἀνδρικὴν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν γεροντικὴν, καθ' ἣν ἐκπίπτουσιν αἱ δυνάμεις του καὶ καθίσταται ἀνίσχυρος πρὸς ἐργασίαν. Ἡ πρόνοια τῷ ὑπηγόρευσεν ἕτερον καθῆκον.

Ἀποταμίευε ἐντὸς εἶναι κέρδος διὰ τὰ ἔχῃς ἐφόδια διὰ τὸ γῆρας.

Διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν προορισμόν του ἐντελῶς πρέπει νὰ συζευχθῇ, νὰ τεκνοποιήσῃ, νὰ ἐκθρέψῃ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, καὶ ἐκ τῆς πρὸς αὐτὰ ἀγάπης, ἥτις λέγεται συζυγικὸς ἔρως καὶ φιλοστοργία, ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὸν τὸ καθῆκον νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς μελλούσης ὑπάρξεως τῶν προσφιλῶν αὐτῷ ὄντων, ὅπερ ἐστὶ,

Φείδου ἁπάντων πρὸς τὴν ἀσφαλῆ συντήρησιν τῆς οἰκογενείας.

Ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὑπάρχουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον πνευματικαὶ καὶ ψυχικαὶ ἀνάγκαι, τὰς ὁποίας ἵνα ἐκπληρώσῃ πρέπει νὰ ἔχῃ τεθησαυρισμένα κεφάλαια, ἐξ οὗ προκύπτει τὸ καθῆκον.

Ἀπόκτησον διὰ τῆς φειδοῦς τὰ πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων μέσα.

Ὥστε ἡ φειδὼ δὲν εἶναι ἁπλοῦν μέτρον ἀνάγκης, ἀλλὰ καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἡ φρόνησις, τὸ αἴσθημα τῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ ἀγάπη, ἡ αὐθυπαρξία αὐτὴ ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἂν δὲ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος, τοῦ ἐξασφαλίζοντος τό τε ζῆν καὶ εὖ ζῆν, ἐπρόκειτο νὰ καθυποβάλλῃ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος εἰς στερήσεις, κακουχίας, ξενοχωρίας καὶ ἐξωτερικὰς προσβολάς, ὀφείλει νὰ τὸ πράξῃ προθύμως, ἀγογγύζως καὶ καρτερικῶς, ἀδιαφορῶν, καὶ ἀποκαρτερῶν ἀπέναντι πάντων τῶν ἔξωθεν καὶ ἔνδοθεν κωλυμάτων. Οὕτω πως ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς φειδοῦς γίνεται κύριος ἑαυτοῦ, κύριος τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπάρξεώς του, γίνεται ἀξιοπρεπὴς, ῥωμαλέος καὶ τέλος ἐνάρετος.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων τῆς φειδοῦς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ μένῃ ἀκλόνητος, ἄσειστος, ἀτάραχος, ἐπίμονος ἀπέναντι πάντων τῶν πειρασμῶν τῆς κοινωνίας καὶ αὐτῆς τῆς οἰκογενείας. Ἡ φειδὼ εἶναι διὰ τὴν οἰκοδέσποιναν ἀδαμαντίνη ἄγκυρα, δι' ἧς ἐξασφαλίζεται ἡ τιμὴ, τὸ σέβας, ἡ ἀγάπη καὶ ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ἂν ἡ οἰκοδέσποινα ἐγνώριζε πόσα ἐκ τῆς φειδοῦς δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἀγαθὰ, λίαν προθύμως θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὰ φρόνιμα ἐπιτάγματα αὐτῆς· θὰ ἀπέφευγε συναναστροφὰς, αἵτινες διὰ ψευδοῦς τινος φιλοτιμίας παρεκώλυον τὴν ἐξάσκησιν αὐτῆς· θὰ παρῄτει καὶ πολυτέλειαν καὶ συρμοὺς καὶ πᾶσαν περιττὴν ἀπόλαυσιν, ἵν' ἀποκτήσῃ ἀνεκτίμητα ἀγαθὰ, ἅτινα θὰ ἀπήλαυε καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτῆς μετὰ τιμῆς καὶ δόξης, ἐμπρεπούσης εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτῆς *ψυχήν*.

Εἰς τὰς ποικίλας τῆς φειδοῦς ἐφαρμογὰς ὑπάρχει ἄπειρος ποικιλία, καὶ διὰ τοῦτο ἀποβαίνει δυσχερέστατον νὰ δώ-

σωμεν σταθεροὺς κανόνας περιλαμβάνοντας καὶ τὰ ὅρια τῆς φειδοῦς εἰς τὴν καθ' ἡμέραν πρακτικήν. Ἀρκούμεθα δὲ γενικάς τινας ἰδέας ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ληφθείσας ἐκ τῆς πείρας τῶν διασημοτέρων σοφῶν τῶν αἰώνων, αἵτινες παρὰ τῇ ὀρθοφροσύνῃ καὶ νοημοσύνῃ τῆς οἰκοδεσποίνης τιθέμεναι, θέλουσιν ὁδηγήσει αὐτὴν ἀσφαλῶς εἰς τὴν χρῆσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς φειδοῦς εἰς τὰς πολυειδεῖς τοῦ βίου περιστάσεις (1). Ὁ Πιττακὸς, εἷς τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ἔλεγεν ὅτι *ἄριστος οἶκος ἔστιν, ὁ τῶν περισσῶν μηδενὸς δεόμενος καὶ τῶν ἀναγκαίων μηδενὸς ἐνδεόμενος.*

Ὁ δὲ Σόλων· Τοῦτον ἄριστον αὐτῷ δοκεῖν οἶκον, ὅπου τὰ κτήματα μήτε κτωμένοις ἀδικία, μήτε φυλάττουσιν ἀπιστία, μήτε δαπανῶσι μετάνοια πρόσεστι.

Ὁ Σωκράτης ἔλεγε· «*Θεοῦ μὲν εἶναι τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω Θεοῦ*».

Ὁ Ξενοφῶν ἐν Κύρου παιδείᾳ ἡ. «*Ὃς ἂν τὰ πλεῖστα κτᾶσθαί τε δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ καὶ χρῆσθαι πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τοῦτον ἐγὼ εὐδαιμονέστατον νομίζω κατὰ χρήματα.*

Ὁ ποιητὴς Μένανδρος·

Ἄνευ κακῶν γὰρ οἰκίαν οἰκουμένην
οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἡ τύχη
τούτων δίδωσιν ἀφθονίαν, τοῖς δ' οἱ τρόποι!

Ὁ Κλείταρχος συνεβούλευεν· «*ὀφείλομεν ἑαυτοὺς ἐθίζειν ἀπ' ὀλίγων ζῆν, ἵνα μηδὲν αἰσχρὸν ἕνεκεν χρημάτων πάθωμεν.*

---

(1) Τὰς ἑλληνικὰς ταύτας ῥήσεις ὀφείλει ἡ διδάσκαλος νὰ ἑρμηνεύῃ κατὰ τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἔννοιαν, ὅπως δι' αὐτῶν ἐπιτευχθῇ ἡ κατάληψις τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων τῆς φειδοῦς.

Ὁ Πλούταρχος εἰς τὰ ἠθικά του συνιστᾷ. «*Μήτε λίαν πολυτελῶς, μήτε ἄγαν εὐτελῶς πειρῶ τὰ περὶ τὴν ἑσθῆτα καὶ δίαιταν καὶ τὴν ἑτέραν διαγωγὴν τὸ σῶμα διοικεῖν· τὸ μὲν γὰρ φθονεῖσθαι ἢ γελᾶσθαι ποιεῖ, τὸ δὲ μισεῖσθαι ἢ ἐλεεῖσθαι.*

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἦτο ἐγκρατὴς καὶ λίαν οἰκονόμος, ἀλλ' εἰς τὰ μεγάλα πράγματα ἦτο γενναῖος καὶ δαψιλής.

Ὁ πρακτικὸς τῆς οἰκονομίας διδάσκαλος, ὁ Ἄγγλος Ἰώνσων λέγει·

«Ἴσως οἱ ἀναγνῶσται, μᾶλλον πρόθυμοι νὰ ἐπικρίνωσι παρὰ νὰ διδαχθῶσι, μὲ ἐρωτήσωσι ποία τις εἶναι ἡ ὀρθὴ τῆς οἰκονομίας (φειδοῦς) στάθμη, καὶ πότε ἡ δαπάνη, ἡ μὴ ἀφεύκτως ἀναγκαία, ἐκτρέπεται εἰς ἀσωτείαν. Εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα δὲν ὑπάρχει γενική τις ἀπόκρισις, διότι ἡ νομιμότης ἢ ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκονομίας ποικίλλονται εἰς τὸ ἐπάπειρον κατὰ τὰς περιστάσεις. Μ' ὅλα ταῦτα δύναταί τις ὡς γενικὸν νόμον νὰ θέσῃ τὸ ὅτι «*ἡ θεληματικὴ δαπάνη δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς προσόδους*», νόμος τοσοῦτον ἀναμφισβήτητος, ὥστε ὁ πολιτικὸς νόμος κατατάσσει τὴν ἀσωτείαν πλησίον τῆς ἀναισθησίας καὶ ἀποστερεῖ τὸν ἄωτον, ὡς τὸν πάσχοντα διανοητικὴν ἀλλοίωσιν, τῆς διαχειρίσεως τῶν ὑποθέσεων καὶ ὑπαρχόντων. Παρὰ τὸν γενικὸν τοῦτον νόμον ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἀξίωμα. «*Δὲν πρέπει νὰ δαπανῶμεν ἐπ' ἐλπίδι ἀβεβαίων κερδῶν*». Οὐδεὶς πρέπει, ἐμπιστευόμενος εἰς τὰς προσόδους τῶν προτερημάτων του, νὰ ἀφίνηται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν φαντασιωδῶν.

Παρὰ ταῦτα προσθέτω ἕτερον κανόνα. «*Δὲν πρέπει νὰ σκορπίζωμέν τι ἐναντίον τῆς κλίσεως ἡμῶν*». Ἴσως τις φαντασθῇ ὅτι εἶναι εὔκολον νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸν κανόνα τοῦτον, καὶ ὅμως ἂν ἐρωτήσῃ τις τοὺς ὑπὸ τῆς ἀσωτείας ἐνταφιασθέντας εἰς τὰς φυλακὰς, ἢ ἐξορισθέντας, θέλει ἀ-

ναγνωρίσει ὅτι ὀλίγιστοι κατεστράφησαν διὰ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν θελήσεως, καὶ ὅτι οἱ πλεῖστοι παρεσύρθησαν ὑπὸ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν περιστοιχούντων αὐτοὺς, καὶ ὑπεχώρησαν μετὰ λύπης εἰς πλῆθος ἀλόγων δαπανῶν, εἴτε ὑπὸ χυδαίας τινος ἀμίλλης, εἴτε ὑπὸ παιδαριώδους φόβου ἀποστροφῆς, ἀπεχθείας καὶ σκώμματος ἢ ἐμπαιγμοῦ».

Ὁ Μεζιέρος ἐκφέρει τὰ ἑξῆς.

«Ἡ πρώτη καὶ οὐσιωδεστάτη φειδὼ εἶναι τὸ νὰ μὴ δαπανᾷ τις ἀκαταλλήλως. Ἡ δαπάνη δὲν πρέπει νὰ δικαιολογῆται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ὠφελείας καὶ τῆς καταλληλότητος. Ἡ ἀγορὰ πραγμάτων εἰς μικρὰν καὶ εὐτελῆ τιμὴν εἶναι πολὺ ἀκριβὴ, ἂν ἦναι ταῦτα περιττά . . . . Τὸ νὰ παραβλέπωμεν διὰ τὰς μικρὰς δαπάνας καθίσταται ἕξις εἰς τὴν ἀσωτείαν διὰ τὰς μεγάλας. Τὸ ἀπόκρυφον τῆς οἰκονομίας εἶναι νὰ γνωρίζωμεν νὰ διερχώμεθα τὰ πράγματα. Ποσάκις δὲν μετενοήσαμεν διὰ δαπάνην ἡδυπαθῆ καὶ ἄκαιρον!

Ἕτερος τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας σοφὸς, ὁ Ἄγγλος Τζέστερφηλδ, εἰς τὰς πρὸς τὸν υἱόν του παραινέσεις λέγει· «Οὐδέποτε δι' οἰκονομίαν κακῶς ἐννοουμένην μὴ ἀγοράσῃς πρᾶγμα, οὔτινος δὲν ἔχεις ἀνάγκην, διότι δῆθεν εἶναι εὔωνον. Ὁ φρόνιμος μεταχειρίζεται τὰ χρήματα καὶ τὸν χρόνον του εἰς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον, ὠφέλιμον ἢ λογικῶς εὐάρεστον. Ὁ μωρὸς ἀγοράζων τὰ μὴ ἀναγκαῖα, δὲν ἔχει νὰ πληρώσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα, οὐδὲ δύναται νὰ ἀντιστῇ εἰς τοὺς πειρασμοὺς ἐμπορικοῦ καταστήματος. Τὰ ὡρολόγια, αἱ βακτηρίαι, αἱ ταμβακοθῆκαι, τὰ καπνοδοχεῖα εἰσὶν ἡ καταστροφή του. Οἱ ὑπηρέται καὶ οἱ ἔμποροι συνωμοτοῦσι διὰ νὰ τὸν ἀπατήσωσι, καὶ ἐντὸς ὀλίγου μὲ αὐτά του τὰ γελοῖα περιττὰ ὀψωνίσματα εὑρίσκεται ἐστερημένος παντὸς ὅ,τι χρησιμεύει εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ἄνεσιν τῆς ζωῆς».

Ἕτερος πρακτικὸς τῆς οἰκονομίας διδάσκαλος τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ, ὁ διάσημος Βενιαμὶν Φραγκλῖνος, λέγει· «ὅτι ὁ δαπανῶν ἀνωφελῶς καθ' ἑκάστην 40 λεπτά, δαπανᾷ κατ' ἔτος 144 δραχ. ἑπομένως χάνει τὴν χρῆσιν κεφαλαίου ἐκ 1440 δραχ. Δαπανᾶτε, λέγει, πέντε λεπτὰ ὀλιγώτερον καθ' ἑκάστην καὶ μὴ ἐγγίζετε τὸ καθαρὸν κέρδος. Ἔχετε πάντοτε διὰ μνήμης ὅτι μετὰ τὰς καλῶς ἐννοουμένας δαπάνας, πρέπει νὰ μένῃ ὑπόλοιπόν τι, καὶ τότε ἐπιτυγχάνετε τὸν κολοφῶνα τῆς εὐδαιμονίας σας».

Δ'.

Ὑπερβολαὶ καὶ κωλύματα πρὸς τὴν φειδώ.

Καθόσον ἐλλείπει ἀφ' ἡμῶν ἡ φειδώ, κατὰ τοσοῦτον περιπίπτομεν εἰς ἐλαττώματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βλαβερά. Ταῦτα δ' εἰσὶν Α'. ἡ *ἐλευθεριότης*, δηλ. ἡ ἰδιότης τοῦ νὰ χαρίζῃ τις χρήματα δι' ἐπαινετὰ, καὶ νὰ ἐπιδαψιλεύῃ διὰ νὰ δαπανήθῶσιν εἰς τὰ δέοντα. Μολονότι ἡ *ἐλευθεριότης* θεωρεῖται ὡς ἀρετὴ, διὰ τὸν ἀσκοῦντα ὅμως αὐτὴν δὲν εἶναι πλουτοποιός· διότι ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης «*πλουτεῖν οὐ ῥάδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε ληπτικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικόν, προετικὸν δέ.* Πράγματι· ὁ ἐλευθέριος εἶναι δύσκολον νὰ πλουτῇ, διότι δὲν λαμβάνει οὐ μόνον ὅθεν πρέπει, ἀλλὰ καὶ ὅθεν δὲν πρέπει· εὔκολος δ' ὢν νὰ δαπανᾷ, ἀποβαίνει καὶ περὶ τὸν ἱματισμὸν λίαν καθάριος καὶ περὶ τὴν οἴκησιν· ἐπιτήδειος δὲ καὶ νὰ κατασκευάζῃ τὰ περιττὰ, τὰ ὡραῖα, καὶ τὰ τερπνὰ ἄνευ ὠφελείας. Β'. Ἡ *σπατάλη*. Γ'. Ἡ *ἀσωτεία*. Δ'. Ἡ *ἀκρασία*, τὸ περιττὸν καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν δαπανώμενον.

Καθόσον δὲ εἴμεθα ὑπερβολικοὶ εἰς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς, περιπίπτομεν ά. εἰς τὴν *γλισχρότητα*, δηλ. εἰς τὴν πτωχικὴν εὐτέλειαν β'. εἰς τὴν *φιλαργυρίαν* καὶ γ'. εἰς τὴν *ρυπαρίαν*, τὴν ἄκραν δηλονότι φιλαργυρίαν.

Διὰ νὰ ἐξασκηθῇ ἡ οἰκονομία καὶ ἡ φειδὼ ἄνευ φόβου παρεκτροπῆς, πρέπει ἐκ τῶν προτέρων ἡ οἰκοδέσποινα νὰ χαράξῃ τὰ ὅρια αὐτῶν, ὁδηγουμένη ἐμβριθῶς ἐκ τῶν προσόδων, τὰς ὁποίας ἀπολαμβάνει· διότι, ὅ,τι εἶναι διὰ τὸν μὲν οἰκονομία, διὰ τὸν δὲ πιθανὸν νὰ ἦναι σπατάλη. Ἅμα δὲ χαράξῃ τὴν γραμμὴν τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς φειδοῦς, ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἐν οὐδεμιᾷ περιστάσει πρέπει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ διαγεγραμμένα ὅρια. Τὸ σύνθημα αὐτῆς ἔστω τὸ ἑξῆς· «ἀπεφάσισα ὁριστικῶς ν' ἀποκτήσω πλοῦτον *ἐντίμως*, καὶ νὰ ἀποταμιεύσω χρήματα ἀξιοπρεπῶς καὶ οὐδέποτε θέλω παρεκκλίνει τῆς γραμμῆς ταύτης. Ἡ *ἐργασία* καὶ ἡ *φειδὼ* θὰ μοὶ χορηγήσωσιν ὅσα χρήματα μοὶ ἀναγκαιοῦσι διὰ ν' ἀσφαλίσω τὸ μέλλον τῆς οἰκογενείας μου· πᾶν τὸ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τούτων εἶναι ἀνάξιον τῆς προσοχῆς μου». Πρὸς τήρησιν τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου προγράμματος ἡ οἰκοδέσποινα ὀφείλει νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἀκλόνητον ὡς βράχον, θέλησιν σιδηρᾶν καὶ αὐταπάρνησιν πείσμονα. Θὰ παρουσιασθῶσιν εἰς αὐτὴν περιστάσεις διὰ νὰ πλουτήσῃ ἐκ παρανόμων κερδῶν· θὰ τὴν γοητεύσῃ ἡ ἄδικος ἀπόκτησις τοῦ πλούτου, ἡ δὲ διαφθορά, ἡ κακεντρέχεια, ἡ μοχθηρία θὰ τῇ παρεμβάλωσι προσκόμματα εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης· θὰ τὴν μεμφθῶσιν ὡς φιλάργυρον ἢ σκληρὰν, ὡς στερεότυπον καὶ ἀλλόκοτον, πολλάκις μάλιστα θὰ τὴν περιφρονήσωσι διὰ τὸ ἀμετάτρεπτον τῆς ἀποφάσεως, καὶ ὅμως ἐκείνη ἀκλόνητος πρέπει νὰ ἐμμένῃ εἰς τὰς ἀποφάσεις της, περιφρονοῦσα ἅπαντα ταῦτα. Πρέπει μετ' εὐσαθείας εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐγκρατείας καὶ τῶν στερήσεων

ν' ἀτενίζῃ πρὸς τὸ εὐάρεστον καὶ σωςικὸν ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν της.

Εἰς τὰ ἐξηχρειωμένα ταῦτα ὄντα, τὰ διὰ παντοίων μέσων προσπαθοῦντα νὰ κλονίσωσι τὰς πεποιθήσεις αὐτῆς, μηδὲν ἄλλο ἂς μὴ ἀποτείνῃ ἢ τὸ *οἰκονομικὸν πιστεύω*, τὸ ὁποῖον εἶναι δι' αὐτὴν ἡ πορεία τῆς ζωῆς καὶ τὸ αἴσιον μέλλον.

«Ἡ εὐσεβὴς πρὸς τὸν σύζυγον, πρὸς τὰ τέκνα, καὶ πρὸς τὴν τιμὴν ἀγάπη μοὶ ἐπιβάλλει ἀμετατρέπτως τὸ καθῆκον νὰ ἐργάζωμαι ὅσον δύναμαι, καὶ νὰ οἰκονομῶ τοὺς κόπους τοῦ συζύγου καὶ ἐμοῦ ὅσον τὸ λογικὸν μοὶ ὑπαγορεύει, ὅπως ζήσω ἀγαπητὴ ἐν τῷ οἴκῳ, σεβαστὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ἥσυχος ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀπέναντι τοσούτων ἀνεκτιμήτων πλεονεκτημάτων περιφρονῶ τὴν πτωχαλαζονείαν, τὴν πολυτέλειαν, τοὺς συρμοὺς καὶ τὰ συμπόσια. Ἀπὸ τοῦδε κηρύττω ὅτι εἶμαι εὐτυχής· διότι δὲν ὀφείλω εἰς κἀνένα, εἶμαι ἀνεξάρτητος καὶ δὲν ἔδωκα ἀφορμὴν εἰς κἀνένα νὰ διασύρῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς οἰκογενείας μου. Ἐξησφάλισα ἐφόδια διὰ τὸ γῆρας· ἔχω πῶς νὰ ἐκπαιδεύσω τὰ τέκνα μου, πάντες μὲ ἀγαπῶσι· διότι περὶ πάντων μεριμνῶ. Ὅστις κατηγορεῖ τὰ προστάγματα ταῦτα τοῦ λογικοῦ εἶναι ἐχθρὸς ἐμοῦ καὶ τῆς κοινωνίας· τὸν περιφρονῶ, τὸν βδελύσσομαι, διότι ἠθικῶς εἶναι ἄρρωστος, πάσχει καὶ θὰ πάσχῃ μέχρι θανάτου καταβαίνων εἰς τὸν τάφον ἐξουδενισμένος, ἄθλιος, καὶ ἐστιγματισμένος.»

Ἐκ τῶν ῥήσεων τούτων τῆς φρονίμου οἰκοδεσποίνης καθορᾶται ἡ *ἀκλόνητος πεποίθησις*, ἣν ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν περὶ οἰκονομίας ἀρχῶν· ἐκδηλοῦται τὸ *ἀμετάτρεπτον* τοῦ νὰ σαλεύσῃ ἐκ τῶν πεποιθήσεων τούτων· καταφαίνεται ἡ *ἠθικὴ δύναμις*, ἣν αἰσθάνεται διὰ νὰ πατάξῃ κατὰ κεφαλῆς πάντας τοὺς περιφρονοῦντας τὰς σωτηρίους τῆς οἰκονομίας ἀρ-

χάς· διαλάμπει ἡ ἠθικὴ, ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡ οἰκιακὴ *μόρφωσις* ἐπὶ τῆς ὁποίας στηριζομένη προσδοκᾷ, ἐλπίζει, καὶ πιστεύει εἰς τὸ λαμπρὸν τῆς ἀρετῆς μέλλον, εἰς τὸν ἀμάραντον στέφανον δόξης ἀτελευτήτου, διότι κατέστησεν ἑαυτὴν, τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα εὐδαίμονα. Ἡ ἀνεκλάλητος αὕτη χαρὰ συνοδεύει αὐτὴν μειδιῶσαν καὶ μέχρι τοῦ τάφου.

Τὰ προσκόμματα κατὰ τῶν ὁποίων πρέπει ἀνδρείως νὰ ἀντιπαλαίσῃ ἡ φρόνιμος οἰκοδέσποινα εἶναι δύο· α. *Τὰ πάθη* καὶ *ἐλαττώματα* εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀτελὴς καὶ ἀκατάρτιστος ἄνθρωπος ὑπόκειται καὶ β'. *Ἡ ἐλαττωματικὴ ἀγωγή*. Ἡ ψευδὴς φιλοτιμία, ἡ ἀλαζονεία, ἡ κουφόνοια, ἡ κενοδοξία, ἡ ψευδὴς ἀξιοπρέπεια ἐφαρμῶσιν ὡς τοσοῦτοι ἐχθροὶ ἐναντίον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἂν τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς παιδείας κατηύγαζε τὸν ὑγιῆ νοῦν· ἂν τὰ βαλσαμώδη τοῦ Χριστιανισμοῦ διδάγματα ἐθεράπευσαν τὰ ἕλκη τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας· ἂν τῆς ἠθικῆς τὰ σωτήρια ἀξιώματα εἰσεχώρησαν ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε ἡ σωτηρία τοῦ οἰκονόμου εἶναι εὐχερὴς, ταχεῖα, ἀποτελεσματικὴ καὶ ἑτοίμη.

Αἱ κακαὶ ἕξεις, ἡ ἀδυναμία τοῦ χαρακτῆρος, ἡ ἀταξία, ἡ περὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἀηδία εἰσὶ τὰ κωλύματα τῆς κακῆς ἀγωγῆς, ἅτινα συγχρόνως ἐξαχρειόνουσι τὸν ἄνθρωπον. Ἂν νηπιόθεν οἱ γονεῖς δὲν ἐκοπίασαν διὰ νὰ ἐγχαράξωσιν εἰς τὰ τέκνα των τὰς ἀγαθὰς ἕξεις, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος σώζεται· ἂν ἄστοργοι γονεῖς ἐν τῇ ἄκρᾳ αὐτῶν τρυφερότητι παρεῖχον εἰς τὰ τέκνα τὰ πάντα ἕτοιμα, χωρὶς ν' ἀφίνωσιν εἰς αὐτὰ ἄθλα διὰ τὰ ὁποῖα ν' ἀγωνισθῶσιν ἐν τῷ βίῳ· ἂν δὲν ἐφρόντισαν οἱ παιδαγωγοὶ νὰ ἑδραιώσωσιν ἐν τῷ νῷ τῶν παίδων τὰς ἀκραδάντους πεποιθήσεις περὶ τῶν εὐεργετημάτων τῆς οἰκονομίας· τότε οἱ ἀμόρφωτοι καὶ ἀνάγωγοι ἐκεῖνοι χαρακτῆρες κλονίζονται εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς φειδοῦς

καὶ ἡ ἐλαχίστη ἔξωθεν ἐναντιότης τοὺς ἐκτροχιάζει ἐκ τῆς ἀληθοῦς τῆς οἰκονομίας ὁδοῦ καὶ θᾶττον ἢ βράδιον καθίστανται θύματα τῆς ἀνοίας καὶ ἀπαιδευσίας των.

Διὰ νὰ βαδίσωμεν ἀπαρεγκλίτως τὴν διαχαραχθεῖσαν ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν ὁδὸν τῆς φειδοῦς δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ἐπιστημονικῶς τὴν οἰκονομίαν, δὲν εἶναι ἐπαρκὴς προσπάθειά τις πρόσκαιρος, ἔστω καὶ ἡρωϊκή, διὰ νὰ μᾶς ἐνδυναμώσῃ ὅπως ἀντέχωμεν κατὰ τῶν ἔξωθεν προσβολῶν τῶν αἰσθήσεων, τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ χαρακτῆρος· ἀλλὰ πρέπει ἐκ πεποιθήσεως νὰ εἴμεθα ἀκλόνητοι εἰς τὰς ἀποφάσεις μας, πρέπει νὰ ἐμμένωμεν ὡς βράχοι ἄσειστοι ἀπέναντι τῶν προσβολῶν τῶν μωρῶν καὶ κακεντρεχῶν, οἵτινες ἠδύνοντο νὰ μᾶς λοξοδρομῶσιν ἐκ τῆς προχαραχθείσης πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁδοῦ. Πρέπει εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς φειδοῦς ἡμῶν νὰ εἴμεθα τοσοῦτον σταθεροὶ καὶ ἄκαμπτοι, ὥστε καὶ μαρτύρια νὰ ὑποστῶμεν, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ σαλεύσωμεν ἀπὸ τὰς ἀρχάς μας. Ἂς λέγῃ ὁ ἀθλητὴς οὗτος τῆς οἰκονομίας καθ' ἑαυτόν. *Δὲν ὑποφέρω νὰ ζῶ ὅπως θέλῃ ὁ γείτων μου ἢ ὁ φίλος μου, θέλω καὶ ἐπιμένω νὰ θέλω ἵνα ζῶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς εὐδαιμονίας μου· τοῦτο θὰ καταστήσῃ ἐμὲ εὐδαίμονα καὶ ἐνάρετον. Δὲν θὰ ἀνεχθῶ πώποτε νὰ ἐνδύωμαι ὅπως θέλει ὁ φαυλόβιος ἐκεῖνος τῶν Παρισίων ἐκδότης τοῦ συρμοῦ. Ἐκεῖνος εἶναι διαφθορεύς, ἐγὼ ἀφεύκτως οὔτε εἶμαι, οὔτε θέλω νὰ εἶμαι πώποτε. Τὰ προγονικά μου ἤθη, τὴν θρησκείαν, τὴν ἑλληνικὴν σεμνότητα, τὴν ἐθνικὴν ἁπλότητα, αὐτὰ θέλω καὶ ἐπιμένω νὰ θέλω ἀκλονήτως· διότι ἡ πεῖρα τῶν αἰώνων μὲ ἐδίδαξεν ὅτι ταῦτα εἰσὶ σωτήρια. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ τρώγω, ὅπως θέλει ὁ κερδοσκόπος τῶν τροφίμων τῆς Ἀγγλίας, οὐδὲ νὰ πίνω ὅπως θέλουσιν οἱ ἄσωτοι τοῦ κόσμου· θέλω νὰ ζῶ ὅπως θέλει τὸ σύστημά μου, ἡ ἀνατροφή μου· ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ θρησκεία, ἡ ἐθνι-*

κότης, ἡ πεποίθησίς μου. Ἐπιμένω νὰ ζῶ ὅπως ἡ φρόνησις μοὶ ὑπαγορεύει, καὶ οὐχὶ ὅπως σήμερον ἡ ἰδιοτροπία τοῦ Γάλλου, καὶ αὔριον ἡ φαντασία τοῦ Ἄγγλου καὶ μεθαύριον ἡ φιλοκέρδεια τοῦ Γερμανοῦ μοὶ ὑπαγορεύουσι. Δὲν ἀνέχομαι πώποτε νὰ γείρω κτῆνος συρόμενον ἀπὸ στόματος ὑφ' ἑνὸς διεφθαρμένου ξένου, ὅστις πᾶν ἄλλο ἀγαπᾷ ἢ τὴν ἐθνικὴν καὶ προσωπικήν μου ἀξιοπρέπειαν. Εἰς ταῦτα ἐμμένω ἀκλόνητος, ἀσάλευτος, καὶ ἂν πρόκηται νὰ μὲ ὑβρίσωσι, νὰ μὲ βασανίσωσι, νὰ μὲ διασύρωσιν. Ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἀποφάσει ἔγκειται ἡ σωτηρία τῆς ἀξιοπρεπείας, τῆς τιμῆς, τῆς σεμνότητος τῶν τέκνων, τῶν γονέων, τῆς πατρίδος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους μου».

Ε'.

Τὰ θαύματα τῆς φειδοῦς.

Μόνοι οἱ οἰκονόμοι καὶ οἱ φειδωλοὶ δὲν ζητοῦσιν ἀποδείξεις διὰ νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἡ μὲν φειδὼ κάμνει θαύματα, ἡ δὲ οἰκονομία τεράστια. Οὗτοι τὰ ἔπραξαν καὶ ἐμπράκτως τὰ εἶδον καὶ δὲν θέλουσι πλειοτέρας ἀποδείξεις. Καὶ ὅμως εἰς τὰς νεανικὰς ψυχὰς εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῶσι τοιαῦται ἀποδείξεις, ὅπως καλῶς στηριχθῶσιν εἰς τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς φειδοῦς τὰς ὀλίγον μὲν ἀνάντεις, πολὺ δὲ σωστικὰς ὁδούς.

Ὑποθέσωμεν οἰκογένειαν συγκειμένην ἐκ τῶν γονέων καὶ τεσσάρων μικρῶν τέκνων. Ὁ πατὴρ ἵνα θωπεύσῃ τὰ τέκνα του καθ' ἑσπέραν ἔφερε πρὸς αὐτὰ γλυκίσματα εἴκοσι παράδων δι' ἕκαστον· ἡ δὲ μήτηρ διὰ νὰ τὰ βλέπῃ καλῶς ἐνδεδυμένα ἐδαπάνα πρὸς ἱματισμὸν καὶ ὑπόδησιν 130 γρ. δι' ἕκαστον πλειότερον τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου, ὁποία τις ἐκ τῆς εὐτε-

λοῦς καὶ ἀσήμου ταύτης ἐκτάκτου δαπάνης ἤθελε προέλθει ζημία; Ἡ ἀριθμητικὴ πρόχειρον μᾶς παρέχει τὴν λύσιν Ἂν δι' ἕκαστον παιδίον ἐδαπάνα καθ' ἡμέραν 20 παρ., διὰ τὰς 365 ἡμέρας τοῦ ἔτους θὰ ἐδαπάνα δι' ἕκαστον 183 γρ. καὶ ἄλλα 130 γρ. ἡ μήτηρ διὰ τὸν πλειότερον τοῦ δέοντος ἱματισμὸν, τὸ ὅλον 313 γρ., διὰ δὲ τὰ τέσσαρα ὁμοῦ 1252. γρ. Τὰ χρήματα ταῦτα ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐτόκιζε καὶ τοὺς τόκους ἔκαμνε κατ' ἔτος κεφάλαιον, ἀνὰ 10 τὰ ἑκατὸν εἰς 7 $^1/_2$ ἔτη τὸ κεφάλαιον 1252 θὰ ἐδιπλασιάζετο, καὶ οὕτω θὰ εἶχε 2,504, εἰς ἄλλα δὲ 7 $^1/_2$ ἔτη θὰ εἶχε 5,008 καὶ ἄλλα 7 $^1/_2$ ἔτη 10,016, ποσὸν τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἢ τὴν προίκισιν ἑνὸς τῶν τέκνων τὸς οἰκογενείας ταύτης.

Τὸ θαῦμα ἐνταῦθα εἶναι ὅτι μὲ 20 παρ. καθ' ἡμέραν εἰς γλυκίσματα οὐδεμία ἐπροσγίνετο ὠφέλεια εἰς τοὺς παῖδας, μάλιστα δὲ βλάβη· διότι ἀπέκτησαν τὴν κακὴν ἕξιν νὰ ἦναι λαίμαργα καὶ κοιλιόδουλα. Ἐκ δὲ τοῦ περιττοῦ τῆς πολυτελείας ἱματισμοῦ τὰ παιδία δὲν ἐννόησαν οὐδὲν, διότι καὶ ἄνευ αὐτῶν πολὺ καλὰ ἤθελον ζήσει ἐν καθαριότητι καὶ εὐπρεπείᾳ. Ἂν παρατηρήσωμεν δὲ καλῶς, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἔμαθον κακῶς, καὶ ἀείποτε ἀπῄτουν καλὸν ἱματισμὸν, περιφρονοῦντες τὸν συνήθη ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἡ κατάστασις τοῦ οἴκου τοῖς ἐχορήγει. Ἐκ τοσοῦτον μικροτάτου ποσοῦ ματαίας δαπάνης θεωρήσατε εἰς 22 ἔτη ποῖον κολοσσαῖον προέκυψε 10,016 γρ. Ἂν εἰς πᾶσαν μικρὰν ἢ μεγάλην δαπάνην ἐπιτρέπωμεν νὰ γίνηται μικρά τις περιττὴ αὔξησις καθ' ἡμέραν, φανταθῶμεν ποῖα μεγάλα ποσὰ καταφθείρονται κατ' ἔτος, ἅτινα διὰ τῆς φειδοῦς συσσωρευόμενα ἤθελον παραγάγει κεφάλαια ἀξιόλογα πρὸς προικισμὸν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῆς οἰκογενείας.

Καὶ ὁ ἐγκρατέστερος τῶν οἰκονόμων ἐξοκέλλει εἰς τοιαύ-

τας μικρὰς περιττὰς δαπάνας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν τροφὴν καὶ τὸν ἱματισμόν· διότι τὸ στόμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ αἱ τῆς γεύσεως ἐπιθυμίαι εἰσὶ τοσοῦτον ὁρμητικαὶ καὶ τοσοῦτον ἐξογκοῦνται, ὥστε ἤθελέ τις τὰς παραβάλλει μὲ χάος τοῦ ὁποίου οὐδέποτε ἤθελε γεμίσει τὸ κενόν. Εἰς τὰ ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς ὑπάρχουσιν ὅρια διαγεγραμμένα, εἰς τὰς ἀτάκτους ὅμως ὀρέξεις, ἐπιθυμίας καὶ ἰδιοτροπίας οὐδὲν τέρμα ὑπάρχει, καὶ ὅστις ἀφίνεται νὰ παρασύρηται ὑπ' αὐτῶν βαίνει ἀφεύκτως κατὰ κρημνῶν. Τὸν τοιοῦτον μόνη ἡ ἔλλογος φειδὼ καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος δύναται νὰ διασώσῃ ἐκ τοῦ βαράθρου τῆς σπατάλης καὶ τῆς ἀσωτείας.

ϛ'.

Κανόνες τῆς φειδοῦς καὶ τῆς δαπάνης.

Εἶναι βεβαίως δυσχερέστατον νὰ διαγράψωμεν κανόνας, δι' ὧν εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ ὁδηγῆται ἡ οἰκονόμος πότε πρέπει νὰ δαπανήσῃ καὶ πόσον πρέπει νὰ δαπανήσῃ. Τοῦτο κυρίως ἡ ὀρθοφροσύνη καὶ ἅπασα ἡ θεωρητικὴ τῆς οἰκονομίας σπουδὴ θὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἱκανὴν νὰ διακρίνῃ.

Καθόσον ἡ δαπάνη εἶναι ἀνάλωσις ἄγονος, κατὰ τοσοῦτον ὀφείλομεν νὰ προσπαθῶμεν ὅπως γείνῃ μικροτέρα, τοὺς ἑξῆς κανόνας φυλάττοντες.

Α'. *Φείδου ὅσον τὸ δυνατὸν διὰ τὰς ἀγόρους ἀναλώσεις.*

Β'. *Φείδου διὰ ν' ἀποταμιεύῃς, ἔστω καὶ ὀλίγον, διότι ἐκ τῶν ὀλίγων γίνονται τὰ πολλά.*

Γ'. *Ἀγόραζε μόνος τὰ πράγματά σου· διότι οὕτως οἰκονομεῖς πολλά.*

Δ'. *Φείδου ὑπερβαλόντως ἵνα μὴ δανείζῃσαι.*

Ε'. *Μὴ περιφρόνει τὰ μικρὰ τῆς φειδοῦς οἰκονομήματα,*

διότι ἐκ τοῦ παρᾶ γίνεται τὸ γρόσιον, καὶ ἐκ τοῦ γροσίου ἡ λίρα.

Ϛ'. Πλήρωνε τοῖς μετρητοῖς τὰς προσωπικάς σου ἀναλώσεις.

Ζ'. Φείδου καὶ εἰς τὰ παραμικρὰ πράγματα· διότι ἐκ πολλῶν μικρῶν οἰκονομημάτων αὐξάνουσι τὰ κεφάλαια.

Ταῦτα ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν περὶ τῶν πλείσων τῆς φειδοῦς περιστάσεων, δι' ὅσας δὲ δὲν ἐφαρμόζονται οἱ ῥηθέντες κανόνες παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ περὶ ἀναλώσεων μέρος καὶ εἰς ὅσας γενικὰς ἀρχὰς ἀνεπτύξαμεν ἐν τῷ παρόντι μέρει. Ταὐτὸ συνιστῶμεν καὶ εἰς τοὺς περὶ δαπάνης κανόνας, ἐπιφυλαττόμενοι εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν περιστάσεων τῆς φειδοῦς καὶ τῶν δαπανῶν.

Τῶν δὲ δαπανῶν οἱ κανόνες εἰσὶ

1. Μὴ δαπανᾷς οὐδὲν ἀκαταλλήλως.

2. Κανόνισον τὴν δαπάνην κατὰ τὰς προσόδους καὶ τὴν ἁρμοδιότητα.

3. Παρέβλεπε ἢ καὶ ἀνάβαλλε δαπάνας μὴ κατεπειγούσας.

4. Μὴ ἀγόραζε ἄχρηστα· διότι τότε δὲν θὰ ἔχῃς νὰ δαπανᾷς διὰ τὰ χρήσιμα.

5. Μὴ ἀδιαφόρει διὰ τὰς μικρὰς δαπάνας, διότι ἐκ πολλῶν μικρῶν δαπανῶν γίνονται αἱ μεγάλαι.

6. Μὴ ἀγοράζῃς ἄχρηστα ὡς εὔωνα δῆθεν.

7. Περιττὴ δαπάνη, ἔστω καὶ μικρά, ἀποβαίνει βλαβερὰ διὰ τὴν ἕξιν καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν.

8. Μὴ δανείζεσαι ἐπ' οὐδεμιᾷ ἀνάγκῃ διὰ νὰ δαπανᾷς.

9. Μὴ ἀγοράζῃς ἐπὶ πίστει οὐδέποτε· διότι τότε πληρώνεις ἀκριβά.

10. Πλήρωνε τὰς ἀγοράς σου τῇ ἰδίᾳ σου χειρί.

11. Πλήρωνε τάχιστα τὰ χρέη σου· διότι τὸ χρέος δὲν ἀποσβύνεται ποτέ.

12. Πρὶν δαπανήσῃς, μνήσθητι τῆς παρούσης ἡδονῆς καὶ τῆς μελλούσης στερήσεως.

13. Πᾶσα μυστικὴ δαπάνη εἰς τὴν οἰκογένειαν εἶναι καταστρεπτική.

14. Πρὶν δαπανήσῃς, ὑπολόγισον τὰς ἐργασίμους ἡμέρας, τὰς ἑορτάς, τὰς ἡμέρας τῆς ἀργίας, καὶ τότε κατ' ἀναλογίαν τῶν προσόδων ῥύθμισον τὴν δαπάνην, ἀφίνων καὶ μικρὸν περίσσευμα.

15. Τὰ κέρδη σου, ἂν δὲν ἔχωσι τακτικὴν ἐποχήν, αἱ δαπάναι ἔστωσαν κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ἔτους ἢ τοῦ μηνός, ὥστε νὰ φυλάττῃς ἀποταμίευμα διὰ τὰς μὴ ἐπικερδεῖς περιστάσεις.

Ζ'.

Ἡ πενία καὶ τὰ δεινά της.

Ὑπάρχουσι λαοὶ καὶ ἄτομα, οἵτινες περιφρονήσαντες τοὺς λογικοὺς τῆς οἰκονομίας νόμους, περιέπεσον εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν καὶ ἀπογύμνωσιν. Περὶ τούτων εὐφυέστατα ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, «*οἱ πένητες ἀνίατον πενίαν πένονται· ψυχῆς γὰρ τὸ ἀρρώστημα καὶ οὐ κτήσεως*. Τοῦτο πάσχουσι τὸ ἀρρώστημα δύο μεγάλοι λαοί, ὁ Σινικὸς καὶ ὁ Ἀγγλικός. Φρικαλέα καὶ σπαραξικάρδιος εἶναι ἡ τῆς οἰκονομίας περιφρόνησις ἐν Σινικῇ. Ὁ λαὸς οὗτος, καί τοι ἐργατικός, ἕνεκα τῶν μεγάλων ἐλαττωμάτων τῆς σπατάλης καὶ τοῦ χαρτοπαιγνίου καταντᾷ πένης, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε αἱ μητέρες μὴ ἔχουσαι πῶς νὰ διαθρέψωσι τὰ τέκνα των, ἐγκαταλείπουσιν αὐτὰ εἰς τὰς ὁδοὺς βορὰν τῶν πεινα-

λέων κυνῶν. Δὶς τοῦ ἔτους τελεῖται ἡ ἑορτὴ τοῦ Κομφουκίου, τοῦ Σωκράτους αὐτῶν, καθ' ἣν ὁ λαὸς παραδίδεται εἰς τὴν ἀεργίαν, τὴν κραιπάλην καὶ εἰς ὑπερόγκους δαπάνας. Διακόσια ἑκατομμύρια φανοὶ ἀνάπτονται εἰς τὰς ὁδοὺς, τὰς ὁποίας οἱ Σῖναι διέρχονται διὰ φρενητικῶν χορῶν καὶ ὀργίων. Οὐδὲν μέτρον τῆς κυβερνήσεως ἴσχυσεν ἵνα βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀθλίου τούτου λαοῦ, ψυχῆς γὰρ τὸ ἀρρώστημα καὶ οὐ κτήσεως.

Οὐχ ἧττον σπαραξικάρδιον καὶ θλιβερὸν μᾶς παρουσιάζουσι θέαμα οἱ ἐργάται τῆς Ἀγγλίας ἐν μέσῳ τοσούτου πλούτου καὶ πολιτισμοῦ. Τὰ ἐλαττώματα, ἡ ἔλλειψις ἐγκρατείας καὶ ἡ ἀμάθεια ὠθοῦσι τοὺς ἀθλίους τούτους νὰ θυσιάζωσιν ἐντὸς δύο ὡρῶν τὸν μισθὸν τῆς δεκαώρου ἐργασίας, ἐν δὲ ταῖς δειναῖς περιστάσεσι νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὸ ἔλεος τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ κοινοῦ, ὅπως μὴ ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς ἀπογυμνώσεως. Ὁ περὶ πενήτων νόμος χορηγεῖ ἐτησίως 8,007,000 λιρῶν πρὸς περίθαλψιν 876,000 ἐλεεινῶν ὄντων, περιφρονούντων τὴν οἰκονομίαν. Ὁλόκληροι συνοικίαι ἐν Λονδίνῳ κατοικοῦνται ὑπὸ λῃστῶν καὶ ἀνθρώπων τῆς ἐσχάτης ἐξαχρειώσεως. Ἐκεῖ καθ' ἑσπέραν βλέπει τις τὰ ἐλεεινότατα θεάματα τοῦ ἐκτραχηλισμοῦ, τῆς κραιπάλης καὶ τῆς αἰσχρότητος. Μεθ' ὅλα τὰ πτωχοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ νοσοκομεῖα καὶ πλεῖστα ἄλλα φιλανθρωπικὰ βοηθήματα, τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ὄντα πένονται καὶ θὰ πένωνται διὰ παντὸς, διότι τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ ἀρρώστημα καὶ οὐχὶ τῆς κτήσεως, καὶ διότι ἀντὶ νὰ σπουδάζωσι τὴν ἐπιστήμην τῆς οἰκονομίας διδάσκονται νηπιόθεν τὴν οἰκονομίαν τῶν συνταγῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐγένοντο λαίμαργοι καὶ πολυτελεῖς.

Δοξάζομεν τὸν Ὕψιστον ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ τοιαύτη ἀθλιότης δὲν ὑπάρχει, καί περ ἀμαθεῖς καὶ ἀνεπι-

τήδειοι· διότι, τὸ αἴσθημα τῆς οἰκονομίας, τῆς προνοίας καὶ τῆς οἰκογενείας δὲν ἐξέλιπεν· ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἂν καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ ᾖναι ἡ Ἀνατολὴ ἀπηλλαγμένη τῆς μάστιγος ταύτης· προσλαμβάνοντες τὸν πολιτισμὸν μετ' αὐτῆς, λαμβάνομεν δυστυχῶς καὶ τὴν ψώραν τῆς πολυτελείας, ἥτις εἶναι μέγας φόβος μὴ καταστῇ πολὺ καταρεπτικωτέρα ἢ ἐν Εὐρώπῃ, παραμορφόνουσα τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἀγαθὰς τῆς φειδοῦς ἕξεις, αἵτινες διεφύλαξαν τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς μάστιγος τῆς πενίας. Ἤρχισε δηλ. ν' ἀρρωστῇ ἡ ψυχὴ, αἱ δὲ κτήσεις νὰ μειῶνται ἐπαισθητῶς, ἑπομένως φόβος ὑπάρχει μὴ ἐμπέσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ βάραθρον τοῦ ὁποίου τὰ σκοτεινὰ πενάγη περιγράψαμεν συντόμως.

Η'.

Ἱδρύματα βοηθητικὰ πρὸς τὴν φειδώ.

Εἰς τὰ τοσαῦτα τῆς πενίας δεινὰ ἡ ἐπιστήμη τῆς οἰκονομίας καὶ αἱ κυβερνήσεις, ἐκτὸς τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, προσεπάθησαν διὰ πολλῶν ἄλλης φύσεως ἱδρυμάτων νὰ ἐμψυχώσωσι τοὺς λαοὺς εἰς τὴν φειδώ. Τοιαῦτα εἶναι τὰ *εὐεργετικὰ ταμιευτήρια* (caisse d'épargne) πιστωτικὰ καταστήματα, δι' ὧν εὐκολύνεται καὶ προστατεύεται ἡ φειδώ. Εἰς ταῦτα λαμβάνονται καὶ τὰ ἐλάχιστα οἰκονομήματα τοῦ πτωχοῦ μέχρις ἑνὸς φράγκου, ὅπως ἀσφαλῶς παραφυλάττωνται ἀπολαμβάνοντα τόκον ὡρισμένον. Ὁ σκοπὸς τῶν ταμιευτηρίων εἶναι ὅλως φιλανθρωπικὸς, καὶ ἡ νομοθεσία ἀπέδωκεν εἰς αὐτὰ πᾶσαν ἀσφάλειαν. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου συνέστησαν τοιαῦτα συγχρόνως εἰς Ἀγγλίαν, Ἀμερικὴν καὶ Γαλλίαν καὶ ἄλλας ἐπι-

κρατείας. Τὰ ἱδρύματα ταῦτα ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐνίσχυσαν τοὺς λαοὺς εἰς τὴν φειδὼ καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐνέσπειραν συγχρόνως τὸ αἴσθημα τῆς προνοίας, πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν συμφυῶν μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεων περιπετειῶν. Τὸ γῆρας, ἡ ἔλλειψις ἐργασίας, αἱ ἀσθένειαι, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ πλεῖστα ὅσα φυσικὰ καὶ ἠθικὰ γεγονότα διαταράσσουσι καὶ τοῦ σωφρονεστάτου ἀνθρώπου τὴν ὕπαρξιν. Διὰ τοῦ τόκου τῶν οἰκονομημάτων ὁ φιλόπονος αὐξάνει οὐσιωδῶς τὸν μισθόν του καὶ σώζεται ἐκ τῶν δεινῶν περιπετειῶν. Διὰ τῶν ταμιευτηρίων εὐτυχῶς ἐμειώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀθλίων ἐκείνων ὄντων, ἅτινα ἐστήριζον τὸ μέλλον ἑαυτῶν εἰς τὴν δημοσίαν φιλανθρωπίαν· παρετηρήθη δὲ ὅτι ἅπαξ ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑβδομάδα συνειθίσας ν' ἀποταμιεύῃ μικρόν τι ποσὸν, ἡδύνεται καὶ εὐφραίνεται βλέπων τὰ ταμιεύματα ταῦτα νὰ ἐξογκῶνται διὰ τῆς προσθήκης τοῦ τόκου, ὅστις μετ' ὀλίγους μῆνας γινόμενος κεφάλαιον ἀποφέρει καὶ οὗτος τόκον. Ἐν Ἀγγλίᾳ παρετηρήθη ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν καταθέσεων ἐγένοντο ὑπὸ τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν ἐργατῶν, ὅσοι ἀπελάμβανον καθ' ἑβδομάδα 15 μέχρις 18 σελλινίων, ἐνῷ οἱ καλλίτεροι ἐργάται οἱ ἀπολαμβάνοντες 30 μέχρι 40 σελλινίων ἦσαν οἱ ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμόν. Ἐκ τῶν ἱδρυμάτων τούτων δύο μέγιστα ἀπολαμβάνει ἀγαθὰ ἡ κοινωνία, πρῶτον ὅτι ἠθικοποιεῖ καὶ σώζει τὸν καταθέτην, καὶ δεύτερον τὰ ἐλάχιστα ταῦτα οἰκονομήματα θὰ ἐδαπανῶντο ἐκ νέου ἢ θὰ ἐκρύπτοντο εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, ἂν τὰ πολλὰ μικρὰ ταῦτα ταμιεύματα ἡ τράπεζα δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν βιομηχανίαν ἢ εἰς ἄλλας παραγωγικὰς ἐργασίας, εἰς ἃς πλῆθος ἀνθρώπων εὑρίσκουσι πρόχειρον ἐργασίαν.

Πᾶς καταθέτης ἐφοδιάζεται ὑπὸ τῆς τραπέζης δι' ἑνὸς βιβλιαρίου (livret), εἰς ὃ ἐγγράφεται ἡ ἑβδομαδιαία κατά-

θεσις, ἥτις ὡρίσθη ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ ἀπὸ 300 φρ. καὶ ὁλικῶς μέχρι 1000 φρ., ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ ἀπὸ 1 σελλινίου (5 $^1/_2$ γρ. μεταλλικῶν) μέχρι 30 λιρῶν κατ' ἔτος, καὶ ὁλικῶς οὐχὶ πλειότερον τῶν 150 λιρῶν τόκου καὶ κεφαλαίου συμπεριλαμβανομένου. Ὁ πληρωνόμενος τόκος ἐν Γαλλίᾳ εἶναι 4 $^0/_0$, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ 3—3 $^1/_4$ $^0/_0$. Ὁ σύνθετος τόκος (δηλ. ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου σὺν τῷ τόκῳ) δίδεται εἰς τὰ ἔντοκα ποσά, εἰς ἃ προστίθεται καὶ ὁ τόκος εἰς τὸ κεφάλαιον ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἢ καθ' ἑξαμηνίαν, ἢ κατὰ τριμηνίαν, συμφώνως πρὸς τοὺς ὀργανισμοὺς τῶν ταμιευτηρίων. Πᾶς καταθέτης δύναται νὰ ζητήσῃ τὰ κατατεθέντα κεφάλαιά του κατὰ θέλησιν, εἰς ἄλλα ὅμως ταμιευτήρια ἐν τῇ λήξει τῆς προθεσμίας, ἢ κατὰ 3 ἢ 6 ἢ 9 μῆνας.

Τὰ εὐεργετήματα τῶν ταμιευτηρίων ἡ ἐπιστήμη τῆς καταστατικῆς μᾶς δεικνύει ἀριδήλως δι' ἀριθμῶν. Κατὰ τὸ 1840 ἐν Ἀγγλίᾳ αἱ καταθέσεις ἔφθασαν τὸ ποσὸν 22 ἑκατομ. ἐνῷ κατὰ τὸ 1872 μέχρι 40,000,000, τὰ δὲ εὐεργετικὰ ταμιευτήρια, τὸ 1872 ἠριθμοῦντο εἰς 484, ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ 392 μὲ 175,000,000 φρ. ἐτησίας καταθέσεως.

Ἐκτὸς τῶν ταμιευτηρίων τούτων ὑπάρχουσι πλῆθος μέγα ἑταιριῶν *εὐεργετικῶν* ἢ *φιλικῶν* λεγομένων, αἵτινες δέχονται ἑβδομαδιαίας μικρὰς καταθέσεις, τὰς ὁποίας ἡ ἑταιρία διαθέτει πρὸς σταθερὸν ὄφελος τοῦ καταθέτου. Αἱ φιλικαὶ καὶ εὐεργετικαὶ ἑταιρίαι διάφορα περιλαμβάνουσιν ἀντικείμενα, οἷον νὰ ἐξασφαλίζωσι καθ' ἑβδομάδα ποσόν τι εἰς τὸν ἀσθενοῦντα, ἢ σύνταξιν μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν, κατὰ τοῦτο ὁμοιάζουσαι πρὸς τὰς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς. Εἰς περιστάσεις τινὰς αἱ τοιαῦται ἑταιρίαι μεγίστας παρέχουσιν ὠφελείας. Τοιαύτας ἑταιρίας ἔχει καὶ ἡ Γαλλία γνωστὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀλληλεπίκουροι* ἢ τῆς *ἀλληλοβοηθείας ἑταιρίαι* (sociétés des secours mutuels)..

Ἕτερον εἶδος πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ λαοῦ διὰ νὰ ἀποθέτῃ τὰ ἐκ τῆς φειδοῦς οἰκονομήματά του εἶναι αἱ λεγόμεναι *Τράπεζαι τοῦ λεπτοῦ* (Penny banks), εἰς τὰς ὁποίας κατατίθεται ἕως τὸ ποσὸν μιᾶς πένας, δηλ. 20 παράδων, μέχρις ὅτου σχηματισθῇ τὸ ποσὸν 12 πενῶν ἢ 1 σελλινίου, ὅτε κατατίθεται τὸ σελλίνιον εἰς τὸ ταμιευτήριον. Οἱ πλεῖστοι καταθέται εἰς τὰς τραπέζας τοῦ λεπτοῦ εἰσὶ παιδία πτωχῶν ἐργατῶν, ἅτινα παιδιόθεν συνειθίζουσιν εἰς τὴν περὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ μέλλοντος ἀρετήν. Εἰς τὰς τοιαύτας τραπέζας δὲν ὑπάρχει τακτικὸς ὁ τόκος, ἀλλὰ δίδει ἡ τράπεζα γραμμάτιον εἰς τὸν καταθέτην μέχρι τοῦ ποσοῦ 5 ἕως 20 σελλινίων, καὶ τότε τὸ ποσὸν τοῦτο ἡ τράπεζα τοῦ λεπτοῦ καταθέτει εἰς τὸ εὐεργετικὸν ταμιευτήριον μὲ τόκον. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν τράπεζαι τοῦ λαοῦ ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τὰς 2,000, αἱ πλεῖσται εἰς τὰς μεγαλοπόλεις.

Εὐεργετικὰ ταμιευτήρια ἐν Ἑλλάδι συνέστησεν ἡ Ἐθνικὴ τράπεζα ἐν Ἀθήναις, ἐν Πάτραις καὶ ἀλλαχόθι, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ὠφελήθησαν οἱ τεχνῖται, οἱ ὑπηρέται καὶ αἱ ὑπηρέτριαι. Εὐχόμεθα νὰ πολλαπλασιασθῶσι τὰ τοιαῦτα εὐεργετικὰ ταμιευτήρια. —Ἔχει δ' ἡ οἰκοδέσποινα καθῆκον νὰ ἐπιβάλλῃ εἴς τε τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, τοῦ νὰ λαμβάνηται ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρόνοια περὶ τοῦ μέλλοντος. Οὕτω δὲ τὰ μὲν θήλεα ἐκ τῶν καταθέσεων ἀσφαλίζουσι τὴν προῖκά των ὅταν φθάσωσιν εἰς ὥριμον ἡλικίαν, τὰ δὲ ἄρρενα σχηματίζουσι κεφάλαιον, οἱ δὲ γονεῖς ἐφόδια διὰ τὸ γῆράς των. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον συνέστησαν καὶ διάφοροι τῆς ζωῆς *ἀσφάλειαι πρὸς προίκισιν τῶν παίδων*, ἢ πρὸς *πληρωμὴν συντάξεως*, ἢ *ἐφάπαξ μετὰ θάνατον ποσοῦ τινός*.

Θ'.

Συντήρησις τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου.

Πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ πλοῦτος εὐχερέστερον ἀποκτᾶται ἢ συντηρεῖται, καὶ τοῦτο εἶναι καθ' ὅλα ἀληθὲς, διότι ὁ ἄνθρωπος προτιμᾷ μᾶλλον νὰ ἐργάζηται παρὰ νὰ οἰκονομῇ· διότι τὸ μὲν ἀπαιτεῖ μυωνικὴν δύναμιν διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ λογικοῦ· τὸ δὲ ἀπαιτεῖ ἠθικὴν δύναμιν πρὸς καταστολὴν τῶν ἀτάκτων ἐπιθυμιῶν καὶ ἀπολαύσεων.

Ἡ ἐργασία μικρὰν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν, ἐνῷ ἡ οἰκονομικὴ εἶναι αὐτόχρημα ἠθική. Ὁ ἐργατικὸς πρέπει νὰ ἔχῃ ἱκανότητα, δύναμιν καὶ νοῦν ἐφευρετικὸν, ὁ οἰκονόμος πρέπει νὰ ἔχῃ πολλὰς ἀρετὰς διὰ νὰ συντήρησῃ τὸν ἑαυτοῦ πλοῦτον· διὰ τοῦτο τὸ ἐργάζεσθαι εἶναι πολὺ εὐχερέστερον, ἐνῷ τὸ οἰκονομεῖν εἶναι κατὰ πολὺ δυσχερέστερον, διότι καὶ δυσχερῶς εὑρίσκονται ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἄνθρωποι ἔχοντες τοσαύτας ἀρετὰς, ὅσας ἀπαιτεῖ ἡ οἰκονομία πρὸς συντήρησιν τοῦ πλούτου.

Τὰ ἠθικὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ πλούτου μέσα εἰσὶ πάνθ' ὅσα ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις ἀνεπτύξαμεν· ἤδη δὲ θὰ ὑποδείξωμεν τὰ μέσα, δι' ὧν δύναται ὁ οἰκονόμος νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ διαθέσῃ τὸν διὰ τῆς φειδοῦς ἀποκτηθέντα πλοῦτον, ὅπως μὴ σπαταλῆθῇ ἢ φθαρῇ ἢ μένῃ νεκρός.

Ἐδιδάξαμεν τὸν οἰκονόμον, ὅτι καθ' ὅσον καθ' ἡμέραν, ἢ κατὰ ἑβδομάδα, ἢ κατὰ μῆνα οἰκονομεῖ μικρὰ ποσὰ, καταθέτει αὐτὰ εἰς τὰ εὐεργετικὰ ταμιευτήρια, ἢ εἰς τὰς ἀλληλεπικούρους καὶ φιλικὰς λεγομένας ἑταιρίας, ἢ εἰς τὰς τραπέζας τοῦ λεπτοῦ, καὶ ταῦτα τὰ βοηθητικὰ πρὸς τὴν φειδὼ ἱδρύματα ὠφέλησαν καὶ εὐηργέτησαν τοὺς λαούς· ἀλλ' ἤδη πρόκειται νὰ δείξωμεν εἰς τὴν οἰκονόμον, ὅταν τὰ κεφάλαια

της αὐξηθῶσι, πῶς πρέπει νὰ διαθέσῃ αὐτὰ, ὅπως ἀποβῶσιν εὐεργετικὰ εἰς ὅλα τῆς οἰκογενείας τὰ μέλη, καὶ πῶς, προβαινούσης περαιτέρω τῆς οἰκονομίας, δύναται νὰ συντηρηθῇ ὁ οἰκογενειακὸς πλοῦτος ἐπὶ πολύ.

Τὰ εὐεργετικὰ ταμιευτήρια μεγάλην βοήθειαν χορηγοῦσιν εἰς τὸν οἰκονόμον διὰ νὰ σχηματίσῃ διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ λεπτοῦ καὶ τῆς δραχμῆς ποσά τινα, οὐχὶ ὅμως μεγαλείτερα τῶν 1000 φρ. Ἅμα δ' ὑπερβῇ τὸ ποσὸν τοῦτο, τότε ἔχει ἀνάγκην ἡ οἰκονόμος τῆς ἀριθμητικῆς νὰ τὸν φωτίσῃ περὶ τοῦ ἀνατοκισμοῦ. Εἶναι δὲ ὁ ἀνατοκισμὸς διὰ τὸν οἰκονόμον ὠφελιμωτάτη μέθοδος ὅπως πολλαπλασιάζῃ τὰ χρήματά του.

Ἐκεῖν' ὅπερ ἀποβαίνει ἔτι γλυκύτερον διὰ τὸν οἰκονόμον εἶναι ἡ καθ' ἑβδομάδα κατάθεσις αὐξανομένη καὶ διὰ τοῦ ἀνατοκισμοῦ.

Μεγίστην παρέχουσι βοήθειαν εἰς τοὺς ἐργατικοὺς δύο κεχωρισμένα εἴδη ἑταιριῶν, ἡ τῆς *ἀλληλεπικουρίας*, καὶ τὸ *ταμιευτήριον τῶν συντάξεων* (Caisse de retraite), ἅτινα ἐπιδιώκουσι τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλαδὴ ἡ μὲν τὴν ἑβδομαδιαίαν σύνταξιν πρὸς ἀσθενοῦντα ἐργάτην διὰ τῆς πληρωμῆς μικρᾶς καταθέσεως καθ' ἑβδομάδα· ἡ δὲ τὴν ἰσόβιον σύνταξιν εἰς τὸ γῆρας διὰ πληρωμῆς μικροῦ καθ' ἑβδομάδα ποσοῦ. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν συνηνώθησαν εἰς μίαν ἑταιρίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα φιλικαὶ ἢ εὐεργετικαὶ ἑταιρίαι.

Ὁ ἐργάτης δίδων 20 ἢ 30 φρ. ἐτησίως εἰς τὴν ἑταιρίαν τῆς ἀλληλοβοηθείας ἐξασφαλίζει τὴν οἰκογένειάν του ἐκ τῆς ἀνικανότητος πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι ἕνεκα ἀσθενείας ἢ τυχαίου συμβάντος, διὰ τῆς χορηγίας ἰατροῦ, φαρμάκων καὶ μικρᾶς χρηματικῆς ἀποζημιώσεως. Διὰ τῆς πληρωμῆς ἑνὸς γροσίου καθ' ἑβδομάδα ὁ ἐργάτης ἀπὸ 23—36 ἐτῶν ἡλικίας ἐξασφαλίζει τὴν πληρωμὴν 7 γρ. καθ' ἡμέραν, καθόσον διατελεῖ ἀσθενῶν.

Τὰ ταμιευτήρια τῶν συντάξεων βοηθοῦσι τὸν γηράσαντα ἐργάτην, ἂν καταθέτῃ κατὰ μῆνα, ἢ ἔτος, ἢ ἑβδομάδα ποσόν τι μικρὸν ἐπὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ, διὰ συντάξεως ἀναλόγου μέχρι θανάτου. Ἂν π. χ. ἐργάτης καταθέτῃ 30 φρ. κατ' ἔτος εἰς τὰ εὐεργετικὰ ταμιευτήρια, εἰς 36 ἔτη θὰ λάβῃ 3000 φρ., ἐνῷ ἂν τὰ καταθέσῃ εἰς τὸ ταμιευτήριον τῶν συντάξεων εἰς 36 ἔτη θὰ ἔχῃ, 450 φρ. ἐτησίαν σύνταξιν μέχρις 60 ἐτῶν ἡλικίας.

Ἐπίσης λίαν εὐεργετικαὶ εἰσὶ πρὸς πολυειδῆ ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος τῶν οἰκογενειῶν αἱ λεγόμεναι *ἀσφάλειαι τῆς ζωῆς*, αἵτινες εἰσὶν ἑταιρίαι ἀναδεχόμεναι διὰ μικρᾶς πληρωμῆς τοῦ ἀσφαλιζομένου, διαρκούσης τῆς ζωῆς, νὰ μετρήσωσιν ἀνάλογον ποσὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀσφαλιζομένου εἰς τοὺς διαδόχους, κληρονόμους ἢ εἰς ὅν τινα ἤθελεν ὑποδείξει.

Αἱ ἀσφάλειαι τῆς ζωῆς βοηθοῦσι τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς διδασκάλους, καὶ ἐν γένει ὅσους διὰ μικρῶν μισθῶν δὲν δύνανται νὰ σχηματίσωσι κεφάλαιόν τι διὰ τὴν μετὰ θάνατον συντήρησιν τῆς οἰκογενείας των· πλεῖστοι δ' ὅσοι συνδυασμοὶ εἰς τὰς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς γίνονται κατὰ τοὺς ἐπὶ τούτῳ πίνακας, τοὺς ὁποίους ἑκάστη ἑταιρία προσφέρει εἰς τὸ κοινὸν ὡς ὅρους τῶν ἀσφαλίσεων.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΑΥΞΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ,

ΗΤΟΙ

ΑΥΞΗΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Α'.

Ἡ ἀληθὴς τοῦ πλούτου ἔννοια καὶ αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ πηγαί.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς ὂν φυσικὸν, ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν, ἐπιζητεῖ τὴν τελειότητά του ὑπὸ τρεῖς ἐπόψεις διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του. Ὁ τριπλοῦς δὲ τῆς τελειότητος σκοπὸς ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του, ὁ ἐστι διὰ τοῦ πλούτου. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἦναί τις εὐδαίμων ἄνευ τοῦ πλούτου, δηλ. ἄνευ τῶν μέσων, δι' ὧν θεραπεύονται αἱ φυσικαὶ, ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ ἀνάγκαι· διότι ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ εὐδαιμονία, ὅπου τὸ μὲν σῶμα ἐνεργεῖ ἀνέτως καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ ὕπαρξις, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπολαύει ἐλευθερίας καὶ γνώσεως, ὅπως, ὡς κύριος τοῦ σώματος, εὐθέως πηδαλιουχεῖ τὸ σκάφος εἰς τὴν ἀχανῆ τοῦ βίου πελαγοδρομίαν, ἡ δὲ ψυχὴ ἡδύνεται συναισθανομένη τὴν ὑπερτάτην αὐτῆς ὕπαρξιν διὰ τῆς πράξεως τῆς ἀρετῆς, ἀτενίζουσα πρὸς τὴν αἰωνιότητα.

Πράγματι· ἡ ἀπόκτησις, ἡ χρῆσις, ἡ φειδὼ καὶ ἡ αὔξη-

σις τοῦ πλούτου δὲν εἶναι ὑλική τις πρᾶξις χρηματοποιὸς, ἀλλ' εἶναι πρᾶξις, ἠθικὰς ἔχουσα βάσεις καὶ ἀπαιτοῦσα τὴν συνδρομὴν πολλῶν ἄλλων ἀρετῶν, οἷον τῆς δικαιοσύνης, τῆς τιμιότητος, τῆς ἐγκρατείας, τῆς προνοίας καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως. Ὅστις δὲ θέλει νὰ γνωρίσῃ κατὰ βάθος καὶ πλάτος τὸν ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου χαρακτῆρα, ἄριστα δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἐκ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἀποκτᾷ τὸν πλοῦτον, τὸν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἀναγκαῖον, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὅσον μεταχειρίζεται, οἰκονομεῖ καὶ αὐξάνει αὐτόν.

Ὅταν προτιθέμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου χαρακτῆρα, τὸ ἀρθότατον μέτρον εἶναι νὰ ῥίψωμεν τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀποκτᾷ, μεταχειρίζεται καὶ οἰκονομεῖ τὸν ἑαυτοῦ πλοῦτον. Ὁ ἔντιμος καὶ δίκαιος τρόπος τοῦ πλουτολεκτεῖν εἶναι τὸ ἄριστον τοῦ τελείου ἀνθρώπου γνώρισμα. Ἂν πᾶσαν πρᾶξιν σχέσιν ἔχουσαν μετὰ τοῦ πλούτου ἐρευνήσωμεν ἐμβριθῶς, θέλομεν ἀποκαλύψει ὅτι ὁ ἀληθὴς πλοῦτος εἶναι ἠθική· ὅστις δ' ἄλλως πως φρονεῖ περὶ τοῦ πλούτου δὲν εἶναι ἐμβριθὴς καὶ περιπίπτει κατὰ τὰς πράξεις του εἰς πλείστας ἠθικὰς ἀτοπίας, αἵτινες ἀποβαίνουσιν ἐνίοτε ἔγκλημα.

Εἰς τὰς δοσοληψίας τοῦ πρακτικοῦ βίου ἡ διαγωγὴ τοῦ σοφοῦ, τοῦ ἀμαθοῦς, τοῦ ἀνδρὸς, τῆς γυναικὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περὶ πλούτου ἰδεῶν του. Ὅστις ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἐν τῇ ἀναλώσει, ἐν τῇ φειδοῖ καὶ τῇ οἰκονομίᾳ καθορᾷ τὴν ἄμεσον τῆς ἠθικῆς ἐπενέργειαν, καὶ φρονεῖ μετὰ πεποιθήσεως ὅτι διὰ τοῦ πλούτου δύναται νὰ σώσῃ πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, καὶ δι' αὐτοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του, ὁ τοιοῦτος βεβαίως θὰ ζήσῃ τιμώμενος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, θὰ ἔχῃ τὴν συνείδησιν ἀτάραχον, τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα καθ' ὅλα ἱκανοποιημένα.

Τὴν ὀρθὴν τοῦ πλούτου ἔννοιαν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀποτελέσματα καθορῶμεν οὐ μόνον εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνῶν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος παρέχει ἡμῖν διδάγματα ὠφελιμώτατα. Εὐτυχὴς ὅστις ἐκ τούτων δύναται νὰ ὠφεληθῇ!

Ἅπαντες οἱ κατακτητικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, οἷον οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀσσύριοι, καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι οὐδέποτε ἐφαντάσθησαν ὅτι ἠδύναντο ν' ἀποκτήσωσι πλοῦτον ἄλλως πως ἢ διὰ τῶν πολέμων, τῶν ἁρπαγῶν, τῶν κακώσεων τῶν ὑπ' αὐτῶν κατακτηθέντων λαῶν. Καὶ ἐφ' ὅσον διὰ τῆς σπάθης ἐκυρίευον τοὺς λαούς, ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία δὲν τοὺς ἐσυγχώρει νὰ τραπῶσιν εἰς τὰς τρυφὰς τοῦ πλούτου· ἅμα ὅμως ἐτελείωσαν τὰς κατακτήσεις των, ἀμέσως περιέπεσον εἰς τὴν τρυφηλότητα, τὴν ἐξαχρείωσιν καὶ τὰς ἀσωτείας, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐννόησαν ὅτι διὰ τῶν εἰρηνικῶν μέσων ἔπρεπε ν' ἀποκτήσωσι τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ δὲν ἐννόησαν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ὑπηκόους των ὡς ὄργανα παραγωγικὰ πλούτου· ἐπειδὴ δ' ἡ χρῆσις τοῦ ἀποκτηθέντος πλούτου ἦτο ἄδικος, ἔπρεπε νὰ ἐκπέσωσιν ἠθικῶς.

Οἱ Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν εἶχον ὀρθοτέρας περὶ πλούτου ἰδέας καὶ ἐνιαχοῦ μάλιστα εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἐξόχους. Ὁ πλοῦτος παρ' Ἕλλησιν εἰσῆλθε τότε πρῶτον εἰς φιλοσοφικὴν συζήτησιν, ἀφότου ἀπήλαυσαν τοσαῦτα ἀγαθά. Οὐδέποτε μανιωδῶς ἠγάπησαν τὸν πλοῦτον, ἀλλ' ἀείποτε ἐποιήσαντο ὀρθὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χρῆσιν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἀντὶ μίσους ἀπέκτησαν τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας τῶν ὑπ' αὐτῶν κατακτηθέντων λαῶν. Ἂν κατέκτων καὶ οὗτοι τὴν Ἀσίαν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν Περσῶν, ἤθελον ταχέως ἐξωσθῆ ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τῶν κατακτηθέντων λαῶν, καὶ ἤθελον

ἐκπέσει ἐν μέσῳ τοῦ ἀπείρου πλούτου, τὸν ὁποῖον ἀντὶ νὰ σπαταλήσωσιν εἰς τρυφὰς, ἐδαπάνησαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἑαυτῶν διανοίας, ὡς καὶ τῶν τόπων καὶ τῶν νέων ὑπηκόων, οὓς εἶχον κατακτήσει.

Β'.

Αἱ Οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ καὶ ὁ πλοῦτος.

Ὁ οἰκογενειακὸς πλοῦτος εἶναι ἀδύνατον νὰ αὐξηθῇ καὶ ν' ἀποβῇ γόνιμος, ἂν ἐκτὸς τῆς ἐργασίας, τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς φειδοῦς δὲν ὑπάρχῃ βοηθὸς πρὸς τοῦτο καὶ ἡ οἰκιακὴ ἠθική. Ἡ ἐν τῷ οἴκῳ ἠθικὴ βοηθεῖ τὴν παραγωγὴν, ἀλλ' ἄνευ αὐτῆς οὔτε ἡ ἀνάλωσις, οὔτε ἡ οἰκονομία, ἑπομένως οὐδ' ἡ αὔξησις τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Ὑποθέσωμεν οἰκογένειαν ἐργατικὴν, παράγουσαν ἀφθόνως ἐκ τῆς ἐπασχολήσεώς της. Ἂν αὕτη στερῆται τῆς οἰκιακῆς ἠθικῆς, ὁ μὲν πατὴρ θὰ ζητῇ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεών του, ἡ δὲ μήτηρ τῶν ἰδιοτροπιῶν τοῦ συρμοῦ καὶ τῆς πολυτελείας, τὰ μεγαλείτερα τέκνα ἕκαστον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του τὰς διασκεδάσεις, τὰς κραιπάλας, τὰ συμπόσια, τὰ δὲ μικρότερα τὰ ἀθύρματα καὶ τὰς νεανικὰς ἐπιθυμίας, τότε ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ταύτῃ ὁ παραχθεὶς πλοῦτος εἶναι σχεδὸν ἄχρηστος, ἢ ἄνευ οὐδενὸς ὑψηλοῦ σκοποῦ· διότι ἅπασα ἡ οἰκογένεια παριστᾷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀσώτου, ὅστις ἐργάζεται ἀκαμάτως ὅπως πλειότερον ἱκανοποιήσῃ τὰς ἐπιθυμίας καὶ ὁρμάς του. Τότε δ' οὐ μόνον ὁ πλοῦτος δὲν συντηρεῖται, ἀλλ' ἅμα παραχθῇ, καταςρέφεται ἀγόνως.

Ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὑπάρχουσιν ἀλλοῖαι περὶ εὐδαιμονίας καὶ οἰκονομίας ἰδέαι, ὅτι ἐκεῖν' ὅπερ ἡ οἰκοδέσποινα νομίζει ὡς οἰκονομίαν, ὁ σύζυγος θεωρεῖ ὡς σπα-

τάλην, καὶ ὅ,τι νομίζει οὗτος ὡς συντελεστικὸν πρὸς αὔξησιν τοῦ πλούτου, ἡ οἰκοδέσποινα θεωρεῖ ὡς φθορὰν καὶ ἀποστέρησιν τοῦ πλούτου, τότε ὁποία αὔξησις πλούτου θέλει ἐπιτευχθῆ ἐν τῷ οἴκῳ; Οὐδεμία βέβαια!

Ὁ ὀρθὸς λόγος πρέπει νὰ βάλλῃ εἰς τάξιν τὴν οἰκογένειαν ταύτην, ὅπως κατορθώσῃ τὸ μέγα ἔργον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ πλούτου.

Πρέπει οἱ σύζυγοι μετὰ ὡρίμου σκέψεως καὶ συζητήσεως νὰ σχεδιογραφήσωσι τὸ οἰκονομικὸν αὐτῶν οἰκοδόμημα, νὰ χαράξωσι τὰς ὁδοὺς τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἐξασφαλίσεως διὰ τὰς καιρικὰς περιπετείας, νὰ διαγράψωσι τὰ ὅρια τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ἀπολαύσεων, ὅσας ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς αἱ πρόσοδοι, νὰ σχεδιάσωσι τὴν ἀνατροφὴν, τὴν ἀγωγὴν, καὶ τὸ μέλλον ἑκάστου τέκνου των, εἴτε ἄρρενος, εἴτε θήλεος, νὰ διατηρήσωσι μετ' ἀκλονήτου εὐσταθείας τὰ μετὰ πολλῆς σκέψεως σχεδιασθέντα, καὶ τέλος νὰ μὴ ἀφήσωσιν οὐδέποτε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκογένειαν ἡ περὶ οἰκονομίας διχογνωμία καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὸ παράγειν, τὸ ἀναλίσκειν, τὸ συντηρεῖν καὶ τὸ αὐξάνειν τὸν οἰκογενειακὸν πλοῦτον.

Τοιαύτη τάξις καὶ ἁρμονία περὶ τὴν οἰκονομικὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ πολλαπλασιάσῃ τὸν πλοῦτον, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ καταστήσῃ συλλήβδην τὴν οἰκογένειαν, καὶ ἰδίως ἕκαστον μέλος αὐτῆς εὔδαιμον. Τότε ἅπασα ἡ οἰκογένεια ζῇ ἀνέτως κατὰ τὰς προσόδους της, τότε ἀναπτύσσεται διανοητικῶς ὅσον ἁρμόζει εἰς αὐτὴν, τότε πᾶν μέλος αὐτῆς ἔχει τὸ μέλλον του προδιαγεγραμμένον, καὶ ἅπασα ἡ οἰκογένεια δὲν φοβεῖται οὐδεμίαν περιπέτειαν, οὔτε δι' ἔλλειψιν ἐργασίας, οὔτε δι' ἀσθένειαν, οὔτε καὶ δι' αὐτὸν τὸν θάνατον.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ δὲ ἡ θεία αὕτη σύμπνοια, ἡ ἁρμονία,

ἡ τάξις, ἡ ἀνένδοτος προσπάθεια διὰ τὰ κοινὰ τῆς οἰκογενείας συμφέροντα ἀπαιτοῦνται πολλαὶ ἀρεταί· διότι καὶ πολλοὶ οἱ συνεργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς οἰκογενειακῆς εὐδαιμονίας.

Καθ' ἅπασαν δὲ ταύτην τοῦ οἴκου καὶ τῆς οἰκογενείας τὴν διεύθυνσιν ἡ γυνὴ εἶναι τὸ πρώτιστον ὄργανον, ὁ θεμέλιος λίθος, ὁ σοφὸς τῆς οἰκογενείας διδάσκαλος καὶ οἰκονόμος. Αὕτη εἶναι ὁ ταμίας, ὁ εἰσπράκτωρ, ὁ λογιστὴς τῆς οἰκογενείας, διότι αὕτη δίδει λογαριασμὸν καὶ λαμβάνει λογαριασμὸν τῶν προσόδων καὶ δαπανῶν, αὕτη ἐπιτηρεῖ μὲ ἄγρυπνον ὄμμα τὴν ἀνάλωσιν, καὶ ἐν τῷ δικαίῳ της ἀνθίσταται εἰς τὰ ἄλογα τῶν ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν ἀποπήματα, διὰ δὲ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ἐπιρροῆς καταντᾷ ὁ οἰκονομικὸς ἀστυνόμος, ὅστις ἐπιτηρεῖ τὰ πάντα πρὸς τὴν κοινὴν τῆς οἰκογενείας εὐδαιμονίαν. Τὸν τοιοῦτον τῆς γυναικὸς προορισμὸν ἀνεγνώριζον οἱ ἀρχαῖοι τῆς οἰκονομίας διδάσκαλοι· διότι ἀπεκάλουν τὴν οἰκοδέσποιναν *πηδάλιον τῆς οἰκίας* καὶ ὁ Ξενοφῶν *γομοφύλακα*, *φρουρὸν*, καὶ *βασίλισσαν τοῦ οἴκου*.

Τοιαύτην ἔχουσα ἀποστολὴν ἡ γυνὴ οὐ μόνον πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν οἰκονομίαν θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχῃ τὴν σοφίαν νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς μὴ πειθομένους εἰς τὰ ὡραῖα καὶ σωτήρια αὐτῆς διδάγματα. Ὀφείλει νὰ πείσῃ τὸν σύζυγόν της ὅτι χάριν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν καὶ τῆς τῶν τέκνων εὐδαιμονίας πρέπει νὰ γείνῃ αὐτάρκης, λιτοδίαιτος, ἐγκρατής, ὅπως οἱ κόποι καὶ ἡ ἐργασία του ἀποβαίνωσι ταχέως καὶ σκοπίμως παραγωγικοὶ διὰ νὰ αὐξήσῃ ὡς τάχιον ὁ οἰκογενειακὸς πλοῦτος. Εἰς τὰ σωτήρια ταῦτα διδάγματα τῆς οἰκοδεσποίνης ὁ φρόνιμος οἰκοδεσπότης οὐ μόνον δὲν προσβάλλεται, ὡς δῆθεν ὑπείκων εἰς τὴν πειθαρχίαν τῆς οἰκονομίας, ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῆς συζύγου, ἀλλὰ

θὰ ἀγάλλεται ὅτι συντόμως οἱ μόχθοι του καλῶς οἰκονομούμενοι θὰ τὸν φέρωσιν εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς σωτηρίας καὶ εὐημερίας τοῦ ὅλου οἴκου.

Νῦν δ' ἡ παιδαγωγία πρέπει νὰ δώσῃ εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν τὰ σπουδαιότατα αὐτῆς διδάγματα, ὅπως κατορθώσῃ νὰ μορφώσῃ τὰ τέκνα της κατὰ τὴν οἰκονομικὴν ἁρμονίαν, ἣν μετὰ τοῦ συζύγου καθιέρωσε καὶ ἐφήρμοσεν ἀποτελεσματικῶς.

Α'. Τὴν *Πειθαρχίαν*. Αὕτη εἶναι τὸ πρῶτον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πᾶσα μήτηρ πρέπει ν' ἀπαιτήσῃ διὰ παντὸς λογικοῦ μέσου. Ἄνευ ὑπακοῆς καὶ πειθαρχίας οὐδὲν κατορθοῦται, καὶ ἐπέρχεται ἀμέσως ἡ ἀταξία, ἡ σύγχυσις, ἡ φθορά.

Β'. Τὴν *τάξιν*. Ἡ τάξις εἶναι οἰκονομία καὶ ἡ οἰκονομία τάξις. Τοῦτο εἶναι ἀξίωμα μὴ χρῆζον ἀποδείξεως. Ἡ τάξις εἶναι ἓν ἐκ τῶν πρώτων καθηκόντων τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἄνευ τάξεως ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξάσκησιν οὐ μόνον τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν δικαιωμάτων του. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸν Οἰκονομικόν του (Κεφ. ἡ.) ἐκθειάζει τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τάξιν.

Ἡ τάξις δὲ δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν σκευῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ἀναλώσεων καὶ τῶν δαπανῶν, καὶ ἐν γένει ἐφ' ὅλων τῶν πραγμάτων τοῦ οἴκου. Ἡ τάξις ἔχει μεγίστην ἠθικὴν ἀξίαν, διότι ὁ ἠθικὸς ἄνθρωπος ὁδηγεῖται δι' αὐτῆς νὰ πράττῃ καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα ὅσα εἶναι δυσάρεστα εἰς τὰς αἰσθήσεις, δηλ. μανθάνει νὰ περιορίζῃ τὰς ἀτομικάς του ὀρέξεις καὶ ὁρμάς. Καὶ αὐτοὶ δ' οἱ λῃσταὶ διὰ νὰ ἐξασκήσωσι τὸ ἀπάνθρωπον ἔργον των, ἀναγνωρίζουσι τὴν τάξιν, ἐκλέγοντες ἀρχηγόν. Διὰ τῆς τάξεως σχηματίζεται τοῦ ἀνθρώπου ὁ χαρακτήρ, διότι τί ἄλλο εἶναι ὁ χαρακτὴρ εἰμὴ ἡ καθ' ἕξιν καὶ τάξιν ἐξάσκησις τῆς ἀρετῆς;

Γ'.

Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία καὶ ἡ εὐδαιμονία.

Ὁ πρώτιστος τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας σκοπὸς εἶναι ἡ εὐδαιμονία· μέσα δὲ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς εἶναι ἡ ἀκάματος ἐργασία πρὸς παραγωγὴν, ἡ λογικὴ τοῦ πλούτου χρῆσις, αἱ προσπάθειαι πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ, καὶ ἡ δραστηρία ἠθικὴ δύναμις, ἡ ἐνισχύουσα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας πρὸς αὔξησιν τοῦ πλούτου.

Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία ὡς θεωρητικὴ μὲν ἐπιστήμη ἀνευρίσκει τὰς ἀληθείας, δι' ὧν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ ὕψιστος τῆς εὐδαιμονίας σκοπός· ὡς πρακτικὴ δὲ τέχνη περιλαμβάνει τὰ παραγγέλματα καὶ τὰς ἀποδεδειγμένας ἀληθείας, τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ συντελεῖ πρὸς τὴν κοινὴν τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας εὐδαιμονίαν.

Πᾶσα διδασκαλία τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἥτις δὲν δεικνύει τὰς σωτηρίους ἀληθείας, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐργασία παράγει, ἡ φειδὼ ἀποταμιεύει καὶ ἡ ἠθικὴ αὐξάνει τὸν οἰκογενειακὸν πλοῦτον, πᾶσα τοιαύτη, λέγω, διδασκαλία εἶναι ματαία καὶ ἐπιβλαβὴς, ὡς ἐπιτείνουσα τὴν ματαιφροσύνην καὶ τὴν ἐλαφρόνοιαν εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον. Τοιαύτη νόθος διδασκαλία ἔχουσα εὐτελῆ σκοπὸν καὶ ἐξαρτῶσα τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν περικόσμησιν τοῦ οἴκου, εἰς τὴν μαγειρικὴν τέχνην, καὶ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν κατὰ τὸν συρμὸν καὶ τὴν καλαισθησίαν ἐκείνην, ἥτις φονεύει τὴν εὐαισθησίαν καὶ ἀπορροφᾷ τὸν πλοῦτον, τοιαύτη, λέγω, διδασκαλία εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποβῇ σωτήριος, καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν οἰκογένειαν εὐδαίμονα. Ἡ οἰκονομία διὰ τῶν αἰωνίων αὐτῆς ἀρχῶν ὁδηγεῖ πάντα ἄνθρωπον πῶς διὰ τῆς ἐργασίας νὰ πο-

ρίζηται πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ δαπανήσῃ πρὸς διατήρησιν τοῦ σώματος, πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, καὶ πρὸς βελτίωσιν τῆς θελήσεως, ὥστε *ὁ πλοῦτος*, ἡ *εὐημερία*, ἡ *εὐπορία*, τὸ *εὖ ζῆν*, δὲν εἶναι λέξεις ἡδυπαθείας καὶ ἐγωϊσμοῦ, ἀλλ' ἐμφαίνουσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν *ἀρετὴν*, τὴν *ἐλευθερίαν*, τὴν *τελειότητα* καὶ τὴν *εὐδαιμονίαν* τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ οἰκοδεσπότης καὶ ἡ οἰκοδέσποινα ὅσον πλειότερον μελετῶσι τὴν οἰκονομίαν καὶ ἐμμένουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σοφῶν αὐτῆς παραγγελμάτων, τοσοῦτον μᾶλλον καθίστανται ἐπιτηδειότεροι, ὅπως ἀφ' ἑαυτῶν ἀποκτήσωσι τὴν ποθουμένην εὐδαιμονίαν, ἥτις κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἶναι τὸ νὰ γείνῃ τις κατὰ τὸ δυνατὸν ὅμοιος τῷ Θεῷ, τέλειος, ἁπλοῦς, καθαρὸς, ἐξῃρημένος ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν δὲ τὴν ἀλληλέγγυον τῆς οἰκογενείας εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία προτίθεται νὰ μᾶς διδάξῃ, ἀπαιτεῖται·

α. *Νὰ παιδευθῶμεν* τελειότερον, σκοπιμώτερον καὶ ἑλληνικώτερον.

β'. *Νὰ λάβωμεν ἀγωγὴν* ὀρθόδοξον χριστιανικὴν, καὶ ἠθικὴν, σύμφωνον πρὸς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν προγόνων ἡμῶν.

γ'. *Νὰ μάθωμεν τὸ ζῆν καὶ εὖ ζῆν*· τὸ μὲν ἀποκτώμενον διὰ τῆς καλῆς διαίτης καὶ τῆς σώφρονος χρήσεως τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ διὰ τῆς περιεσκεμμένης ἀποφυγῆς παντὸς ὅ,τι καθιστᾷ τὸ ζῆν ταραχῶδες, ὀχληρὸν, καὶ ἐνίοτε σκληρόν.

δ'. *Νὰ ἐπιβάλλωμεν ὡς κύριοι ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἐγκράτειαν, τὴν λιτότητα, τὴν αὐτάρκειαν εἰς τὴν οἰκογένειαν*, ἀρετὰς, δι' ὧν οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἀνεδείχθησαν, ἐμβλέποντες μᾶλλον εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ παρὰ εἰς τὰς στερήσεις τοῦ ἐνεστῶτος.

ε. Νὰ μορφώσωμεν τὸν χαρακτῆρα, τὰς ἕξεις καὶ τὰ οἰκιακὰ ἤθη διὰ ν' ἀποβῇ ἡ ἀρετὴ ἕξις, καὶ, ὡς εἰπεῖν, τυπικὴ συνήθεια εἰς τὸν πρακτικὸν βίον.

ς'. Ν' ἀποκτήσωμεν ἀνενδότως τὴν ἠθικὴν δύναμιν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ πρόγονοι ἐμεγαλούργησαν. Αὕτη καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον γίγαντα, ἅγιον μάρτυρα ἀπέναντι τῶν σαρκικῶν πόνων, τῶν στερήσεων, τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν δεινοπαθημάτων.

Τοιαύτας πρεσβεύουσα οἰκονομικὰς ἀρχὰς ἡ Ἑλληνικὴ οἰκογένεια, καὶ ταύτας μετὰ πεποιθήσεως τηροῦσα, ἂς ἀγωνισθῇ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν μετὰ καρτερίας καὶ αὐταπαρνήσεως· ἂς ἦναι δὲ βεβαία ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον θέλει φθάσει τὴν ποθουμένην τελειότητα καὶ εὐδαιμονίαν, ἀποβαίνουσα οὐ μόνον τοῦ ἔθνους εὐεργέτης, ἀλλὰ καὶ τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμὸς χρηστότητος καὶ ἀρετῆς πρὸς δόξαν αἰώνιον τοῦ ἐπουρανίου ἡμῶν Πατρός.

ΤΕΛΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ * 1936 *

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Γενικαὶ περὶ οἰκονομίας γνώσεις.

Α'. Ἡ δημιουργία — ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ζῶα — ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή. σελ. 17

Β'. Γάμος — κοινωνία — ἔθνος. Καθήκοντα καὶ δίκαια. » 20

Γ'. Πολλαπλαῖ ἀνάγκαι καὶ ἱκανοποίησις αὐτῶν. » 25
Δ'. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ οἰκονομία. » 28
Ε'. Ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ οἰκονομία — εὐεργετήματα αὐτῆς. » 32
Ϛ'. Ἱστορία τῆς οἰκονομίας » 36
Ζ.' Πηγαὶ τῆς οἰκονομίας—συγγραφεῖς—πεῖρα — ὀρθοφροσύνη. » 40

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ παραγωγῆς τοῦ οἰκογενειακοῦ π.λούτου.

Α'. Πηγαὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου. » 44
Β'. Ὠφέλειαι τῆς ἐργασίας — εἴδη αὐτῆς. » 48
Γ'. Ἐργασία, κεφάλαιον καὶ συνδυασμὸς αὐτῶν. » 53
Δ'. Ἐκτίμησις τῶν πραγμάτων καὶ τῶν λειτουργιῶν. » 56
Ε'. Τελειοποιήσεις τῆς ἐργασίας. » 59
Ϛ'. Πρακτικοὶ κανόνες περὶ ἐργασίας. » 67
Ζ'. Ἡ ἐργασία, ὁ χρόνος καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν » 75
Η'. Χρῆσις τοῦ χρόνου καὶ κανόνες περὶ αὐτοῦ. » 81
Θ'. Ἡ ἐργασία καὶ τὰ χρήματα. » 84
Ι'. Ἐφαρμογὴ τῆς ἐργασίας καὶ κανόνες περὶ αὐτῆς. Ζητήματα. » 91
ΙΑ'. Ἐκλογὴ ἀσχολήσεως καὶ ἐπαγγέλματος. » 100
ΙΒ'. Ἐργασίας περιπέτειαι. » 104
ΙΓ'. Ζητήματα σχετικὰ πρὸς τὴν ἐργασίαν. » 106

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ ἀναλώσεως τοῦ οἰκογενειακοῦ π.λούτου.

Α'. Αἱ ἀπολαύσεις καὶ ἡ πρόνοια. » 115
Β'. Ἀνάλωσις καὶ παραγωγή. » 120
Γ'. Σκοπὸς καὶ εἴδη ἀναλώσεων — βοήθειαι τῆς καταστατικῆς. » 121

Δ', Ἀναλώσεις παραγωγικαὶ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Κανόνες. » 127
Ε'. Ἄγονοι ἀναλώσεις πρὸς συντήρησιν καὶ τέρψιν. Κανόνες. » 133
Ϛ'. Ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ ἀναλώσεις. » 137
Ζ'. Ὑπερβολὴ ἀναλώσεων — εἴδη αὐτῶν. » 141
Η'. Κοινωνικαὶ ἀναλώσεις — ἤθη καὶ ἔθιμα. » 145
Θ'. Λογικὰ τῶν ἀπολαύσεων καὶ ἀναλώσεων ὅρια. » 147

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ συντηρήσεως τοῦ οἰκογενειακοῦ π.λούτου.

Α'. Ἡ πρόνοια, ἡ φειδὼ καὶ ἡ οἰκονομία. » 149
Β'. Ἡ φειδὼ ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀρετή. » 151
Γ'. Τὰ καθήκοντα, ἡ φειδὼ καὶ τὰ λογικὰ αὐτῆς ὅρια. » 157
Δ'. Ὑπερβολαὶ καὶ κωλύματα πρὸς τὴν φειδώ. » 163
Ε'. Τὰ θαύματα τῆς φειδοῦς. » 168
Ϛ'. Κανόνες τῆς φειδοῦς καὶ τῆς δαπάνης. » 170
Ζ'. Ἡ πενία καὶ τὰ δεινά της. » 172
Η'. Ἱδρύματα βοηθητικὰ πρὸς τὴν φειδώ. » 174
Θ'. Συντήρησις τοῦ οἰκογενειακοῦ πλούτου. » 178

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Α'. Ἡ ἀληθὴς τοῦ πλούτου ἔννοια καὶ αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ πηγαί. » 181
Β'. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ καὶ ὁ πλοῦτος. » 184
Γ'. Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία καὶ ἡ εὐδαιμονία. » 188

ΑΠΙΘ.

А.П.Ѳ.

Α.Π.Θ.

А.П.Ѳ.

0010118151

A.T.C.